ლევრესი
ჯანიდაძე

სხვადასხვა

ლიტერატურული ნაწერები

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“
თბილისი — 1979

8 Г.2
899 . 962.1 . 09
ბ 183

წიგნი შეიცავს სხვადასხვა ლიტერატურულ მასალას: არის აქ ბარათაშვილისა და ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების მოკლე მონოგრაფიული დახასიათებაც, თანამედროვე შემოქმედთა სახელდახელო პორტრეტული ჩანახატებიც და სახელებიც, სახელები ღირსნი იმისა, რომ არ გაიტაცოს დავიწყების ქარბობოლამ.

კრებულში წარმოდგენილია რუსული ლიტერატურის კლასიკოსების — ტოლსტოის, ჩეხოვის, გორკის, შოლოხოვის შემოქმედების მოკლე მიმოხილვა.

წიგნის ფურცლებს ძალუძთ დააფიქრონ მკითხველი ზოგიერთ საჭირბოროტო საკითხზეც.

К $\frac{70202-250}{М\ 601\ (08)\ 79}$ —346—79

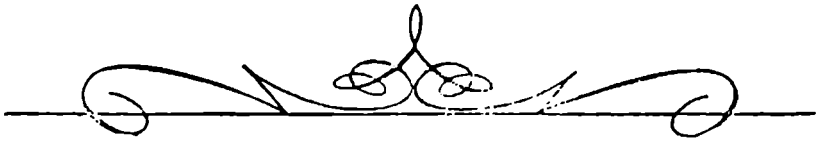

მ ო ს ა გ ო ნ ა რ ი

იყო კაცი და...

მკაცრი ზამთრის სუსხი თითქოს აძლიერებდა ომის სულშემხუთავ საშინელებას. მწარედ ისუსხებოდა თბილისიც. ღამღამობით ბევრი ითოშებოდა სახურავებზე მორიგეობით. ლუკმაპურის ნატერა მაინც ყველაფერზე ძალუმი ვნება იყო. საქართველოს სახელმწიფო გამომცემლობა (სახელგამი) გამალებით აშზადებდა „პარტიზანის თანამგზავრის" ქართულ გამოცემას (ეს ურუანტელისმომგვრელი ნიშანიც იყო). მზადდებოდა დიდძალი საფრონტო ლიტერატურის გამოცემაც. მუშაობა ერთი წუთითაც არ წყდებოდა სასკოლო სასელმძღვანელოებისა და სხვა ლიტერატურის გამოცემაზეც. ლოყებჩაცვენილი, თვალებდაგუდული, მაგრამ ნირგაუტესელი და გულალესილი ნიკო კიკნაძე — გამომცემლობის მაშინდელი დირექტორი— დღე-ღამეს სამუშაოზე ასწორებდა. გამომცემლობის მთელი კოლექტივიც მხარში ედგა მას. ამ კაცს უეჭველად ახასიათებდა გადამდები უანგარობა და თავგამეტებული ერთგულება საქმისადმი. ერთი შესედვით თითქოს მშრალი და უკარება კაცი, ნამდვილად საკმაოდ გრძნობიერი და გულუხვი იყო. პქონდა თავისი „სუსტი მხარეებიც". ერთხელ, ღამით ერთად ვმორიგეობდით გამომცემლობაში. მან სიტყვა ჩამოაგდო თავის ერთ უმძაფრეს გატაცებაზე — ნადირობაზე. უნდა ვაღიარო, მეც მასზე არანაკლები გიჟი ვიყავი ნადირობისა... და ალბათ ახლაც ვარ, მაგრამ, ეკი, რომ ძალა არ მომდევს...

— ხომ არ მოვპაროთ ერთი ნახევარი დღე ქვეყანას, — მითხრა ნიკომ, — და ხომ არ გავიდეთ დიღმის ჭალებში.

რასაკვირველია, უყოყმანოდ დავთანხმდი. შინ გურიიდან დიდი

გაჭირვებით ჩამოტანილი ცოტაოდენი სიმინდის ფქვილი მეგულებოდა. მაშინვე გადავწყვიტე, საგზლად კვერი გამომეცხობინებინა მეუღლისათვის.

კვირა დილით, დიდ თოშსა და ყინვაში მარილაც შევსვდით ერთმანეთს დიღმის ბორანთან, ახლანდელ დიდ სატრანსპორტო სიდთან. დიღმის დასასლება, სადაც ამჟამად მრავალსართულიანი სასლებია აღმართული და საკმაოდ დიდ ტერიტორიაზე ფართო მოასფალტებული ქუჩებია გაყვანილი, მაშინ ერთობ დაშანჭრობებულ და ბუჩქნარებიან ადგილს წარმოადგენდა. ამ ადგილებში ნიკოსა და მეც გვინადელია კურდღელიც, ტყის ქათამიც, წრიამპოც და ბლომად მწყერიც, შაშვიც, ჩხართვიც და ბოლოშავიც უსვად იყო. ზოგჯერ ისვის გუნდებიც გადაუფრენდნენ სოლმე მტკვარს აღმა-დაღმა.

იმ დილით წვრილად თოვდა. ძალიან გვციოდა, მაგრამ ნადირობის ჟინი გვძალავდა.

— იცი, რა გითხრა, — მომიბრუნდა ნიკო, — გულზე რაღაც მძიმე გრძნობა მაწვეს, დანაშაულის გრძნობა... ქვეყანა რა დღეშია და ჩვენ კი ამ ყინვაში ჩიტის სადევრად გამოვსულვართ. ხომ გაგიგონია ქვეყანა იქცეოდა, ტურას კი ქორწილი ჰქონდაო...

— მე ნუ გადამდებთ, ნიკო, მაგ გრძნობას, — ვუთხარი მე, — დღე და ღამეს ვასწორებთ... და ერთი დღე რომ სული მოვიოხოთ, განა დანაშაულია? მე მგონი, თქვენ არ შეგფერით ყოყმანი...

— ბიჭოს! — წამოიძახა ნიკომ, — ამას დამისედეთ, როგორი მენტორული კილო აქვს!

თავი უხერხულად ვიგრძენი, უხერხულობიდან ისევ ნიკომ გამომიყვანა:

— იცი, შენე, — მცირე პაუზის შემდეგ მითხრა მან, — უეჭველად მართალი ხარ...

კარგა ხანს ვისაუბრეთ ამ საგანზე. გავიხსენეთ ისიც, რომ თვით ლენინი ქვეყნის დიდი განსაცდელის წლებშიაც კი ზოგჯერ ნადირობისათვისაც იცლიდა. სიტყვამ მოიტანა და ლენინთან ნიკოს მიწერ-მოწერაც გავიხსენეთ. ნიკოს არ ახასიათებდა თავმოწონება და არც თავისთავზე ლაპარაკი უყვარდა. აქ კი, ჩემი შეტყობით, სასეზე სიამოვნების შუქმა გადაურბინა.

ხაუბარს ისე შევყეევით, ვერც კი შევნიშნეთ, რომ თოვამ საგრძნობლად იმატა. კარგი სანადირო ამინდი იყო, მაგრამ ნადირ-ფრინველი არსად ჩანდა. თეთრი ბურუსიდან მტკვრის შიშინი მოისმოდა. საყვარელი მდინარის ამ შიშინში იყო რაღაც გულისამაჩუყებელი. ნიკო და მე დავშორიშორდით და ბუჩქნარებს შეევრიეთ. სან ბარდნიდა, ხან ხოშკაკლავდა. ბუჩქებში, სეებზე ფრინველის ჭაჭანებაც არ იყო, დიღმის ჭალები თითქმის ბოლომდე ჩავთავეთ. ჰოპ! ჰოპ! —

ხანდასან შევძახებდით ერთმანეთს. უშედეგო სიარულმა თითქოს ჩვეულებრივზე მეტად ღამქანცა. თანაც შიმშილი მომეძალა. ჩანთაში მჭადის მომცრო კვერი მქონდა. მაგრამ მარტო ხომ არ შევჭამდი. ეოპ! ეოპ! — გავძახე ნიკოს.

ორთავე საკმაოდ გათოშილნი შევიყარენით.

— ნიკო, ერთი პატარა კვერი მაქვს, — ვუთხარი მე, — მოდი, ძმურად გავიყოთ! — და ჩანთიდან ამოვიღე ჩემი საგზალი. კვერი შუა ხეს გავტეხე და ნახევარი ნიკოს გავუწოდე. თითქოს ოდნავი ყოყმანით ჩამომართვა, მაგრამ მერე მადიანად შეუდგა ჭამას. უეცრად ნიშნეულად ჩაფიქრდა და მერე ნაძალადევად აიტეხა სიცილი.

— რაშია საქმე, ნიკო?! — გავოცდი მე.

— ოოოო, აქ დიდი ამბავია! — მიპასუხა მან, — ადვილად არ ითქმის... იცი, შენე, თავისთავი დავიჭირე, მაგრად დავიჭირე, პირდაპირ დანაშაულის ადგილზე დავიჭირე; ბიჯს ვერ წავდგამ, გასაძრომი თუ გამოსაძრომი არსად მაქვს...

— რას ლაპარაკობთ ნიკო? — ვუთხარი მე, — არაფერი მესმის..

— ასლაევ გაგაგებინებ, — მიპასუხა მან, — კარგად დამიგდე ყური!.. მჭადს რომ ეყოფდი, ხელებში შემოგყურებდი და ვფიქრობდი, თავისთვის უფრო დიდ ნაწილს ხომ არ დაიტოვებს-მეთქი... ერთი პირობა კიდევაც მომეჩვენა, რომ შენთვის უფრო დიდი ნატეხი დაიტოვე... მაგრამ ჩუმად, ქვეშქვეშ თვალი რომ გავაყოლე შენსა და ჩემს წილს, დავრწმუნდი, რომ ჩემი წილი უფრო დიდი იყო... დავემშვიდდი... და ყოველივე ეს ბოსდა ერთ წამში, თვალის ერთ დახამხამებაში... და იცი, რომ ეს, მე მგონი, იმიტომ დამემართა, რომ უკვე კარგა ხანია შიმშილის გრძნობა ერთი წამითაც არ მტოვებს...

ეს საოცარი აღსარება წარუშლელად ჩამეწერა მეხსიერებაში...

დიდი სასურსათო სიძნელეების, განსაკუთრებით ბურეულის ნაკლებობის პირობებში საბჭოთა მთავრობამ ნება დართო, ქალაქის წარმოება-დაწესებულებების მუშა-მოსამსახურეებს, სოფლად კოლმეურნეობებისაგან დროებით მიეღოთ მიწის ნაკვეთები მარცვლეულისა (განსაკუთრებით სიმინდის) და ბოსტნეულის მოსაწევად...

სახელმწიფო გამომცემლობის (სახელგამის) და იმ დროს მასთან გაერთიანებულ საქწიგნის თანამშრომელთა კოლექტივს გამოგვიყვეს ნაკვეთი ბორჩალოს (ასლანდელი მარნეულის) რაიონის ქვემო სარალის კოლმეურნეობის მიწის ფართობიდან. ეს ნაკვეთი მდებარეობდა მდინარე დებედა-ჩაის ნაპირას, შულავერის კლდოვან-სრიოკი მთების ძირის მოშორებულ დაბლობში, რკინიგზისა და სარწყავი არხის

ბადაღმა. ნაკვეთი სარწყავი იყო, მაგრამ მდინარის სიახლოვის გამო ფართობში წყლის მიმეება დიდ სიძნელეს არ წარმოადგენდა. თუმცა კოლმეურნეობა მხოლოდ მაშინ გვითმობდა წყალს, როცა თავისი ფართობები უსვად ჰქონდა გაჯერებული სინესტით. ადგილი ჭაობიანი და კოღოებით სავსე იყო, ქვეწარმავლებიც მრავლად ბუდობდნენ. უმთავრესად შემაზრზენი ყვითელი ფერისა, შიგადაშიგ არც ფოლადისფრად მოლაპლაპე გიურზები ბალდა იქაურობას, განსაკუთრებით მშრალ ადგილებში.

ჩვენი კოლექტივი დაახლოებით 50 კაცისაგან შედგებოდა. ფართობი იქაური მტს-ის ტრაქტორმა მოგვისნა. მეთვალყურეებად და დამხმარე მუშახელად საჭიროების მისედვით რამდენიმე კაცი ვმორიგეობდით. ამ საქმეს არავინ ეთიშებოდა, არც დიდი და არც მცირე თანამდებობის პირები. ნათესის მორწყვა საკმაოდ ხშირად იყო საჭირო. ამისათვის მთელი ჩვენი კოლექტივი რამდენიმე ჯგუფად იყო დანაწილებული. მორიგეობით ჯგუფებს ღამღამობითაც უსდებოდათ სოფელში დარჩენა. სოფლის აზერბაიჯანელმა თავკაცებმა ღამის გასათევად დაგვითმეს ყანიდან ორიოდე კილომეტრით დაშორებული სკოლის შენობის საკმაოდ ვრცელი აივანი. სკოლამდე დღისით უნდა მავსულიყავით, თორემ შეღამებიდან მოსახლეობა დაბმულ ქოფაკებს უშვებდა, ქოფაკები კი, მოგეხსენებათ, უბოდიშოდ ეპყრობიან უცნობ პირებს. ამიტომ ზოგჯერ, როცა ყანაში შემოვგვასაღამოვდებოდა სამი-ოთხი კაცი იქვე ვრჩებოდით ღია ცისქვეშ კოღოების სანეტარად.

ერთხელ მარტოკასაც მომიხდა ყანაში ღამის გათევა. თვალი არ მიმილულავს, ორლულიანი სანადირო თოფის ჩასმასები სულ შემართული მქონდა; ყველაზე მეტად ქვეწარმავლების მოლანდება მშარავდა. მგლის მოვარდნაც შესაძლებლად მიმაჩნდა, რადგან ერთხელ, დილაბნელზე აქ მართლაც დავინახე ამომშრალ ნაარხალში მოძუნძულე მგელი. მაშინ საკმაოდ შორი მანძილიდან კიდევაც ვესროლე ნადირს ორჯერ ზედიზედ, მაგრამ რაკი ვაზნებში არცთუ მსხვილი საფანტი მეყარა, მგელი დაიჭრა, დიდი არსის წყალი ლასლასით გატოპა და გაღმა სშირ ჯაგებში მიიმალა. ერთი კვირის შემდეგ მისი ამყრალებული ლეში აზერბაიჯანელმა ბიჭებმა იპოვეს კარგა მოშორებით...

ერთი სიტყვით, ის ერთი ღამე ყანაში მარტოკამ დიდი ტანჯვით გავათიე. დილით რომ მივისედ-მოვისედე, შორიახლოს შევნიშნე, აყალო მიწის ერთი სვრელიდან მეორე სვრელში ზანტად მიიზლანზნებოდა საკმაოდ მსხვილი ყვითელი ქვეწარმავალი, თოფი ვერ დავასალე, სვრელში ჩაძრომა მოასწრო...

კარგა ხნის შემდეგ მოვიფიქრეთ და ყანის გვერდზე, მდინარე დე-

ბედა-ჩაის მხარეზე, მაღალ ბოძებზე შემდგარი ლატანებჩაჯორგილი კარავი გავაკეთეთ; გამოხშირული ჩალით, ბალახბულახით და ჩხერგებით გადავხურეთ; ხის ვიწრო კიბეც მივადგით. ეს კარავი მხოლოდ წვიმისაგან და ნამეტანი სიცხისაგან თუ დაგვიცავდა. ქვეწარმავლებიც ძნელად თუ შეძლებდნენ ზემოთ ასრიალებას (თუმცა აქ, სოფელში, ერთი აზერბაიჯანელი გლეხის — აბასას სახლის ჭერში მე ვნახე ორი ყვითელი გველი დასრიალებდა. ეს გლეხი აქაური იყო და ყანის მორწყვაში გეშველოდა. ჩემი შეძრწუნების გასაფანტავად ამ გლეხმა მითხრა: „ნუ გეშინიათ, ჩემს ოჯახში ეს გველები არ იკბინებიან. კიდევაც რომ უკბინონ ვინმეს, მე მაშინვე ჩემი ნერწყვით მოვარჩენ ნაკბენს... საერთოდ, ჩვენს სოფელში ნერწყვით ვკურნავ ყველას, ვისაც კი გველი დანესტრავს. ჩემი სახლის გველები კი ზოგჯერ ქვეშაგებშიც შემომიძვრებიან და ღამეს ჩემს გვერდით ატარებენ". ამ სიტყვებში მცირე რამ იყო სანუგეშო, ამიტომ სასწრაფოდ გავეცალე იმ გულალალ მასპინძელს...).

რაკი სიტყვამ მოიტანა, ბარემ ბოლომდე მოგიყვებით ჩემს აქაურ თავგადასავალს. სოფელში ჩემს ბავშვობაში გამიგონია, გველს რომ ახსენებ, ამ დროს ვიღაც არამოკეთე და მტერი ავად გასხენებსო. დეე, მტერმა მტრულად მოგვიხსენიოს... ერთხელ საღამოს მე ის აზერბაიჯანელი ვნახე ჭაობში ჩამდგარი ჩვენი ყანის ახლოს. საცოდავი, გულისშემზარავი წრიპინი თუ კნავილი ისმოდა, „დაუგდე ყური, — მითხრა აბასამ, — აქ სადღაც გველი ბაყაყს ასრჩობს და ყლაპავს. თუ ამ დროს გველს დავიჭერ და სისხლს დავადენ, ეგ სისხლი ბნედისა და ბევრი სხვა სნეულების უებარი წამალია. ამ სისხლის წამლად შემზადების საიდუმლოება მსოლოდ მე ვიცი. იმ საიდუმლოს გამჟღავნება არ შეიძლება, რადგან მაშინ წამალს ძალა ეკარგება. მხოლოდ ჩემს შვილს შეიძლება გადავცე ის საიდუმლო". ყოველივე ამას აბასა დამტვრეული რუსულ-ქართულით მეუბნებოდა.

სიმართლე გითხრათ, არც დამბადებია სურვილი გამეგო აბასას საიდუმლო, მით უმეტეს, რომ ძალიან ნაკლებად მჯეროდა მისი წამლის სასწაულმოქმედება; ისე კი ჩემთვის გავიფიქრე, — გველი ბაყაყს ახრჩობს, ურიგო როდი იქნება ბაყაყიც ახრჩობდეს-მეთქი გველს.

დეე, ავად მახსენებლებმა ბოლომდე, ავად მახსენონ, უეჭველად ბოლომდე უნდა მოვყვე ქვეწარმავლებთან შეხვედრის ყველაზე მწვავე შემთხვევები. მით უმეტეს, რომ ეს შემთხვევები როგორღაც ესიმბოლოება ომის საშინელებათა განცდებს. ათასჯერ ჯობს ერთხელ უეცრად სული ამოგსდეს, ვიდრე ყოველდღე, ყოველ საათს, ყოველ წუთს ელოდე ახლობელ და ძვირფას ადამიანთა დაღუპვის ამბავს...

ჩვენს კოლექტიეში სამი მოყვარული მონადირე ვიყავით: ნიკო კიკნაძე, მთარგმნელი სიმონ მონია და მე. ზოგჯერ ჩვენ ნანადირევით ვუმასპინძლდებოდით ჩვენი დამშეული კოლექტივის წევრებს. შემთხვევა გვექნებოდა თუ არა, სან ერთად, სან ცალ-ცალკე მიმოვინადირებდით, ასლომახლო ადგილებში. ნანადირევით შესანიშნავ გემრიელ საჭმელს ამზადებდა სასელგამის მაშინდელი მთავარი ბუღალტერი ბენო ფირცხალავა. ზოგჯერ ჩვენს დამშეულ კოლექტივს დეპედა-ჩაიში დაჭერილ თევზსაც შემოაწევდა სოლმე გამომცემლობის მაშინდელი მოლარე — მინა ჩსიკვაძე. მსიამოვნებს, ძალიან მსიამოვნებს, არცთუ ისე ცნობილ ადამიანებს რომ ვიგონებ და ვასახელებ... ჩვენს ნადირობაზე ოსუნჯობა უყვარდა მაშინ ჩვენში კარგად ცნობილ მწიგნობარს, უკეთ ვთქვათ, წიგნის გავრცელების საქმის კარგ მცოდნესა და მოყვარულს — მელიტონ თევდორაძეს. ერთხელ მას საკმაოდ უხეში სუმრობაც კი გამოუვიდა უკვე მსცოვანი ნიკო კიკნაძის მისამართით.

— ბატონო ნიკო, ამ ჩვენ მონადირეთაგან, რომელი თქვენგანი უფრო მეტად აფრენს... მწყერს ან კაკაბს?..

— როგორც ჩანს, შენ ყვავების აფრენა გიყვარს, ჩემო მელიტონ, — მახსოვს სიტყვაში ჩაუსტა მელიტონს ვლადიმერ მგალობლიშვილი — უეჭველად ფრიად ნიჭიერი ლიტერატორი-ჟურნალისტი, იმ დროს გამომცემლობის სტილისტი. ომის შემდეგ, მოგვიანებით კი ვლადიმერი სახელმწიფო გამომცემლობის დირექტორადაც დაინიშნა. მეტად დასანანია, რომ ეს კარგი საზოგადო მოღვაწე და კარგი კალმოსანი მძიმედ დაავადდა და ტრაგიკულად დაიღუპა...

ადამიანების გახსენებამ გამიტაცა და თავვადასავლის ერთი კვანძის გახსნა დამიგვიანდა.

ის დღე კვირა იყო.

ჩვენი ყანა უკვე სიმწიფეში შეღიოდა. ჭყინტი სიმინდი ჯერ კიდევ არ იყო დაბაზებული (გურიაში ასე ეძახიან სიმინდის უკვე ზრდადასრულებულ მარცვლებს). საჭირო იყო ყანის ერთხელ კიდევ საგულდაგულო მორწყვა. მთავარი არსიდან ფართობის ყველა მცირე არსებსა და კელებში წყალი მივუშვით. ეს საქმე თითქმის დილის საათებში მოვათავეთ. მონადირეებს ახლა შეგვეძლო სანადირო ადგილები მიმოგვეზვერა.

ნიკო და მე შულავერის მთების ფერდობებს შევუდექით. აქ კურდღლები ხშირად გვხვდებოდა; იშვიათად. მაგრამ ზოგჯერ კაკბის გუნდიც წამოგვიფრინდებოდა. მთის ერთ კორტოხსე, კლდოვან, ქვაღორღიან ადგილას საკმაოდ ძველი საგუშაგო ციხის ნანგრევია. ამბობენ, მთელ თვალსაწიერზე აქაურობა ორბელიანებისა და ბარათაშვილების სამფლობელოში შედიოდა. ამ დიდ გვართა ნაკვალევი აქ

არაფერი ჩანდა, თუ იმ ძველი ციხის დამაწებულ ლიდეებს არ ჩავთვლიდით.

სანშიშესულ ნიკოს აღმართზე სუნთქვა აუჩქარდა. გადაწყვიტა მთის ძირას მიევლ-მოევლო. მე კი მისასვლ-მოსასვლელებით კორტოსისაკენ გავეშურე. მზე აცხუნებდა. სულდგმულთაგან ყველაზე მეტად იქეთ-აქეთ გარბოდნენ ლურჯი და მზით დაგვალული მიწისფერი ხვლიკები. აქა-იქ ეკლიანი ჯაგები თუ ბუჩქები იყო მიმოფანტული. თუ ძალიან მიაყურადებდით, სადღაც, შორეული სივრციდან ყრუ გუგუნი თუ გრიალი მოისმოდა... კორტოსისაკენ მივიწევდი და რატომღაც უნებლიეთ ამეკვიატა ოდესღაც გაგონილი თუ ფიქრებში დაბადებული სტრიქონები:

> და იქ, სადაც უღარდელად
> ლურჯი ჩიტი ფრთებსა შლიდა,
> ეკლის ჯაგი აღიმართა
> ღა შავ ველი ასისინდა.

არც მაშინ ვიცოდი, არც ახლა ვიცი, ღმერთმანი, არ ვიცი, ვისია ეს ლექსი, ანდა ასე რატომ ამეღევნა იგი. ამ სტრიქონების თანსლებით მივუახლოვდი მთის ნაცისარ თსემს და მართლაც გაეიგონე შემსარაეი სისინი თუ წივილი. ეკლიან ჯაგში უეცრად თვალი მოეკარი ბაჭიას თავს, დაჭმუჭნილს, მკვდარს. მზე იყო მცსუნვარე, ცაც ალბათ საოცრად კრიალა იყო. ბაჭიის გვერდით თვალი შევაველე ბოროტად წამოწეულ ველის შავ-მონაცრისფრო ლაპლაპა თავს... ჯაგის გვერდით მიკლაკნილ-მოკლაკნილად გაღერილი იყო მისი შავ-ლურჯი ტანი. ზორბა მოჭიდავის მკლავის სიმსსო და ორი-ორნახევარი მეტრის სიგრძე იქნებოდა. შეზარებული, შეძრწუნებული, ხუთიექვსი მეტრით უკან ვიხევ. აქ ბრტყელი ლოდი გდია. ვმოძრაობ საოცარი სისწრაფით. ვდგები ლოდზე, თოფს თავში ვუმიზნებ აყელყელავებულ და მწარედ ასივლებულ ველს. ზედიზედ ვახლი ტყვიას ორთაეე ლულიდან. ალბათ, პირდაპირ თავში ვერ მოვარტყი... ყელში ცოდითიბა და თავი ფერდობზე დასრიალდა. სასწრაფოდ ჩავდე თოფში ასალი ვაზნები და მოკვეთილ თავს დავახალე. თავი სისხლით მიწას მიეგლისა. მიკლაკნილ-მოკლაკნილი სხეული კი დაღვრილი კუპრივით მოჩანდა მოშორებით. მე სასწრაფოდ დავეშვი დაბლა. ნიკოს კურდღელი მოენადირებინა. ქვეწარმავლის მოკვლის ამბავს იგი მაინცა და მაინც არ გაუოცებია.

ნაშუადღევს დავინასეთ, რომ ნანგრეეიან კორტოსს აუარებელი კაჭკაჭი დასეეოდა.

ერთი კვირის შემდეგ, ყანაში ჩასელისას, ნაცნობ აბასას ვუამბე უსარმაზარი ველის მოკვლის ამბავი...

— აი, თურმე ამიტომ ესვევოდა თითქმის მთელი კვირის განმავ-

ლობაში იმ ვორაკს აუარებელი კაჭკაჭი, — მითხრა აბასამ რუსულ-ქართულ-აზერბაიჯანულად, — კაჭკაჭი საოცარი ფრინველია. ძალიან ეტანება ქვეწარმავლის ლეშს... გველის ხორცი მეტისმეტად უყვარს აგრეთვე ერთი ჯიშის ქორსა თუ არწივს. არ გინახავთ, ცაში ატაცებული გველი როგორ იკვარწნება ქორის კლანჭებში იგი ზოგჯერ თოკივით ჰკიდია ჰაერში მონავარდე თუ მოცურავე ფრთაგაშლილ ფრინველს...

აბასას სიტყვებს, რასაკვირველია, ჩემი რედაქციით ვამბობ.

დღეს მე არ ვიცი, ვგონებ, არც არავინ იცის, სად არის უფრო ღრმად შეჭრილი ადამიანის გონება — გარე კოსმოსურ სივრცეებში, თუ ადამიანის სულის სიღრმეებში. მიუხედავად ამისა, ჰომეროსიდან დაწყებული დღევანდელ გენიალურ მოაზროვნეებამდე, გოწება უფრო მეტად ადამიანის შინა ბუნების ამოცნობას ლამობს, ვიდრე გარე სამყაროსას... ლამობს, და, შეიძლება ითქვას, ჯერჯერობით ნაკლებ ნაყოფიერადაც.

მე სომ ვიცი, შენც ხომ იცი, თითქმის ყველამაც იცის და სინამდვილეში კი არავინაც არ იცის, რომ „თითოეული ადამიანი იწონის მთელ ქვეყნიერებას". ეს უკანასკნელი ფრაზა უცხო ფრინველმა ჩამეწვეთა ყურში იმ დროს, როდესაც ჩვენი კოლექტივის ერთი წევრი, წინა დღით რომ ერთადერთი შვილის დაღუპვის ცნობა მიიღო, ვეებერთელა ლუკმებს იტენიდა პირში. მოდი და გაიგე, ქვეყნის ბრალ-დასავალი! მას შემდეგ თითქმის 40 წელია გასული და რა გასაკვირია, რომ ყოველი იმდროინდელი სულიერი ურუანტელი ზუსტად არ მახსოვდეს.

მახსოვს ნიკოს ერთი მაშინდელი მისთვის რამდენადმე უჩვეულო წამოძახილი: „შეიძლება გაგიუდეს კაცი! ვინ დათვლის, რამდენი ადამიანური გალაქტიკა იღუპება ახლა ყოველ წამს... არა, არა! ღირს სიცოცხლეც და სიკვდილიც ქვეყნიერების გადასარჩენად!".

— შეიძლება კი ქვეყნიერების გადარჩენა? — თითქმის ჩემდაუნებურად წამოვიძახე.

ნიკო რამდენიმე წუთით დაფიქრდა, მერე ფიცსლად წამოიძახა:

— შეიძლება!.. როგორ არ შეიძლება!

ამ დიალოგს არ გავყევი; გავიფიქრე: გულუბრყვილობაში არ გადავვარდეთ-მეთქი. უკვე მის ზღურბლზე ვიდექით.

ნიკო ერთხანს დაფიქრებული მოაბიჯებდა, თითქოს მხოლოდ თავისთავს ესაუბრებოდა. მერე უეცრად ჩემკენ შემობრუნდა და მითხრა:

— გახსოვს კ.-ლი? რა მხიარული, რა ჯანღონით სავსე კაცი იყო, დაუზარელი და კარგი მუშაკი, იმედებით სავსე. ათ-თხუთმეტ დღეში გაათავა პარტასტიანმა ტიფმა... ახლა უკვე მისი სასსენებელიც აღარაა... აღარავის ახსოვს... ალბათ, ყველას ასეთი რამ მოგველის...

ნიკომ თითქოს რაღაც საშინელი სიმწარე ჩამაწვეთა გულში. გამახსენდა იმედებითა და დაუცხრომელი იუმორით სავსე კ.-ლი. იგი, ვგონებ, ყოფილი ასოთამწყობი იყო, ჩვენ დროს კი გამომცემლობის საწარმოო განყოფილებაში მუშაობდა, დაუცხრომელი, მოქმედი კაცი იყო. დიდი სიხარული და ბედნიერება ცხოვრებაში არ უნახავს; მხოლოდ რამდენიმე წუთი თუ ჰქონდა საამური.

კარგა ხანს ნიკო დაფიქრებული მოდიოდა ჩვენი ყანისაკენ. მერე, ჩვეულებრივ, სწრაფად შემობრუნდა ჩემკენ და მითხრა:

— იცი, რატომ გამახსენდა კ.-ლი? შენმა მოკლულმა გველმა გამახსენა... სიკვდილამდე ოცი თუ ოცდასუთი დღის წინ დილაადრიან შემოვიდა ჩემთან, დამიჯდა წინ და მეუბნება: ნიკო, არ გაგიკვირდეს, აღსარება უნდა გითხრაო. კარგი იყო, ომში წავსულიყავი, მაგრამ ჯერჯერობით ჯანმრთელობის მხრივ დამიწუნესო... ახლა კი ჩემი დღეები დათვლილიაო. ვეუბნები, რას ბოდავ-მეთქი. შემეხვეწა, ყური დამიგდე, ნუ შემაწყვეტინებო... მეუბნება: ცუდი კაცი არ ვყოფილვარ, ის დღე ჩემი სიცოცხლის დღედ არ მიმაჩნდა, თუ ვინმეს ჩემს ირგვლივ მყოფთაგანს მცირეოდენ რამეს მაინც არ ვასიამოვნებდი; ყველაზე დიდ ღირსებად და იმედად ის მიმაჩნია, რომ ჩემს თავთან ვიყო მართალი და პატიოსანი. მე მგონი, უფრო დიდი ადამიანური ღირსება არც არსებობს, ვიდრე იყო მართალი საკუთარი სინდისის წინაშე. გადავწყვიტე, შენ გაგანდო ჩემი ერთი დიდი საიდუმლოება: მე — პარტიის წევრს — მწამს ღმერთი, მწამს რაღაც უმაღლესი ზეციური ძალა... არც მღვდელი, არც ეკლესია, არც წირვა-ლოცვა არ მწამს. მხოლოდ ღმერთი მწამს...

მე გაოგნებულმა რაღაცის თქმა დავაპირე.

— არა, — მითხრა მან, — ნუ შემაწყვეტინებ, ბოლომდე მათქმევინე და მერე რაც გინდა და რაც საჭიროდ დაინახო, ის მოიმოქმედეო... მე მწამს ღმერთი და, ვფიქრობ, ამიტომაც ვარ პატიოსანი. ვიცი, შენ მეტყვი, ყველაზე დიდი უპატიოსნება ის არის, რომ ამას უმალავდი და უმალავ ამხანაგებს, შენს წრეს. — იქნებ, ეს ასეც იყოს, მაგრამ ამით მე არავისთვის, არც საქმისათვის არავითარი ზიანი არ მიმიყენებია... მე მხოლოდ ჩემს გულში ვატარებდი ჩემს საიდუმლოებას... ახლა ჩემი აღსასრულის დღე მოახლოებულია და თქვენ გეუბნებით ჩემს საიდუმლოებას. ვიცი, უაღრესად პატიოსანი და რწმენის ერთგული კაცი ხართ. როგორც საჭიროდ დაინახოთ, ისე მოიქეცით... მე მალე მოვკვდები. საიდან ვიცი? სიზმარი ვნახე. სიზმარიც მწამს, ეს ერთი ხანია თითქმის ყოველ ღამე მესიზმრება: უზარმაზარი გველი ტანზე მეხვევა, ყელში კბილებს მასობს და ბნელ ორმოში მიმათრევს, მაშრჩობს, სულს მიხუთავს... აბა, დაისსომეთ, მალე დამასაფლავებთ...

— ძაშინ გაკიუიქრე, — ოქვა ნიკომ, — ომის ვითარებამ, შიმშილმა, ნერვიულმა დაძაბულობამ სულიერად მოშალა კაცი-მეთქი. შეეცადე მაშინ მისი აღსარება არ გამეზვიადებინა და არ გამემძაფრებინა. სამ-ოთხ დღეში კი იგი პარტასტიანი ტიფით დაავადებული მოათავეს საავადმყოფოში — ილია ჭავჭავაძის სახელობის ყოფილ საშუალო სკოლაში, უფრო ადრე იქ საფერშლო სკოლა იყო. ხომ გახსოვს, რამდენიმე დღეში იქიდან წაასვენეს ის უბედური კაცი... რასაკვირველია, სულიერი დეპრესია მას ჯერ კიდევ გამოუმყღავნებელი ავადმყოფობის დროს დაეწყო... ის უბედური ახლა შენმა მოკლულმა გველის ამბავმა გამახსენა... საერთოდ კი მეტად გამოუცნობია ადამიანის სულის უსასრულო ბნელი სივეულები. ამას შენ გეუბნები შემთხვევით, ასეთი რამ აქამდე არავისთვის მითქვამს... საერთოდ, ალბათ, კაცს რომ ტანში სიკვდილი შეუჯდება, გონებაში შესაძლებელია, მისტიკა შეეპაროს.

ძლიერ გამაკვირვა ერთი შეხედვით საკმაოდ „მშრალი კაცის" — ნიკოს ამ მონაყოლმა. შემდეგში არაერთხელ მქონდა შემთხვევა მეგრძნო ამ „მშრალი კაცის" რატომღაც ძლიერ შეფარული, მაგრამ ერთობ მკრძნობიარე და თითქმის ერთგვარი რომანტიკით ისარნაკრავი ბუნება.

საქმეში, საშსასურში, საზოგადოებრივ ურთიერთობაში ნიკო ნამდვილად საოცრად გულცივი და ფოლადივით, კლდესავით შეუვალი და მაგარი იყო, არა მარტო სხვების, არამედ თავისთავის მიმართაც მისი უანგარობა ზოგჯერ, თუ შეიძლება ასე ითქვას, თვითგვემაშიაც კი გადადიოდა. მან გერმანული ენა იცოდა და თითქმის ყოველწლიურად რედაქტორობდა ზოგიერთ გერმანულ სასელმძღვანელოს. მაგრამ თუ სასელმძღვანელოს ასალ გამოცემაში რაიმე დიდი ცვლილებები არ იყო შეტანილი სარედაქციო ჰონორარზე სულ უარს ამბობდა. სხვებს კი ამგვარ სარედაქციო სამუშაოში უყოყმანოდ აძლევდა კანონიერ ჰონორარს.

ძველ ნაცნობ-მეგობრებს ნიკო პოეზიის გამგებად და მოყვარულად არ მიაჩნდათ. პირიქით, ამ მსრივ მას ზოგჯერ საოცარ უგემოვნებასაც კი მიაწერდნენ. პირადად მე მას პოეტურ სმენანაკლებობას ვერ მივაწერ. ნამდვილად მისგან არაერთხელ ეომისმენია აღფრთოვანებული სიტყვები გალაკტიონის გასაოცარი და განუმეორებელი პოეტური მუსიკალურობის, გრიშაშვილის პოეტური მჩქეფარებისა და სიკისკასის, აბაშელის ოდნავ გრილი, მაგრამ ულამაზესად და უზუსტესად ნაძერწი პოეტური სიტყვის შესახებ. ვიცი, აგრეთვე, გულითადად უყვარდა გიორგი ლეონიძე, მოსწონდა მისი სიტყვის სიუსვე და ბარაქიანობა, კარგ პოეტად მიაჩნდა მაშაშვილიც, მოსწონდა ირაკლი აბაშიძის მაშინდელი ცნობილი ლექსებიც. ამავე დროს პოე-

ზიის დიდ ქომაგად მაინც ვერ გამოვაცხადებ... მახსოვს ერთ საკმაოდ ცნობილსა და გახმაურებულ პოეტს თითქოს ხუმრობით, მაგრამ არც თუ საფუძველმოკლებულად უთხრა: — წიგნს უეჭველად გამოგიცემ, მაგრამ შენს ლექსებს თუ პროზად დაწერ... ეს ამბავი შემდეგ კარგა ხანს დადიოდა სასაცილო ამბად... მიუხედავად ყოველივე ამისა, სადაც სულის სიღრმეში, შეგნებულად თუ შეუგნებლად, გარეგნულად ერთობ ცივ კაცს — ნიკო კიკნაძეს უღვივოდა პოეზიის გრძნობა. მე სშირად მიმგზავრია მასთან სანადიროდ შორსა თუ ახლოს. ამ მგზავრობაში მას ხშირად, ძალიან ხშირად უყვარდა გახსენება ილიას სტრიქონებისა: „აღმობრწყინდა მზე დიდებულადა და განანათლა ქვეყანა ბნელი". მართლაც დიდებულად არის ნათქვამი, — თითქმის ყოველთვის დაატანდა თან.

ღამე მგზავრობა კი საშინლად ეჯავრებოდა. ერთხელ გამომიტყდა და ძლიერ გულახდილად მითხრა: „საშინლად მეჯავრება ღამე მგზავრობა გინდ მატარებლით, გინდ მანქანით. ასე მგონია, რაღაც საშინელებას — უზარმაზარ შავ გველეშაპს დაღებული აქვს დიდი, ბნელი გვირაბის მსგავსი ხახა და მყლაპავს მატარებლიანად, მანქანიანად... ვიცი, ავადმყოფურია, რაღაც თითქოს მორჩენებითია. მაგრამ ამ მხრივ ვერაფრით ვერ ვერევი ჩემს მოჩვენებებს, უკეთ ეთქვათ, ჩემს თავს".

ამას ამბობდა მრავალჭირნაცადი კაცი, ვის გამოც თითქოს ყოველთვის აღზევებულად უნდა ვილაპარაკოთ, მაგრამ, არსებითად, მისთვისაც ყოველივე ადამიანური უცხო არ იყო.

„რა კარგია კრიალა ცასავით გადაწმენდილი, უბურუსო გონება", — ყოველთვის თან დაატანდა თავის „მისტიკურ" გადახვევებს...

დებედა-ჩაის ნაპირებიდან თუ სანახებიდან ბევრი რამ გამომყვა მოსაგონებლად... ერთხელ იქიდან ჩამოტანილ ძალიან მცირე ნანადირევზე სხვებთან ერთად მწერალთა ერთი ჯგუფიც მეწვია. გვქონდა მძიმე განცდა ომის ტრაგიკული ვითარებისა, მაგრამ უიმედობა არ გვაწვალებდა. შემთხვევით სიტყვა ჩამოვარდა სიმხეცესა და აყალმაყალზე, მოახლოებული ფრონტიდან გამოქცეული ლაჩრები რომ ტესდნენ სოლმე თბილისის ქუჩებში. ერთმა მეინასეთაგანმა კიდევაც გვიამბო, როგორ გასდა უშუალო მოწმე ერთი ტრაგედიისა პურის გამო. ვიღაც მთვრალმა-დეზერტირმა შეურაცხყო ქალი, ვინც მწარე საყვედური უთხრა იმის გამო, რომ მთვრალმა ძალადობით, ურიგოდ აიღო სხვების ულუფა. „ჩემი ქმარი და ძმა იქ მტერს ებრძვის შენ კი გამოქცეული ლაჩარი აქ მათ შვილებს მცირე ლუკმის მიღებასაც უძნელებ..." ეს იყო და ეს. ავტომატის საბედისწერო გასროლას კინაღამ საშინელი ხოცვა-ჟლეტა მოჰყვა... მწარე ამბებს და მწარე ფიქრებს ძალე მოვეშვით. ადამიანი ყოველ მდგომარეობისას ცდილობს

სულის მოსაოსებელი იპოეოს... ჩვენი სუფრა იმდენად „მდიდრული“ და „უსვი“ იყო, რომ ვემრიელი კერძებისა და საამო სასმელების მონატრების ძალიან დიდ გასაქანს გვაძლევდა. ასე გასინჯეთ, ერთმა არც თუ ისე გურმანმა თანამესუფრემ გასაგონად დაიწყო ოცნება გურულ საცივსა და ხაჭაპურზე, ცხელ ღომსა და ჭყინტ სულგუნზე, ოსტატურად გამოყვანილ შაშხსა და „ჭკუისდასაკარგავ“ კუპატებზე, „ღვთაებრივ“ ალადასტურზე და შუშსუნა ჩხავერზე. რა მექნა დაბოღმილ მასპინძელს? „მოგიკვდეთ დოღლაბა ქოსა ჩაქალაძე-ბეთქი“— ვამბობდი გულშიც და გასაგონადაც. ერთმანეთსაც გვარიანად აქილიკებდნენ. იმ „პურმარილიანობის“ უფრო მკაფიო და ფერადოვანი სურათები შეუძლიათ გაისსენონ (თუკი ახლა საწყენად არ ექნებათ) ალექსანდრე ქუთათელმა, გრიგოლ აბაშიძემ და ზოგიერთმა სხვამ... კაცმა რომ თქვას, მართლაც რა გასახსენებელი იყო პურობა უპუროდ, ქეიფი უღვინოდ. მაგრამ რაკი კალმის წვერს მოჰყვა, უკან აღარ ვიხევ...

უნდა მოგასსენოთ, რომ დებედა-ჩაის ნაპირებიდან ჩამოტანილი არც ნანადირევი, არც სიმინდი არ ყოფილა ისე მნიშვნელოვანი და საგრძნობი, როგორც ტროპიკული მალარია, რამაც ბარე ექვსი თვე „მანებივრა“ ლოგინში. ჭირნასულის მოწევას მე ვერ დავესწარი. ჩემიანებმა დიდი ტანჯვა-წვალება გამოცადეს. მაგრამ ქვეყნიერების ტანჯვა-წვალება ამსუბუქებდა ჩვენს ტანჯვას. ავადმყოფობა არა მარტო ტკივილებისა და სსეულის გვემის გამო არის შემზარავი და შემაწუხებელი, არამედ სულის დავიწროებითაც, სულიერი ინტერესების შემოზღუდვითაც. გინდა არ გინდა, ავადმყოფი მეტწილად საკუთარ ტკივილებზე ფიქრობს. ეს კი საოცრად ავიწროებს მის სულიერ მისწრაფებათა წრეს. ამიტომაც ყოველთვის სურვილი მებადება ჟამი ავადმყოფობისა ამოვშალო ჩემი ბიოგრაფიიდან. მაგრამ საკმაოდ გრძელი მონაკვეთის ამოშლა დამჭირდება. საერთოდ თავგადასავალში უეჭველად აზრი უნდა მოიძებნოს. მეც დაბეჯითებით ვეძებ აზრს. ვაი, რომ ვგონებ, ვერც ეპოულობ მას, ყოველ შემთხვევაში, ხშირად ასე მეჩვენება... იქნებ უაზრობით საკმაოდ უხვად არის გაჯერებული თუ დამუხტული ცხოვრება კაცისა. ჰე! რაც არის, არის! იყოს, რაც არის!.. ყველაზე მწვავე და სულშემხუთავი ფიქრი ამაოდ გაფრენილ დღეებზე ფიქრია.

...უკვე ზამთრის პირი იყო. ვითოშებოდით, ვიყინებოდით. ნავთის რიგი შუაღამიდანვე დგებოდა. მეუღლეს (ეგ სიტყვა საოცრად ზუსტი და ბომბივით დამუხტულია მართალი შინაარსით) ჩემი მიხედვაც უნდა მოესწრო და სკოლაშიაც არ დაგვიანებოდა... მალარიის შეტევებს შორის სარედაქციო სამუშაოს მაინც ვასრულებდი, თუმცა უზომოდ მიჭირდა, ველარ ემსასურობდი. საავადმყოფო ფურცლის ყველა

ვადა ამოწურული იყო. მცირეოდენ ლიტერატურულ სამუშაოებს მაინც ვასრულებდი.

იმის გამო, რომ ერთხელ მე ერთი დიდი თანამდებობის კაცის მდგომარეობა ვერ გავუთანაბრე მის ბუნებრივ ადამიანურ ღირსებებს, საშუალება წამერთვა მესარგებლა კუთვნილი შეღავათით. ნიკოს სურდა გაელაშქრა ამ შენიღბული კაცთმოძულეობის წინააღმდეგ. მაგრამ ჩემი დაბეჯითებითი თხოვნით მოეშვა ამ საქმეს. მე იშვიათად, თითქმის სრულიადაც არ შევხვედრივარ კაცს, რომელიც ისე მოკლებული ყოფილიყოს უპირატესობის გრძნობას, როგორც ნიკო კიკნაძე იყო. გარეგნულად ეს საკმაოდ ღრჯუ კაცი, პირდაპირ გასაოცრად ნაზი და გულისხმიერი იყო სხვათა ტკივილების მიმართ. არა ერთი და ორი მაგალითი გამიგია, იმისა, როცა ნიკო თავისთავს, თავის ოჯახს აკლებდა კანონიერად კუთვნილ ნივთიერ სახსარს და სხვას უმართავდა ხელს...

...იმ ზამთრის პირას საშველს არსაიდან ველოდი. ათასნაირ გასაჭირს ზამთარში გაყოლილი მალარიაც ემატებოდა, კარებზე დამიკაკუნეს და უეცრად სახელგამის ინჟინერი რუბენ ზუბიაშვილი მეწვია. წესიერი კაცია, ასე თუ ისე ნიკოს ნაწრთობობა ეტყობოდა. ორი კუბიკური მეტრი შეშა და ერთი ბიდონი ნავთი გამოეგზავნა ნიკოს ჩემთვის. ეს ხსნა, ნამდვილად ხსნა იყო ასევე გაეგზავნა ორი ავადმყოფი თანამშრომლისთვისაც.

— თვითონ კი სახლში ცოლ-შვილიანად იყინება. არასგზით არ დამანება მისთვისაც მიმეტანა დირექტორის ფონდიდან ცოტა რამ. პირდაპირ უცნაური კაცია! — მითხრა ზუბიაშვილმა.

ნიკოს დავურეკე და მადლობა ვუთხარი.

— შენ ეცადე ჩქარა მორჩე, — მიპასუხა ნიკომ, — უეჭველად მესაჭიროები. იმედი მაქვს მტერს როგორმე მოეგუდავთ. ვფიქრობ, მეც, სანდაზმული კაცი მოვესწრები, რამდენიმეჯერ მაინც მივიარ-მოვიარო თოფმომარჯვებულმა ფოილოს ყოვლიარის თუ თაუზის ჯაგნარები... გასსოვს, იმ ზამთრის პირას ნაბამბარ ადგილებში რამდენიმე დურაჯი რომ მოვინადირეთ?.. შენ რომ გაყინულ ფშანში გადავარდი, გათოშილი ამოდი, ღამე რომ მოხუც აზერბაიჯანელთან გავათიეთ დაგუზგუზებულ ბუხრის პირას; ის მოხუცი კამეჩის მაწვნით რომ გაგვიმასპინძლდა... ისეთი გემრიელი მე არაფერი მახსოვს... სჯობს ასეთი რომანტიკული თავგადასავლები გაიხსენო და დროზე ფეხზე დადგე, ვიდრე მწარე ყოველდღიურობაზე იდარდო... მაგრამ, „ეჰ, სადღა ნახავ ელამ მიკიტანს“... — ნიკოს უყვარდა თავისი მსჯელობის დაბოლოება მოულოდნელი, ერთობ შორეული ასოციაციით ნაკარნახევი ციტატით, — მორჩი, წამოდექი, იცოდე საჭირო ხარ! გახსოვდეს, მე საშინლად მეჯავრება, როდესაც გაჭირვებულ და შეეიწროებულ ადა-

მიანებს კეთილდღეობას და ბედნიერებას აწერენ თუ აბრალებენ. მაგრამ არც ჭირისთვის თავწადება ვარგა... გამომცემლობაში საჭირო ხარ და გელოდებით!

ნიკომ სწრაფად დამიკიდა ყურმილი, მაგრამ მისმა სიტყვებმა უეჭველად გამამხნევეს.

•

გამოხდა ხანი. ერთი თუ ორი წლის შემდეგ ნიკო კიკნაძეს შემთხვევა მიეცა კიდევ ერთი აღსარებაც ეთქვა ჩემთვის.

— შენ ალბათ იცი, როგორ მსიბლავს, როგორ მიყვარს მე დაუზარელი, ბეჯითი, საქმიანი მუშაკი, — მითხრა ერთხელ მან, — ფხიზელ, დაუზარელ, საზრიან და კარგ შემსრულებელ კაცს მე ზოგიერთ სუსტ მხარეს, ზოგიერთ ნაკლს უეჭველად ვაპატიებ... ალბათ, მე თვითონ მაკლია სიმარდე და მოხერხებულობა ცხოვრებაში და ამიტომაც მომწონს ამ თვისებებით დაჯილდოებული ადამიანები... გულით ვენდობი ასეთებს... აი, ჩემი ერთი გულითადი ნდობის ამბავი: ძალიან, პირდაპირ საოცრად მომწონდა, მომწონდა კი არა, მიყვარდა, ნამდვილად მიყვარდა, გესმის, ძალიან მიყვარდა გამომცემლობის ერთი მუშაკი. მე მას არ დაგისახელებ, არ არის საჭირო იცოდნენ მისი ვინაობა, იცოდნენ მისი სახელი და გვარი... პირდაპირ ელვა იყო, საკმაო იყო ოდნავ მენიშნებინა რაიმე დავალება, რომ დაუზარებლად, სასწრაფოდ, უნაკლოდ და ზუსტად შეესრულებინა ის... ამ კაცის სიმარდით, მიხვედრილობით, სიკისკასითა და ხალისიანობით მოხიბლული ვიყავი... თანაც შეხედულად ვაუკაცური, მოხდენილი და წარმოსადეგი იყო... ოდნავ ენას უკიდებდა, მაგრამ ეს ისე შვენოდა, ვნატრობდი ჩემს პატარა ბიჭს მასავით დაეწყო ლაპარაკი... მე იგი მიყვარდა, ძალიან მიყვარდა. საკმაოდ განვითარებული და სასიამოვნო მოსაუბრეც იყო. უიმისოდ მოწყენილი ვიყავი, მინდოდა ხშირად ყოფილიყო ჩემთან. ერთ რამეს კი ვამჩნევდი: გაჭირვებისა და სელმოკლეობის დაღი მაშინ ყველას, სულ ყველას რომ აჩნდა, მას სრულიადაც არ ეტყობოდა. სახეზე მუდამ გამაძღარი და თვითკმაყოფილი კაცის იერი დაჰკრავდა, მაგრამ ზოგჯერ, ძლიერ იშვიათად, ამას რომ ვამჩნევდი და გულში რაღაც ეჭვის ბრჭყალი გამკრავდა, უმალვე თავს ვტუქსავდი — ასეთ საქმიან ვაუკაცს როგორ ვაყენებდი რაღაცნაირი ეჭვის მკრთალ ჩრდილსაც კი... უნდობლობის უმცირეს ნატამალსაც კი პირდაპირ განუსაზღვრელი ნდობის გამოცხადებით ვანაზღაურებდი. მე იგი ვაქციე ჩვენი გამომცემლობის ყველა საქმის, ყველა სასსრის, ყველა ღირებულების მომველელად, გამგებლად, ბატონ-პატრონად. ისიც კარგად, საზრიანად და სალისიანად ასრულებ-

და თავის როლს... და უეცრად გამოირკვა, რომ მთელი მისი კაიკაცობა საოცარი თვალთმაქცობა ყოფილა... არა, იქნებ თვალთმაქცობას ვერც დაეარქმევ, ვერც ნიღაბიანობას ვუწოდებ. შეიძლება საშინელი გაიძვერობა დამერქმია, მაგრამ არც ეს იქნებოდა ზუსტი დახასიათება, არა, მას თავისი ცუდკაცობა საოცრად გააზრებული, გამართლებული და დასაბუთებული ჰქონდა... ერთი სიტყვით, მე იგი შემთხვევით, სრულიად შემთხვევით დავიჭირე გაქანებულ ქურდობაში, მძარცველობაში, მექრთამეობაში. აუარებელი პოლიგრაფიული მასალა, მათ შორის ორ ტონამდე საუკეთესო ქაღალდი, რამდენიმე ათეულ კილოგრამამდე ძვირფასი ტყავი განსაკუთრებული გამოცემებისათვის და სხვა მრავალი მასალა გაეცა, გაეყიდა ქურდულად, საკმაოდ ბევრი ქრთამიც აიღო ზოგიერთი არცთუ ისე სასწრაფო და საჭირო წიგნის გამოცემისათვის... მე იგი პირდაპირ აშკარა დანაშაულში დავიჭირე... თავზარი დამეცა, საოცრად დოყლაპია, საოცრად გაცურებული და გაბითურებული აღმოვჩნდი. მაგრამ ეს კი არ არის მთავარი... მთავარი მისი თეორია გამოდგა...

— რა თეორია უნდა ჰქონოდა ქურდბაცაცა კაცუნას, — შეევესიტყვე ნიკოს, — ხომ არ აზვიადებთ იმის გამო, რომ გულგამწყრალი ხართ...

— არა, არა! იმას საკმაოდ მოფიქრებული და მწყობრად ჩამოყალიბებული თეორია ჰქონდა...

— განა შეიძლება ქურდის თუნდაც გონებამახვილურ მოსაზრებებს რაიმენაირი თეორია ეუწოდოთ?

— დამაცადე, ყური დამიგდე... იმაზე კი, შეიძლება თუ არა მის მოსაზრებებს თეორია ან თუ გნებავთ, ფილოსოფია ვუწოდოთ, შემდეგ ვილაპარაკოთ... — მეუბნება ნიკო. — მე იგი ცალკე ოთახში გავიხმე, მდივანი გავაფრთხილე არავისთვის ეთქვა, რომ აქა ვარ. კარები ჩავკეტე, დავჯექი, პირისპირ დავისვი და ვეუბნები: ბიჭო, არა გრცხვენია! ასე როგორ დაეცი და გათახსირდი?!

უტიფრად თვალებში მომაჩერდა და სრულიად აუღელვებლად, უტეხად მეუბნება:

— რისი უნდა მრცხვენოდეს: ან რა არის ამ ქვეყნად სასირცხვო?!.. მე თუ მკითხავ, შენ უნდა გრცხვენოდეს შენი ლაჩრული ბუნებისა. შენ გინდა უანგარობის, უმწიკვლობის ნიღაბი აიფარო, რომ შენი ნამდვილი სახე, შენი სიგლახე, შენი უსუსურობა და მშიშარობა დაფარო. რა არის პატიოსნება, სინდისიერება? ან არის კი საჭირო ეს ვითომდა კარგი თვისება? ეგრეთწოდებული პატიოსნება ლაჩრობის ნიღაბია და სხვა არაფერი.

— ბიჭო, რას როშავ, — ვეუბნები, — განაგრძეს ნიკო, — მასეთ რამეს ხომ ჩვენი მტრები ქადაგებენ....

— მე ნუ მაშინებ მტრების ბანაკში ჩარიცხვით, — მეუბნება — ესეც შენი ლაჩრობის ნიშანიაო.

— გაგიუდი, ბიჭო, — ვეუბნები, — მე შენ იმდენად გაფასებდი, რომ ვცდილობდი რაიმე გამართლება მომეძებნა შენი ცუდკაცობისათვის. შენ კი გამოუსწორებელი დამნაშავე ყოფილხარ!

ამაზე ის მპასუხობს:

— გამოუსწორებელი ვარ ისე, როგორც ყველა, ყველა ამ ქვეყნად... რასაკვირველია, სადღაც მეც ვარ შენსავით ლაჩარი... ლაჩარი რომ არ ვიყო, ყველას, ყველას, მთელ ქვეყანას სახეში შევაფურთხებდი და ვეტყოდი: საზიზღარი ხარ, რადგან ვითომდა დანაშაულისათვის, რასაც თვითონ ჩემ ჩუმად, ფარულად ყოველ ფეხის გადადგმაზე ჩადიხარ, სჯი იმას, ვისაც შემთხვევით გაუმჟღავნდა იგი... ახლა მე ვიცი, რაკი შენისთანა „წმინდანმა" (ეს სიტყვა დაცინვით წარმოთქვა) ხელში ჩამიგდო, მე უნდა დავისაჯო...

მერე მოსდგა და თითქმის ყველა ნაცნობი თანამდებობის პირი ცოდვილზე ცოდვილ დამნაშავეებად დასახა.

— ზოგიერთი მათგანი შენიღბვაში მჯობნის, ზოგს კი ბედი უმართლებს. — დაასკვნა მან.

— მით უმეტეს, — ვეუბნები მშვიდად, — თუ ამდენი წამხდარი ადამიანი გვახვევია, ყოველ წესიერ კაცს მართებს გაასკეცებით, იბრძოლოს ყოველგვარი ცუდკაცობისა და ბოროტების წინააღმდეგ.

აქ მან ტარტაროზული ხარხარი აიტეხა. მერე დაწყნარდა, დაცინვით იკითხა: ვინ არის ეს წესიერი კაცი? წესიერები მხოლოდ მათხოვრები და სანაგვეზე გადასაყრელი უბადრუკები არიან — დაასკვნა მან უტიფრად.

— მე ნამდვილად დავიბენი, — თქვა ნიკომ, — ყოველივე ეს ისე საოცარი და მოულოდნელი იყო, რომ ვითარების ვერავითარ კვანძს ვერ ვპოულობდი. ჩაეფიქრდი, სიტყვა გამეყინა.

— ახლა ჩვენ როგორ მოვიქცეთ? — უნებლიეთ ვიკითხე.

— მოიქეცი ისე, როგორც გული გირჩევს, — მიპასუხა მან, — ჩემთვის სულერთია. მოისვენე, სათანადო ორგანოებს ხომ შეატყობინეთ! მე ვეცდები, რასაკვირველია, მორევში ჩავარდნილ კაცივით შენც და სხვებიც ჩაგითრიოთ... თუ გამიმართლებს, ხომ კარგი... თუ არა და, ჯანდაბას იქით წასულხართ თქვენ, თქვენი ვითომდა სინდისიერებაც... მეც ეშმაკს წავუღივარ. დიდად არ ვდარდობ ამ ქვეყანას. არც არაფრის მეშინია. სიცოცხლეს კი დიდ ფასს არ ვდებ.. თქვენსავით შეშინებულს და გაჭირვებულს, თუ მე მკითხავთ, სიკვდილი უჯობს. შენ ტყუილად დამიმარტოვე, — მეუბნება, — მე არც არაფერს გთხოვ, მეტს არც არაფერს გეტყვი... ოღონდ ჩემს შესედუ-

ლებას მთელს ცხოვრებასა და ქმედებებზე, თუ გინდა, კი გაგაცნობ...

— მინდა, ძალიან მინდა, — ეუთხარი მე, — მინდა ვიცოდე, რა გიტრიალებს გულში და თავში...

— ჯერ შენ მითხარი, — მეუბნება, — დოსტოევსკის „ძმები კარამაზოვები" წაგიკითხავს?

პირდაპირ დავიბენი მისი უსიაკობით, უსრდელობით და თავსედური უტიფრობით. მაგრამ თავის შეკავების გრძნობა ერთი წუთითაც არ დამიკარგავს.

— წამიკითხავს, მაგრამ დიდხნის წინათ, — ვუპასუხე, — ყველა წვრილმანი ალბათ აღარ მახსოვს.

— ის ალბათ გახსოვს, — მეუბნება რატომღაც დაცინვით, — თავისი პერსონაჟის პირით რომ ამბობს დოსტოევსკი: თუ ღმერთი არ არის, მაშინ ყველაფერი ნებადართულია, ყველაფერი შეიძლება მოიმოქმედო. ეს არის დიდი გენიოსის დიდი გენიოსური აზრი. მე მაინც, ჩემი მხრივ, ასე შევცვლი ამ აზრს — ღმერთი რომც იყოს, რაკი არის სიკვდილი და სამუდამო გაქრობა, შეგიძლია ყველაფერი ჩაიდინო, ყოველიკე გააკეთო, რაც შენთვის სასარგებლო თუ სასიამოვნო იქნება...

— მოთმინება კინაღამ დაკარგე, — თქვა ნიკომ, — კინაღამ ვეცი პირში ამ გარეწარს, კინაღამ მივახალე, არამზადავ, გინდა გენიოსის სახელს ამოაფარო შენი სიბილწე?!. მაგრამ მაინც თავის შეკავება ვამჯობინე. თანაც გუნებაში, ფიქრებში, სსოვნაში თვალი მივავლ-მოვავლე ჩემთვის ცნობილი გენიოსების გამონათქვამებს ამ საგანზე. ბევრი ვერაფერი გავისსენე. დიდი სახელების ხსენებაც არ მინდოდა ამ ნაძირალასთან. შეიძლება უწმაწური რამ ეთქვა მათი მისამართით. საკუთარი თავის და გულის კარნასს გავყევი. ვეუბნები, ღმერთი არ არის, არ არის რაიმე გარეშე გონიერი ძალა, არ არის ადამიანის არსების გარეშე მოქმედი-შეგნებული ნებისყოფა, წარმმართველი ადამიანის მთელი ცხოვრებისა. მაგრამ ხომ არის თვითონ ადამიანი, გონიერი არსება და ხომ არის ამ გონიერი არსების უმაღლესი იდეალი, სრულყოფილი მოდელი თუ საუკეთესო ჯიში...

— დიახ, დიახ, ალბათ არსებობს ადამიანის საუკეთესო ჯიში, ისე როგორც არსებობს ძროსის, ღორის ან სხვა რომელიმე ცხოველის საუკეთესო ჯიში... — თითქოს ცინიკურად ჩამიხტა სიტყვაში ის. ეს მისი რეპლიკა კი მე ხელს მაძლევდა.

— ჰოდა, — ვეუბნები, — ხომ უნდა ვესწრაფოდეთ ჩვენ ვიყოთ ადამიანთა უკეთესი ჯიშის მსგავსნი, განვვითარდეთ საუკეთესო ადამიანური მოდელის კვალობაზე.

— ბიოლოგიურად, ფიზიკურად, რასაკვირველია, ჯიშის გაუმჯო-

ბესება თუ განვითარება შესაძლებელია, მაგრამ თავისი სულიერი ბუნებით ადამიანი თითქმის უცვლელია, — მითხრა მან უკვე შეყოყმანებულმა.

— პირიქით, მე მგონი, — ეუთხარი მე, — ბიოლოგიურად, ფიზიკურად ადამიანი გაცილებით უფრო ნელა ვითარდება, ვიდრე სულიერად... ყოველ შემთხვევაში ადამიანის ფსიქიკა უფრო მოძრავი და მოქნილია, ვიდრე სხეული... ერთი სიტყვით, არაფერი არ ამართლებს ადამიანის ზნეობრივ დაცემას...

— ზნეობრივი დაცემა ერთობ შეფარდებითი რამ არის, — მითხრა მან წყნარად, — შენ ეს, როგორც „გამობრძმედილ" მარქსისტს, — კვლავ შეაზავა სიტყვა ფარული ირონიით, — უკეთ უნდა გაგეგებოდეს. თუ მშიერმა კაცმა დამშეული ცოლ-შვილისათვის ლუკმაპური მიითვისა, ეს ცოდვა და დანაშაული არ არის; არც უნდა ჩაეთვალოს დანაშაულად.

— ვითარებასა თუ პირობებს გააჩნია, — ვეუბნები, — ერთია: ვინ და როდის მიიჩნევს ქურდობას დანაშაულად, მეორეა: ვინ და როდის არ მიიჩნევს მას დანაშაულად, ხოლო ცოდვად, მანკიერებად ანუ ადამიანის ადამიანური არსების შებღალვად იგი მუდამ დარჩება, დამოუკიდებლად იმისა, თუ რას შეარქმევენ მას სხვანი და სხვანი სხვადასხვა დროს.

ჩემი მოპაექრე ჩაფიქრდა. მე კი მივეძალე და მივეძალე. ცდება, ტყუვდება, თავის უძლურებას ამჟღავნებს ის, ვეუბნები, ვინც თავის გარეშე, თავისი პიროვნების მიღმა ეძებს თავისი სულის, თავისი ადამიანური შინაარსის წარმმართველ და მომწესრიგებელ ძალას; ეს მაშინ როდესაც საჭიროა თვითონ ჩვენ საკუთარ პიროვნებაში, საკუთარი ბუნების შიგნით ვიპოვოთ ჩვენი ცხოვრებისა და მოქმედების წარმმართველი ძალა. ერთი სიტყვით, რამდენადაც შემეძლო, ვიკითხე მგლის თავზე სასარება. ვცდილობდი არ გამეღიზიანებინა, არ შემელახა მისი თავმოყვარეობა. ესედავ თანდათან იღრუბლება, პირქუშდება. არ ვეშვები, მინდა მოვთოკო მისი ურჯუკობა, მინდა თვითონვე მივიყვანო თავისი ზნედაცემულობის დაგმობამდე. ჩუმად არის, უკვე ხმას აღარ იღებს, ცივად და ბოროტად შემავლებს ხოლმე დროდადრო თვალს. ბოლოს აფეთქდა, ცოფიანი ხარივით აღრიალდა, — დამანებეთ თავიო, შემომყვირა და ნერვიული კანკალი აუტყდა. გული მეტკინა: კაცი, ვინც ასე მიყვარდა და ვაჟკაცად მიმაჩნდა, რატომღაც ახლა, მიუსედავად გარეგნული ყოყოჩობისა, საცოდავად გამოიყურებოდა. ხელი ჩავიქნიე და მოვეშვი. მერე მისი საქმე გაარჩიეს სხვადასხვა ინსტანციებში... წარმოიდგინე შენ, აქა-იქ მფარველებიც კი აღმოუჩნდნენ. გავიდა ხანი და ერთ დილით, თითქმის დილაბნელზე ვიღაცამ კარებზე მოგვიკაკუნა; გაუღეს. ვნახეთ, ის იყო.

მე ჯერ ისევ ლოგინში ვარ... მეუბნება, მაპატიე მთელი ჩემი უკაცურობა, თორემ მზად ვარ აქვე მოვიკლა თავიო. დავაშოშმინე, შევეცადე კეთილად შემეხედა. მაგრამ, როგორც ჩანს, გატეხილი გულის გამთელება ძნელი საქმეა. თავი ერთს მკარნახობდა, გული მეორე მხარეს მექაჩებოდა. ლმობიერების გზა ავირჩიე. ახლა რას აპირებმეთქი, ვკითხე. რას მირჩევთ, რა გზას დავადგეო; ძველი დრო რომ იყოს, ბერად აღვიკვეცებოდი, სულის ცხონებაზე ვიზრუნებდი, ცოდვებს მოვინანიებდიო. ეეუბნები შენ ისევ მცდარ გზაზე დგახარ, შენი ბუნების გარეშე ეძებ დასაყრდენს, შენ გინდა შენს გარეშე, შენი პიროვნების მიღმა მონახო შენი სულიერი ცხოვრების მომწესრიგებელი ძალა. საჭირო კი არის თვითონ შენს პიროვნებაში, შენი საკუთარი ბუნების შიგნით გამოიმუშაო და დააგროვო ეს ძალა.

მერე ნიკომ მე მომმართა:

— მე მგონი ადამიანები ხშირად არიან განწყობილი ერთგვარი ფეტიშიზმისათვის. ილტვიან იქითკენ, რომ თავიანთი სულიერი მოძრაობა მიაწერონ გარეშე საგნებსა თუ ძალებს; ქვას დააგდებენ და მუსლს იდრეკენ მის წინაშე, ეჩვენებათ, რომ ამ ქვაში ბუდობს იდუმალი ძალა... ვხედავ ჩემი სტუმარი რაღაცნაირად თავს იკავებს, ღელვას იოკებს... წამოვდექი. ჩაიზე მოვიპატიჟე. ვსაუბრობთ. ეეუბნები, სულიერი სიმშვიდის ყველაზე უკეთესი საშუალება ქვეყნისათვის კეთილი საქმის კეთებაა. რომელიღაც ძველმა ბრძენმა კიდევაც თქვა, იჩქარეთ სიკეთის ქმნაო.

— კი მაგრამ, ვისთვის რა არის სიკეთე? — შემეპასუხა იგი, — მე ეს საკითხი სულ მაწვალებს.

— ასლა თუ რა არის სიკეთე ჩვენთვის, ჩვენი ქვეყნისათვის, ჩვენი ადამიანებისათვის — ეს ნათელზე ნათელია, ეეუბნები... შენთვის კი ყველაზე უმჯობესი იქნება დაუყოვნებლივ წახვიდე ფრონტზე, ვაუკაცურად იბრძოლო მტრის წინააღმდეგ... ჯავშანი შენ ხომ აღარ გაქვს.

წამოდგა, მადლობა მითხრა, დამემშვიდობა და წავიდა. კარგა ხანს მისი არაფერი გამიგია. ამ დღეებში გავიგე, რომ ფრონტზე არ წასულა, რომელიღაც დაწესებულებაში დაუწყია მუშაობა, იქაც დაუჭერიათ ყალთაბანდობაში. ამის გამო მარცხენა ხელზე ძარღვები გადაუჭრია. გადაურჩენიათ... ეს არის და ეს. გულში მწვავე ჭრილობა დამრჩა. არც ისე მალე და ადვილად ხდება ადამიანის გარდაქმნა... — დაამთავრა ნიკომ.

*

1945 წლის დამდეგი. ომი თითქმის მოგუდულია. ნიკო ხშირად იღიმება. ისე კი საკმაოდ მოტესილად გამოიყურება. ნადირობის ჟინს მაინც ვერაფერი უნელებს, ვერც თირკმელების ქრონიკული დაავა-

დება. იანვრის ერთ კვირა დღეს მიედევართ სანადიროდ სრამშე. რკინიგზის შულავრის სიდის მიდამოებში. იქ მდინარის მარჯვენა მხარეზე, სიდის გასწვრივ კარგა მოზრდილი ტყიანი ჯაგნარიც, მდინარის რამდენიმე ტოტიც და სხვადასხვა ზომის ტბორებიც არის. ამ ნადირობაში თან გვასლავს შალვა თაბუკაშვილი — პედაგოგი, საშუალო სკოლის ქართული ენის რამდენიმე სახელმძღვანელოს ავტორი, ლიტერატორი, მთარგმნელი, საკმაოდ ენაწყლიანი მოსაუბრე, ჩვენზე არანაკლებ თავდავიწყებული მონადირე.

უთენიას ადგილზე ვართ. ცივა. ტბორებს ყინულის გამჭვირვალე ქერქი ფარავს. მდინარის კიდეებიც დაჭირსლულია. ჯაგნარებში „ფეხი შევდგით" თუ არა, აღრე წამომსტარმა კურდღელმა სამთავეს თითო ვაზნა შეიწირა და შორს გადაიკარგა.

— დავინაგსეთ, — თქვა შალვამ. ეს თქვა „თუ არა, წერილი იხვის გუნდმა თავზე გადაუქროლა. შალვამ გუნდს წყვილი გასროლა დაადევნა. ერთი ისეი ფარფატით დაეშვა დაბლა.

— გვაჯობე. ეს ერთი და სხვა მრავალი! — გასძახა ნიკომ.

დავშორიშორდით.

ტყეში იდუმალი დუმილი სუფევს. შფოთიანი, დაძაბული, მრავალი სიდუხჭირისა და ტკივილებიანი დღეების შუალედში სულის მოსაოსებელი წუთები დიდი სიკეთეა. მაღალ ხეებზე შემომჯდარი ყვავების ყრანტალი რომ არ გაისმოდეს დროდადრო, ირგვლივ პირველქმნილი მყუდროება იქნება დასადგურებული, პო, ეს ყვავები... ყოველთვის ავისმაუწყებლად მეჩვენებიან. თუმცა კაცმა რომ თქვას, არც თუ ისე სალანძღავი და სააუგო ფრინველია. მძორსა და ლეშს სპობს... ჯანდაბისკენაც ჰქონია გზა ყვავებს!.. მაღლა ცაში დიდრონი იხვების რამდენიმე გუნდი მიფრინავს სამკუთხა მწკრივებად. ეს მწკრივები ჩვენი თოფებისათვის მიუწვდომელ სიმაღლეზეა. ზოგჯერ გული ვერ გვითმენს და სამთაგან ხან ერთი, ხან მეორე, ხან მესამე ამაოდ ვესროით თოფს ცისიერში გასაზულ მწკრივებს. მიეტოპავ ჭანჭრობებში, მივლაწუნებ ჯაგებში, მიეფონავ ჭაობიან ლაქაშებში. დროდადრო მაღალი სეებიდან გადმომჩსავლებენ კაჭკაჭები, გადმომხროტინებენ ყვავები, ხანდახან ბუჩქებიდან და ეკლნარებიდან შაშვიც ამოჭახჭასდება. სადღაც წრიამპოც გაიწიელებს. ამასობაში ერთ ხსტესთან ლაქაშიან ტბორს წავადექი. დაასლოებით ოცდაათი მეტრის მანძილზე სამი ხაზარულა ისეი წამოფრინდა. სამთაგან ერთი საგულდაგულოდ ამოვიღე მიზანში. ვესროლე. ის ერთი ოდნავ მაღლა აიწია, უმალ ტრიალ-ტრიალით დაეშვა დაბლა და ტბორთან ასლოს მიწას დაეზეპა. მივირბინე და ნანადირევი ხელში ავიღე. მისი მუქლურჯი სავერდიეით მოლაპლაპე თავ-ყელი საუცხოო ნასატს ჰგავდა. რამდენიმე წვეთი სისხლი მარჯნის თვალივით ესსურა

ამ თავ-ყელს. ამ წვეთებმა უნებლიე ასოციაციით შემზარეს. მაგრამ ფიქრი უმალ ტყის ნახაზებს გავადევნე. მალე დათქმული ადგილისაკენ გავეშურე. გზად ერთი წრიამპოც შევმატე ჩემს ნადავლს... დიდი ხის ძირში შევიყარენით. შალვას ერთი წყლისქათამა მიემატებინა თავისი პატარა იხვისათვის, ნიკოს კი ერთი წრიამპო მოეკლა. მაინც კმაყოფილნი იყვნენ. სუსხი გვახალისებდა. წავიხემსეთ.

— პე! არ არსებობს ასალგაზრდობაზე უფრო დიდი ბედნიერება და სილამაზე! — თქვა ნიკომ.

— ამბობენ, ყველა ასაკს თავისი შნო და ლაზათი აქვსო, — შეეპასუხა შალვა.

— არ დაიჯერო, — უთხრა ნიკომ, — მე კი მგონია, სიბერე და სიმასინჯე ტყუპის ცალებია. ისიც კი, რაც ახალგაზრდას შვენის, ისედაც მახინჯ ბებერს კიდევ უფრო ამასინჯებს.

— ისეთი დიდი ღირსება, როგორიც არის გამოცდილება და სიბრძნე, მოსუცს მაინც მეტი აქვს. ეს კი მაინც მეტი შნო და ლაზათია! — არ ყრიდა ფარსმალს შალვა.

— არა, არა, — შეეპასუხა ნიკო, — გამოცდილებას გამოფიტვა აბათილებს, სიბრძნე კი ისეთი ელემენტებისაგან შედგება, როგორიცაა მეხსიერება, ათვისების უნარი, განჭვრეტის უნარი, შთაბეჭდილებათა სიცსოველე და ქვეყნიურ კავშირთა სწრაფად მიკვლევა. ყოველივე ეს კი, უწინარეს ყოელისა, ახალგაზრდულ ტეინს ახასიათებს...

— მაშ, რად ამბობს ხალხი, — ჩაეჭრა სიტყვაში შალვა, — ბებერი ხარის რქანიც ხნავენო?

— ეს, ალბათ, რომელიღაც ბებრის მოგონილია გულის დასამშვიდებლად. — უპასუხა ნიკომ. — ერთადერთი სულიერი თვისება, რაც ბებერს ეზრდება და ემატება კიდეც — ეს არის პატივმოყვარეობის გრძნობა. მაგრამ ახალგაზრდას ასე თუ ისე აპატიებ პატივმოყვარეობას — ამ საზიზღარ სულიერ სენს, ბებრის პატივმოყვარეობა კი, რაც, სამწუხაროდ, მას წლებთან ერთად ემატება, პირდაპირ საშინელებაა. მით უმეტეს, თუ პატივმოყვარე ბებერს ძალუძს ზემოდან დახედოს სსვებს...

აქ მე ვიგრძენი, რომ საცა იყო ნიკო თვითმსილებაზე ვადაეიდოდა. სიმართლე გითხრათ, მე არ მინდოდა ეს მისი „სუსტი მხარე" (არსებითად კი ძლიერი, მეტად ძლიერი მხარე) ახლა აქ გამხელილიყო პირდაპირ, პლაკატურად... ეფიქრობდი, საუბარი სსვა რამეზე გადამეტანა, მაგრამ დამასწრო და განაგრძო:

— აი, თვითონ მე, უკვე მოსუცი კაცი, ზოგჯერ თავისთავს ვიჭერ სულმდაბლობაში, იმის ბუნდოვან შიშში, რომ მოვა რომელიღაც ასალგაზრდა კაცი აღსავსე ახალგაზრდული ფიზიკური და სულიერი ენერგიით და შემცვლის, გადამაყენებს, უკეთესადაც წარმართავს

საქმეს... რად უნდა მეშინოდეს მე ამის? რად უნდა იყოს საშიში უკეთესი შემცველელი? არა, არა ბებრის პატივმოყვარეობა ძირშივე აღსაკვეთია!

...ამასობაში საკმაოდ ძლიერი თოვა დაიწყო. თოფებს და ჩანთებს სელი წამოვავლეთ და ხრამისპირა სანასებში გავიშალენით. ისვების არეულ-დარეული გადაფრენ-გადმოფრენა უკვე დაწყებული იყო. დავშორიშორდით, ხან აქეთ, ხან იქით გაისმა ჩვენი თოფების სროლა. ნადირობით გული ვიჯერეთ. ზამთრის მოკლე დღე შუადღისკენ მიიწურა. ნიკო და შალვა მდინარის მსარეს მეგულებოდნენ. მათკენ გავეშურე. ტყისა და მდინარის შუა ადგილას კარგა მოზრდილი ტბორია, თსელი თოელიანი ყინულის ქერქით დაფარული. ვსედავ შარვალდაკარწახებული ნიკო შიშველი ფესებით მოამსსვრევს ტბორის ყინულის ქერქს და ორი დიდი იხვი მოაქვს.

— ამას რას შვრებით, ნიკო?! — მივაძახე.

— აქ გამოვედი თუ არა, — მითსრა მან, — თავზე გადამიფრინდა საკმაოდ დიდი გუნდი... ეესროლე ზედიზედ და ორთავე იხვი ტბორის შუაში დაეარდა. ბევრი ვუტრიალე აქედან, იქიდან... ასლო ტყიდან გრძელი ჭოკიც მოვიტანე, მაგრამ ვერასგზით ვერ მივწვდი. ვერც მიეატოვე, რომ თქვენთვის დამეძახა დასმარებისათვის... აქ მტაცებელი ქორები დაფრინავენ... ბოლოს გადავწყვიტე, რაც მომივა, მომივიდეს-მეოქი, ჩექმები გავისადე, შარვალი სულ მაღლა ავიკარწახე... და სსვა დანარჩენს თვითონ ხედავ...

ეს იყო ნიკოსთან ჩემი უკანასკნელი ნადირობა.

წლები გავიდა. ნიკო გარდაიცვალა გულის შეტევით. მისმა მეუღლემ გამომიგზავნა ქმრის ქაღალდებში ნაპოვნი ჩემს მისამართზე გამოსაგზავნი ღია ბარათი — პეროვის ცნობილი სურათის — „მონადირენი დასვენებისას“ რეპროდუქცია, შემდეგი წარწერით: „წარსულთა დროთა მოსაგონებლად“. ნიკოს, ალბათ, გამოგზავნა გადააეიწყდა.

იყო კაცი და...

1977

მიხეილ ჯავახიშვილი

ყმაწვილკაცობიდანვე გატაცებით ვეწაფებოდი მიხეილ ჯავახიშვილის ნაწერებს. რა დასამალავია: ამ მხრივ, ალბათ, მცირე როლს როდი ასრულებდა ამ ნაწარმოებთა გარკვეული ეროტიული შეფერილობა. რას იზამთ! მაჭრობის ასაკი მეტად თუ ნაკლებად ხარკს უხდის სისხლის გამძაფრებულ დუღილს. ალბათ, ძნელად მოიძებნებოდა იმ დროს ასალგაზრდა ქართველი მკითხველი, ვინც რამდენჯერმე მაინც არ მიბრუნებოდა ჯაყოს ურმის ქვეშეთს, „მუსუსს", „ოქროს კბილს" და სხვა მისთანებს. ამ მხრივ, გამონაკლისობას, ვგონებ, ვერავინ დაიჩემებს...

ერთი სიტყვით, ქართველ მკითხველთა დიდი უმეტესობა ხარბად ეწაფებოდა მიხეილ ჯავახიშვილის ყოველ ნაწარმოებს... პირადად მე მისი მიბაძვით რაღა-რაღაცეები კიდეეაც დამიწერია, რაც შემდეგ გონს მოსულს, რასაკვირველია, ცეცხლისათვის მიმიცია (თუმცა ახლა ამას სხვა თვალით ვუყურებ: ახლა, ჩემი აზრით, ეს დიდად ახირებული ზნე არის, მე და ჩემმა ღმერთმა... რად უნდა დასწვა ან რად უნდა დაპკარგო ის, რაც ერთხელ სულში დაგბადებია და გინდა თუ არ გინდა შენი ადამიანური არსების ისტორიაში შესულა? ბევრჯერ თქმულა, ადამიანისათვის გარდასულ ბავშვობას მარადიული მიმზიდველობა თუ მომხიბველელობა აქვსო. ო, რა განუმეორებელი სინედლე და სურნელება აქვს, ალბათ, ჩვენს ბავშვურ სულიერ არსებაში ოდესღაც აღძრულ აზრსა თუ ფიქრს... რით არ ჰგავს სულში ოდესღაც დაბადებული ოცნება სანატრელ ბავშვობას? სხვებისათვის, რასაკვირველია, შენს ბავშვობას, შესაძლოა, არავითარი მიმზიდველობა არ ჰქონდეს, მაგრამ შენთვის მას ყოველთვის ექნება ჩაუქრობელი ელვარება და სითბო... სხვათაებრ, რასაკვირველია, მეც ვწუსვარ უამრავ გარდასულ წუთებსა და სამუდამოდ დაკარგულ წამებს... მით უმეტეს გულმოსაკლავია ყრმობის, სიჭაბუკის, ყმაწვილკაცობის სამუდამოდ და უკვალოდ გამქრალი სახიერებანი... ჰე, გრიშაშვილისა არ იყოს, რად შეეები ამ რაღაცნაირ ცხრათავიან დეევებს!..

მიხეილ ჯავახიშვილი ქართული ლიტერატურის ერთი ბურჯთაგანია. მას ზოგჯერ ქართველ მოპასანად ნათლავდნენ. თუმცა პირადად მე ასეთი „დანათესავება" ყოველთვის ფრიად საჭოჭმანოდ მიმაჩ-

ნია. ყოველი შემოქმედი, უწინარეს ყოვლისა, თავისი პიროვნული განუმეორებლობით არის ღირებული თუ ღირსეული. „მართალი აბდულას", „ჯაყოს სიზნების", „თეთრი საყელოს" ავტორი მსოლოდ თავისი სრულიად განსხვავებული მსატვრული წარმოსახვებითა და სტილით არის მარად ღირსაცნობარი; ზოგჯერ კი, თუ გნებავთ, თავისი ერთგვარი ესთეტიკური უსწორმასწორობითაც. ერთმა ფრიად სახელოვანმა და გემოვნებადახვეწილმა ქართველმა მკვლევარმა თავისებური „ესთეტიკური უსეშობაც" კი უწოდა „არსენა მარაბდელის" პირველსავე ფრაზას.

რა ვუყოთ, თავისი ჰანგის ერთი მუხლი, შესაძლოა, ბულბულსაც კი გადაუსხვაფერდეს, ამის გამო მის მგალობლობაში ვერ დავეჭვდებით.

პირველად მოსკოვურმა გარემომ მიბიძგა საჯაროდ მეთქვა რაღაც მიხეილ ჯავახიშვილზე. აქ ცოტა შორიდან დაწყება მომისდება.

1930 წლის დამლევს მოვეწყვე მოსკოვის ერთ-ერთ უმაღლეს სასწავლებელში — ეგრეთწოდებულ წითელი პროფესურის ლიტერატურის სელოვნების და ენის ინსტიტუტში... გამოცდების ჩაბარება საკმაოდ, მაგრამ ძალიან დიდად არ გამძნელებია... გაძნელება მერე დაიწყო. სწორედ მაშინ, როცა მეგონა თავი ქუდში მქონდა, გამომიცხადეს, მსმენელთა სოციალური შემადგენლობის მოწესრიგების მიზნით, თქვენ თქვენი ხაანკეტო მონაცემების გამო, უარი გეთქვათ ინსტიტუტში ჩარიცხვაზეო... თავზარი დამეცა, მაგრამ ფარსმალი არ დამიყრია.. ახლა მიკვირს ჩემი მაშინდელი გაბედულება და მიდგომ-მოდგომა... რამდენიმე უმაღლეს ორგანოსაც კი მივმართე. ოხ, ეს ხაანკეტო მონაცემები — აქამდეც კი მისტიკურ წყევასავით მომსდევენ... და ალბათ საფლავშიაც არ მომასვენებენ. ცოდვით ვიბარებ: (როგორც ძველად იტყოდნენ ხოლმე) ენდეთ ადამიანებს! ენდეთ ადამიანებს!..

ინსტიტუტის მსმენელად საბოლოოდ მაინც რომ ჩამრიცხეს, 1931 წლის იანვრის არდადეგებისათვის თბილისში გამომგზავრება გადავწყვიტე. მოსკოვის კურსკის სადგურში საბილეთო სალაროსთან რიგში რომ ვიდექი, როგორც ჩანს, თვალი მომკრა გრიგოლ მუშიშვილმა. ისიც თბილისში მოემგზავრებოდა. მე იგი გავიცანი მოსკოვში. იგი იქ წთელ პროფესურის ეკონომიკის ინსტიტუტში ჩემზე ორი წლით ადრე შესულიყო. უეჭველად ნიჭიერი კაცი იყო. ზოგიერთი ამხანაგი კიდევაც ხუმრობდა, მუშიშვილს შეუძლია ერთი პატარა ბროშურა წაიკითხოს და იმავე თემაზე ორი სქელტანიანი წიგნი დაწეროსო. როგორც მახსოვს გ. მუშიშვილი დიდად აფასებდა მიხეილ ჯავახიშვილს. ამბობდა, დროს რომ ვიშოვი, დიდი სიამოვნებით დავწერ მონოგრაფიას მის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზეო.

— დაიცადე, ჯერ ნუ აიღებ ბილეთს, იქნებ ერთ დიდ კაცთან ერთად ვიმგზავროთ, მალე მოვალო, — მითხრა მუშიშვილმა და სადღაც წავიდა. რამდენიმე წუთის შემდეგ იგი ისევ მოვიდა ჩემთან და მითხრა:

— აბა, წამოდი შენი ჩემოდნებიანად, მისა უნდა გაგაცნო.

მართლაც რამდენიმე წუთში მაშინდელი ამერიკავკასიის ცაცის თავმჯდომარის — მისა ცხაკაიას სალონ-ვაგონში შევბარგდი.

— ო, ამ გვარს ჩვენი რევოლუციური მოძრაობის ისტორია კარგად იცნობს, — თქვა მიხამ, როცა მუშიშვილმა წარმადგინა მის წინაშე. იგი კარგა ხანს მესაუბრა გულითადად, ყოველგვარი დიდკაცური ან მენტორული კილოს გარეშე. არ შემიძლია არ ვთქვა: მუდამ სასიამოვნო მოგონებად დამრჩება, რომ ჩემს შთაბეჭდილებებში აღიმართა საოცრად მთლიანი პიროვნება ღრმა იდეური რწმენით, საკმაოდ ძლიერი ინტელექტით და ფაქიზი ემოციური ბუნებითაც.

— აბა, თქვენ იცით, — უთხრა მისამ თავის მხლებელ-მცველს (როგორც მახსოვს, გვარად მახარაძეს) და თავის მზარეულს, — ახალგაზრდები არ დამიმშიოთ...

მართლაც, სამი-ოთხი დღის განმავლობაში დიდ პატივში ვიყავით, გურულად შეკაზმული საცივიც კი არ გვაკლდა. თვითონ მიხა ჩიტივით მცირედით კმაყოფილდებოდა, მისმა მეუღლემ კი მხოლოდ ერთხელ თუ ორჯერ გამოისედა კუპედან. ახალგაზრდებად ვიგულისხმებოდით მუშიშვილი, მე და ერთი „გავაზიეით მოქნეული", ძლიერ ლამაზი ასული (ვგონებ, რომელიღაც დიდი თანამდებობის კაცის რძალი). ამ ასულმა ასოციაციით გარეგნულად გამახსენა მარგო „ჯაყოს ხიზნებიდან".

ბევრ რამეზე გვესაუბრა მიხა, თვით ფრანგ განმანათლებლებზე და რუს რევოლუციურ-დემოკრატებზეც კი... ერთხელ სიტყვა ქართულ ლიტერატურაზე ჩამოვარდა. ერთ შესაფერ კონტექსტში მიხამ დაბეჯითებით თქვა:

— მისეილ ჯავახიშვილი ძალიან ღონიერი მწერალია. ერთი მაგნაირი ღონის პარტიული მწერალი რომ გვყავდეს, ძალიან კარგი იქნებოდა. მას მეტსაც მოვთხოვდით.... ჯავახიშვილის შემოქმედება, რასაკვირველია, დიდი პროგრესული კულტურის საგანძურს ეკუთვნის, მაგრამ მას ყოველთვის უნდა ვეფეროთ...

ამასობაში ჩვენი მატარებელი ჩრდილოეთ კავკასიის ტრამალებში გაიჭრა. ირგვლივ სარკმლებიანი სალონი-ვაგონი მატარებელს ბოლოში ება. ერთხელ მიხა მიადგა ვაგონის უკანა სარკმელს. გახედა ზამთრის ნისლებში შეჭრილ-ვადაკარგულ რკინიგზის ლიანდაგს და თითქოს თვალები დაენამა.

— პე-პე-პე! — ამოიხვნეშა მან, — როგორ ჰგავს ეს უკან მსრბო-

ლავი ლიანდაგი ჩვენი ცხოვრების დაუბრუნებლად უკან დატოვებულ დღეებს.. აქ არის საჭირო ადამიანების გამსნევება... უთხარით ბიხელ ჯავახიშვილს, ახწავლოს წამებულთ მხნეობა!..

...მალე დავბრუნდი მოსკოვში. ამჯერად მოკლებული ვიყავი სალონ-ვაგონსაც და დასამახსოვრებელ თანამგზავრებსაც.

ინსტიტუტში მეცადინეობა უმთავრესად სემინარული წესით მიმდინარეობდა... სელმძღვანელებად, ლექტორებად საკმაოდ სახელოვანი და ძლიერი ძალები გვყავდნენ, მაგალითად: ჯიველეგო, ნუსინოვი, ანისიმოვი, დინამოვი, ხრაპჩენკო და ბევრი სხვა... ერთხანს ჩვენი ინსტიტუტის რამდენიმე ჯგუფს თვით ანატოლ ვასილის ძე ლუნაჩარსკიც კი სელმძღვანელობდა. იგი, რასაკვირველია, ბრწყინვალე ორატორი, ნამდვილი ოქროპირი იყო...

ინსტიტუტში ერთ-ერთ თათბირზე წამოაყენეს წინადადება სასწავლო პრაქტიკაში შემოღოთ ლექციების ციკლი სხვადასხვა საბჭოურ ეროვნულ ლიტერატურათა გამო. ამ თათბირს ლუნაჩარსკიც ესწრებოდა. მან ამ ღონისძიებას გულითადად დაუჭირა მხარი, თავის სიტყვაში ქართული კულტურაც ახსენა, მან დაახლოებით თქვა: ქართული ლიტერატურის ცოდნას ვერ დავიჩემებ, მაგრამ ქართულ თეატრს ასე თუ ისე ვიცნობ; იგი პირველსარისხოვანი თანამედროვე თეატრალური სელოვნების რანგს მიეკუთვნება... და არ შეიძლება მას ზურგს არ უმაგრებდეს ასევე პირველსარისხოვანი ძველი თუ ახალი ეროვნული ლიტერატურაო... მოკლედ, ამ თათბირზე, სხვა საბჭოთა ერების დიდ მწერალთა გვერდით გაისმა დიდი ქართველი მწერლების სახელებიც, მათ შორის მისეილ ჯავახიშვილის სახელიც. ჩვენ, არარუს მსმენელებს კიდევაც გვისაყვედურეს, რომ არცერთ ჩვენგანს სადისერტაციოდ არჩეული არ გვქონდა თემა ჩვენი ეროვნული ლიტერატურიდან...

1933 წლის საფხულისათვის ინსტიტუტმა მივლინებით გამომგზავნა, რათა მოვლაპარაკებოდი თბილისის უნივერსიტეტის სელმძღვანელობას, რომ მას შეერჩია ლექტორი, ვინც მოსკოვის წითელი პროფესურის ლიტერატურის ინსტიტუტში წაიკითხავდა ლექციების ციკლს ქართული ლიტერატურის ისტორიაზე... თბილისის უნივერსიტეტში შევხვდი მაშინდელ რექტორს — ლევან აღნიაშვილს. იგი ამ წამოწყებას სიამოვნებით და გულისხმიერად მოეკიდა; ქართული ლიტერატურის რამდენიმე სპეციალისტი დაასახელა და მათ შორის სიმონ ხუნდაძეზე შეჩერდა. სიმონი მაშინ სახელგამის დირექტორადაც მუშაობდა. რექტორმა მაშინვე დაურეკა მას; თანხმობა რომ მიიღო, მე მთხოვა შემეველო მასთან. სიმონ ხუნდაძე ხალისიანად შემხვდა. დიდხანს ვისაუბრეთ. სხვათაშორის ისიც გავიხსენე, ამ საქმის ერთ-ერთი მოთაველ თავის დროზე ლუნაჩარსკიც იყო-მეთქი... შევ-

თანხმდით, რომ თავისი მომავალი ლექციების კონსპექტებს ორ-სამ თვეში შეადგენდა და თვითონვე გადაგზავნიდა მოსკოვში. მერე სიმონ ხუნდაძემ ქართულ ლიტერატურულ ვითარებაზე ჩამოაგდო საუბარი. იმ დროის ფრიად მნიშვნელოვან მოვლენად მიხეილ ჯავახიშვილის „არსენა მარაბდელი" დაასახელა; — ამ რომანის გამო დიდი დისკუსია გვქონდა გამართული; მიხეილ ჯავახიშვილი ჩვენი დროის უეჭველად დიდი მწერალი — არა მარტო შესანიშნავი მთხრობელი, არამედ შესანიშნავი მხატვარიც არისო...

იმ ხანებში „არსენა მარაბდელზე" მეც ვწერდი წერილს. ჩემი წერილი შემდეგ დაიბეჭდა ქართული „სალიტერატურო გაზეთის" 1933 წლის 30 სექტემბრის ნომერში. ამ წერილის რამდენიმედ განსხვავებული ვარიანტი დაიბეჭდა მოსკოვის რუსულ ჟურნალ, „Октябрь"-ის 1934 წლის აპრილის № 4-ში.

ამ წერილში ერთ ადგილას მე ვწერდი:

Автор безусловно смог дать живое художественное обобщение разложения крепостной системы, высшей аристократии и подъема крестьянского движения. Особая заслуга художника не в том, что он в романе заставил феодальную систему пропеть свою лебединую песню, а заслуга и шаг вперед... во первых, заключается в том, что он принял и понял классовую борьбу как пружину исторического развития, что он пытается понять общественное явление через призму классовых интересов...»

უნდა ითქვას, (ადვილი შესამჩნევიცაა) წერილი არ იყო დაზღვეული იმ დროისათვის საკმაოდ გავრცელებული და ფეხმოკიდებული შიშველი, უსეში სოციოლოგიზმისაგან. მაგრამ ახლაც კი, როდესაც წერილს ერთობ კრიტიკულად ვეკიდები, ვფიქრობ, რომ იგი მაინც არ არის მოკლებული ერთგვარ ცოცხალ, მართალ ძარღვს და რაც მთავარია, მწერლისადმი მოკრძალებისა და პატივისცემის სულისკვეთებას...

მაშინ სიმონ ხუნდაძისათვის არ მითქვამს „არსენა მარაბდელზე" მეც ვაპირებ-მეთქი წერილის დაწერას... მალე მოსკოვში დავბრუნდი და უკვე იქ შევიტყვე სამწუხარო ამბავი სიმონ ხუნდაძის მოულოდნელი გარდაცვალებისა... იმ დროს მოსკოვის უმაღლესი სასწავლებლიდან პარტიულ ასპირანტებსა და მსმენელებს მობილიზაციის წესით გზავნიდნენ მტს-ებში სამუშაოდ. მე მობილიზაციის პირველ ტალღას გადაეურჩი; ბევრ სხვას, ვინც რატომღაც ამ მობილიზაციაში არ მოპყვა, პირდაპირ თავზარი ეცემოდა (იყო მაშინ ერთგვარი რომანტიკა და გატაცება სოფლად სამუშაოდ წასელაში). მე კი, გულახდილად უნდა ვთქვა, მაშინ უფრო ინსტიტუტისა და სადისერტაციო შრომის დამთავრება მიტაცებდა. მაგრამ, როგორც ჩანს, ვიღაცამ მაინც „მიერთგულა" და ჩემი მტს-ში სამუშაოდ გაგზავნა საჭიროდ

ჩაოვალა. მალე მოსკოვიდან პირდაპირ სამტრედიაში ამოყყავი თავი— მტს-ის პოლიტგანყოფილების გაზეთის რედაქტორად. სსვათაშორის, მოსკოვიდან გამომგზავრებისას გავეცანი ასევე მობილიზაციის წესით კასეთის ერთ-ერთი რაიონის მტს-ის პოლიტგანყოფილების გაზეთის რედაქტორად გამწესებულ ილია თავაძეს — მოსკოვის უნივერსიტეტის ფილოსოფიის ფაკულტეტის ასპირანტს. შემდეგში არაერთსელ მქონდა მასთან მეგობრულიც და საკმაოდ დრამატული შეხვედრაც.

მახსოვს მისი ნამდვილად ვაუკაცური შემართებაც და გულსატკენი ადამიანური სისუსტეც. მაგრამ ამაზე სხვა დროს, თუ დრომ შემიწყნარა...

...მტს-ში გულდაგულ დავიწყე მუშაობა. ჩვენი გაზეთი კვირაში ერთხელ გამოდიოდა. გაზეთის მთელ მასალას ორ საღამოს ვამზადებდი, ერთი დღეც სტამბას მიჰქონდა. კვირის დანარჩენი დღეები მეტწილად კოლმეურნეობათა მინდვრებში მეხარჯებოდა. საქმის ერთგული ვიყავი, უწუწუნოდ ვიტანდი ნიეთიერ სელმოკლეობას, თუმცა ძალიან მაწუხებდა, რომ სანდაზმულ დედას შესაფერისად ვერ უზრუნველყოფდი...

მე ასე მგონია: თუ რომელიმე სულიერს შეიძლება ეწოდოს ღვთაებრივი, უწინარეს ყოვლისა, ეს შეიძლება ეწოდოს დედას. ვფიქრობ, ჩვენს ცხოველურ წინაპართაგან დედა (დედაკაცი, ქალი) თუ მთელი საუკუნეებით არა, მთელი წლებით მაინც უფრო ადრე გაადამიანდა, ვიდრე მამა (მამაკაცი). ერთხელ ეს ჩემი ჰიპერბოლური მოსაზრება თუ პარადოქსი გამოვთქვი მწერალ მარიამ გარიყულთან, ვისაც გავეცანი ძველ სამტრედიაში, სადაც იგი დროდადრო ჩამოდიოდა თავისი ოჯახის კარ-მიდამოზე. იქვე ასიოდე ნაბიჯის მოშორებით იყო ჩვენი მტს-ის კანტორაც.

— ვინ უფრო ადრე გაადამიანდა ან საერთოდ იმთავითვე ადამიანი ადამიანად გაჩნდა — ეს ძნელი ასახსნელია, — მითხრა მარიამმა, — მაგრამ ქალი რომ უფრო რთული და ამავე დროს უფრო ადამიანური არსებაა — ეს არც თუ ისე სადავო უნდა იყოს. თავისი სისუსტის საზღაურად ქალს, ვინ იცის, განგებამ იქნებ რაღაც დიდი სიკეთეც დაანათლა...

ქალის ბუნების სიდიადისა და სიუსვის მანიშნებლად მარიამმა ქართული ლიტერატურის ზოგიერთი მწვერვალიც მოიშველია.

აზრი აედევნა დიდი მემკვიდრეობის უშრეტ ნაკადს — ცურტაველის შუშანიკიდან შოთას ნესტანამდე და თინათინამდე, იქიდან ბარათაშვილის სოფიომდე, მერე ილიას ოთარაანთ ქვრივამდე და ზოგიერთ სხვა ამაღლებული სულის ქალამდე. მსედველობიდან არ გაგვპარვია მეორე ნაკადიც, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ფატმანის „ავსორ-

ცული“ კომპლექსიც. წამოიჭრა მოსაზრებაც: შესაძლოა, ეს მეორე ნაკადი ემოციურად გაცილებით უფრო ძლიერიც იყოს და იქნებ ამ მეორე ნაკადს ამიტომაც ეტანებოდეს უფრო მეტად დღევანდელი ქართული სიტყვის ისეთი ჯადოქარი, როგორიცაა მისეულ ჯავახიშვილი...

რამდენიმე ხნის შემდეგ ამ საუბრის ერთგვარი ანარეკლი გაკრთა ჩემს რეცენზიაში მიხეილ ჯავახიშვილის ახალი რომანის — „ქალის ტვირთის“ გამო. რეცენზია დაიბეჭდა გაზეთ „კომუნისტში“, სულ მალე რომანის გამოქვეყნებიდან.

ამ დროს მიხეილ ჯავახიშვილი ქართველ მწერალთა შორის ერთ-ერთი პირველი ორდენოსანთაგანი იყო. მის ნაწარმოებებს ბევრი, ძალიან ბევრი მკითხველი ჰყავდა ქალაქადაც და სოფლადაც, არა მარტო ინტელიგენციის წრეებში, არამედ ხალხის ყველა ფენაში. კოლმეურნეთა ბევრ ოჯახში ვნახულობდი მის წიგნებს, ვხვდებოდი მის მკითხველებს.

ერთხელ ძველი სამტრედიის კოლმეურნეობის იმ დროინდელმა თავმჯდომარემ — სოფიო ფრანგიშვილმა საუბარი ჩამოაგდო მიხეილ ჯავახიშვილზე და, როგორც მახსოვს, დაახლოებით ასეთი რამ თქვა: — მართალია, მან დიდ გაიძვერა პიროვნებად ჩვენებური კვაჭი კვაჭანტირაძე გამოიყვანა, მაგრამ დიდებული მწერალი რომაა — ამას ლაპარაკი არ უნდა. წაკითხული მაქვს მისი ბევრი მოთხრობა, „არსენა მარაბდელიც“, „ჯაყოს ხიზნებიც“... მაგრამ მისი „თეთრი საყელო“ რატომღაც განსაკუთრებით მომწონს... ცხოვრებაში უკან მიხედვა შეიძლება ზოგჯერ სასიამოვნოც იყოს, მაგრამ უკან დაბრუნება ძნელიცაა და საუბედუროც...

კარგა ხანს ვისაუბრეთ ამ თემაზე, მაშინ სოფიო ფრანგიშვილი შუახანს გადაცილებული იქნებოდა. ახლა, როცა ამ მოგონებას ვწერ, მე არ ვიცი, ცოცხალია იგი თუ არა.. მაგრამ მე კმაყოფილი ვარ, რომ მას ვისსენებ... გახსენების ღირსი არა მარტო „ღმერთებია“, არამედ უბრალო კეთილი სულებიც.

...მაშინ სოფიომ მითხრა:

— ჩემზე მეტად მიხეილ ჯავახიშვილის თაყვანისმცემელი ჩვენი მეზობელი კოლმეურნეობის თავმჯდომარე — ოლღა ჯოგლიძეა. ჩვენ ერთმანეთს ხშირად ეუზიარებთ წიგნებსაც და ჩვენს ჭირ-ვარამსაც...

ოლღა ჯოგლიძესაც კარგად ვიცნობდი, მაშინ ჩვენ საერთოდ ძალიან ვცდილობდით კოლმეურნეობების ხელმძღვანელობაში მიგვეზიდა ქალები. იმ დროს ხომ ძალიან გავრცელებული იყო ლოზუნგი, რომ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ქალი დიდი ძალაა. მე ვფიქრობ, ეს მოსაზრება არამცთუ არასდროს არ მოიხსენება, პირიქით, მომავალში უფრო გაღრმავდება, გაუხვდება.

სოფიო ფრანგიშვილის რჩევას გავყევი და მალე მოვინახულე ოლღა ჯოგლიძე. ეს ნაჯაფი და ენერგიული გამომეტყველების ქალი საკმაოდ ენაწყლიანიც იყო. ბევრი აღარ დამიყოვნებია, საერთო საქმეებისა და პირადი ცხოვრების მიკითხვ-მოკითხვისთანავე მის ლიტერატურულ გატაცებაზე ჩამოეუგდე ლაპარაკი.

— დიდ ნაკითხობას ვერ დავიჩემებ, — მითხრა ოლღამ, — მაგრამ დროს ვისელთებ თუ არა, კარგ წიგნებს წაუკითხავს არ ეტოვებ... მიხეილ ჯავახიშვილის ნაწერები კი განსაკუთრებით მიყვარს. საოცარია, როცა მის თხზულებას ვკითხულობ, თუნდაც იგი შრომას სრულიადაც არ ესებოდეს, შრომის სალისი მაინც მემატება... მე ასე მწამს: კარგად დაწერილი წიგნი, თუნდაც იგი ცხრამთის იქითურ ამბებს ეხებოდეს, მკითხველს მაინც სასიცოცხლო თუ სამოქმედო ღონეს მატებს.

მესიამოვნა ამ უბრალო მშრომელი ქალის აზრის გამართული მოძრაობა. ბევრი აღარც დამიყოვნებია, პირდაპირ ვუთხარი:

— მოდი წერილი მისწერე შენს ასე საყვარელ მწერალს. შენი ცხოვრების ავანჩავანიც და შენი სურვილებიც შეატყობინე.

გულში კი გავიელე, რომ ეს იქნებოდა ერთგვარი სოციალური დაკვეთა.

მაშინაც ვფიქრობდი და ახლაც ვფიქრობ, რომ თავისუფალი, ძალდაუტანებელი დავალება თუ შეკვეთა დიდი შემოქმედებითი შემართების სტიმულია.

ბევრი აღარ დაგვიყოვნებია. ოლღა ჯოგლიძემ გაზეთ „კოლმეურნის ბრძოლის“ მეშვეობით მალე გაუგზავნა წერილი მიხეილ ჯავახიშვილს. აი, ის წერილიც მცირე შემოკლებით, მაგრამ ავტორის სტილის დაცვით.

„ამხანაგო მიხეილ! ნუ გაგიკვირდებათ, რომ უცნობი ვინმე გწერთ. მე გახლავარ სამტრედიის ცენტრის უბნის კოლმეურნეობის თავმჯდომარე. ქმარ-შვილით დაყურსული ქალი ვარ... მაგრამ ახლა საზოგადოებრივი მომუშავეც ვარ.

უწინ მცირე ცოდნის ადამიანი, კერასთან მიჯაჭვული ქალი ვიყავი. 1930 წელს ჩემი ოჯახი კოლმეურნეობის წევრი გახდა. რამდენიმეჯერ ვცადე კოლმეურნეობაში მეც გამომემუშავებინა შრომადღეები, რომ ჩემს ღარიბ ოჯახს შევშველებოდი. სამუშაოს გულდაგულ ვასრულებდი. საკოლმეურნეო შრომა შემიყვარდა, მისმა ზრდა-განვითარებამ დამაინტერესა. ამ ინტერესმა ჩემში მორცხვობა დასძლია და აქტივობა მომიმატა. დავიწყე ქალთა სადელეგაციო ჯგუფში მუშაობა. აქტიურ მონაწილეობას ვიღებდი კოლმეურნეობის საწარმოო თათბირებში, დავიწყე გაზეთების და წიგნების კითხვა. 1931 წელს ამირჩიეს კოლმეურნეობის ქალთა ბრიგადის ბრიგადირად. ემუშაობდი მინდვრად ფიზიკურად. ჩემი ბრიგადა იმარჯვებდა.

ეს იყო 1933 წელს. ერთ დღეს გონების თვალით გადავსედე ჩემს წარსულს და გამიკვირდა, რომ მე სულ სხვა ადამიანი გავხდი, რომ აღარა ვარ ჩამორჩენილი, ბნელი და კერასთან მიჯაჭვული ქალი. მე უკვე აქტიური კოლმეურნე — ქალი — ოლღა ჯოგლიძე გახლავართ. 1933 წელს ფიზიკური მუშაობით 139 შრომადღე გამოვიმუშავე. შრომადღეზე 12 კილოგრამი სიმინდი მივიღე... ჩემი ოჯახი წელში გაიმართა. მალე კოლმეურნეობის თავმჯდომარედ ამირჩიეს. მედგრად ვიბრძოდით მოსავლიანობის გადიდებისათვის, შრომის დისციპლინის და შრომის ორგანიზაციის გაუმჯობესება-განმტკიცებისათვის. შედეგი? დღეს კოლმეურნეობა კლდესავით მტკიცეა. ადამიანები გადასხვაფერდნენ, მათ უკვე უყვართ კოლმეურნეობა. წელს შრომადღეზე გაცილებით მეტი სიმინდი, ლობიო, სოია და სხვა ჭირნახული მივიღეთ. სახელმწიფოსაც საკმაოდ ბევრი მარცვლეულიც და ბოსტნეულიც ჩავაბარეთ... შევქმენით მეღორეობის ფერმა. ავაშენეთ ბოსელი. მაგრამ მთავარი ის არის, რომ კოლმეურნეობაში სულ სხვა ადამიანები — ნამდვილი საზოგადოებრივი მშრომელები იჭედებიან.

თქვენი „კვაჭი" სამტრედიელია. ახლა სამტრედიაში, ჩვენს კოლმეურნეობაში კვაჭები აღარ იზრდებიან, ძველები გადაშენდნენ. იქნებ ძნელად და ტკივილებით, მაგრამ ახალი მშრომელი ადამიანები მაინც იბადებიან. ისინი მომავალს შეჰხარიან და ამიტომ ნათელი ფერები იტაცებთ. კარგი იქნებოდა, რომ თქვენ ამ ახალ ადამიანებზე გეთქვათ რამე. მე ვფიქრობ, რომ ეს ახალი ადამიანები უთვალავჯერ უფრო ძლიერი მხატერული შთაგონების საგანს წარმოადგენენ, ვიდრე რომელიმე ძველებური კვაჭები.

მე წაკითხული მაქვს ბევრი თქვენი ნაწარმოები, წავიკითხე „არსენა მარაბდელიც", ძლიერ კარგი ნაწერია. დიდი სურვილი მაქვს მომავალში წავიკითხო ასეთივე ძალის თქვენი ნაწარმოები ახალ ადამიანებზე, ახალ ქართველ ქალზე. აპირებთ თუ არა დასწეროთ რამე ამ თემაზე?

დიდი სიხარულით შეგხვდებოდით, თუ გზად ჩვენს კოლმეურნეობასაც ეწვევოდით!

ოლღა ჯოგლიძე".

ოლღა ჯოგლიძემ მალე მიიღო მიხეილ ჯავახიშვილის საპასუხო წერილი და მისივე თანხმობა იმაზე, რომ ეს წერილი გამოქვეყნებულიყო მტს-ის პოლიტგანყოფილების გაზეთში.

მწერალი სწერდა კოლმეურნე ქალს:

„პატივცემულო ამხ. ოლღა!

მეკითხებით ვაპირებ თუ არა ავწერო კოლმეურნეობა და ახალი ადამიანები, ახალი ქართველი ქალი.

უთუოდ ვაპირებ. მრავალჯერ მითქვამს საჯაროდ და კიდევაც დამიწერია, რომ საბჭოთა მწერალი მოვალეა დღევანდელობა და ახალი ადამიანი ასახოს მეთქი. მწერალთა უმრავლესობაც სწორედ ამ თემაზე მუშაობს.

პირადად მე ამჟამად მსურს უდიდეს გენიოსს შოთა რუსთაველს ვალი გადავუხადო — მისი ცხოვრება და მოღვაწეობა ავწერო. თუ ეს საქმე ვიკისრე, კარგა სანს ვეღარ მოვიცლი.

მიუხედავად ამისა, მე მაინც მტკიცედ მაქვს გადაწყვეტილი ორიოდე თვეში დავწერო მოთხრობა „აზნაურის სიკვდილი", რომელიც კოლმეურნეობის ფონზე იქნება გაშლილი. დიდ რამეს დიდი დრო და შრომა სჭირდება. სანამ მაგ თემას დავძლევდე, საჭირო იქნება რამდენიმე თვით სოფელში გადავსახლდე და ახალი ხალხი და ახალი ყოფა-ცხოვრება შევისწავლო. ჯერ კი, სამწუხაროდ, საამისოდ ვერ ვიცლი. ის კი ვიცი, რომ თქვენისთანა გმირი გამრავლდა და ქვეყანაც მათის იმედით ცხოვრობს. მე ვთხოვ ჩემს ბედს მანამდის მაცოცხლოს, სანამდის ამ გმირებს ღირსეულად არ მიეუძღვნიდე — მათ გმირულ ცხოვრებას არ ავწერდე.

იმედი მაქვს ამ მიზანსაც მივაღწევ. მე ნამეტან ის მიხარიან, რომ ქართველი ქალიც ამოვარდა გაყინულ ჩარჩოდან და აქტიურ შემოქმედად გადაიქცა. მისი ცხოვრების არე მის ეზოს გასცდა. მისი გონების ასპარეზი ფართოდ გაიშალა და მისმა შრომამაც შესამჩნევად იმატა. მაგრამ გამოგიტყდებით და მოგასსენებთ, ამხ. ოლღა, რომ ოჯახიდან ქალის გასვლა ორპირი მახვილია. მე მეორე უკიდურესობა მაშინებს. ზოგმა სამუდამოდ ხელი აიღო ქალობაზე, ჯიშის გამრავლებაზე და თავისი თავი სანიმუშო მოქალაქე ჰგონია. შემცდარია. ზომიერება ბუნების უდიდესი საჩუქარია და ვინც მას უღალატებს, ის აუცილებლივ დაისჯება. დღევანდელი ქალი ორივეს უნდა მოერიოს — ოჯახსაც და ბაღ-ვენახსაც. შვილებიც უნდა გაზარდოს და 140 შრომადღეც შეასრულოს. ეს ადვილი საქმე არ არის, მაგრამ აუცილებლივ საჭიროა და უნდა შესრულდეს.

დღევანდელმა ქალმა შრომა ისწავლა, დიდებულია! მაგრამ მან მუცლის მოშლაც ისწავლა. ეს კი საზარელია. ამის გამო მომავალი თაობანი ავად მოგვიხსენიებენ. საბჭოთა მთავრობა ებრძვის ამ სენს, მაგრამ მას არ შეუძლიან ყველა ქალს თვალყური ადევნოს. ეს თავდაპირველად თვითონ ქალების საქმეა. ყველაზე მეტად კი კოლმეურნე ქალებმა უნდა გამოიდონ თავი და ეს ჭირი ძირიან-ფესვიანად ამოფხვრან.

თქვენ იწერებით კვაჭები აღარ იზრდებიანო. ამაზე უფრო სასიხარულო ამბავს ვერავინ ვერ მომწერდა, სამახარობლო გერგებათ და მომთხოვეთ. თქვენ ჩემი უერთგულესი მოკაშირე ყოფილხართ

და წერილფეხა კვაჭუნებს ერთად უნდა ვებრძოლოთ. „აზნაურის სიკვდილი“ ასეთი ბრძოლა იქნება.

კვაჭების დევნა მეც მომბეზრდა. მაგრამ ამ უდიდეს და უძნელეს პრობლემას მწერალი ვერ გაექცევა. რა სჯობია ჩრდილი თუ შუქი? უერთმანეთოთ ხელოვნებაში არც ერთი არ არსებობს. მე მაინც გეთანხმებით, რომ ღია ფერი მუქს უნდა სჭარბობდეს. ჯანსაღი ოპტიმიზმი მოგვწყურდა და საბჭოთა მწერლობაც გადაჭრით დაადგა ამ გზას, არც მე ჩამოვრჩები. „არსენა მარაბდელი“ ამ გეგმის დასაწყისია.

მადლობა წერილისათვის და გულწრფელი სალამი

მიხ. ჯავახიშვილი

3. XII. 34. თბილისი[1].

შორს გატყორცნილი ფიქრების აღმძვრელია მიხეილ ჯავახიშვილის ეს წერილი ქართველი მშრომელი ქალისადმი. არ შეიძლება მწარედ არ გვტკენდეს გულს ბევრი შემოქმედებითი განზრახვის, მათ შორის, უწინარეს ყოვლისა, შოთა რუსთაველის მხატვრულად წარმოსასვის განუხორციელებლობა. მაგრამ რას ვიზამთ, უნდა მივყვეთ სიბრძნეს დიდი ილიას სიტყვებში გაცხადებულს: „მას ნუღარ ესტირით, რაც დაკარგულა, რაც უწყალო დროს სელით დანთქმულა; ჩვენ უნდა ვსდიოთ ახლა სხვა ვარსკვლავს“... მსგავს ვითარებაში, ალბათ, ამასვე გვირჩევდა მიხეილ ჯავახიშვილიც, რომლის შემოქმედება ქართული მხატვრული კულტურის საგანძურში მარად შეინახება.

1976

---

[1] კომპლექტი სამტრედიის მტს-ის პოლიტგანყოფილების გაზეთისა („კოლმეურნის ბრძოლა“), სადაც დაბეჭდილი იყო ოღღა ჯოგლიძის წერილი და მიხეილ ჯავახიშვილის პასუხი, ჩემს პირად არქივში არ აღმომაჩნდა; ის არც წიგნის პალატაში აღმოჩნდა. ასლები ამ წერილებისა, დაცული მწერლის არქივში, თავაზიანად მოგვაწოდა მწერლის ქალიშვილმა — ქეთევან ჯავახიშვილმა, რისთვისაც დიდ მადლობას მოვახსენებთ მას.

ლ. კ.

იოსებ გრიშაშვილი

(გასსენება)

რაღაც მარადიული მაინც არის ყოველი ნამდვილი შემოქმედის ქმნილებებში, რაგინდ დღეისდღეულიც უნდა იყოს ამ ქმნილებების ფორმაც, შინაარსიც, საგანიც, აზრიც და გრძნობაც. ვერავინ და ვერაფერი წაართმევს იმ „რაღაც მარადიულს" ჭეშმარიტი შემოქმედის ნაღვაწს — ეამთასვლის რანაირ მისახვევ-მოსასვევებშიაც, უნდა მოექცეს.

ამნაირ განათებაში მეხატება განუმეორებელი პიროვნული და პოეტური თვისებებით დაჯილდოებული პოეტი იოსებ გრიშაშვილი. იგი, რასაკვირველია, მისხალ-მისხალ, თხემით ტერფამდე თბილისელი პოეტია, თბილისური სიტყვის მძერწავი თუ მეჩუქურთმე. თავის დროს თბილისიც, განსაკუთრებით პოეზიის თბილისელ მოყვარულთა დიდი უმეტესობა, უზომოდ იყო გატაცებული გრიშაშვილის დილასაღამოებით. გამიგონია, რომ ჯერ კიდევ უბადლო გენიოსის — ვაჟას სიცოცხლეში, ერთ ლიტერატურულ საღამოზე გრიშაშვილს ვაჟაც კი დაუჩრდილავს თავისი გასაოცარი დეკლამაციით. მაშინ დიდ ვაჟასაც კი გადაჰკრა სახეზე რაღაცნაირმა ჩრდილმაო... დიდი ხნის შემდეგ, როდესაც მე იოსებ გრიშაშვილს გავეცანი და სხვათაშორის ვაჟასთან ამ უნებლიე გაჯიბრების გამო შევეკითხე, იოსებმა გულწრფელად მოითავდაბლა:

— რას ამბობ, კაცო! სად იალბუზი და სად მახათა!!! ლექსში ბევრ მავანსა და მავანს გავეჯიბრები, მაგრამ ვაჟას — ამ ცხრათავიან დევს უბრალო გაკენწლავებასაც კი როგორ შევბედავდი.

რაღა მეთქმოდა. ძალიან კი მომეწონა მჩქეფარე და კისკასა პოეტის გულწრფელი მოთავმდაბლება.

იყო დრო, როდესაც თითქმის მთელი ქართველი ახალგაზრდობა ზეპირობდა გრიშაშვილის ლექსებს. მეც არ ვიცი, რა დროიდან მახსოვს ბევრი მისი ხალასი ლექსი. ჭეშმარიტ პოეზიაში რაღაც მარადიული აუცილებლად იმალავს თავს. სწორედ ამ მარადიულის მიგნებაა ყველაზე დიდი ამოცანა ლიტერატურული განხილვისა თუ ძიებისა. ის მარადიული, მე ასე მგონია, არსებითად სიკეთისა და ბორო-

ტების მიღმა ძევს. იგი რომ სიკეთისა და ბოროტების შიგნით არსებობდეს, მაშინ მარადიულიც ვერ იქნება, რადგან სიკეთეც და ბოროტებაც დროის შიგნითაა და დროსავით ცვალებადი და წარმავალია... პოეზია თუ მარადიულის ძიწვდომა არა, ყოველ შემთხვევაში, მარადიულის მუდმივი ძიებაა. ყოველი პოეტი-შემოქმედიც განუმეორებელ-თავისებურად ეძებს და ელტვის მარადიულს. გრიშაშვილიც, ალბათ, შეგნებულად თუ უნებლიეთ ყოველთვის ესწრაფოდა უსასრულოს ლექსებში. რა ეუყოთ, რომ ყოველი პოეტი ყოველი ადამიანივით მოკვდავია, ნამდვილი პოეზიის სიცოცხლე ხალხის, ერის სიცოცხლესავით ხანგრძლივია. თუმცა ყოველ პოეტურ მოვლენას, როგორც ერთხელ და სამუდამოდ განუმეორებელს, თავისი განუმეორებელი ბედი აქვს: ხან დაიმალება, ჩაიძირება, თითქოს დავიწყებას მიეცემა, ხან კი ამოცურდება და ამონათდება. ეს კი დამოკიდებულია ქვეყნიერების სულიერი ამინდის განუწყვეტელ ცვალებადობაზე.

გრიშაშვილი?

ვნების, ჟინის, წადიერების ჩანჩქერი. ხორციელი ტრფიალების ასე მრავალმხრივი, მრავალფეროვანი და განუმეორებლად ამუსიკებული სადიდებელი გრიშაშვილამდე თითქმის არ თქმულა ქართულ პოეზიაში. რასაკვირველია, მემკვიდრეობის ერთგვარი ძაფი უეჭველად მოდის გურამიშვილის, ბესიკის, ალექსანდრე ჭავჭავაძის, გრიგოლ ორბელიანის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ილიას, აკაკის, ვაჟას და თუ გნებავთ საგრძნობლადაც თბილისელი აშუღების სამიჯნურო ლექსებიდან. ამავე დროს დასამალი არ არის, აქვე ვთქვათ გულახდილად: ხორციელი, მიწიერი ტრფიალის უმძაფრეს პოეტურ აუღერებაში გრიშაკილს ბევრი ვერ გაუპაექრება ჩვენებურ და, თუ გნებავთ, არაჩვენებურ მოლექსეთა შორისაც. არა მარტო შინაარსი, არამედ ფორმაც — რიტმი და რითმიც კი თავისი სამიჯნურო ლექსების უმეტესობისა პოეტს აწყობილი აქვს ხორციელი ჟინისა თუ ვნების თრთოლვაზე. უშურველად და უყოყმანოდ შეიძლება ეწოდოს იოსებ გრიშაშვილს სამიჯნურო ლექსის ჯადოქარი, ქართული ვნებიანობის განუმეორებელი სამყაროც და საგალობელიც.

გრიშაშვილი შუმი ანუ სტიქიური სენსუალისტია. უფრო უბრალოდ და მარტივად რომ ვთქვათ, მისი აზრით, გრძნობიერება თუ გრძნობაა ქვეყნიერების შეცნობის ერთადერთი წყაროცა და საშუალებაც. გრძნობათა შორის კი ყველაზე უძლიერესი და უმძაფრესი ტრფიალების ანუ სიყვარულის გრძნობაა... მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ შაირობა უეჭველად სიბრძნის არის ერთი დარგი, მეტისმეტი თეორია ანუ თეორიული გამშრალება პოეზიას სულს უხუთავს, ასრჩობს. მინდა უშუალოდ მივუბრუნდე გრიშაშვილის ლექსებს...

ბევრჯერ, ძალიან ბევრჯერ და საკმაოდ დიდი სნითაც ამდევნებია მისი სტრაქონები, ტაეპები, მთელი ლექსები. რა გასაკვირია, გაუფსულის მოძალებისას, თბილისი რომ კაშკაშა მზის ლივლივში ცურავს, პოეზიის ტრფიალს უნებლიედ აედევნოს:

პაერში ოქრო ლივლივებს,
მთებზე ზურმუხტი, ლალია...
აფსუს, რა კარგი დღე არის,
აფსუს, რამდენი ქალია!

ასლა მე უმალ ჩემს ხსოვნაში ვიხედები, ვიდრე პოეტის წიგნებში. მე ასე მგონია, არასდროს დამავიწყდება:

გავაცილე და... ის იყო ებრუნდებოდი სახლში ჩქარა,
რომ მომესმა ეს შუქარა:
„ვააცილე? ენახოთ! კარგი! მე მღალატობ? კარგი ენახოთ!
რომ ორივემ ივაგლახოთ!
მე დამტოვე და ჩემს ნაცვლად შეიყვარე ვიღაც ფლიდი?
მაშ გამცვალე? მაშ შენც მცვლიდი?
ეაპ, შენს ლექსებს! თორემ მე რა? ეაპ, მგოსანო, შენი ბრალი...
მას გრძნობა აქვს სომ ჩამქრალი!
მას არა აქეს გულახდილი არც ბაასი, არც იერი,
ის გველია მშეენიერი.
ის შენს ენებას დაუწმენდელს, უმანკოს და დაუღალავს
გარყვნილ ენით შეგიბღალავს.
შენ გგონია შენ უყვარხარ, როცა შენთან ეგრე ნაზობს?
თითილბაზობს... თითილბაზობს.
ან იქნება — დღეის შემდეგ, რომ არ გრძნობდე თავსა ობლად
აირჩიე გასართობლად?...
ან იქნება შენი შუბლი უნდა დაფნით მას მოერთო!
რა ტანჯვაა! ღმერთო! ღმერთო!
გაცულლუტებს, შე საწყალო, ის ფლიდია, მატყუარა,
გაგშორდება შენ თუ არა,
სხვას მიყიდის შენს სიყვარულს, სხვას ჩაპკოცნის, ჩაიხუტებს,
გაცულლუტებს, გაცულლუტებს...
და ის ქალი, ვინც თვალთ სხივებს ყველას ესვრის განდაგანა.
ის ღირსია მგოსნის განა?"
და რა უნდა მექნა, მითხარ! და რა უნდა მექნა, ნეტავ,
ჩემო სატრფოვ, ტანწერწეტავ.
ცილს გწამებდა, გესმის? ცილს, ცილს! ცილს გწამებდა, ცილს
უგვანოს,
შენ, ჩემს სატრფოს-სათაყვანოს!
მე ავზეავდი! მე ამატყდა ძარღვის ცემა. სმის კანკალი,
ეეცი უხმოდ და... მოეკალი,
იცი როგორ? შენ გგონია, მე იმ ქალსა ბევრი ვდიე:
ყარდის კოშკში დავამწყვდიე,
ვარდის ხუნდი გავუყარე და... დავახრჩე — ემ! ხელითა? —
არა, ვარდის სურნელითა.

მაგრამ სატრფიალო გრძნობათა აბრეშუმის სიფრიფანა ქსოვილში აქა-იქ ეროვნული შეგნებისა და რწმენის ფოლადის ძაფიც ჩაგრისებოდა ხოლმე. და ზოგჯერ იბადებოდა საოცრად ტრაგიკული მეგრძნება სამშობლოს ბედისა. სატრფიალო ლირიკის დიდი ალიევლიევების ჟამს, 1912 წელს პოეტი ქმნის მძაფრი ტრაგიკული მღელვარებით აღსავსე ლექსს სამშობლოს ბედზე და შიგ რაღაც პირადი ცოდვისა თუ ცდომილების გრძნობასაც აქსოვს:

ხიზმრად ენახე საქართველო სისხლის ზღვაში ბანაობდა
და დროშა კი დაულეთილი ქარის ფრთებზე ქანაობდა.
და მეც ვითომ ღრუბლებიდან დაეყურებდი იმ ნაპირებს,
სადაც ნათი ჩაპხვეოდა მკერდ გაპობილ მებრძოლ გმირებს;
დაეყურებდი ძველ მონასტრებს, ძველ აკლდამებს წინაპართა,
სადაც ერმა იერრიის სისხლის დროშა ზე აღმართა.
და ვფიქრობდი: ნუთუ ხალხი ისე დაჭკნა და დაკნინდა,
რომ სხვას მიაქვს ჩვენი სულის სიამაყე წმინდათ წმინდა?

ო, სამშობლოვ, შენს ერთგულ შვილს, მაგრამ მკრთალსა და უბედურს
ნუ, ნუ დამდებ ბრალს წაუშლელს, ნუ მომასმენ შენს საყვედურს,
ნუ, ნუ მეტყვი, ჩემი შუბა რომ ყოველთვის ერთსა სჩმახავს, —
მაშ რა ვუყო, გვნაცვალე, საღ ვყოფილვარ, რა მინასავს?
მითხარ რამე, მე, ბედითკრულს, უგზოდ, უკელოდ, უქმად მავალს,
მითხარ რამე, რომ ვაეცნო აწმყოს, წარსულს და მომავალს.
მაშინ თვით მეც გარდეიქმნები, მაშინ მუზაც თვალს გაახელს,
მაგრამ ჯერ კი, ვთხოვ, სამშობლოვ, ნუ წამართმევ მგოსნის სახელს.

ქართულ პოეზიაში ლაღად კარის შემოღება, როგორც ცნობილია, გრიშაშვილმა რამდენიმედ დაასწრო გალაკტიონ ტაბიძეს. და რა გასაკვირია, რომ გალაკტიონის ზოგიერთი ადრინდელი ლექსის მუსიკალურ-რიტმული აღნაგობა როგორღაც ენათესავებოდეს გრიშაშვილის ლექსების ეღერადობას. გრიშაშვილის პოეტურ მუსიკასთან ერთგვარი ნათესაობა შეიძლება ამოიკითხოთ გალაკტიონის თუნდაც ისეთ ცნობილ ლექსში, როგორიცაა „გურიის მთები". ეს დანათესაება შემთხვევითი არაა, არის აქ პოეტური კულტურის განვითარების გარკვეული კანონზომიერება... მაგრამ, მოდი, ამგვარ კანონზომიერებათა გამოკვლევა მომავალს მივანდოთ. ახლა კი მეპატიოს პირადი მოგონებებისკენ მიბრუნება...

პირადად იოსებ გრიშაშვილი გავიცანი 1939 წლის ერთ საღამოს მწერალი ქალის — მარიამ ვარიყულის ოჯახში.

— ო, ეს გვარი ჩემთვის ძლიერ ნაცნობია, — თქვა სოსომ, ჩემი გვარი რომ გაიგონა, — ჯერ ერთი, ამ გვარის საკმაოდ სიტყვამოსწრებული და მახვილკალმოსანი კაცი — ნესტორ კალანდაძე ანუ ფსევდონიმით ეშმაკი ხშირად მკენწლავდა ხოლმე... შეუნდოს უფალმა...

მეორედაც თვითონ მე მამით ალალი გურული ვარ, მამულაშვილი, დედა კი ქალაქელი სომესი იყო... ამიტომაც ვარ მარჯვენათი ერთიბ სელგაშლილი და, თუ გნებავთ, ცოტათი მფლანგველიც კი, მარცხენათი კი საკმაოდ სელმოჭერილი და ყაირათიანი... განსაკუთრებით წიგნების ძუნწი ვარ... წიგნს ვერ მოგცემთ... ერთ გამონაკლისს ვუშვებ. მარიამს შევპირდი, რომ მამამისის — ლუკა თათეიშვილის წიგნს ვათსოვებ. ვგონებ, გასული საუკუნის. მიწურულშია დაბეჭდილი. პოემაა. „სიყვარული" ჰქვია. სიმონ გუგუნავას ბიბაძვით არის დაწერილი. თუმცა ხირცხვილი კი არის, რომ მამის წიგნი არ ჰქონდეს ჩის ქალიშვილს — მწერალ ქალს. მაგრამ ერთი კვირით მაინც ვათსოვებ. გაეცნოს შთამომავლობა...

საღამოს დამსწრეთა შორის ერთმა ცქრიალა ქალიშვილმა გრძნობით წაიკითხა ლექსი, რომელიც დაასლოებით მეც მასსოვდა ზეპირად.

გრიშაშვილმა კითხვა ძლიერ მოუწონა ქალიშვილს, მაგრამ ლექსის ზოგიერთი სტრიქონის ჩამატებაც და გადასხვაფერებაც შენიშნა... ჩაფიქრდა. უცნაურია ზოგი ლექსის ბედიო, თქვა. შემდეგ ჩვენი დაბეჯითებითი თხოვნით განუმეორებელი „გრიშაშვილისებური" გაბ-ბით წაიკითხა თავისი „რა კარგი ხარ, რა კარგი!"

მერე? რამდენი რამ... რამდენი რამ მიაქვს დაუბრუნებლად ულმობელ დრო-ჟამს.

1941. ომის პირველი წლები. საქართველოს სახელმწიფო გამომცემლობაში გადაწყდა ფრონტისათვის ასალი საბრძოლო-პატრიოტული ლექსების პატარ-პატარა კრებულების გამოცემა.

გრიშაშვილმა სიამოვნებით მიიღო დაკვეთა. მალე მოგვიტანა ლექსი „ორი სიტყვა". პოეტმა ყურად იღო მცირე შენიშვნაც. ახლავე ჩავასწორებო. ქუჩაში გამოვიდა, დაფიქრებულმა ელბაქიძის სიდზე გაიარ-გამოიარა, გამომცემლობაში დაბრუნდა და ლექსში ერთი სტრიქონი ახე შეცვალა: „კრემლს დავუდგეთ დარაჯებად!" ეს გასწორება ბუნებრივად ჩაჯდა სამნაკეთიანი ლექსის პირველ ნაკეთში:

მე არ მითქვამს, უკვე ითქვა,
დაეხსომოთ ორი სიტყვა:
„სამშობლო" და „გამარჯვება!"
კრემლს დავუდგეთ დარაჯებად!
დღესაც უკვდავ მცნებად რჩება:
„სამშობლო" და „გამარჯვება".

უშურველობა პოეტის სულის სიუხვეს მოასწავებს. განსაკუთრებით დამამახსოვრდა გრიშაშვილის ერთი გულწრფელი აღფრთოვანება. იმ დღეს ირაკლი აბაშიძის ახლად გამოქვეყნებული „კაპიტანი პუსაიძე" წაეკითხა და ძალიან მოსწონებოდა.

— ირაკლი უეჭველად ნიჭიერი პოეტია, — გვითხრა მან გამომცემლობის თანამშრომლებს, — ცხოვრებაში თუ ხელი მოემართა, დიდად გაიწევს წინ პოეზიაში...

ჩემი დაკვირვებით, სოსო ხალასი, უმზაკვრო ბუნების კაცი იყო. მას შეეძლო გულითადი და გულალალი მეგობრობა, შეეძლო მეგობრების უანგარო სიყვარული. მე ვიცოდი, რომ სწორედ ძმურად, უხინჯოდ უყვარდა მას ალექსანდრე აბაშელიც, პაელე ინგოროყვაც, მიხეილ ჭიაურელიც, ბევრი სხვაც. მხოლოდ არ ვიცოდი, როგორი იყო მისი დამოკიდებულება გალაკტიონ ტაბიძესთან. დანამდვილებით არაფერი ვიცოდი ორი დიდი პოეტის ურთიერთობაზე. ამიტომ ერთხელ მორიდებით შევეკითხე გრიშაშვილს, როგორია თქვენი და გალაკტიონის დამოკიდებულება-მეთქი. სოსომ ტუჩებმოკუმულმა გაიცინა, ანთებული თვალები ოდნავ დაეხილა და დაბეჯითებით თქვა:

— რა თქმა უნდა, გალაკტიონი დიდად ნიჭიერი პოეტია. მისი ნიჭისათვის პირველი ფართო გზის მიცემაში იქნებ სულ მცირეოდენი წილი მეც მიძევს. ყოველთვის და ყველგან ვიტყვი, რომ გალაკტიონი დიდი ზეგარდმო ნიჭით დაჯილდოებული მგოსანია...

მეტი ჩაძიება საჭირო აღარ იყო.

ამის შემდეგაც ბევრი შეხვედრა მქონია პოეტთან ომის დღეებშიც, ომის შემდეგაც. მინახავს იგი ჩაფიქრებულიც, მოწყენილიც და დიდად გახარებულიც. მასსოვს მისი თავშეკავებული, მაგრამ უბადლო ბედნიერებით აღტაცება დიდი პრემიის მიღების გამო.

გრიშაშვილთან შეხვედრა რატომღაც ყოველთვის განსაკუთრებულად მიღვიძებდა აზრს პოეზიის მრავალსახოვნებაზე, უნაპირობაზე, მრავალწასნაგოვნებაზე. არავინ არ უნდა დაიჩემოს, რომ პოეზიაში სადიდებელი მსოლოდ ის არის, რაც ამ ერთი ნაპირიდან მოჩანს. რაკი პოეზია უნაპიროა, ვინ მისწვდება მის ულევ ციმციმსა და ელვარებას.

გამოხდა სანი.

უეჭველად გარემოებამ მოითხოვა და აკაკისა და ვაჟას ერთი გაპაექრება გაისსენეს. ეს შემთხვევითი არ იყო. ალბათ, ქართული კულტურის შინაგანი ერთიანობის ამოცანა წამოიჭრა განსაკუთრებული ძალით. ცხადია, იყო ორი მსარე. უფრო ძალმიცემულმა მხარემ აკაკის აზრი ირჩია. პირველქმნილი პოეტური სინოყიერე ვაჟას მხარეზე რჩებოდა. ბოროტება და უკეთურობა თავისთავად არც ერთ მხარეს არ შეიძლებოდა დასჩემებოდა. შეცდომით კი ერთ-ერთი მხარე, ალბათ, ცდებოდა. საძიებელი იყო ეროვნული ერთიანობის იდეის ყველაზე უხვი და ნოყიერი ნიადაგი. საბოლოო განსჯა კი იმისა, თუ სად იმალავდა თავს სასიცოცხლო მოძრაობის ხელთუქმნელი სიმარ-

ოლე, მომავალს უნდა მინდობოდა და უნდა მიენდოს... მერე, როგორც ცნობილია, საქმეში ჩაერია განმკარგულებელი ნებისყოფა. ლაშქრობამ ენობრივი დაქსაქსულობის, კუთხურობის, ნატურალიზმისა და ვულგარულობის წინააღმდეგ ფართო სასიათი მიიღო... ცოტად თუ ბევრად ენობრივ შემცოდეთა რიცხვში გრიშაშვილიც მიინიშნა. რასაკვირველია, რაღაც ხინჯის მონასვა ყველგან და ყველასთან შეიძლებოდა (ლაქას მზეზედაც ვარაუდობენ თუ კიდევაც პოულობენ)... ერთი ცენტრალური გაზეთის შეკვეთით წერილი დავწერე გრიშაშვილის შემოქმედებაზე, შევეხე მის ენობრივ სინჯებსა და ეროტიულ „ცოდვებს". წერილი აიწყო (ერთი ანაბეჭდი ამჟამად ჩემს პირად არქივში მაქვს), მაგრამ სურვილი ამისრულდა და წერილი გაზეთში აღარ დაბეჭდილა... მე ახლაც არ ვიცი, გაიგო თუ არა რაიმე გრიშაშვილმა ჩემი წერილის არსებობისა და შინაარსის გამო. წერილი არც თუ ისე მწვავე ყოფილა, მორიდებაც და კეთილი სიტყვაც საგრძნობლად იყო შიგ, მაგრამ ეკალი თითქოს მაინც სჭარბობდა. იცოდა თუ არ იცოდა პოეტმა რამე წერილის შესახებ, აქამდე არ ვიცი; ფაქტი კი ის იყო, რომ ჩვენ ერთმანეთის კელავ სალისიანად და მეგობრულად ესედებოდით.

იმ ხანებში საქართველოს მწერალთა კავშირში ვმუშაობდი. როგორც მასსოვს, მწერალთა კავშირის ცხოვრებაში ამ დროს გრიშაშვილი ნაკლებად მონაწილეობდა. იგი ძალიან იშვიათად ეწვეოდა მწერალთა სახასლეს. გალაკტიონი კი პირიქით, თითქმის ყოველდღე მოდიოდა; ერთ განაპირა კუთხის დარბაზში (მაშინ კონსულტანტების კაბინეტს რომ ეძახდნენ) წიგნების ერთი დიდი კარადაც კი დაადგმევინა. ეს კარადა გალაკტიონმა აუარებელი საქაღალდეთი გამოავსო. თითქმის ყოველდღე ინახავდა ამ საქაღალდეებში რაღაც ჩანაწერებს; ახალ საქაღალდეებსაც უმატებდა... გალაკტიონი რომ დაიღუპა, მე უკვე აღარ ვმუშაობდი მწერალთა კავშირში... და აღარც ვიცი, რა ბედი ეწია გალაკტიონის იმ კარადას...

იოსებ გრიშაშვილი, როგორც ვთქვი, იმ სანებში ნაკლებად ხმაურობდა მწერალთა კავშირში. არ მახსოვს არც მისი აქტიური მონაწილეობა საქართველოს მწერალთა მეორე ყრილობაზე, არც მეორე საკავშირო ყრილობას ესწრებოდა. ამ ყრილობის დელეგატად იყო თუ არა არჩეული, არც ვიცი, არც მახსოვს... ვისსენებ მსოლოდ იმ დროის მის რაღაცნაირ ნაღვლიანობას. ვგონებ, ამ სანას ეკუთვნის მისი ლექსი „ეპიტაფია". აი, ისიც:

> განა არ ვიცი, მოეკვდები, ჩემი მზეც დაიწვერება,
> ერთი პატარა წერილი ჩემზედაც დაიწერება.
> გაზეთის ბოლო ფურცლებზე მოათავსებენ ცნობადა:
> სიყვარულს უმღეროდაო სიცოცხლის უკვდავ ნობათად.

სიყვარულს უმღეროდაო, განა სიძულვილს? ფლიდობას?
სიყვარულს უმღეროდაო და ერთა შორის ომეიდობას.

როდი ყოფილა საწუთრო უნდო და დასაძრახელი,
რადგან ამ ქვეყნად დატოვე შეუბღალავი სახელი.
თუ ჩემი ლექსის ჯავარი ერთს მაინც ემახსოვრება,
ეიტყვი: უქმად არ გაელიე ჩემი პატარა ცხოვრება.

გრიშაშვილთან შეხვედრა ყოველთვის მახარებდა. მაგრამ ერთ დღეს საოცარი რამ მოსდა. პირგამეხებული შემოვიდა მწერალთა კავშირის კონსულტანტების ოთახში, წამით გაირინდა ჩემი მაგიდის გვერდით, მერე ორივე ხელით მაგრად დაარტყა მაგიდას ტყავის მოზრდილი საქაღალდე და რისხვით შემომძახა:

— იცოდე, შენი კერპებიც დაიმსხვრევიან!..

მე გაოგნებული წამოვდექი. სოსომ უფრო გამოიწია ჩემსკენ.

— სოსო, რა მოგდის?!. გონს მოდი! — გამოსძახა ოთახის მეორე კუთხიდან მარიჯანმა. იმ დროს მარიჯანი ჩემთან ერთად მუშაობდა მწერალთა კავშირში საყმაწვილო და საბავშვო ლიტერატურის კონსულტანტად.

ამ შემთხვევას მაშინ იქ, არ ვიცი, ესწრებოდა თუ შემოესწრო სექციების მდივანი თამარ ანდღულაძე...

მე გული საგულეს არც კი მქონდა ჩამჯდარი, გრიშაშვილი რომ სასწრაფოდ გავიდა დარბაზიდან.

მითქმა-მოთქმასა და ვარაუდებს, რაც მაშინ ამ ამბავს მოპყვა, ღრმა შინაარსი არა ჰქონია და მოსაგონებლადაც არა ღირს... გულის ჭრილობა კი დიდხანს მაწუხებდა. მაგრამ არის ერთი ფრიად დამამშვიდებელი კვანძი აზრისა: რაგინდ დიდიც უნდა იყოს ადამიანი — შემოქმედიც და ბრძენთაბრძენიც — მის არსებაში მაინც რჩება ადგილი ყველა ადამიანური სიავკარგისათვის. ვინ არის ღმერთკაცი? სად არის ღმერთკაცი? ამის პასუხი თქვას ძალიან დიდმა კაცმა, დიდმა მეცნიერმა თუ დიდმა შემოქმედმა, მაშინ, როდესაც თავისთავთან მარტოდ დარჩება და არავინ უთვალთვალებს, არავინ ყურს არ უგდებს.

ასეც მწამდა, ასეც იყო: გრიშაშვილის გაფიცხება რაღაც გაუგებრობით იყო გამოწვეული, ამ შემთხვევაში მე ცამდე მართალი, უდანაშაულო და ულაქო ვიყავი. უდანაშაულომ კი თვით მამაღმერთის წინაშეც არ უნდა მოისაროს ქედი.

მე ფრიად მხიბლავენ დიდი ადამიანები, დიდი შემოქმედნი. მაგრამ მხიბლავენ არა იმიტომ, რომ ჩემგან თვალმიუწვდენელ სიმაღლეზე იმყოფებიან, არა იმიტომ, რომ მე გაუვალი ზღვარით ვარ მოწყვეტილი მათგან, არა იმიტომ, რომ მათი მეტყველება არ გაიგება

და ვერც ვერასოდეს გავიგებ, არა იმიტომ, რომ მათი სიბრძნე და ულის სიღრმე ჩემთვის მარად მიუწვდომელ საიდუმლოებად დარ-ჩება, არა იმიტომ, რომ ვერასდროს ვერ ვეზიარები მათ მიერ დანა-ულ თუ განცდილ სიმშვენიერესა და ჭეშმარიტებას, არამედ იმი-ტომ, რომ ისინი მეც მიხმობენ მათ მიერ დაპყრობილი სიბრძნისა და შვენიერების მწვერვალებისაკენ, რომ მეც მსდიან მოზიარედ მათი ადამიანური სწრაფვისა და მონაპოვრისა. დიდ ნიჭს იმიტომ კი რ შევხარი, რომ თვალს მიბრმავებს, გონებას მიბნელებს, სულს ივიწროებს, არამედ იმიტომ, რომ თავისი დიდი ფიქრისა და გრძნო-ბის მოზიარედ მხდის, თავის სინათლეს მინაწილებს...

ამგვარ ფიქრებს ზოგჯერ ძალიან შორს მივყავდი... მაგრამ 1955 ელის მაისის ერთ ნათელ დღეს საქართველოს მწერალთა კავშირში ოულოდნელად მეწვია გაღიმებული იოსებ გრიშაშვილი, მაგრად ჩა-ომართვა სელი, მხარზე მკლავი მომხვია, ახლოს მიმიზიდა და ძმუ-რად გადამკოცნა.

— დასავიწყებელი სამუდამოდ უნდა დავივიწყოთ, — მითხრა მან,— ურც იმას მკითხავ, თუ რა მოხდა და რა ჭორს ავყევი მაშინ... ჩაძიე-ით გულს მატკენთ... აი, ჩემი წიგნი სამასსოვროდ!.. ჩემი გულის ნაღ-დი სიმართლე წარწერაშია..

რამდენიმე წუთით მე დავიბენი. წიგნი თითქოს უნებლიეთ გადავ-შალე და პირველსავე თავისუფალ გვერდზე (ფორზაცზე) თვალი მო-ვავლე ლამაზ კალიგრაფიულ წარწერას:

„ლავროსი კალანდაძეს
„ერთი ნახვა ცნობაა,
ორი ნახვა ძმობაა“.

პატივისცემით
ავტორისაგან
ი. გ რ ი შ ა შ ვ ი ლ ი“.
24. V. 1955 წ.

წამიერმა გაოგნებამ გამიარა. დიდად ნასიამოვნები და გასარე-ბული დავრჩი.

— ძვირფასო სოსო, — მივმართე პოეტს, — ახლა სმას არ ამოვი-ღებ იმ უსიამო შემთხვევის გამო... მაგრამ იმას ვერ შეგპირდები, რომ ხსოვნიდან სამუდამოდ ამოვშლი მთელ ამ ამბავს...

კარგა ხანს ვისაუბრეთ გულითადად.

გრიშაშვილის გრძნობა-გონება კაცს ყოველოვის მოწმენდილ-მოკრიალებულ ცას აგონებდა...

...და მოულოდნელად მოხდა საოცრება: ეს მოკრიალებული ცა ნელ-ნელა დაიბინდა, დაინისლა... ნელ-ნელა აიმღვრა ის ანკარა წყა-

როსთვალი, საიდანაც მოსჩქეფდა მრავალი კამკამა ნაკადი. მრავალთაგან თუნდაც ერთ-ერთი ასეთი:

მიყვარს თბილისი! ირაკლიევით მუდამ მშფოთარი!
და მსურს აქ მოვკვდე, რომ მისი მზე სწვაედეს ჩემს კუბოს,
ან მსურს მტკვრის ტალღამ ორთაჭალის ხრამს დამაგუბოს.
(მიყვარს თბილისი! ირაკლიევით მუდამ მშფოთარი)
ღა მე არ მინდა სხვა ანდერძი არავითარი:
ახლიჩეთ მწვადი... სთქვით ლექსები.. აჟღერეთ თარი...
რომ საიქიოს საიათნოვა არ წამეჩხუბოს!
მიყვარს თბილისი... ირაკლიევით მუდამ მშფოთარი
და მსურს აქ მოვკვდე, რო მისი მზე სწვაედეს ჩემს კუბოს.

დრო ვერ მოკლავს ამ პწკარებს, ისე როგორც სხვა მრავალს...

გრიშაშვილი ყველა მოკვდავივით ელოდა სიკვდილს და მოკვდა კიდევაც, მაგრამ ნამდვილი გრიშაშვილი ის არის, რომელიც არ მომკვდარა.

გიორგი ლეონიძე

(ნაწყვეტი მოგონებიდან)

ალბათ, არაოფნის უსასრულო ბნელეთს ეომებოდა პოეტის შთაგონება, როდესაც თსზავდა სევდიან სანუგეშოს — „არ დაიდარდო, ღედაო". ასე მგონია, თუ ასეც არის: იმ შთაგონების ნათელიდან იმზირება დღესაც მოხდენილი, ასოვანი მგოსანი თავისი ჭკვიანური, ფიქრმორეული ცისფერი თვალებით. იგი ხომ ყოველ ქართველ კაცს ჰგავდა და არავისაც არ ჰგავდა. ათასში გამოარჩევდით... და არა მარტო თავისი ფერებმოჭარბებული ქართულით, არამედ თავისი თვალადობითაც.

ჯერ კიდევ ადრეე, როდესაც მას მსოლოდ შორიდან ვიცნობდი, ქართული ცის რაღაც საოცარი სინატიფისა და სიანკარის უთქმელ გრძნობას მიღვიძებდა მისი „საზარეთისკენ მისცურავს წერო", მომწონდა ყურღანებიდან გაფრენილი გნოლის პოეტური ნახაზები, საუკუნეთა სიღრმიდან გამოსმობილი პაემანის განსაცვიფრებელი ლირიკული ხვეულები, მაფრთოვანებდა გაჩაღებულ სასანთლესავით წარმოსასული სამშობლო — ივრის ვაზები, ვხედავდი ყივჩაღური ღამის დეკურნაკვთებიან სურათებს, თითქოს მესმოდა თავქვეშ თოქალთოებ ამოდებულ და შავ ყურღანებში მიძინებულ მხედართა ველური ფშვინვა; საქართველოს „ლექსის მეხანძრეთა" ძმობის, სიყვარულის პირშეუშრობელი იარისა და ქართული ისტორიული ძეგლის შეუმუსრავი სილამაზის ალმურს მკიდებდა „ნინოწმინდის ღამე"; ვგრძნობდი მგოსნის სიტყვის განსაკუთრებულ სილაღესა და სიმსუყეს, მისი პოეტური სახეების გასაოცარ სორცოვანებას. თითქოს იგი იმთავითვე ამზადებდა ღაჟღაჟა ფერებით სავსე პალიტრას ახალი საქართველოსა და თავისი მდელვარე მამულიშვილური გრძნობების გამოსახატავად.

მერე ახლოს გაცნობა და მრავალი შეხვედრა. მათგან ასლა მსოლოდ ზოგიერთ ეპიზოდს ვიხსენებ.

ეს იყო ერთი წლით ადრე მეორე მსოფლიო ომამდე. ვინ რა იცოდა, რომ ქვეყანა კვლავ საარაკო თავზარცემაოა წინაშე იდგა... ზაფხულის ერთ დილით თბილის-ბორჯომის მატარებლის იმ ვაგონში

აღმოვჩნდი, რომლითაც გიორგი ლეონიძე თავის უმცროს გოგონასთან ერთად ქვეშსეთში თუ ბორჯომში მიემგზავრებოდა. სხვა ნაცნობებიც იყვნენ აქ. გიორგი გვესაუბრებოდა, თანაც თავის გოგონას მსარზე ხელს ხვევდა, დროდადრო რაღაცას უსსნიდა, თვალებში შესციცინებდა, ჩურჩულით ეალერსებოდა; პოეტი ერთობ ამქვეყნიური იყო, როგორც ყოველი მოსიყვარულე მამა.

მატარებლის ფანჯრებს ქართლის ფერადები ეძალებოდა და ჩვენს ცქერას იტაცებდა .მახსოვს, უფლისციხეს რომ გახედა, გიორგიმ თითქოს თავისთვის თქვა:

— ქართლი! ქართლი!

ჩანდა, ამ სიტყვას პოეტმა რაღაც ფიქრი გადააწნა.

— დიახ, ბატონო გიორგი, — ჩაუსტა პოეტს ფიქრში ვიღაც მხცოვანი თანამგზავრი, ვინაც პათეტიკურად წარმოთქვა: — „ვეფხვის ჭრელი პერანგივით გაიშალა ქართლის ველი, გაჟღენთილა წვიმით ყანა ფირუზთვალა ცვარით სველი“.

გიორგი გაოცებით მიაჩერდა უცნობ თანამგზავრს. ეტყობოდა, პოეტი გულგრილი არ დარჩა იმისადმი, რომ მისი სტრქონები ასე მოულოდნელად შემოიჭრა საუბარში.

გამოირკვა, რომ ეს თანამგზავრი ძველი მასწავლებელი იყო. ვატყობდი, იგი დიდად იყო მოწადინებული გულდაგული საუბარი გაება პოეტთან. საკმაოდ ენაწყლიანი, განათლებული და თითქოს ოდნავ აღგზნებულიც ჩანდა. რაღაც-რაღაცეებს ქარაგმულადაც ამბობდა, საუბარში სშირად ურთავდა სხვადასხვა პოეტების სტრიქონებს, უფრო მეტად კი თვით გიორგის ლექსების სტროფებს. ერთხანს გიორგი მსმენელის როლში რჩებოდა, მაგრამ როცა მისი მეტაფორები, შედარებები და ეპითეტები მოხშირდა, პოეტმა ეს თითქოს იუხერხულა, ზომიერების დარღვევად მიიჩნია და სიტყვა გადაიტანა საქართველოს ბუნების მრავალფეროვნებაზე, იმაზე, რომ ჩვენში თითქმის ყოველ მთასა და ბორცვს იქით ახალი სანახაობა იწყება.

— ჰე, ძალიან ლამაზი ქეეყანა გვაქვს, ბატონო გიორგი, — აქაც იპოვა სიტყვის მასალა თანამგზავრმა, — მაგრამ ამ სილამაზეს ბედნიერება არ ახლავს.

გიორგიმ თვალები მოწკურა, მერე თითქოს აფეთქდა და ამ აფეთქებაში დიდებული იყო იგი.

— რათა, კაცო, რათა?.. მე ამ სილამაზით ვცოცხლობ, ამ სილამაზით ვხარობ... ყოველდღე, ყოველ წუთს გულის ყველა კარს ვუღებ ჩვენი ქვეყნის სილამაზეს, მინდა მთლად სულში ჩავიდგა და ჩავიყენო იგი. და ამით დიდად ბედნიერი ვარ. მაგრამ თუ მე ვერ ჩავიდგამ, მე ხომ ჩავედგმები ამ სილამაზეს. ესეც ხომ დიდი ბედნიერებაა!

მომეწონა პოეტის სიტყვა, განსაკუთრებით მისი ენერგიული

გულწრფელობა და ალბათ ამიტომაც დამამასსოვრდა თითქმის სიტყვა-სიტყვით. მასსოვს, მასწავლებელიც მონუსხულივით შეემსჭვალა პოეტს, მაგრამ მერე თავისი მაინც დაიჩემა.

ამ დროს კუპეში ახალი მგზავრი შემოვიდა. იგი ჩემსა და მასწავლებელს შუა ჩამოჯდა, მაგრამ იმდენად მსსვილი იყო, რომ მე ვიღაცას მიმატკეპნა, სოლო განაპირას მჯდომი მასწავლებელი კინაღამ ადგილიდან გადააგდო.

მასწავლებელმა უცნაურად გადიხარხარა.

— რა თვალსაჩინო გაკვეთილია, ბატონო პოეტო, — უთხრა მან გიორგის და მერე ახალ მგზავრს მიმართა, — თქვენ არაფერი გეწყინოთ. რასაც ასლა ვიტყვი, ეს თქვენ არ გეხებათ; საერთოდ ცხოვრებას ესება... თქვენს სკამზე, რომელზედაც თქვენ ზიხართ, თუ თქვენზე უფრო მსხვილი და სქელი ვინმე ჩამოგიჯდათ, რარიგ თავაზიანიცა და კეთილმოსურნეც უნდა იყოს, მაინც მიგჭეჭყავს ან სულ გადაგაგდებს შენი სკამიდან. ხომ ასეა მეგობრებო?!

ყველას გაგვეცინა.

ამას ბევრი რამ სხვაც გამოება. ითქვა მთისა და ბრის.

რამდენიმე თვის შემდეგ თბილისში გიორგი ლეონიძემ მომაგონა ეს მგზავრობა და თანამგზავრი მასწავლებელი.

— თუმცა ქარაგმები და ალეგორიები არ მიყვარს. მე პირდაპირი ვარ, როგორც პოეტიც და როგორც კახელი კაციც. მაგრამ ის მასწავლებელი მაინც ძალიან საგულისხმო პიროვნება იყო. ბრძენიც იყო და ეშმაკიც. ლექსების ყადრი და ეშხი ესმოდა... ხომ გასსოვს, სულ ზეპირად იცოდა ჩემი ლექსები...

ამ ნათქვამით, მე მგონი, პოეტმა ყველაზე უკეთ თავისთავი დაახასიათა. იგი, მართლაც, უშუალო პირდაპირობით მოაზროვნე პოეტია: მას არ ახასიათებს ჩახუთულ-ჩაბნელებული პოეტური სასეები, არც ისე მდარე პოეტური ხერხები, როგორც ალეგორიებია. იგი ყველაფერს ისე პირდაპირ ამბობს, როგორც სამშობლოს სიყვარული აქვს ნათქვამი:

სამშობლო — ჩემი გულის ფეთქვაა,
სამშობლო — ჩემი ლექსის სახელი.

დაახლოებით იმავე ხანებში თუ ცოტათი უფრო გვიან მოწმე გავხდი პოეტის შებმისა ერთ ფრიად განათლებულ და ენაკვიმატ კაცთან — სახელმწიფო გამომცემლობის ერთ-ერთ კაბინეტში. ის კაცი ერთი ცნობილი ქართველი მწერლის პარადოქსებს იშველიებდა და გაცხარებით ამტკიცებდა, რომ პატარა ერებს უკვე მომავალი აღარ აქვთ, ისინი განწირული არიან, რომ ამიერიდან ქართველად დაბადება დიდი უბედურებაა...

დაახლოებით ასეთი დიალოგი გაიმართა:

— ერი რასმეს გეტყვით, — თქვა პოეტმა, — ესენინთან მე ცოტა წანაჩხუბარი ვიყავი, მაგრამ მე იგი ძლიერ მიყვარდა და ძლიერ მიყვარს, როგორც შესანიშნავი პოეტი, უფრო მეტად კი იმიტომ, თუ სიმართლე გინდათ, რომ ხშირად ამბობდა ჩემი ერთადერთი ბედნიერება ის არის, რომ რუსად ვარ გაჩენილი და რუსი დედის შვილი ვარო. ასევე ერთი დიდად ნიჭიერი სომეხი პოეტი ამბობდა, სომხობა ჩემი კაცობის ყველაზე დიდი ნიშანიაო. ვადიდებ მათ და ვიცი, ამ გრძნობაში მე მათ წინ თუ ვუსწრებ, თორემ არაფრით არ ჩამოვრჩები. განწირულების ვერავითარი მუქარა წარმოშობის ბედნიერ გრძნობას ვერ მომისპობს...

— მაგრამ ნუ დაივიწყებთ, პატივცემულო პოეტო, რომ ყოველივე ეს მხოლოდ ემოციაა და სხვა არაფერი, — ცივად უთხრა პოეტს მოკამათემ.

— აბა, სხვა რა გინდათ რომ იყოს?! — აბობოქრდა პოეტი. — ცუდი რა არის ამ ემოციაში? ხალხები და პოეტები ემოციებით ცოცხლობენ... რევოლუციებსაც არსებითად ემოციები ახდენენ... მაგრამ განა მხოლოდ ემოციაა ის, რომ კაცი თავის ვინაობას აღიარებდეს, რომ მას თავისი დედა სწამდეს? არა, ის, ვინც ერის დაშრეტას ჩხაკვის, მე ასე მგონია, თვითონ არის დაშრეტილი უსაშველოდ!

კამათმა საკმაოდ მწვავე ხასიათი მიიღო, მაგრამ მთელი მისი დრამატიზმის შუაგული, ჩემი აზრით, პოეტის ეს რეპლიკა იყო. კამათის სხვა დეტალების მოგონება საჭიროც აღარ არის.

სხვათაშორის მაშინ პოეტს შევეკითხე, ვინ იყო ის სომეხი პოეტი, ვინაც თავისი კაცობა თავის სომხობას დაუკავშირა-მეთქი. შეკითხვა თითქოს არც კი გაეგონოს, გიორგიმ მაშინ არ მიპასუხა. მხოლოდ კარგა ხნის შემდეგ, როდესაც მისი ლექსების კრებულს ვრედაქტორობდი, მარტო რომ დავრჩით, პოეტმა მითხრა, რომ მაშინ მხედველობაში პყავდა ეღიშე ჩარენცი (იმ ხანებში ამ სახელის ხსენება არც თუ უსიფათო იყო).

გიორგი ლეონიძის ლექსების კრებულს კი ვრედაქტორობდი ომის მეტად მკაცრ დღეებში — 1942 წლის მიწურულში. პოეტს ხშირად ვხვდებოდი. იგი ჩვეულებრივ ყოველთვის მჩქეფარე და ბობოქარი იყო; ჩაფიქრებული, შეშფოთებული ქვეყნის დიდი ჭირვარამით, სამშობლოს მძიმე განსაცდელით. მაგრამ ამავე დროს იგი მუდამ სავსე იყო გამარჯვების იმედით, მტრის ძლევის რწმენით.

მისი ლექსების კრებულზე მუშაობის დროს ერთსელ კიდევ დავრწმუნდი, რომ გიორგი ლეონიძის პოეზიის ყველა მოტივი, ყველა თემა უაღრესად ორგანული იყო მისთვის; მე არც ერთ მის ამონამღერში არ მიგრძვნია ძალდატანებული თუ მერყეები ბგერა; პოე-

ტი ბოლომდე ერთგული დარჩა ყველა თავისი გრძნობისა (რაკი სიტყვამ მოიტანა, მახსენდება, რომ უკვე 50-იანი წლების პირველ ხანებში გიორგიმ აღტაცებით მიამბო, თუ როგორ გაუგზავნა ცნობილმა აზერბაიჯანელმა პოეტმა — სამედ ვურღუნმა მადლობის დეპეშა „за верность чувству" პოეტ ტვორდოვსკის, როცა ამ უკანასკნელმა იმ დროს თავისი ერთ-ერთი გასმაურებული ლექსი გამოაქვეყნა).

გიორგი ლეონიძეს უეჭველად ღრმად უყვარდა თავისი შთაგონების ერთ-ერთი მთავარი საგანი — მთავარი გმირი, მაგრამ, ჩემი დაკვირვებით, ამ გმირის ორთოდოქსალური მიმდევარი შინაგანად იგი არასდროს არ ყოფილა. პოეტს ჭირის დღესავით ეჯავრებოდა განუკითსავი სიმკაცრე და ულმობელობა ადამიანების მიმართ, ეჯავრებოდა ყოველგვარი ტირანია-და თავნებობა. გარდა ამისა, ქვეყნიერების აღქმის ყველა თვალსაზრისზე მაღლა პოეტი აყენებდა ეროვნულ თვალსაზრისს. თავისი შთაგონების ყოველ საგანსა და ყოველ მოვლენას იგი, უწინარეს ყოვლისა, ეროვნული კუთხით შეჰყურებდა, ეროვნული გზნებით განიცდიდა. ეს კი გარკვეული ორთოდოქსიის ჩარჩოებში არ თავსდებოდა.

ერთხელ პოეტმა დაახლოებით ასეთი რამ თქვა:

— ვერც კი წარმომიდგენია, როგორ შეიძლებოდა პოეტი ვყოფილიყავი, რომ ქართველი არ ვყოფილიყავ, ივრის წყალი არ მესვა და პატარძეულის ყვავილების ბურუსი არ მესუნთქა.

თავის ხელნაწერებში პოეტს თითქოს ერთგვარი ლირიკული არეულობა თუ დაუდევრობა სჩვეოდა. მაგრამ ასე მხოლოდ გარეგნულად ჩანდა, ნამდვილად კი იგი ყოველ თავის სტრიქონს შვილივით ელოლიავებოდა. როგორც მახსოვს, ერთსელ კიდევაც თქვა, ჩემი სტრიქონები ჩემი თინათინები და ჩემი ნესტანებია, მე მათ თვალისჩინივით ვუფრთხილდებიო.

მეც დიდი მოკრძალებით და მზრუნველობით ვეკიდებოდი ყოველ მის სიტყვას. ალბათ, სწორედ ამიტომაც, როგორც რედაქტორმა, ზოგი რამ ვურჩიე პოეტს. რჩევა შორს არ დაუჭერია. მას შეეძლო სხვებისათვის ყურის დაგდება. მაგრამ ბესო ჟღენტთან ხუმრობით ძაინც დაეჩივლა, ნამეტანი ჩაკირკიტებული რედაქტორი აღმომაჩნდაო. ეს ბესომ მითხრა, მე კი პოეტს „ვუსაყვედურე", რად მიჩივლე-მეთქი.

— მა რა მექნა, — გაიღიმა პოეტმა, — კრიტიკოსს კრიტიკოსების პატრიარქთან ვუჩივლე.

გიორგი ლეონიძეს საერთოდ კრიტიკის დიდ სიყვარულს ვერ დავწამებდით (თუმცა ბევრ ეინმეს შეგვიძლია დავწამოთ ის?). ერთ თავის ბოლო ანკეტაში კი პოეტმა თითქმის სულ მოუთავა ხელი ქართულ კრიტიკას, მაგრამ საოცრებაა, ამავე დროს მას ახლო მეგობ-

რობა აკავშირებდა ლიტერატურულ-კრიტიკული აზროვნების ბევრ წარმომადგენელთან, თვითონაც სომ ლიტერატურის შესანიშნავი მკვლევარი იყო. მე ვიცი, რომ მას გულწრფელად უყვარდა ვერონტი ქიქოძე და პაველ ინგოროყვა, ლევან ასათიანი და ბესო ჟღენტი, შალვა აფსაიძე და გიორგი ნატროშვილი, გიორგი მარგველაშვილი და სერგი ჭილაია. კერძოდ, პოეტი უეჭველად დიდად აფასებდა ბესო ჟღენტის ენამჭევრობისა და პოლემიკური უნარის ძალას. მახსოვს, ერთხელ, როდესაც მცირე უთანხმოების გამო ბესო ჟღენტთან შეპაექრებას ვაპირებდი, გოგლა ჩემსკენ გადმოისარა და ყურში წამჩურჩულა, უფრთხილდი, ბესოს მარწუხებში არ მოექცეო...

პოეტთან შეხვედრებისა და მისი ლექსების კითხვისას ვცდილობდი უფრო ახლო ჩამესედა პოეტის სულსა და გულში, გამეგო მისი შემოქმედებითი საიდუმლოება. დავრწმუნდი, რომ მისთვის უცხო იყო ყოველგვარი ყოყმანი და შეეჭვება თავის შემოქმედებითს ძალებში; იგი თავისი პოეტური სიტყვის ძალაში შეუეჭვებელი პოეტი იყო; მას სიტყვის პლასტიკის, სიტყვის სახიერებისა და მისი რიტმული რხევის მეტად გამძაფრებული გრძნობა ჰქონდა. იყო რაღაც წარმართული პოეტის ბუნებაში. იგი ეთაყვანებოდა ბუნების ყოველ სილამაზეს.

ერთხელ პოეტს ვუთხარი, მართალია, თქვენი მუზა უფრო კახეთისა და ქართლის სანახებზეა შეყვარებული, სურამის უღელტეხილს იქით შედარებით ნაკლებად იხედება, მაგრამ თქვენს უკეთეს ლექსებს მაინც მთელი საქართველო ამოუდგება მსარში-მეთქი.

— მაშა, მაშა, — მიპასუხა პოეტმა, — საქართველო ხომ ერთი და განუყოფელია... ოღონდ თქვენებურ საციეს ვერასგზით ვერ შევეწყე.

როგორც ჩანს, ცხარე სანელებლები არ მოსწონდა პოეტს. შესაძლოა, ამას მის შემოქმედებითს ბუნებასთანაც ჰქონდა რაიმე კავშირი.

მინდა აღვნიშნო ერთი ნიშნეული კაცური თვისება პოეტისა. პირადად მე არ მასსოვს არცერთი შემთხვევა, რომ გიორგის აუგად ესსენებინოს რომელიმე თანამოკალმე, რომელიმე ქართველი მწერალი. პირიქით, ხშირად მომისმენია მისი გამოქომაგება მავანისა და მავანის მიმართ. მთელი მისი „ნააუგარი" ის იყო, რომ ზოგიერთი მეგობრის მისამართით სუმრობდა ხოლმე, რაგინდ უხვ სუფრაზედაც უნდა დასვათ, მათ წინ ორი მეტრის რადიუსით საჭმელ-სასმელი თვალის დახამხამებაში ვაქრებაო.

გიორგი სიცოცხლის დიდად მოტრფიალე და სალისიანი ბუნების კაცი იყო. ჩემი აზრით, იგი ეკუთვნოდა იმ ადამიანთა ჯიშს, რომლებთანაც შესვედრა ყოველთვის ასალ სასიცოცხლო ძალას გმატებთ,

ცხოვრების რაღაც ახალი რიტმით გამდიდრებთ. ძნელად წარმოიდგენთ მათ დაღონებულთ და სასოწარკვეთილთ. მით უფრო თვალში გეცემათ მათი დადარდიანება და დამწუხრება. მე რამდენიმეჯერ ვნახე დამწუხრებული პოეტი. ერთხელ ომის დროს. ფერი ძლივს ედო, შინაგან თრთოლვას აეტანა, თითქოს ფარული ვაჟკაცური ცრემლი ჩაგუბებოდა არსებაში, მალი-მალ ეწეოდა პაპიროსს; ის-ის იყო გაეგო ნიკოლოზ შენგელაიას მოულოდნელი გარდაცვალება კახეთის გზაზე. მეორეჯერ მისი წუხილი სხვაგვარი მეჩვენა, უფრო დაოკებული, უფრო ნასათუთევი. ალბათ იმიტომ, რომ შესანიშნავი ქართველი მწერალის — ქეთევან ირემაძის სიკვდილი არცთუ მოულოდნელი იყო. ახლა როდესაც ამ სიკვდილით გულშეძრული პოეტის სახეს ვიგონებ, ასოციაციით რატომღაც ყოველთვის მახსენდება მისივე სიტყვები: „ეს რა ცეცხლი დამახალა ცისფერთვალა ფორთოხალამ?!“ და თვალწინ მიდგება თვითონ პოეტი, ვინაც ერთ-ერთი კონცერტის შემდეგ მოცეკვაეე ლეილა თათეიშვილის ქართული კაბის კალთას ეამბორა. ეს, ალბათ, ქართველი დედის თაყვანისცემა იყო. მესამეჯერ პოეტის მჭმუნვარება, გამოწვეული გერონტი ქიქოძის გარდაცვალებით, კიდევ უფრო სხვაგვარი მეჩვენა, ეროვნული სიმძიმილისა და წუთისოფლის გარდუვალი სიმუხთლის ბრძნული ფიქრით შეფერილი. უპრიანი იქნებოდაო, — თქვა პოეტმა გერონტის ერთ გახსენებაზე, — იგივე მეთქვა მასზე, რაც სოლომონ ლეონიძეზე მითქვამს — „ბრძენო, ენამზე, დიდო ქართველო, სამშობლოს აზრის გამომკვართველო“.

მე ვიცი, რომ გერონტი ქიქოძეს ძლიერ უყვარდა გიორგი ლეონიძე. ჩვენი გოგლა, — იტყოდა ხოლმე, — ბიოლოგიურადაც კი ნამდვილი ქართველიაო.

მათ შორის სუფევდა, ალბათ, სიყვარული სიყვარულის წილ!

იმ ხანებში, როდესაც გიორგი ლეონიძემ სტალინური პრემია მიიღო, ჟურნალ „მნათობში“ დავბეჭდე წერილი მისი ორი პოემის გამო. პოეტთან შეხვედრამდე და მის ღიმილიან საუბრამდე მე თვითონვე ვგრძნობდი, ბევრად უკეთესი იქნებოდა, რომ პოემებზე ჩემი სათქმელი ადრევე მეთქვა. იმაშიაც ცამდე მართალი იყო პოეტი, რომ უპირატესად თემატური განსილვა ნაწარმოებისა ფრიად უკმარია. აქ პოეტმა თავისი შემოქმედების ერთი პრინციპიც გამოთქვა: სიტყვებში დამალული სილამაზის გამომეღაენებაც და სიტყვებით ახალი სილამაზის გამოძერწვაც.

მაგალითი გნებავთ? აი, თუნდაც რამდენიმე ტაეპი ლექსიდან „იორის ღამე“.

მთვარე შრიალებს ფიჭვეიით
დაუსრულებელ ოხვრაში,
ამოდის კოხტა ბიჭვიით
ცისკარი ახალ ჩოხაში.
შენ დამირწიე, იორო,
მაჩქეფე თავზე მირონი;
დალაგდა ლექსის ჯიქნებად
ეგ შენი სანაპირონი —
შენი ჩანჩქრები, საწური
აბრეშუმისა ბადითა,
შენს ვენახებში სუფრები
ჩონგურითა და მწვადითა;
შენი ბდღვრიალა კალმახი,
აცვია თითქოს ჩითები;
ღილა, რომელსაც ნისკარტით
ეზიდებიან ჩიტები...
და უწმინდესი ტაძარი,
არსზე წისქვილი პატარა;
შენმა ტინებმა სიმაგრე
ლექსებში გამომატანა!

ფერების შეზავება კი სად არ შეიძლება ისწავლოთ საქართველოში, თვით ქართულ ბაზრებშიაც კი. ასეთი იყო პოეტის აზრი.

გიორგი ლეონიძის უგულითადესი მეგობრის — შალვა აფხაიძისაგან გამიგონია სოლმე, გოგლას ორი ძლიერი სპორტული გატაცება აქვს, თევზაობა და ბაზრებში ხეტიალიო.

პოეტის თევზაობა არ მინახავს და ამაზე ვერას ვიტყვი. თბილისის საკოლმეურნეო ბაზრებში კი ხშირად გამიდევნებია თვალი პოეტისათვის. ხან საქმიანად მიარღვევდა ხალხის ტალღას, ხან რომელიმე გამყიდველთან ხელჩართულ საუბარს მართავდა, ხან დახლებზე დალაგებულ ხილეულისა და მწვანილეულის ქორედებს ათვალიერებდა. იქნებ, მართლაც სწავლობდა ბობოქარ ფერთა შეზავებას! ეს ერთობ მიწიერი პოეტი ხომ ყველგან და ყველაფერში გულმხურვალე პოეტად რჩებოდა.

1955 წლის ზაფხული. ვაჟას დღე ჩარგალში. გალაკტიონმა მითანამგზავრა თავის „პობედაში". გოგლაც ამოგრიალდა.

აქ შეგეძლოთ გენახათ და გაგერჩიათ ორი დიდი პოეტის სხვადასხვა სახიერება, ორი სხვადასხვა ხასიათი, ორი სხვადასხვა პოეტური სტიქია.

გალაკტიონი გულჩათხრობილი სტუმარია ვაჟას კარმიდამოსი, გოგლა კი ლაღი მასპინძელი და შინაური კაცი.

გალაკტიონი გარედან ადევნებს თვალს საგნების, მოვლენების,

ადაშიანების მოძრაობას, გოგლა კი მოძრაობისა და ვითარების დაპატრონებას ლაშობს, თავკაცობს.

გალაკტიონი ისე შეპყურებს ამ ცას, ამ მიწას, ამ ხალხს, თითქოს რაღაც ურუანტელის მომგვრელ იდუმალ მუსიკას უგდებს ყურსო. გოგლა კი სარობს ცხოვრებით, სარობს ამ ცით, ამ მიწით, ამ ხალხით, თითქოს ფერთა ლიკლიკვა წვიმას ისხურებს თავზეო.

გალაკტიონი ნაცრისფერი კოსტუმით არის შემოსილი და წვერმოშვებული იგი ბიბლიურ წმინდანს გაგონებთ; გოგლას კი ფერადოვნად აცვია და ჯერ კიდევ ქართული ზღაპრიდან მოსულ მზეჭაბუკს ჰგავს.

გალაკტიონი დაბინდულია, გოგლა მზეშეფრქვეული.

აქვთ ერთი საერთო შტრიხი: ერთიც და მეორეც რაღაცაში დიდ ბავშვს გაგონებთ.

ჩარგალში გაძართულ ძიტინვის შემდეგ არაგვის პირად, მურყნარში, მწვანესე სუფრა გაშალეს. ნადიმის დაწყებამდე აქ გალაკტიონი და გოგლა ერთმანეთს დიდისნის დაშორებულ ძმებივით მიესალმნენ. ვგონებ, მათ აქ სელჩამორთმეულთ რამდენჯერმე სურათიც კი გადაუღეს. გოგლა კეთილი, ლამაზი ღიმილით შეპყურებდა გალაკტიონს.

ნადიმს გოგლა თამადობდა. მთელი საქართველოსა და მისი დიდებული კლასიკოსების სადღეგრძელოები რომ მოათავა, მერე პირველად გალაკტიონი ადღეგრძელა, უფროსი ძმა და დღევანდელი საქართველოს პირველი პოეტი უწოდა.

მერე?

„არ დაიდარდო, დედაო“, მაგრამ გიორგი ლეონიძეს, როგორც დიდ მამულიშვილსა და შესანიშნავ ქართველ პოეტს, არ შეეძლო არ დაედარდა ტრაგიკული დასასრული მთაწმინდის გედისა (ვგონებ ასე უწოდა მან გალაკტიონს თავის გამოსათხოვარ სიტყვაში).

მახსოვს გალაკტიონის დაკრძალვიდან რამდენიმე სნის შემდეგ გიორგიმ შემოიარა რუსულ გამომცემლობაში „ზარია ვოსტოკას“ შენობის მეოთხე სართულზე, იქ გაგვიზიარა მან თავისი შემოქმედითი გეგმა, რომანის დაწერა მაქვს განზრახულიო. სხვათაშორის პოეტმა იქვე ნაბიჯი გადადგა რკინის აივნისაკენ, რუსთაველის პროსპექტს რომ გადაჰყურებს. მაგრამ უმალვე უკან შემობრუნდა და ნერვიულად შეაყრეოლა, თქვა, გალაკტიონის შემდეგ სიმაღლის უსიამო შეგრძნება დამჩემდაო.

მე ასე მეგონა, რომ გიორგი ლეონიძე თავის ასალგაზრდობას ყოველთვის წინ მიირეკდა, წინ მიირეკდა და ლამობდა დასწეოდა, როგორც ბავშვი ლამობს დაეწიოს მაქციერა ჩიტს... დასწეოდა და გადაესწრო.

ჩქარა!
მინდა ვუყელო,
თოფი ეტყორცნო ხმიანი,
ჩქარა, ზარით მარხილი
ოქროსჩარდახიანი!
ორმა გუნდმა კიდეეაც
მდინარეში გასტოპა!
ჩქარა,
თორემ წასულა
ჩემი ახალგაზრდობა!

ერთხელ მზეშეფრქვეულმა პოეტმა საბედისწეროდ გადაუსწრო თავის ახალგაზრდობას.

1970

გიორგი ქუჩიშვილი

ადამიანის გარეგნობასა და ქცევაში არის რაღაც მინიშნება შინაგან სამყაროსაკენ. გვაგონდება ცოცხალი პოეტი:

მის ძლიერ გამხდარ, შავგვრემანსა და მჭმუნვარე სახეს, მის წრისებურად მოსაზულ შუბლს ყოველთვის აჩნდა მღელვარე ფიქრების ნაკვალევი. განუმეორებლად თავისებური შორისდებულებით წყვეტდა იგი თავის ფრაზებს, როცა გესაუბრებოდათ, და ყოველთვის ფიქრობდით, რომ ამ შორისდებულებით იგი როგორღაც აწესრიგებდა გრძნობათა შინაგან მოზღვავებას. ტრიბუნიდან მის მჭექარე სმასა და თავისებურად მეტყველ პაუზებს მკაფიოდ მიპქონდა მსმენელამდე ყოველი მისი სტრიქონის აზრი. იყო რაღაც უბრალო და კარგი არტისტიზმი მის კითხვაში.

გიორგი ქუჩიშვილმა მტკიცედ დაიმკვიდრა საკმაოდ თვალსაჩინო ადგილი ქართული ლიტერატურის ისტორიაში. იგი ჩვენი დროის ერთ-ერთი უპოპულარესი პოეტია. მაგრამ ყოველი პოპულარობა როდია ამა თუ იმ შემოქმედის ღირსების მაჩვენებელი. კარგი და ნამდვილი პოპულარობა მხოლოდ ის არის, რომელიც დაკავშირებულია სალსის უკეთეს იდეალებთან და მაღალ ზნეობრივ თვისებებთან. გ. ქუჩიშვილი ამ სფეროშია.

მწერლის ბიოგრაფიას, რასაკვირველია, არსებითი მნიშვნელობა აქვს მწერლის მსოფლმსედველობის შემუშავებაში. მაგრამ შემოქმედება, უწინარეს ყოვლისა, საზოგადოებრივი ცხოვრების ანარეკლია და იგი ყოველთვის შორს სცილდება კერძო ბიოგრაფიის ფარგლებს. მაგალითად, ქუჩიშვილის ბიოგრაფიის ვერც ერთ ცალკე მომენტს ვერ მივიჩნევდით იმ განწყობილების მთავარ წყაროდ, რომელიც გადმოცემულია თუნდაც ისეთ ლირიკულ ლექსში, როგორიცაა „შემოღამება". აქ საქმე საზოგადოებრივი ცხოვრების უფრო დიდ არესთან გვაქვს. ამ თავის ადრინდელ ლექსში პოეტი მღერის თავის მღელვარე ფიქრებზე, რომლებიც მას მოსვენების არ აძლევენ. ეს ფიქრები შუაღამეშიც ამაყენებენ, გამომიყვანენ, დამატარებენ მშობელ მხარეში, აივსებიან ქვეყნის დარდითა და ვარამით და „ჩემთან ერთად ატირდებიანო", — ამბობს პოეტი, და მართლაც, თვითმპყრობელობის შავბნელ დროს ქვეყნის დარღითა და ვარამით სავსე მღელ-

ვარე ფიქრები პოეტს მუდამ თან დასდევდნენ, მაგრამ ისინი ყოველთვის როდი სტიროდნენ. პირიქით, პოეტი მეტწილად ბობოქრობდა, მსნეობდა, ბრძოლისაკენ მოუწოდებდა, ვიდრე სტიროდა უსასოოდ. მართალია, პოეტის გზა ყოველთვის შეუჭეებელი არ ყოფილა, მაგრამ მისი ფიქრები არასდროს არ ჩაეტილან ინდივიდუალიზმის ვიწრო ნაჭუჭში. მათი საგანი ყოველთვის იყო ჩაგრული მშრომელი ხალხის ჭირ-ვარამი.

პოეტი საეწერლო ასპარეზზე გამოვიდა როგორც ქალაქის მშრომელი ელემენტების მომღერალი, პირველ ყოვლისა კი, როგორც მუშათა კლასის მომღერალი. იგი თავიდანვე განმსჭვალული იყო მშრომელი ადამიანის რევოლუციური ძალებისა და კაცობრიობის ბედნიერი მომავლის ღრმა რწმენით. ლექსსაც პოეტი იმთავითვე უფრო საბრძოლო-მომწოდებელ მიზნებს უსახავდა, ვიდრე ცალმხრივ ესთეტიკურს. ამის გამო, შესაძლოა, ვინმე მას წმინდა პარნასელად არ თვლიდა. მაგრამ განა ათას „წმინდა ესთეტიზმით" ნაცოდვილარ სტრიქონს არ გააფასებს თუნდაც ერთი ასეთი ლაღი პოეტური ამოძახილი:

„ვინც ეწვევა საქართველოს
საოცნებო სერებს,
სიმღერაც რომ არ იცოდეს,
მაინც დაიმღერებს".

სიტყვის ასეთი მოქნევა მსოლოდ ჭეშმარიტ პოეტს შეეძლო. და რამდენი ასე ღრმა პოეტური გრძნობით სავსე სტრიქონებია ქუჩიშვილის ლექსებში! ეს არის მხოლოდ, რომ მას მშვენიერისა და ამაღლებულის განსაკუთრებული სფერო იზიდავდა. იგი უმაღლეს პოეზიას მშრომელი ხალხის შრომასა და ბრძოლაში, მისი სასიცოცხლო ძალების დამკვიდრებაში სედავდა.

გ. ქუჩიშვილმა თავისი პოეტური კრედო თავიდანვე გაბედულად დაუპირისპირა ბურჟუაზიულ-დეკადენტურ ესთეტიზმს:

„მე „ბრბოს" შეილი ვარ!
„ბრბოს" ეუმღერი ქებათა-ქებას!
მისგან მოველი ჩემს რჩეულებს,
ჩემს მეუფებას!
ვინც „ბრბოს" უწოდებს
უგუნურს და გულგამხეებულს,
ის ნამდვილ ბრბოზე უგუნური,
თავხედი არი,
რადგან ვერ ხედავს მის სიღრმეში,
მის სალაროში,

თუ რაოდენი სიმდიდრე და
საუნჯე არი.
„ბრბო" მესიაა,
ეს ქვეყანა „ბრბომ" უნდა იხსნას".

ცსადია, ამ „ბრბოში" პოეტი გულისსმობდა მშრომელ მასებს. უწინარეს ყოვლისა კი — რევოლუციურ მუშათა კლასს. და მაშინ, როცა „წმინდა ხელოვნების" მოტრფიალე ბურჟუაზიული ინტელიგენცია გაპკიოდა მასების უსეშ მატერიალურ ინტერესებსა და ინსტინქტებზე, გ. ქუჩიშვილმა თავისებურად და გაბედულად ამოიმღერა ამ „ბრბოს" შრომისა და ბრძოლის პოეზია. პოეტი კარგად ხედავდა, რომ ის, ვინც „მარადიული" ეთიკურ-ესთეტიკური იდეალების საბურველით გამოდიოდა, სინამდვილეში ჩაფლული იყო ანგარების, ეგოიზმისა და ათასგვარი ბიწიერების წუმპეში. შრომა, მხოლოდ შრომა მიაჩნდა პოეტს ადამიანის მაღალი ზნეობრივი თვისებების წყაროდ. ამიტომაც არის ასე ძლიერი ქუჩიშვილის პოეზიაში მშრომელი ადამიანის ზნეობრივი სიფაქიზის გრძნობა.

პოეტმა ქალაქის ქუჩითა და ღარიბ-ღატაკთა უბნით დაიწყო. აქ ნათლად მოჩანდა ძველი ცსოვრების პირგასსნილი წყლულები — უმუშევრები, მაწანწალები, მათხოვრები, მეძავი ქალები, უპატრონო ბავშვები. ცსოვრების ამ გერებს — „ქუჩის ძმობილებსა და დობილებს" უმღეროდა პოეტი მსნე სიმღერებს. კაპიტალისტური ქუჩის შეურიგებელი კონტრასტები, ცსოვრებისა და ადამიანების რღვევის შემსარავი სურათები იქცევდა პოეტის ყურადღებას. მაგრამ იგი არასდროს არ ცდილა შეექმნა ქუჩის სიმახინჯეთა ავადმყოფური პოეზია, გაეიდეალებინა „ცსოვრების ფსკერი". მან მხოლოდ მიუთითა ბურჟუაზიულ-ბიუროკრატიული საზოგადოების ამ გასისხლიანებულ სსეულს — ქუჩას — და შესძახა ამ საზოგადოების მესვეურთ: — აი, თქვენი სინამდვილე! თქვენ უნდა დაიღუპოთ! თქვენივე ქუჩით მოდის თქვენი მესაფლავე!

ეს იყო გაფიცვების, დემონსტრაციების, ბარიკადების ქუჩა. ამ რევოლუციურ ქუჩას გულისხმობდა პოეტი, როცა წერდა:

„ქუჩიშვილებს ქუჩა გვიყვარს,
ქუჩა არის დედა ჩვენი,
მომაელისკენ ის წაგვიყვანს,
რომ ვიხილოთ მზე სხიემფენი".

შემთხვევითი არ არის, რომ როცა პოეტი ესება მუშათა შრომასა და ბრძოლას, მის სიტყვას ცეცხლი ემატება, მის ლექსს — ენერგიული ხმოვანება. პოეტი შემდეგი სიტყვებით მიმართავდა მუშათა კლასს:

„ეენზე ძლიერ და მტკიცეო
არავინ მყვარებია,
შენი ჭირი და ლხინი
უბით მიტარებია“.

და სწორედ იმიტომ, რომ ქუჩიშვილის პოეზიას იმთავითვე საუკეთესოდ ედო მშრომელი ხალხის ჯანსაღი სოციალური გრძნობები, მას ბრძოლის დროშა არ დაუხრია შავბნელი რეაქციის წლებშიაც კი. სევდისა და უიმედობის კილო, რომელიც იშვიათად მაინც შეიპარებოდა ხოლმე პოეტის სმაში, მხოლოდ სუსტი ბინდი იყო მის ოპტიმისტურ განწყობილებაში. ეგ „ღამეა ერცელი, სულსა ფლობს ჭმუნვა, სულსა ჰკლავს გლოვა“, მსოლოდ დისონანსად გაისმოდა „მომავალი ქარიშხლის წინამორბედ პოეტის“ შემოქმედებაში. პირველი რევოლუციის დროს მას ხელი არ ჩაუქნევია მარცხით დამთავრებულ ბრძოლაზე და ერთი წამითაც არ სწვეია შავბნელ სინამდვილესთან შერიგების განწყობილება. იგი კვლავინდებურად მხნეობისა და ბრძოლისაკენ მოუწოდებდა რევოლუციურ ძალებს:

„ნუ მიეცემით სასოწარკვეთას
ჯალათთა ხელით ღასოცილ ძმებზე:
სიმხნე, სიმტკიცე ვიღოდეს თქვენთან
ციხე-ციმბირში, კატორღის გზებზე.
და თუ უკაცურ ტიალ ზამთარში
ვინმე თქვენგანი გზად გაითოშა, —
ვინც გადარჩებით, ვასწით თოელ-ქარში!
ვწამდეთ: დროებით დაეშვა დროშა“.

ამრიგად, გადასდილ ბრძოლას პოეტი არსებითად მომავალი სოციალური რევოლუციის საფესურად მიიჩნევდა და ბრძოლის ცეცხლს უღვივებდა „რწმენა-იმედ დაკარგულებს“.

დიდმა პროლეტარულმა მწერალმა გორკიმ გვიჩვენა, თუ როგორ არღვევს ადამიანის ძალებს, ადამიანის პიროვნებას კაპიტალიზმი თავისი განუყრელი თვისებებით — მომხვეჭელობის ველური უინით, ინდივიდუალიზმით, ეგოიზმით, ნივთების ფეტიშიზმით; თუ როგორ შეაქვს ადამიანის სულში სკეპტიციზმისა და დეკადენტიზმის შსამი იმ ბრმა სტიქიურ ძალებს, რომლებიც კაპიტალისტური საზოგადოების წიაღში მოქმედებენ. ადამიანის დარღვეული პიროვნების გამთლიანების ერთადერთ საშუალებად დიდ მწერალს მიაჩნდა თავისუფალი შრომა, რომლის სუფევა მხოლოდ სოციალისტურ საზოგადოებაშია შესაძლებელი.

გორკის სოციალურმა მოტივებმა ძლიერი გამოხმაურება ჰპოვეს ვ. ქუჩიშვილის შემოქმედებაში.

თავისი რევოლუციური ოპტიმიზმი და იმის ღრმა რწმენა, რომ

მხოლოდ ბრომასა და მშრომელებს შეუძლიათ შეაერთონ და გაამთლიანონ დაშლილი სასიცოცხლო ძაფები, პოეტმა კარგად გამოხატა თავის ცნობილ ლექსში „მუშათა სიმღერა“:

„სისხლითა და ოფლითა ერწყავთ
შავ ჯურღმულებს, ბნელ სარდაფებს,
იქა ვქსოვთ და იქ ვაერთებთ
სასიცოცხლო დაშლილ ძაფებს!
მოვა დრო და ჩვენი წყრომა
ვადიქცევა მძლავრ ღვართქაფად
და ქვეყანას მოედება
ყიჟინის ხმად, ბრძოლის დაფად“.

ასეთი იდეური მიდრეკილებისა და განწყობილების პოეტს არ შეეძლო რევოლუციური პროტესტით არ შეხვედროდა პირველ მსოფლიო იპერიალისტურ ომს. პოეტის სულს ზარავდა ომის საშინელებათა ქაოსი; იგი მოუსმობდა იმ ძალებს, რომლებიც იარაღს ომის იმპერიალისტ გამჩაღებელთა წინააღმდეგ მიაბრუნებდნენ:

„პაუ! სადა ხარ, სად ბანაკობ,
ჩემო ლაშქარო!
ველად გაჭრილი შენ გიყიეის
შენი მსედარი!

რად არ იდვიძებ ძილქუშისგან,
მუშათა ჯარო!“

მეფის ცენზურის მიერ აკრძალულ ლექსში პოეტი პირდაპირ მოუწოდებდა სალხს იარაღისაკენ მეომარ იმპერიალისტურ მთავრობათა წინააღმდეგ:

„კმარა! აიესო ფიალა
ზღვა ცრემლებით და თმენით!
ბრძოლით ვუწამლოთ იარას,
ჩვენსკენ, ვინც არის ჩვენი!
მოძმენო! ხელი იარაღს!
დავსცეთ მოძალადენი!“

რასაკვირველია, აქ პოეტის სიტყვა უნდა შეფასდეს არა რაფინირებული პოეტური ფორმის თვალსაზრისით, არამედ მისი საზოგადოებრივი მნიშვნელობით. თვით მხატვრული სიტყვის გენიოსებიც კი დიდი სოციალური ძვრების პირობებში უყოყმანოდ მიმართავდნენ ლექსს-მოწოდებას, ლექსს-ლოზუნგს. ამ დროს პუბლიცისტური პათოსი მხატვრული სიტყვის ღირსებაა და არა ნაკლი.

ჩემი სული ქალაქის სულიაო“, ამბობდა გ. ქუჩიშვილი და მარ-

თლაც, მისი შემოქმედების ძირითადი თემატური მასალა ქალაქის ცხოვრებიდან არის აღებული.

სოფელი პოეტის ადრინდელ შემოქმედებაში უმთავრესად ბუნების განცდასთან არის დაკავშირებული. ბუნება კი პოეტს უსაზღვროდ უყვარს, იგი მას ადამიანთა ცხოვრების გულგრილ ჩარჩოდ კი არ მიაჩნია, არამედ ცხოვრების ცოცხალ ქსოვილად, შესაძლოა, ბუნების ასეთ შეგრძნებასთან არის დაკავშირებული ისიც, რომ პოეტი უფრო ბუნებით აღძრული გრძნობების მხატვარია, ვიდრე თვით ბუნების ფერადოვანი სურათებისა. პოეტისათვის ბუნება არის მისი ოპტიმისტური მსოფლშეგრძნების უშრეტი წყარო:

„ვიმ, ბუნებას სიდიადეს,
ეიშ, სიცოცხლის უშრეტ წყაროს!
რომ შემეძლოს ხელს მოეხვევდი,
დავეცინდი მთელ სამყაროს“

პოეტს ხიბლავს ბუნების დიადი ჰარმონია და მას შეუძლია თავისი აღტაცების გრძნობა გადმოგვცეს სადა, გულწრფელი და გამჭვირვალე ლექსით:

„აი, დაპბერა ნიავმა,
ტყემ ნაზად დაიშრიალა,
დაირაკრაკა ტოროლამ,
ღრუბლებში შეისრიალა.
ბულბულმა ჩანგი მომართა,
ქედანმაც დაიფრთხიალა.
აყღერდა ცა და ხმელეთი,
როგორც ფანდური წკრიალა“.

უეჭველად მოხდენილი პოეტური სახეა წკრიალა ფანდურივით აყღერებული ცა და ხმელეთი. არის ამაში ბუნების ხელთუქმნელი მუსიკის ნათელი პოეტური ხილვა.

მაგრამ პოეტი ზოგჯერ გულუბრყვილო შეხედულებამდე მიდის ბუნებისა და ადამიანის დაპირისპირებაში. ერთგან იგი ადამიანს ბუნების „ერთ კვნიწა“ უსასო არსებად სახავს. ნამდვილად კი ადამიანი და ადამიანთა საზოგადოება არამცთუ ბუნების უმაღლესი და უმშვენიერესი ქმნილებაა, არამედ უმშვენიერესი ბუნების შემქმნელიცაა, როგორც მისი გონიერული ფენომენი.

გ. ქუჩიშვილის შემოქმედების ძირითადი ჟანრი სოცალურ-პოლიტიკური ლირიკაა. მაგრამ მის შემოქმედებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ბგრეთვე ეპიკურ ჟანრსაც — პოემებსა და პროზას. წარსულ რევოლუციურ ბრძოლებს ასახავენ პოემები: „შაავი სამეფო“, „9 იანვარი“, „პროლეტარიატი“, „ოქტომბერი“ და სხვ. პატიმარი რევოლუციონერის წამებას აღწერს პოეტი პოემა „მეტეხში“; მეფის ჯარებთან დევნილი რევოლუციონერის შეტაკება და დაღუპვაა აღწე-

რილი პოემაში — „რისთვის“ თავის დროზე ეს ნაწარმოებნი აღვიქვებდნენ მშრომელი მასების რევოლუციურ შეგნებას, ამხელებდნენ თვითმპყრობელობასა და კაპიტალიზმის შავბნელ სინამდვილეს, სალხის ეტარვალთა მსეცურ სასეს. მათ დღესაც არ დაუკარგავთ გარკვეული ისტორიული ძნიშვნელობა.

ცალკე უნდა აღინიშნოს პოემა-ლეგენდა „ჯაჭვის სიდი“, როგორც ქართული მხატვრული სიტყვის საყურადღებო ნიმუში. იგი შესრულებულია ღრმა ლირიკული უშუალობით. აქ არის საქართველოს ბუნებისა და ისტორიის მძაფრი გრძნობა; მსუბუქი და ძალდაუტანებელი ლექსით მოთხრობილ დრამატულ ამბავში ჩაქსოვილია ნაზი ჰუმორი. აქ არ არის პოეტური საღებავების სიუსვე, მაგრამ მკითხველი ნათლად ხედავს ლეგენდის პერსონაჟებსა და ნივთიერ გარემოს — ჯვარის მონასტერს, ჯაჭვის ხიდს, მღელვარე არაგვს, სიდზე მიმავალ ბერსა და არაგვის ტალღებში მობანაე ქალს. ლეგენდის ტრაგიკულ ფინალში გამოსახულია სიცოცხლის გამარჯვება, სიცოცხლის ძალთა ზეიმი. „ჯაჭვის სიდი“ ესმაურება ილიას „განდეგილს“.

თავის პროზაშიაც ქუჩიშვილი თავს დასტრიალებდა ღარიბ-ღატაკთა უბნებს, ხალხისათვის თავდადებულ ადამიანებს. მაგრამ ქუჩიშვილი-პროზაიკოსი ფართო ტილოებისა და დიდი სასიათების მსატვარი არ არის. მისი პატარ-პატარა მოთხრობები არსებითად პოეტური დღიურებია, რომლებშიაც უფრო იმდროინდელი ცხოვრების ტიპიური ამბებია აღწერილი, ვიდრე ცოცხალი ხასიათები.

ცხოვრების სასხარს მოკლებული ასალგაზრდა ქალი ღამით ეთხოვება თავის პაწია შვილს და თავს ისრჩობს მტკვარში („უსასელო“); აგურის მზიდველ მუშას ფეხი დაუცდა მოლიპულ ხარაჩოზე და ტვინი მიწას დაანთხია. „შენობა აშენდა... დიდებული ლხინი გაიმართა: იცლებოდა სასლის პატრონის სადღეგრძელოდ ძვირფასი სასმელებით სავსე აზარფეშები, ხოლო აგურის მზიდველის სახელი კი, რომლის სისხლით და ტვინით აშენდა სახლი, არავის გახსენებია“ („აგურის მზიდველი); მაღარო ჩაინგრა, მრავალი მუშა მოჰყვა შიგ. „ათასი კუბო დაღუპულ ძმების... ათასი ზარი გულმკვდარ დედების... მაღაროს პატრონი კი განმარტოებით იდგა და „სინდისდამშვიდებული“ ზარალის ერთიორად ანაზღაურებაზე ოცნებობდა...“ („მაღაროში“); მანქანამ მუშას სელები წააგლიჯა და უპატრონოდ, ულუკმაპუროდ დარჩა მუშის ოჯახი („ხელები“) და სსვ.

ჩვენს სოციალისტურ ქვეყანაში დღეს ძველი წიგნებიღა თუ შოგვაგონებენ ასეთ ამბებს. კაპიტალისტური ქვეყნების სინამდვილე კი ყოველთვის სავსეა ასეთი შემზარავი ამბებით. კაპიტალიზმის ანტიჰუმანური ბუნება ყველგან ერთია, რომელ ქვეყანაშიც არ უნდა იყოს ის. მაგრამ ასევე ყველგან გარდუვალია მისი დაღუპეაც.

გარკვეულ ისტორიულ ინტერესს არ არიან მოკლებულნი ქუჩიშვილის ის მოთხრობებიც („წითელი თოელი", „წითელი დროშის ქვეშ", „ივანე" და სხვ.), რომლებიც წარსულ რევოლუციურ ბრძოლებს ასასავენ.

იყო ქუჩიშვილის შემოქმედებაში წინააღმდეგობანი.

მხოლოდ სოციალისტური რევოლუციის ცხოველმყოფელმა ძალამ გააცოცხლა პოეტში მისი შემოქმედების პროგრესულ-რევოლუციური ნაკადი. ამაღლდა და გაფართოვდა პოეტის მხატვრულ-იდეური სამყარო. მის პოეზიაში ძალოვნად გახმაურდა საბჭოთა პატრიოტიზმის მოტივი.

პოეტის მგზნებარე სიყვარული სამშობლოსადმი ადრევეც არ ყოფილა უსაგნო და ეფემერული. „უმამულოს მემამულეზე მეტად მიყვარს მამულიო", — ამბობდა წინათ პოეტი. მაგრამ ეს არ იყო სამშობლოს მაშინდელი სინამდვილის მიღება. პოეტს უყვარდა სამშობლო სწორედ იმიტომ, რომ უყვარდა მშრომელი ხალხი, სწამდა მისი მომავალი და ხედავდა იმ ძალებს, რომლებიც დაამსხვრევდნენ ჩაგვრისა და მონობის ბორკილებს და სასეს უცელიდნენ სამშობლოს. პოეტი კარგად გრძნობდა, რომ ის, ვინც გვერდს უვლიდა ქვეყნის სოციალურ შინაარსს და სამშობლოს სიყვარულზე მღეროდა უსაგნოდ, განყენებულად, — არსებითად მოკლებული იყო ნამდვილ პატრიოტულ გრძნობას.

პოეტის პატრიოტული შეგნების ეს ნათელი ნაკადი ბუნებრივად შეერწყო სოციალისტური სამშობლოს მგზნებარე სიყვარულს. სამშობლოს ცნება გაივსო ახალი შინაარსით. ახლა პოეტისათვის არ არსებობდა სამშობლო მისი სოციალისტური შინაარსის გარეშე. სოციალისტური სამშობლო — ეს არის ლენინის იდეათა გადაქცევა სინამდვილედ, ეს არის გამარჯვებული მშრომელი ხალხი, ხალხთა მეგობრობა, თავისუფალი შრომის სუფევა, სოციალისტური ქარხნები და ფაბრიკები, საკოლმეურნეო მინდვრები და ბაღები, გმირული საბჭოთა არმია და ყოველივე ის, რაც კომუნიზმის მშენებელი ქვეყნის მჩქეფარე სინამდვილეს შეადგენს. ქუჩიშვილიც ამ სამშობლოს ძლიერებასა და სილამაზეს უთხზაედა ჰიმნებს:

„ვიღრე ესულდგმულობ დედამიწაზე,
ჩემო სამშობლო, გწამდეს, იცოდე:
შენს ძლიერებას და სილამაზეს
შეეექმნი შენებრ მშვენიერ ოდებს.
და თუ არსებობს ისეთი ხელი,
შენზე აღმართოა რომ დააპიროს, —
ეყის მოკვეთს ჩემი მახვილი მჭრელი,
რომ შენი გული არ ეაივმიროს".

პოეტ-ტრიბუნის, პოეტ საბჭოთა მოქალაქის შესანიშნავი სასე ნათლად დაგვიდგა თვალწინ საბჭოთა სალსის დიდი სამამულო ომის დღეებში.

აი, დიდი ადამიანური და პოეტური ბიოგრაფიის საგულისხმო ფაქტი:

1942 წლის მძიმე განსაცდელის დღეები. ჰიტლერელთა ურდოები კავკასიონის კარიბჭეების შემოლეწვას ლამობდნენ. საბჭოთა არმიის ერთ-ერთი ქართული ნაწილი ბაქსანის სეობაში ებრძოდა მტერს. და ამ დროს თითქმის სამოც წელს მიღწეული პოეტი მიდის ბრძოლის ველზე და იქ სანგრებში მგზნებარედ მოუწოდებს საბჭოთა მეომრებს:

„ელვა-ჭექით გამოზრდილნო,
არ დაზოგოთ მტერი არსად,
თავს დაატყდიხ ყველგან მეხად
საზღვარზე საზიზღარსა“.

პოეტმა თვითონ მიიტანა თავისი ლექსი ბრძოლის მოწინავე ხაზზე და უშუალოდ ჩაბა დიდ ბრძოლაში. სკოლის სკამიდანვე ნაცნობი პოეტის ხმა, ცხადია, განსაკუთრებული ძალით აგზნებდა ქაროველი საბჭოთა მებრძოლების გულს.

გ. ქუჩიშვილისათვის იმთავითვე უცხო იყო ნაციონალური შეზღუდულობა. მისი პატრიოტული გულისცემა ყოველთვის დაკავშირებული და შეწყობილია ხალხთა მეგობრობისა და მსოფლიოს ყველა კუთხის მშრომელი მასების ინტერნაციონალური ერთიანობის დიდ გრძნობასთან. თვალი გადაავლეთ პოეტის კრებულებს და თქვენ იქ იპოვით მრავალ ლექსს, რომლებითაც პოეტი ესმაურება სხვადასხვა ქვეყნის ხალხთა რევოლუციურ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის ყოველ მნიშვნელოვან ფაქტს.

საბჭოთა პერიოდში ქუჩიშვილის პოეზიის ძირითადი მოტივია სოციალისტური შრომის მოტივი. თავისუფალ შრომაში სედავს პოეტი სიცოცხლის უმაღლეს აზრსა და სილამაზეს; „შრომაში ვპოვე მე სილამაზეო“, — აცხადებს იგი, და ამ სილამაზის უმაღლეს გამოხატულებად მიიჩნევს იმას, რომ სოციალისტური შრომა ჰქმნის ყველაზე უძვირფასეს საუნჯეს — ადამიანის ახალ ბუნებას, მის მაღალ მორალურ თვისებებს, კოლექტივიზმის ცხოველმყოფელ გრძნობებს. პოეტი სამართლიანად ანათესავებს შრომას, მუსიკასა და პოეზიას. მას ხიბლავს სოციალისტური შრომის რიტმი და ამ რიტმითან შეწყობილი მოძრაობა ადამიანთა სულისა სოციალისტურ ფაბრიკებსა და ქარხნებში, საკოლმეურნეო მინდვრებზე, სოციალისტური მშენებლობის ყოველ უბანზე.

როგორც ყოველი საბჭოთა პოეტისათვის, ქუჩიშვილისათვისაც შთაგონების უდიდეს საგანს წარმოადგენდნენ რევოლუციის გენიოსი ბელადები. ამ შთაგონების სათავე იმთავითვე იყო დადებული პოეტის მსოფლმხედველობაში: იგი ხომ თავის რჩეულებს მშრომელი ხალხის წიაღიდან გამოელოდა. პოეტის გული თავიდანვე ზრდიდა წრფელ სიყვარულს ამ რჩეულთადმი. და მისი ყოველი სტრიქონი ამ თემაზე გამსჭვალულია წრფელი გრძნობით. პოეტი ხარობს და ამაყობს იმით, რომ სწორედ მუშათა კლასის რევოლუციურმა ენერგიამ, მისმა სულიერმა ძალებმა წარმოშვეს ადამიანის უმაღლესი ტიპები — პროგრესული კაცობრიობის უბადლო გენიოსები.

მრავალმხრივი იყო ქუჩიშვილის შემოქმედება საბჭოთა პერიოდში. პოეტი მგზნებარედ ეხმაურებოდა ჩვენი დიადი ეპოქის ყოველ მოვლენას, იგი კვალდაკვალ მიჰყვებოდა ჩვენი ცხოვრების სწრაფ სრბოლას.

პოეტის ლექსებში ხშირად ერთმანეთს ენაცვლებოდნენ უმძაფრესი ლირიკა და ორატორული სიტყვა, გულში ჩამწვდომი შთაგონებული სიმღერა და პუბლიცისტური ლოზუნგები. მაგრამ პოეტის ლექსი არასდროს არ ყოფილა ნაწვალები, მას ყოველთვის თავისუფალი და ძლიერი სუნთქვა მოჰყვებოდა. პოეტურ სასეთა ბუნდოვანება ორგანულად უცხოა ქუჩიშვილის შემოქმედებისათვის.

ჩვენმა სახალხო პოეტმა გალაკტიონ ტაბიძემ თავის უახლოეს მეგობარ პოეტს — გიორგი ქუჩიშვილს მოუწონა ჩანგის სიწმინდე, გულის სიწრფელე.

ხალხი კი მუდამ სათუთად ინახავს წრფელი გულის პოეზიას.

1949

ალექსანდრე აბაშელი[1]

საქართველო, სანამ საქართველო ხარ, უფლება არა გაქვს არ თქვა მოსაგონარი იმ ძვირფას სახელთა, რომლებიც შენს ცოცხალ სახეს ქმნიან...

ამ შემთხვევაში მხედველობაში მყავს პოეტი ალექსანდრე აბაშელი, მისი მზიური სახე და მისი ნათელი სახელი.

ასეთ ძვირფას სახელს რომ იგონებთ, თითქოს ყოველთვის გებადებათ სურვილი თვალი მოავლოთ მის ირგვლივეთს, ჩაიხედოთ ეროვნულ მოღვაწეთა მის დროინდელ კრებულებში. ალექსანდრე აბაშელი აუცილებლად გაგახსენებთ ქართველ პოეტთა შესანიშნავ რაზმეულს: გალაკტიონ ტაბიძეს, ნოე ჩხიკვაძეს, გიორგი ქუჩიშვილს, იოსებ გრიშაშვილს, ტიციან ტაბიძეს, პაოლო იაშვილს, სანდრო შანშიაშვილს, გიორგი ლეონიძეს და ბევრ სხვას... რა საოცრად სხვადასხვანაირი პოეტებია და ამავე დროს რა ხალასი, რა ნამდვილად მირონცხებული პოეტებია... შეიძლება თამამად ითქვას, რომ ამ პოეტთა შემოქმედება გაბედულად დაამშვენებდა არამცთუ რომელიმე მცირერიცხოვანი, არამედ რომელიც გნებავთ, ერის პოეტურ კულტურას...

მაგრამ, სამწუხაროდ თუ საბედნიეროდ, პოეზიას საერთოდ, ერთი მეტად უკურნებელი, ჯიუტი ზნე სჭირს: მთელი მისი ძალა, მთელი მისი სილამაზე და სიმშვენიერე, სიტკბო და სიდიადე სრულყოფილად და უნაკლოდ მხოლოდ მისი დედაენის სისხლსორცში, დედაენის სტიქიაში მეღავნდება. ნურავინ იტყვის, რომ სავსებით ჩასწვდა რომელიმე დიდი პოეტის მთელ პოეტურ სიღრმესა და სიმშვენიერეს, თუ იგი დედანში არ წაუკითხავს.

ჩვენი ენა — შოთასა და ვაჟას, ილიასა და აკაკის, გალაკტიონ ტაბიძისა და ალექსანდრე აბაშელის ენა — უჭკნობ პოეტურ ღირებულებათა შემცველი და შემქმნელი ენაა. იგი ძვირფასი განძთსაცავია... და აქ სათქმელს დავამთავრებ ალექსანდრე აბაშელის ერთი ფრაზით: „მზეს სიკვდილი არა სჯერა". დე, ეს ფრაზა მუდამ იყოს

---

[1] სიტყვა თქმული ალექსანდრე აბაშელის მოსაგონარ საღამოზე რუსთაველის თეატრის მცირე დარბაზში.

საეს უკვდავების იმ გრძნობით, იმ გზნებით, იმ შთანაფიქრით, რომლითაც იგი ახლა გაიცსო.

ალექსანდრე აბაშელი ქართული ლექსის, ქართული სიტყვის გრძენი ოსტატია. იგი ქართულ სიტყვას ძერწავდა სწორედ როგორც გრძენი, ყოველგვარი შემთხვევითი გადახვევების გარეშე. იგი უაღრესად გამოკვეთილი ფორმების, ზუსტი და ლამაზი სიმეტრიების, ჰარმონიულად შეწყობილი ბგერების, ნარნარი ხაზებისა და ნაზ-კამკამა ფერების პოეტია. მისი ყოველი ლექსი გულმოდგინედ, ფილიგრანულად და უხინჯოდ არის ნაჭედი, ბოლომდე, უკანასკნელ დეტალამდე დამუშავებული დიდი სიზუსტით და სიფაქიზით. მთელი მისი პოეზია კი ჰგავს სათუთად მოელილ და დიდად ნახელოვნებ ბაღს, სადაც ყოველი ბუჩქი, ყოველი ხე, ყოველი მწკრივი, ყოველი ბილიკი — სიმეტრიისა და ჰარმონიის ზუსტ კანონებს ემორჩილება... და ამ ბაღში თითქმის ყოველთვის უბერავს გრილი, მაცოცხლებელი ნიავი; ეგ ბაღი ყოველთვის დაფერილია მზის ხასხასა სხივებით.

ალექსანდრე აბაშელის ყოველი პოეტური სახე, ყოველი ლირიკული ნაკვთი უაღრესად ნათელი და გამჭვირვალეა, მკაფიოდ ჩამოსსმული და გამოკვეთილი; ამავე დროს პოეტის ფრაზა ყოველთვის სხარტი, ლაკონური, კეთილშობილი და უბრალოა. მაგრამ ეს არ არის უბრალო და მარტივი უბრალოება. ეს არის დიდი შინაგანი წვით მიღწეული რთული უბრალოება, რაც ყოველთვის მხოლოდ ნამდვილ ოსტატებს ახასიათებთ.

ყოველივე ამას აქ გაკვრით და სახელდახელოდ ვამბობთ, თორემ ალ. აბაშელის გაცისკროვნებული პოეზიის სრულ დახასიათებას სჭირდება ვრცელი მონოგრაფიული გამოკვლევა...

თუმცა, მიუხედავად ჩემი პროფესიული თავმოყვარეობისა, ჩემდა თავად გულწრფელად უნდა ვაღიარო, რომ ჩვენ ზოგჯერ ჩვენი ეგრეთ წოდებული „კრიტიკული ანალიზებით" გემოსა და სურნელებას ვუკარგავთ პოეტურ ქმნილებებს, ისე როგორც ზოგჯერ სხვადასხვანაირი „კუპაჟი" და „ქიმიური ანალიზები" გემოს უკარგავენ ქინძმარაულსა თუ ჩხავერს, ხვანჭკარასა თუ ოჯალეშს.

ალექსანდრე აბაშელის პოეზია უეჭველად არის ისეთი თავანკარა წყარო, რომლის უშუალოდ დაწაფებაც ბევრ სიამეს გაგვაცდევინებს.

არანაკლებ მიმზიდველი და სასიამოვნო იყო ალ. აბაშელი, როგორც ადამიანი, როგორც მოქალაქე. ჩემი აზრით, იგი უეჭველად ეკუთვნოდა იმ მთლიან ადამიანთა რიცხვს, რომელთა სიტყვა და საქმე, შემოქმედება და პიროვნება გაუთიშავი და განუყოფელია.

ალ. აბაშელი როგორც პიროვნება, როგორც მოქალაქე ყოველთვის იდგა თავისი შესანიშნავი შემოქმედების სიმაღლეზე.

ამას ვერ იტყვით ყველას მიმართ.

მე ბედნიერება მქონდა რამდენჯერმე მეგრძნო ამ ნათელი პოეტისა და ნათელი პიროვნების დიადი ადამიანური თვისება.

მე ასე მგონია, რომ მის გულში არასდროს ადგილი არ ქქონია წვრილმანი თავკერძობის გრძნობას. მას გულწრფელად აღფრთოვანებდა ყოველივე, რაც კი ოდნავ მაინც ამდიდრებდა ქართული კულტურის საგანძურს, რაც ოდნავ მაინც ხელს უწყობდა ადამიანთა სიხარულს და ბედნიერებას. გავისსენოთ მისი დიდი, თავდადებული და უანგარო შრომა ვაჟა-ფშაველას მემკვიდრეობის შესაკრებად და გამოსაცემად.

მე რამდენჯერმე მქონდა შემთხვევა მომესმინა ალ. აბაშელის გულწრფელი აღტაცება გალაკტიონ ტაბიძის უდიდესი პოეტური ნიჭის გამო. ამ უაღრესად ნათელსა და დახვეწილი ხედვის პოეტს შეეძლო ღრმად ჩაეხედა გალაკტიონის რთული ასოციაციური ხლართებითა და გასაოცარი მელოდიებით აღსავსე პოეზიაში. ალ. აბაშელს ნამდვილად დიდი სიყვარულით უყვარდა გალაკტიონი, ყველას როდი შეუძლია იყოს ასე უანგარო და უშურო.

ერთსელ, როდესაც ქართული პოეზიის კარები მოკრძალებით, მაგრამ საოცარი მოულოდნელობით შემოაღო ფრიად ნიჭიერმა ქართველმა ქალიშვილმა — ახლა უკვე ახალი ქართული პოეზიის ერთ-ერთმა მშვენებამ — ანა კალანდაძემ, — მე მოწმე ვიყავი ალექსანდრე აბაშელის უღრმესი აღფრთოვანებისა. იგი თავგამეტებული სიყვარულით და უსაზღვრო გულწრფელობით შეეგება ქართულ პოეზიაში ამ შესანიშნავი მგოსანი-ქალის შემოსვლას. ანას ლექსების ნაწილ-ნაწილად დაბეჭდვაზე რომ ალაპარაკდნენ, ალ. აბაშელი ადგა და განაცხადა: — არ არის საჭირო ამ მშვენიერი ლექსების დაქუცმაცება, ისინი ერთბაშად უნდა მივაწოდოთ ქართველ მკითხველს, როგორც ძვირფასი და განუყოფელი საუნჯე.

არ არის საჭირო პოეზიის გაძნელება სხვადასხვა „გულგრილი თეორიებით". თეორია, ჩემო ძმაო, — ამბობდა, ვგონებ, ბრძენი პოეტი — გოეთე, — უფერულია, ცხოვრების ხე კი მარად მწვანეა.

პოეზია კი სწორედ ამ მარადი სიმწვანის უკუფენაა, უწინარეს ყოვლისა.

ალექსანდრე აბაშელმა ქართული ცხოვრების ხის მარადი სიმწვანის, ქართული ცის სილაჟვარდისა და ქართული მიწის მარადიული სინედლის თავისებური, განუმეორებელი საგალობელი დაგვიტოვა.

ჭეშმარიტი მხატვრული სიტყვა უსასაკოა. იგი არასდროს არ ბერდება. დაბერება არ უწერია ალ. აბაშელის უკეთეს ლექსებსაც.

დაუვიწყარია ალ. აბაშელი როგორც პოეტი და როგორც ადამიანი. იგი იცოცხლებს მანამ, სანამ იცოცხლებს ქართული ლექსი, ქართული სიტყვა!

1964

მხოლოდ გახსენება

15 წელი გავიდა მას შემდეგ, რაც იგი სამუდამოდ წავიდა ჩვენგან. წინათ ვთქვი, კელავ ვამბობ: გერონტი ქიქოძე თავისი ადამიანური შინაარსითა და სახიერებით შვენოდა თბილისს, შვენოდა მთელ საქართველოს... ახლა კი მისი ნათელი ლიტერატურული მემკვიდრეობა აგრძელებს მის ლამაზ სულიერ ცხოვრებას. მე მწამს მომავლის განათლებული თაობა აზრის გასამახვილებლად და გასაუხვებლად უფრო ხშირად ჩაიხედავს გერონტი ქიქოძის ძალდაუტანებელი, ნათელი სტილით შესრულებულ, თუნდაც ზოგჯერ სადავო ნააზრევის შემცველ ნაწერებში, ვიდრე ზოგიერთი ეგრეთ წოდებული მეცნიერის ნასელოსნარში. გერონტი ქიქოძე ისეთი შემოქმედებითი ბუნების ადამიანთა დასს ეკუთვნის, რომელთა პარადოქსებიც თუ ზოგიერთი უზუსტობანიც კი აზრის შემდგომი მოძრაობის თვალსაზრისით უფრო ნაყოფიერია, ვიდრე ზოგიერთთა ზედაპირული აქსიომები... თუმცა, მე თვითონ არ ვიცი, საჭირო იყო თუ არა აქ კამათი. მით უმეტეს, რომ თვითონ გერონტი ყველაზე მეტად მოკლებული იყო თავის გამოჩენის, განდიდებისა თუ პატივმოყვარეობის ჟინსა თუ გრძნობას. ყველასათვის ცნობილი იყო გერონტი ქიქოძის თავმდაბლობა და მოკრძალებულობა. მოკრძალებული იყო, მაგრამ ჭირის დღესავით ეჯავრებოდა ქედმოხრილობა თუნდაც უმაღლესი ავტორიტეტების წინაშე, მით უმეტეს ყალბი, მოგონილი ავტორიტეტების წინაშე; ყოველ საშინელ ტირანიაზე არანაკლებ საშინელ ტირანიად მიაჩნდა ავტორიტეტების ტირანიაც. მას ღრმად სწამდა, რომ ყველაზე მეტად ადამიანის სულს აფუჭებს, ასაწყლებს, აკნინებს ტირანია — რა სასიათისაც არ უნდა იყოს ის, ტირანიის ნაყოფად მიაჩნდა მლიქვნელობაც...

მახსოვს, ერთხელ გერონტიმ დაახლოებით ასეთი აზრი გამოთქვა: — განა, საშინლად საცოდავი არ არის ადამიანი, ვისაც ახლობელი ნაცნობის დასანახად თვალზე ლიბრი აქვს გადაკრული, ხოლო კილომეტრით დაშორებული, მოპირდაპირე მიმართულებით მიპავალი დიდკაცის დასანახად კეფაზედაც კი აქვს თვალები გამოსხმულიო. მე მწამს ინტელექტუალური ავტორიტეტები, მაგრამ მეზიზღება მათი ტირანიაც, — ხშირად უთქვამს გერონტის. ამიტომ სრუ-

ლიადაც არ გამკვირვებია ერთხელ იგი თვით რუსთაველის ერთ აფორიზმსაც რომ გაეპაექრა. მახსოვს, დაახლოებით ასეთი აზრი გამოთქვა: — სჯობს სახელისა მოხვეჭა ყოველსა მოსახვეჭელსაო, მაგრამ ნუთუ თავისუფლების მოხვეჭა არა სჯობს ყოველსა მოსახვეჭელსა? თუმცა, უმალვე დაუმატა, — იმ დროს ცნებათა და წარმოდგენათა სულ სხვა კომპლექსები განაგებდნენ და აწესრიგებდნენ ადამიანთა ფსიქოლოგიას. „მიეც გლახაკთა საჭურჭლე, ათავისუფლე მონები", — რასაკვირველია, თავისუფლების ჰიმნად არ ჩაითვლება... არც ტყვეობიდან ნესტანის გამოხსნა ჩაითვლება თავისუფლების ქებათა-ქებად. ეს არის არსებითად დრამატული კვანძის გახსნა... მაინც კარგი იქნებოდა შოთას სადმე ეთქვა თავისუფლების სადიდებელი ჰიმნიო...

მახსოვს, ამ საკანზე დიდხანს ისაუბრა გერონტიმ, როცა ის დალეო ქიაჩელი გურულ ფელამუშზე მყავდა მიპატიჟებული. იზაბელას (ადესას) წვენისაგან საგანგებოდ მომზადებულ ფელამუშს მან ღმერთების საჭმელი უწოდა და კვლავ სახელოვნებისა და თავისუფლების საკითხს დაუბრუნდა. მრავალი მწერლის, ფილოსოფოსის, მეცნიერის გამონათქვამი გაიხსენა. ილაპარაკა იმაზე, რომ ჩვენ — თანამედროვე ადამიანები — არ შეიძლება გულგრილნი ვიყვეთ დამსახურებული სახელოვნების მიმართ. და რომ ეს საკუთარი ბუნებრივი ადამიანური მისწრაფებაა. მაგრამ ეს მისწრაფება ჩვენს დროში მეტწილად ადამიანების უარყოფით თვისებად არის გადაქცეული...

პატიემოყვარეობის გრძნობა, მეტნაკლებად, ალბათ, ყველა ადამიანს ახასიათებს, მაგრამ ამის გამო ეს გრძნობა, ეს თვისება დადებით გრძნობად და კარგ თვისებად არ იქცევა.

გერონტი ქიქოძეს, ჩემი აზრით, ყველაზე ნაკლებ ახასიათებდა პატიემოყვარეობა და განდიდების მიდრეკილება. იგი უეჭველად სულიერად ამაღლებული და ვაუკაცური პიროვნება იყო. რაც მთავარია, შას სწამდა, ღრმად სწამდა ადამიანთა მოდგმის ღრმა თვისობრივი განვითარება. სწამდა, ადრე თუ გვიან ადამიანი მესაკუთრე,-ადამიანი ინდივიდუალისტი, ადამიანი ეგოისტი გარდაიქმნებოდა ყოველმხრივ განვითარებულ ჰარმონიულ პიროვნებად. ამასთან აკავშირებდა ის კაცობრიობის ყველა შესაძლებელ ბედნიერებათაგან უმაღლეს ბედნიერებას — აუცილებლობის სამეფოდან თავისუფლების სამეფოში გადასვლას (სხვათამორის აღსანიშნავია, რომ გერონტი ქიქოძეს მარქსისტული მოძღვრების ფრიად საფუძვლიანი ცოდნა ჰქონდა).

ვის შეიძლებოდა ჰქონოდა შეგრძნება ამ უმაღლესი ბედნიერებისა, თუ არა თავისუფლების თავგამოდებულ ქომაგსა და მოტრფიალეს.

თავისი შინაარსით გერონტი ქიქოძის საკუთარი ლიტერატუ-

რული მემკვიდრეობა უეჭველად მდიდარი და ღრმაა, იგი ელის თავის მონოგრაფიულ შესწავლას.

ქართული ლიტერატურის მდიდარ ფონდში შედის გერონტი ქიქოძის ბრწყინვალე თარგმანებიც. ეს თარგმანებიც მოელის ყოველმხრივ საფუძვლიან შესწავლას, რითაც უეჭველად წინ წაიწევს თარგმანის ხელოვნება.

ქართული კულტურის ცაზე გერონტი ქიქოძე ერთ-ერთი კაშკაშა ვარსკვლავია. სანამ ქართულ სიტყვას, ქართულ კულტურას სიცოცხლე უწერია, გერონტი ქიქოძის ღვაწლი და სახელი ჩაუქრობელი იქნება.

1975

ჩვენი ბესო

ბესარიონ ჟღენტი ერთობ თავისებური და განუმეორებელი პიროვნებაა. ასევე მკაფიოდ გამოკვეთილი და განსხვავებულია იგი როგორც შემოქმედი, როგორც ლიტერატორი — კრიტიკოსი, როგორც მრავალმსრივი საზოგადო მოღვაწე და ამაგდარი; წარუშლელი იქნება მისი თვალსაჩინო კვალი ქართული ლიტერატურულ-კრიტიკული აზროვნების ისტორიაში.

ჩვენი საუკუნის უკანასკნელი ორმოცდაათი წლის მანძილზე ბესო ჟღენტი ქართული ლიტერატურულ-ესთეტიკური საზოგადოებრივი აზრის უბადლო აღმგზნები და მაფხიზლებელია. ამ მსრივ მას ძნელად თუ შეიძლება მოეძებნოს ბადალი ჩვენში.

უდავოდ განუზომელია მისი სიყვარული და ერთგულება ჩვენი სამშობლოს მხატვრული კულტურისადმი. რა ვუყოთ, რომ იგი ყოველთვის ვერ არის და ვერც იქნებოდა ენატკბილი ყოველთა მიმართ. მაგრამ მის ცხარე სიტყვებშიაც კი ყოველთვის იგრძნობოდა და იგრძნობა დაუცხრომელი სწრაფვა სიმართლისა, სინათლისა და სილამაზისაკენ. რასაკვირველია, ყოველთვის როდი შეგვწევს ძალა ხორცი შევასხათ და სინამდვილედ ვაქციოთ ყოველი ჩვენი სწრაფვა.

ბესოს ენამჭევრობა, გასაოცარი მეხსიერება ცნობილია ყველასათვის, ვინც კი მას იცნობს, მას კი უამრავი ადამიანი იცნობს საქართველოშიც, მთელ საბჭოთა კავშირშიც და მის საზღვრებს იქითაც. მაგრამ საქმე იმდენად საქვეყნო ნაცნობობაში როდია, რამდენადაც პროვნების თავისთავად ღირსებებში. თავისთავადი ღირსებები კი ბესოს მრავლად აქვს.

ქართული ლიტერატურის განვითარებითა და ქართული ლიტერატურული აზრის მოძრაობით დაინტერესებული შინაური თუ გარეშე ადამიანი ძნელად შესძლებს გვერდი აუაროს ბესო ჟღენტის ნაღვაწს და ნაფიქრს. მისი ლიტერატურული ნაჭირნახულევი მარად დარჩება ქართული მხატვრული სამყაროს საფუძვლიანი ათვისების ფრიად ნაყოფიერ მასალად. აქვე ძალაუნებურად გვებადება ნაღვლიანი კითხვა: — რა ეშველება, რა ბედი ელის ზოგიერთ მის ზეპირ შედევრს, მჭევრმეტყველების ზოგიერთ ბრწყინვალე ნიმუშს?.. აქ უნებლიეთ მაგონდება ერთი ეპიზოდი მოსკოვში გატარებული დღე-

ებიდან. იქ მწერალთა მეოთხე საკავშირო ყრილობის ერთი შესვენების დროს გამომესაუბრა რამდენიმე უკრაინელი დელეგატი.

— თქვენ ქართველებს შეგიძლიათ კიდევაც იამაყოთ და კიდევაც ღონივრად იგრძნოთ თავი, — მითხრა ერთმა მათგანმა და სხვებმაც დაუდასტურეს, — როცა ისეთი ოქროპირი და ჭეშმარიტების მქადაგებელი გყავთ, როგორიც ბესო ჟღენტია... მან ჩვენთან კიევში ნამდვილად ცეცხლოვანი სიტყვა წარმოთქვა ჩვენს წინაშე.

უფრო ადრე თუ უფრო გვიან, ნამდვილად არ მახსოვს, ბესომ უკრაინულად უთხრა სიტყვა თბილისში უკრაინელ სტუმრებს. ერთი სიტყვით, ბესო არა მარტო მქადაგებელი, არამედ პრაქტიკული გამტარებელი იყო ინტერნაციონალიზმისა და მწარე მოსაყვედურეც იმ პირთა, რომლებიც ათეული წლობით ცხოვრობენ სხვა ეროვნების ადამიანებთან და მათი ენის ერთ სიტყვასაც ვერ ითვისებენ...

ბესოს გულზე, ისე როგორც მეტ-ნაკლებად მთელი მისი თაობის გულზე, ეპოქის ბევრმა ტკივილმაც და ბევრმა სიავემაც გადაიარა. ამ ტკივილებითა და ამ სიავეებით ბევრი რამ უნდა აიხსნას მის არსებობასა და საქმეებში. შეიძლება ითქვას, რომ ბესო თავისი თაობის ქართველი მსატვრული შემოქმედებითი ინტელიგენციის ერთი ფრიად მგზნებარე, განუმეორებელი და თვალსაჩინო წარმომადგენელია. იგი მოკამათე და მებრძოლია. ზოგჯერ მეტად გულფიცხი და ერთობ ენაალესილი. მინაზებულსა და მიმტკნარებულ წმინდანობას იგი არც იჩემებდა და ვერც შეძლებდა. იგი ყოველთვის ეძებდა და იწვევდა მოკამათეს, მორკინალს, მოდავეს. მან კარგად იცოდა და მტკიცედ სწამდა, რომ ჭეშმარიტება დავაში, კამათში ბრძოლაში მოიპოვება.

ამავე დროს ბესომ იცოდა თავდადებული, თავგამეტებული მეგობრობაც. სწორედ თავგამეტებული მეგობარი იყო იგი სიმონ ჩიქოვანისა, ლევან ასათიანისა და მრავალთა სხვათა.

შერკინება და კამათი კი ბესოს სტიქიაა.

გულწრფელი არ ვიქნები, რომ აქ არ მოვიგონო ბესოს და ჩემი ერთი მეტად მწვავე, მეტად ცხარე კამათი როგორც ზეპირი, ისე ბეჭდვითი. კამათის ავსა და კარგს, მის შედეგს გარემო და დრო ანათებს... მთავარი კი ის იყო, რომ ჭეშმარიტების ძიების გზაზე ჩვენ ერთმანეთს არ გადავმტერებივართ. პირიქით: დროთა ვითარებაში უფრო დავახლოვდით, დავმეგობრდით, დავძმობილდით... ბესო საჯაროდაც ხშირად გაიხსენებდა, რომ მწვავე დავასა და კამათს ჩვენ არამცთუ არ დაეუშორებივართ, არამედ კიდევაც დაგვაძმობილა. („ეოპროსი ლიტერატური"-ს 1973 წლის № 7-ში კეთილადაც მოიხსენია ჩემი წიგნი).

ახლა კი წინ მიძევს ძვირფასი საჩუქარი — ბესარიონ ჟღენტის „მწერლობა და თანამედროვეობა", რჩეული ლიტერატურულ-კრიტი-

კული წერილების წიგნი პირველი, ჩემთვის მეტად საამო წარწერით: „ჩემს ძვირფას მეგობარს... ლავროსი კალანდაძეს — დიდი სიყვარულით და პატივისცემით. ბესარიონ ყღენტი. 1. 8. 76. წყნეთი".

ამ წიგნმა, როგორც ცნობილია, უკვე მიიღო საკმაოდ ვრცელი აღფრთოვანებული შეფასება. მწამს, რომ წიგნი ღირსეულად და დამსახურებულად გაიკვლევს გზას მრავალი მკითხველის გულისა და გონებისაკენ. ამ წიგნს, ალბათ, მალე მოჰყვება შემდგომ გამოსაცემად გათვალისწინებული წიგნებიც. წიგნებმა უნდა გააგრძელონ ჩვენი ბესოს ბობოქრობა და ცოცხალთა შორის ამყოფონ იგი.

1976

დავით კასრაძე

[1]

დავითს რომ ვხვდებოდი და ხელს ვართმევდი, ყოველთვის მახსენდებოდა, რომ მას ოდესღაც ხელი ჩამოურთმევია ილიასა, აკაკისა და ვაჟასათვის. იყო ამ გახსენებაში რაღაც დიდი და ნათელი კავშირის გრძნობა. ასე მეგონა: დავითის ხელებს შემორჩენილი ჰქონდა იმ ბუმბერაზთა სითბო... რასაკვირველია ეს ილუზია იყო... მაგრამ დავითის სულს ნამდვილად ჰქონდა შემორჩენილი მათი სითბო... და ეს სითბო მან სამუდამოდ ჩასტოვა თავის წიგნებში, განსაკუთრებით თავის მგრძნობიარედ და ფაქიზად შესრულებულ მოგონებებსა და ლიტერატურულ პორტრეტებში.

დავით კასრაძე — ფრიად განათლებული კაცი, ჩუმი და მოკრძალებული ქართველი მწერალი და მოღვაწე — თავისებური მეკავშირე იყო ქართველი ხალხის წარსულსა და აწმყოს შორის. მას ჰქონდა თაობათა მემკვიდრეობითი კავშირის მახვილი გრძნობა. მას სწამდა, რომ მემკვიდრეობითი კავშირის გაწყვეტა წარსულთან მომავალს დიდ ზიანს მოუტანს. ამავე დროს მას ყველაზე დიდ სიკეთედ ამქვეყნად მიაჩნდა მომავალზე, ადამიანების ბედზე, ადამიანების სიცოცხლეზე ზრუნვა. თითქოს ახლაც ყურში გვიდგას მისი ერთი ტრაგიკული გმირის, სოციალური სიდუხჭირით გაწამებული და განწირული ქალის გულში ჩამწვდომი ძახილი: — ცოცხლებს მიხედეთ, ცოცხლებს უპატრონეთ, ცოცხლებს ნუ დაღუპავთ!

ეს იყო თვით მწერლის კაცთმოყვარე გულის ძალუმი ძახილი!

ალბათ, ამ ძახილით წავიდა იგი ჩვენგან.

დავითი იყო ბარაქიანი სიტყვის მფლობელი, შესანიშნავი მოქართულე. ამ მხრივაც მისი მემკვიდრეობა დაუვიწყარი იქნება.

მართალი კაცის, ვალმოხდილი მწერლისა და მოღვაწის — დავით კასრაძის ნათელი ხსოვნა იცოცხლებს ჩვენს გულში, იცოცხლებს ქართველი ხალხის გულში.

მშვიდობით კარგო ადამიანო და მწერალო!'

---

1 ეს სიტყვა ითქვა დავით კასრაძის დაკრძალვაზე დიდუბის პანთეონში. იქვე ჩემზე ადრე მგზნებარე, შთაგონებული გამოსათხოვარი სიტყვა წარმოთქვა გიორგი ლეონიძემ.

დავით გაჩეჩილაძე

დავით გაჩეჩილაძემ შესანიშნავი ლექსები მიუძღვნა ქვეყნისათვის, ხალხისათვის თავდადებულ გმირებს. მისი „ძახილი უკვდავებისა“ ყოველთვის დარჩება სამშობლოსათვის თავგანწირვის შთაგონებულ სადიდებელ ჰიმნად. პოეზიისა და მაღალი ზნეობის ქომაგნი სხვა პოეტურ ქმნილებებს შორის უეჭველად კარგად გაიხსენებენ ლექსებს: „ბელოიანინისის ღიმილი“, „იულიუს ფუჩიკი“ და „იქნებ ის იყო გაბრიელ პერი!“, როგორც დიდი სულიერი_ სილამაზის ადამიანთა პოეტურ სადიდებელს. პოეტს ხიბლავდა ამ ადამიანთა დიდი შინაგანი მთლიანობა, უდრეკი ნებისყოფა, თავგამეტება წმინდა იდეალებისათვის და დიდი ადამიანური მასშტაბები. სიბლავდა ის, რომ ისინი არა მარტო უმაღლესი საზოგადოებრივი იდეალებისათვის, არამედ უჭკნობი ადამიანური მშვენიერებისათვის დრტვინვასა და ბრძოლას შთაგვაგონებდნენ...

გმირთა და საგმირო საქმეთა მომღერალი პოეტი ამავე დროს პირად განდიდებაზე, ჩემი დაკვირვებით, ძალიან ნაკლებად ფიქრობდა. ჩემი დაკვირვებით, პოეტს სწამდა, რომ ნამდვილად დიდბუნებოვანი ადამიანები დიდებასა და განდიდებაზე არც კი ფიქრობენ. სხვა საქმეა, რომ ისინი განიცდიან უდიდეს კმაყოფილებას მით, რომ თავიანთი საქმით განადიდებენ სამშობლოს, ახარებენ ადამიანებს.

სამუდამოდ წავიდა ჩვენგან კარგი პოეტი, გულალალი კაცი, მაგრამ საქართველოში იცოცხლებს მისი პოეტური სიტყვა!

1974

მამია ასათიანი

ო, რა კარგი, რა მჩქეფარე სიცოცხლე შეწყდა.

დიდ ავბედობას გამოსტაცა თავი. გული არ გასტეხია, ხელი არ ჩაუქნევია, წმინდა იდეალების ერთგული დარჩა ბოლომდე. მისმა კალამმა ძალა მოიცა, მისი სიტყვა წელში გასწორდა და იმ დროს, როდესაც მისმა მოთხრობებმა, ნოველებმა, ნარკვევებმა, ლეგენდებმა მრავალი გულმსურვალე მკითხველი გაიჩინეს არა მარტო საქართველოში, არამედ მთელ საბჭოეთში, — მას საშინელი სენი წამოეწია.

ადრე თუ გვიან ადამიანის გონება უეჭველად იძიებს შურს ამ სენზე, სიცოცხლის ვერაგ მტერზე... მაგრამ წარტაცებულთ რაღა ეშველებათ. არა, გულსავსე, გულუხვი, სიკეთის სიყვარულით დაუქანცავი მწერალი — მამია ასათიანი მუდამ დარჩება ქართული ლიტერატურის მოყვარულთა ხსოვნაში, იგი იცოცხლებს მეგობრების გულში. მეგობარი კი მამია ასათიანს ძალიან ბევრი ჰყავდა. მას საოცრად ადვილად შეეძლო ადამიანთა გულის გასაღების პოვნა, მათი სულიერი დანათესაევება. მუდამ მომხიბველელი და მიმზიდველი იყო მისი პიროვნება.

მუდამ მოუსვენარი, დაუდეგარი, მუდამ ანთებული და მაძიებელი სულის მწერალსა და კაცურ კაცს — მამია ასათიანს შეეძლო ნამდვილად რაინდული, ნამდვილად უანგარო მეგობრობა.

სამშობლო თავის ღირსეულ შვილს არასდროს არ დაივიწყებს!

1970

გ ა ლ ა კ ტ ი ო ნ ი

მცირე მოგონება

გალაკტიონი ქართული პოეზიის მთელი ეპოქაა.

ვერ ვეშვები, უკეთ ვთქვათ, ვერ ვკარგავ თითქმის ვერცერთ სტრიქონს, რაც კი მეოცე საუკუნის ამ დიდ ქართველ პოეტზე დამიწერია. ვიცი, ამ სტრიქონებში მეტია ემოციური დამოკიდებულება პოეტის შემოქმედებისადმი, ვიდრე მისი გულდინჯი განხილვა. დე, იყოს ასე. ვფიქრობ, ასეთი ნაგრძნობიც მკითხველს არას დაუშავებს. თვით პოეტის უკეთეს ქმნილებებს კი, მე ასე მწამს, კრიტიკული ანალიზის შეუშველებლადაც შეუძლიათ გაამყღავნონ თავიანთი მშვენიერება და აკეთონ მშვენიერების გრძნობის აღზრდის საქმე წლებსა თუ საუკუნეებში.

სამწუხაროდ, დაუკარგავი სტრიქონების ბედი ვერ ექნებათ პოეტთან პირადი შეხვედრის წუთებს... მცირე რაიმეს გახსენებას მაინც შევეცდები. ჩემი დაკვირვებით, გალაკტიონი ერთობ რთული და მრავალწახნაგოვანი პიროვნება იყო, ძნელად გამოსაცნობი, ძნელად მისაწვდომი, ხან დიდი ბავშვივით უშუალო, ყურადღების მოყვარული, ხან პირქუში, მეფისტოფელივით სარკასტული, ხან თითქოს ძლიერ გულღია, ხან კი ასკეცად გულჩასვეული; უაღრესად განათლებული და უხვად ინფორმირებული ცოდნის ბევრ დარგში, განსაკუთრებით ხელოვნების სხვადასხვა დარგში. ზოგჯერ, ჩემი შეტყობით, პოეტი ჩვეულ ადამიანურ ნიღბად იკეთებდა ხოლმე მოჩვენებით მიამიტობას, მიამიტურ გაოცებას. და ეს თითქოს კიდევაც შვენოდა მას. ერთი სიტყვით, გალაკტიონი, როგორც პიროვნება, მისი უკეთესი ლექსებივით განუმეორებელი იყო.

ერთხელ, ვგონებ, უნებლიეთ ვაწყენინე პოეტს და პოეტმაც მაწყენინა.

1941 წლის ზაფხულში, ომის გაცხარებულ დღეებში, საქართველოს სახელმწიფო გამომცემლობამ, სადაც იმ დროს მეც ვმუშაობდი, გადაწყვიტა ფრონტისათვის დროდადრო გამოეცა ახალი პატრიოტულ-საბრძოლო ლექსების პატარ-პატარა კრებულები. ვთხოვეთ პოეტებს მოეწოდებინათ ახალი ლექსები.

— პირველი კრებული თქვენი ლექსით უნდა გაიხსნას, — ეუთხარით ჩვენ გალაკტიონს. ეს ესიამოვნა პოეტს და მან, მართლაც, თითქმის ყველაზე ადრე დაგვიწერა ლექსი; მესამე თუ მეოთხე დღეს ჩვენ უკვე ხელთ გვქონდა საკმაოდ მოზრდილი და შემდეგ უკვე საკმაოდ ცნობილი ლექსი გალაკტიონისა — „სამშობლოსათვის", რომელშიაც ბევრი ისტორიულ-პოეტური წიაღსვლაა, ვთქვათ, ისეთი, როგორიცაა:

> რა შეემთხვა ერთ კართაგანს,
> უაღრესად მძლავრს და ზეიდს,
> რომთან ქიშპში მყოფ კართაგენს,
> თვით იმ რომს და ბიზანტიას?

მართალია, ეს ლექსი ერთობ ხმიერი საბრძოლო მოწოდებით მთავრდებოდა, მაგრამ მთლიანად იგი მაინც რთული პოეტური ნაჭედობისა იყო და არცთუ მკვეთრად თვალშისაცემი... გადაწყდა კრებულის ორად გაყოფა, რომ ერთი კრებული დაპირებისამებრ გალაკტიონის ლექსით, ხოლო მეორე უფრო პირდაპირი მოწოდებითი ლექსით გახსნილიყო. მოხდა ისე, რომ ეს მეორე კრებული პირველ კრებულზე რამდენიმე დღით ადრე გამოვიდა. გალაკტიონმა ნახა და სანამ თავისი ლექსის ამბავს იკითხავდა, მე დავასწარი:

— პატივცემულო გალაკტიონ, ხვალ-ზეგ გამოვა ის კრებულიც, რომელიც თქვენი ლექსით იხსნება...

პოეტს არაფერი უთქვამს, იგი ცივად გავიდა გამომცემლობიდან. რამდენიმე დღის შემდეგ მას საგანგებოდ გავუგზავნეთ კრებული, რომელიც მისი ლექსით იხსნებოდა.

შემდეგი კრებულისათვის ისევ მივმართეთ გალაკტიონს.

— ჰო, ჰო, გასაგებია, — თქვა პოეტმა, — ალბათ, ახლაც პირველ კრებულს სცემთ და ჩემი ლექსით გინდათ გახსნათ! — ჩაიცინა და მერე თითქოს ნერვიულად დაუმატა: — არ მიყვარს ეშმაკობა, არ მიყვარს ყალთაბანდობა... რა იქნება, რომ არ დაგიწეროთ ლექსი?

მეწყინა.

— როგორც გენებოთ, ბატონო გალაკტიონ! თქვენი ლექსები ჩვენ უფრო დიდი მიზნებისა და გრძნობებისათვის გვესაჭიროება, ვიდრე რაიმე წვრილმანი გრძნობაა...

გრძელი დიალოგი არ გამართულა.

მეორე დღეს პოეტმა გამომცემლობაში მოიტანა ხელნაწერი და გამომცემლობის სანდომიან მემანქანეს თვითონ უკარნახა ლექსი „კავშირი გულთა შორის“.

— ამ გოგონას, როგორც ჩანს, ძალიან მოეწონა „კავშირი გულთა შორის, კავშირი გულთა შორის“, — ჩვეული მთრთოლვარებით თქვა პოეტმა და ეშმაკური ღიმილით გადახედა არცთუ მთლად გოგონა გოგონას.

ამრიგად, ორი აღნიშნული ლექსი გალაკტიონმა დაწერა. გამომცემლობის დაკვეთით. ამაში, რასაკვირველია, საჭოჭმანო არაფერია: ხელოვნების ბევრი უკვდავი შედევრი შექმნილია დაკვეთით.

ჩემს სამიმოსილვო წერილში — „სამამულო ომი და ქართული საბჭოთა პოეზია“, რომელიც ჟურნალ „მნათობის“ 1942 წლის № 2-ში დაიბეჭდა, მიმოხილვას სწორედ გალაკტიონის აღნიშნული ლექსებით ვიწყებდი. ზარბაზნების ქუხილში უკვე აღარ სდუმან მუსები: ზისღი და მრისხანება ფაშისტი კანიბალების მიმართ თითქოს ახალ მუქ, დრამატულ საღებავად შეემატა გალაკტიონ ტაბიძის პოეტურ ფერადებს, — ვამბობდი მე, — შთაგონებული ისტორიული წიაღსველებითა და პარალელებით პოეტი მხატვრულად ასაბუთებს საბჭოეთის გამარჯვების გარდუვალობას-თქო; ბრძნულ პოეტურ წინასწარმეტყველებად მივიჩნევდი პოეტის სიტყვებს:

ჩვენს სამშობლოში
წყდება ბედი
კაცობრიობის.

შეხვედრის ძვირფასი წუთების იმ შინაგან ხატთა და მოძრაობათა სათვალავს თუ შევუდგებით, რომელთაც ვეღარასოდეს ვერ გავაცოცხლებთ, სევდა დაგვახრჩობს. ბევრჯერ წარმომიდგება თვალწინ ცოცხალი პოეტი. მკაფიოდ მახსოვს იგი მოსკოვში, მწერალთა მეორე საკავშირო ყრილობაზე 1954 წელს. აქ პოეტი თითქოს ჩრდილში იყო; ჩრდილში ყოფნას კი ჩრდილების მოტრფიალე მგოსანი ვერ იტანდა (ვინ გაექცევა თავის ადამიანურ სისუსტეს?); ეკლებგამოსხმული ჩანდა; ენაკვიმატობდა ზოგთა და ზოგთა მიმართ. მისი შესაფერი სახელოვნება რომ აკლდა საერთოდ მის სახელს, ამის ერთ-ერთი მიზეზი, ალბათ, ისიც იყო და არის, რომ მისი ლექსები ძნელად ითარგმნება რუსულ თუ სხვა ენებზე. მაგონდება ვიღაცის თქმული: — პოეზია ის არის, რაც თარგმანის დროს იკარგებაო. იქნებ, ამ ნათქვამში რაღაც სიმართლეც იყოს, განსაკუთრებით ენის მუსიკაში ჩაძირული პოეტების მიმართ. გალაკტიონი ხომ ქართული ენის ჯადოქრული ამუსიკებაა.

რატომღაც პოეტისეული კარალეთის დღეების მოგონებათა შუ-

ქის მოფენას ვგრძნობ, როდესაც ვიგონებ გალაკტიონის მოგზაურობას თავის სამშობლო კუთხეში — ვანის რაიონში, 1955 წლის ივლისის პირველ რიცხვებში. თბილისიდან ამ მოგზაურობაში პოეტს ვახლდით: პოეტი ანდრო თევზაძე — წრფელი კაცი, მთელი არსებით მგრძნობელი პოეტური სიტყვისა, შესანიშნავი დეკლამატორი; მასწავლებელი ფატი ნიშნიანიძე — თავდავიწყებული მოყვარული გალაკტიონის ლექსებისა (ფ. ნიშნიანიძემ კიდევაც გამოსცა მოგონებები გალაკტიონის მოგზაურობაზე); კულტურის სამინისტროს წარმომადგენელი — ვახტანგ გურგენიძე და მე. თბილისის სადგურზე, ღამით ვაგონში რომ მოვიყარეთ თავი, მე მომეჩვენა, რომ მგზავრობის პირობები ვერ იყო მთლად სასურველი და ერთგვარი საყვედური გამოვთქვი მგზავრობის მომწყობთა მისამართით. გალაკტიონმა უმალვე მომიჭრა სიტყვა: „რა დააშავა ახლა ასეთი ამ ხალხმა, ჩემო ძამიკო? დავჩუმდი. მხოლოდ გავიფიქრე, არ კი მითქვამს: „თქვენზე ვწუხვარ, თორემ მე რა...“

ცოტა ხნის შემდეგ გალაკტიონმა თვალი შეგვავლო და თქვა:

— ჩავალთ ახლა ჩვენ იქ, ჩემს სოფელში, და დიდ კოცონს ავაგიზგიზებთ, არა?.. ჩვენთან ერთად ჩვენი ბესიაც რომ ყოფილიყო, კარგი იქნებოდა. მაგრამ არა უშავს, ჩვენც ხომ ოქროპირები ვართ.

პოეტს მხედველობაში ჰყავდა ბესო ჟღენტი.

იმაზე თუ როგორი აღფრთოვანებით შეხვდნენ პოეტს თანამემამულენი, სიტყვას არ გავაგრძელებ. მე უფრო პოეტის პიროვნების გამოვლინებას ვიხსენებ.

ჩემი შთაბეჭდილებით, თავის სამშობლო კუთხის მიწაზე რომ დადგა ფეხი, პოეტმა თითქოს მოიწყინა. ვინ იცის, გარდასულ სახეთა და სურათთა რაოდენი ლაშქარი შეესია მის მგრძნობიარე სულს და რანაირი ფიქრები აღუძრა მას. სიტყვაძუნწობდა, იშვიათად თუ გაიღიმებდა. მახსოვს, მსოლოდ რამდენიმე ხანდაზმულ ნაცნობს გაუცინა, ხელი ჩამოართვა და ზოგიერთი, ვგონებ, კიდევაც მოიკითხა. კარგი იყო პოეტის შეხვედრა თავის ბიძაშვილთან — სვიმონ ტაბიძესთან — ტიციან ტაბიძის ძმასთან. ისინი ერთმანეთს გადაეხვიენენ და მე მომეჩვენა, თუ მართლაც ასე იყო, დაბეჯითებით ვერ ვიტყვი, — ორთავეს თვალებში თითქმის ცრემლამდე მისული სიხარული შევნიშნე.

ვანელებმა რამდენიმე წვეულება მოაწყეს გალაკტიონის პატივსაცემად. იქ არსად პოეტს წვეთი ღვინო არ დაულევია. ბინად ვანისსასტუმროში ვიყავით. ერთი ღამის გათევა პოეტსა და მე ერთ ოთახში მოგვიხდა. რაღაცნაირი იდუმალებით აღსავსე ეს ღამე ჩემთვის დაუვიწყარია. შუაღამე გადასული იქნებოდა, როდესაც ძილში მძიმე ოხვრა ჩამესმა. გამეღვიძა. თვალი გალაკტიონის საწო-

ლისაკენ გავაპარე. პოეტი თითქოს ღამის ლანდებს ეჩურჩულებოდა, ფანჯარას მისჩერებოდა, თვალები ფოსფორულად უკიაფობდნენ, დროდადრო ოხრავდა. შეეცადე, პოეტს არ გაეგო, რომ მეღვიძა. უეჭველად ფრიად განსხვავებული სულიერი აღნაგობის ადამიანი იყო გალაკტიონი. ჩანს, ზოგჯერ მას ძლიერი ღამეული სილეები ჰქონდა. დილით პოეტს თითქოს სრულიად უადგილოდ და უკავშიროდ ვუთხარი:

— რაშია საქმე, ვერ გამიგია. ასე მეჩვენება, რომ აქაურ ღამეში თითქოს შავი გედები დაცურავენ.

პოეტი, მგონი, მიმიხვდა, რომ ღამის სიუჟეტის განვითარება მსურდა, რათა მისი შემოქმედებითი ფსიქოლოგია მეგრძნო; შეფარული ირონიით მიპასუხა:

— ნუ გეჩვენება! რა უნდათ შავ გედებს ამ ჩვენს მსარეში!

იმ დღეს რაიონის ცენტრს აუარებელი სალხი მოაწყდა: მოსწავლეები, ინტელიგენცია, კოლმეურნეები. საგანგებოდ გამართულ ტრიბუნაზე მასპინძელთა შორის მტკიცე ბურჯივით იდგა ულალწვერო-სანი ჭარმაგი კაცი — გალაკტიონ ტაბიძე. თითოეული ჩვენთაგანი ცდილობდა თავისი საუკეთესო სიტყვა ეთქვა დიდ პოეტზე. მიუსედავად დიდი მონდომებისა, ჩემი სიტყვის კმაყოფილი ვერ დავრჩი. მასსოვს, შეკრებილთ მივმართე: „თქვენი დიდებული თანამემამულე — საქართველოს სახალხო პოეტი — გალაკტიონ ტაბიძე თანამედროვე ქართული პოეზიის დიდი დედაბოძია. იგი ისევე უსწორებს მსარს ჩვენი დროის პოეტური კულტურის მსოფლიო მწვერვალებს, როგორც თავიანთ ეპოქებში მსოფლიო პოეზიის მწვერვალებს მსარს უსწორებდნენ შოთა რუსთაველი, ნიკოლოზ ბარათაშვილი, ვაჟა-ფშაველა...“

სხვებთან ერთად მეც შეეცადე მსმენელთათვის მეგრძნობინებინა გალაკტიონის შემოქმედების სიდიადე და სიმშვენიერე... მაგრამ, მოგეხსენებათ, მიტინგს თავისი განსხვავებული გარეგანი სმენა აქვს. გალაკტიონის პოეზიაში ჩასაწვდომად კი, ისე როგორც ყოველ დიდ პოეზიაში ჩასაწვდომად, შინაგანი სმენის განსაკუთრებული გამასვილებაა საჭირო...

შესანიშნავი იყო დიდი წვეულება ღამით, ტოტებგაშლილი უსარმაზარი ჭადრის ქვეშ — სოფელ სალხინოში — ლორთქიფანიძის კარმიდამოზე. შესაძლოა, სადღაც აქ გალაკტიონისეული ატმის ყვავილების ან დაბინდული ქლიავის ფერებიც გაგსსენებოდათ. გალაკტიონი აქაც რატომღაც მჭმუნვარე და მდუმარე იყო. შედარებით ხალისიანად გამოიყურებოდა იგი ერთ-ერთი საშუალო სკოლის მოსწავლეებთან შეხვედრისას; აქა-იქ მოსწავლეთა ჯგუფებს რამდენჯერმე სელიც გადახვია.

სოფელი ჭყვიში. პოეტის მამაპაპეული კარმიდამო რიონის პირად, მისი მამაპაპეული სახლი-დარბაზი, დაბლა დადგმული, უბოკონო. აქ პოეტი შეუდარებელი იყო. თითქოს მთელი ეს დღეები იგი შინაგანად ემზადებოდა, რომ აქ აფეთქებულიყო, დიდებულად აფეთქებულიყო. თავის ძველ სახლში, ორ მწკრივად გაშლილ სუფრაზე, რომელსაც იქეთ-აქეთ ესხდნენ პოეტის თანასოფლელები, კოლმეურნეები, მასწავლებლები, შინაურნი და გარეშენი, პოეტმა წარმოთქვა შესანიშნავი სიტყვა ფორმითაც და შინაარსითაც. ეს იყო მხურვალე აღსარება, შთაგონებული მონოლოგი. გულისწარმტაცი ქადაგება. ბევრი კინო და ფოტოაპარატის ნაცელად საქართველოს კინომუშაკებს ერთი მაგნიტოფონი რომ წამოეღოთ და პოეტის ეს სიტყვა ჩაეწერათ, შთამომავლობას პოეტის ბრწყინვალე ნააზრევს შეუნახავდნენ. მე, რასაკვირველია, არ ძალმიძს იმ სიტყვის მიახლოებითი აღდგენაც კი, მსოლოდ ზოგ რამეს თუ გავიხსენებ ძლიერ მკრთალად, ძლიერ შორეულად.

— მოკეთეებო, მეზობლებო, მეგობრებო! — მიმართა ხალხს პოეტმა. — მე მოვედი აქ, ჩემს ძველ კარმიდამოზე, ჩემი რიონის პირად, მოვედი ჩემი ბავშვობის, ჩემი ყმაწვილკაცობის გადაკარგულ დღეებთან, მოვედი თქვენთან, რომ ერთხელ კიდევ განვიმტკიცო ბედნიერი შეგნება იმისა, რომ მე თქვენი სისხლი და ხორცი ვარ, რომ ჩემი ყოველი ღირსება და ნიჭი თქვენებურია, თქვენი ზიარია, ჩვენებურია... მოვედი თქვენთან, ჩემს მეზობლებთან, ჩემს მოყვრებთან, რათა კვლავ და კვლავ გავიხსენო, რომ ჩემმა წინაპრებმა, თქვენმა წინაპრებმა, აქაურმა მიწის მუშამ, აქაურმა მებაღემ — მასწავლეს მე გულისხმიერება ყოველი სულდგმულის მიმართ, ყოველივე იმის მიმართ, რაც კი ქვეყნად არსებობს. გულისხმიერება ნიშნავს იმას, რომ შეგეძლოს ყური დაუგდო მთელი ქვეყნის ხმას, მთელი ქვეყნის ჭირ-ვარამს, ყური დაუგდო ყოველი არსების ხმას, ამ მიწის, ამ ხის ამ მდინარის ხმას და შენი ხმა, შენი გულისცემა შეუწყო ამ სმებს... მე აქაური მებაღისაგან გამიგონია, დედაჩემისაგან გამიგონია, რომ არის ერთი მწივანა ჩიტი, რომელსაც თავისი სმის გარდა არაფერი არ ესმის. ამიტომაც ამ მწივანა ჩიტის ხმა შესაზარია. იადონი კი მუდამ ყურს უგდებს ბუნების ხმას, ბუნების გალობას და თავისი ჰანგებით ესმაურება მას. ამიტომაც არის იადონის გალობა ასეთი მშვენიერი და მომსიბვლელი... ასეთი უნდა იყოს პოეტიც...

გალაკტიონმა დიდხანს ილაპარაკა გულისსმიერებაზე, როგორც ყველაზე დიდ სიკეთეზე, რაც კი შეიძლება ჰქონდეს მომადლებული ადამიანს; ილაპარაკა იმაზე, რომ გულისხმიერებით შეიძლება შემუსროთ თვით ბოროტებაც კი; ილაპარაკა შრომის წარმტაც სილამაზეზე, მის დიდ ზნეობრივ ძალაზე, ილაპარაკა სამშობლოს სიყვარულზეც...

პოეტის სიტყვას ყურს რომ ვუგდებდი, გზადაგზა ასოციაციურად მისი ზოგიერთი ლექსის სტრიქონები მახსენდებოდა. ბუნების მუსიკისათვის ყურის დაგდებასთან დაკავშირებით გამასსენდა:

მოგონებებმა შენს ჩრდილში ნასა
მზე გამქვირვალე, როგორც თიეთიეი.
ეესაუბრები შენს ჩრდილს — რაა, რომ
მე პოეტი ვარ, შენ — ეეკალიპტი?

ვწუხდი და აქამდე ვწუხვარ, რომ ვერც პოეტის სიცოცხლეში და ვერც მას შემდეგ ვერ მომიხერხდა დამეწერა მისი შემოქმედების შესახებ ვრცელი და საფუძვლიანი რამ, გარდა ორიოდე რეცენზიისა და რამდენიმე სახელდახელო დახასიათებისა, რაც ზოგეერთ წერილსა თუ ზეპირ სიტყვაში გამომითქვამს.

მცირე წერილი „გალაკტიონი" დაიწერა და დაიბეჭდა („ლიტერატურული გაზეთი", 1959 წელი, 21 მარტი, № 12) პოეტის სამგლოვიარო დღეებში, როდესაც ქართველი ხალხისა და ქართული მწერლობის მწუხარება მოულოდნელი დიდი დანაკლისის გამო პირგახსნილ ჭრილობას ჰგავდა, რომლის ტკივილი ჯერ კიდევ ვერ ჩამდგარიყო თავის ფოსოში.

რეცენზიას კი გალაკტიონის რჩეულის გამო, რაც გაზეთ „კომუნისტის" 1955 წლის 14 აგვისტოს ნომერში დაიბეჭდა საკმაოდ პრეტენზიული სათაურით — „გალაკტიონ ტაბიძის პოეზია", სულ სხვა „ბიოგრაფია" აქვს. ეს რეცენზია დაიწერა რედაქციის დაკვეთით და ვიცი, რომ იგი ნამდვილად წაიკითხა პოეტმა. მოხდა ისე, რომ წინადღით, ე. ი. 13 აგვისტოს გალაკტიონმა მითანამგზავრა თავის „პობედაში". იმ დღეს ვაჟას საღამოს დავესწარით დუშეთში, მეორე დღეს კი — დიდ შეკრებილობას ჩარგალში — ვაჟას კარმიდამოში. გალაკტიონმა, რასაკვირველია, არაფერი იცოდა იმის შესახებ, რომ მისი რჩეულის გამო დაწერილი მქონდა ცოტა რამ და არც მე ველოდი, რომ იგი იმ დღეს დაიბეჭდებოდა. მაგრამ რედაქციის მუშაკისაგან ჩარგალშივე გავიგე, რომ რეცენზია დაბეჭდილიყო. მალე გაზეთებიც მოიტანეს. შევწუხდი, ვაი თუ პოეტმა ჩვეული შემპარავი ირონიით დამსეტყვოს-მეთქი. გაზეთი რომ უჩვენეს, თითქოს გაიკვირვაო, თვალებში რაღაც ძნელადგამოსაცნობი ციაგი ჩაუდგა, ჩაათვალიერა გაზეთი, ირიბულად გადმომხედა და წამოიძახა: „აბა ჰე, აბა ჰე... გავახაროთ გავახაროთ...", მცირე პაუზის შემდეგ დაუმატა: „ხალხი, ძამიკო, ხალხი!.. აბა, ვინ? აბა, ვნახოთ!" და თითქოს ნაძალადევად გაიცინა. ღმერთმა უწყის რა გაიფიქრა მაშინ პოეტმა.

ჩარგალში მიტინგის დამთავრების შემდეგ, ფშავის არაგვის პირას, მურყნარში, მწვანეზე დიდი სუფრა გაიშალა. ვაჟასა და სხვა

დიდი ქართველი კლასიკოსების მოსაგონარის შემდეგ თამადამ — გიორგი ლეონიძემ გულისსმიერად და ალერსიანად ადღეგრძელა გალაკტიონი, უფროსი ძმა და ამჟამინდელი საქართველოს პირველი პოეტი უწოდა. გალაკტიონი რატომღაც მაინც მოწყენილი გამოიყურებოდა; სუფრაც ადრე დატოვა... თბილისში რომ ვბრუნდებოდით, იგი შოფრის გვერდით იჯდა და სულ ფიქრებში იყო წასული. მთელ გზაზე, როგორც მახსოვს, მხოლოდ ორჯერ თუ სამჯერ დასძრა სიტყვა და ისიც უფრო თავისთვის ჩაილაპარაკა: „ხალხი, ჩვენი ხალხი...“

სხვა შეხვედრათაგან მეხსიერებაში განსაკუთრებით ცხოელად ჩამრჩა ერთი შეხვედრა. ეს იყო რამდენიმე თვით ადრე პოეტის დაღუპვამდე. იგი საქართველოს მწერალთა შენობის შესასვლელთან იდგა. იქვე სხვებიც იყვნენ, მათ შორის ნადირობის გატაცებით მოტრფიალე მწერალი — ანდრო ლომიძე. ანდრომ მკითხა, დავდივარ თუ არა სანადიროდ. ამას ყური რომ მოპკრა, გალაკტიონი მომიბრუნდა და მითხრა:

— თოფ-იარაღი აისხი და ჩემთან ამოდი წყნეთში. პირდაპირ საარაკოდ ვინადირებთ!

— კი, მაგრამ წყნეთში რა არის სანადირო, ბატონო გალაკტიონ?

— ეეფხვი, ძამიკო, ეეფხვი! აბა, ეეფხვზე ნაკლები რა უნდა მოკლან ჩვენისთანა ვეფხვებმა?

ეს იყო ჩემ მიერ გაგონილი უკანასკნელი ხუმრობა გალაკტიონისა.

კარგად ვიცოდი რომ გალაკტიონს ძლიერ უყვარდა აკაკი წერეთელი, იგი მას თავის დიდ შთამაგონებელ წინაპრად მიაჩნდა. ალბათ, ამ გარემოებამ განმაწყო იმისათვის, რომ დამეწერა „აკაკი და გალაკტიონი“, ფრიად მოკრძალებული ცდა ამ ორი მგოსნის პოეტური ნათესაობის გარკვევისა.

1970

გალაკტიონის ერთი რჩეულის გამო

სიყვარულით ეფურცლავთ წიგნს პოეტისას, რომლის მშვენიერი ლექსები — ლექსები „დაწერილი სისხლის წვეთით, დაწერილი სასოებით“ — ნამდვილად იქცნენ ჩვენი სულიერი ბიოგრაფიის სისხლხორცეულ ნაწილად. იშვიათი დღე იქნება, რომ ქართველმა მკითხველმა თავისი ფიქრებისა და გრძნობების მოძრაობას ერთხელ მაინც არ შეაშველოს გულში ჩამწვდომი მელოდიები, სტროფები, სტრიქონები, პოეტის ძველი თუ ახალი ლექსებიდან. ვინ იცის, სად, რო-

გორ, რა ფიქრებისა და რა გრძნობების გამოსასატავად გაიხსენებენ „წინ, მეეტლეე! ეგ ცხენები გააქანე, გააქანე, მსურს რომ ერთსელ კიდევ ენახო გაზაფხულის მთები მწვანე“, ან „თავისუფლება სულს ისე მოსწყურდა, ვით დაჭრილ ირმების გუნდს — წყარო ანკარა... დროშები ჩქარა“, — „რად აშრიალდა ჩემი ოცნება, როგორც გაფრენილ არწივის ფრთები“, ან „მშობლიურო ჩემო მიწავ, შენს საყვარელ სასელს ეფიცავ“, „რტოებში ავდებს ბებერი ქარი, ყვავილთა ჯარი ფიფქით ბანაობს“, ან „სიცოცხლეო, მამულო, მძაფრი, არა ფარული, შვილთა შენთა ხმამაღლა თქვან შენი სიყვარული“, „ცვრიან ბალასზე თუ ფეხშიშველა არ გავიარე, რაა მამული“, ან „ჯერ ლექსი მწვავდა, მერე მზე, ჯერ მზე და მერე ლექსები“, „შესედეთ, რა ცაა, ესაა რაცაა“, ან „მიათოვოს, მოათოვოს კედელს ფარშავანგები“ და მრავალ სხვასა და სხვას.

და განა ყოველივე ეს ქართული პოეტური კულტურის უკეთეს საუნჯეთა რიცხვში არ შედის?

თუ უკანასკნელი 50 წლის მანძილზე გრძნობათა და ფიქრთა მოძრაობა საქართველოში უძლიერესად აისასა რომელიმე პოეტის შემოქმედებაში, იგი ყველაზე ღრმად, ყველაზე მძაფრად და ყველა თავისი წინააღმდეგობრივი მისვევ-მოსვევებით აისასა გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაში. ამ პოეზიას თამამად შეგვიძლია ეუწოდოთ ჩვენი საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს ლირიკული მატიანე.

პირველი რევოლუციის რომანტიკა, პოეტის პირველ ლექსებში რომ სხივოსნობდა, შენელდა, მაგრამ არ გამქრალა პოეტის იმ პერიოდის შემოქმედებაშიც, როცა იგი ხარკს უსდიდა უიმედობას, ინდივიდუალისტურ განდგომილებას, იჭვნეულობას, სიმბოლისტურ ბუნდოვანებას. მაგრამ ისე როგორც ყოველი დიდი და ჭეშმარიტი სელოვნება, გალაკტიონის ამ დროის შემოქმედებაც არ ეტევა სიმბოლიზმის ვიწრო ჩარჩოებში. საქმე ის კი არ არის, რომ პოეტს მოვარგოთ ამა თუ იმ მიმართულების ყალიბი. მთავარია, გავიგოთ პოეტის შემოქმედება თავისავე განუშორებელ თავისებურებაში და აქ ვიპოვოთ მისი პოეზიის გასაღებიც.

სინამდვილე, რომელიც შესდა პოეტური მსოფლმსედველობის ჩამოყალიბებისათვის მომწიფებულ ცნობიერებას პოეტისას, იყო მძიმე და შავბნელი. რეაქციის სუსხი, ძალადობა, არსებული სოციალური უკუღმართობა პოეტის შემეცნებაში ადამიანის ბედის საკითხად გამოინასკვა. ქვეყანა ადამიანის შებორკილი და შეკვეცილი ძალების საუფლოდ, ხოლო ადამიანი შინაგანი გათიშულობის, სიკვდილის, წარმავლობის, უერთგულო სიყვარულის, გაცრუებული იმედებისა და განუხორციელებელი ოცნებების წამებულ ტყვედ შეიგრძნო პოეტმა. ეს იყო მიჯაჭული ამირანის სახება, რომლის ძლიერი

ტრადიცია იმთავითვე მოსდევდა ქართულ ლიტერატურას. ადამიანის აღზევებისა და თავისუფლებისათვის წამებული ამ გოლიათის სული, რასაკვირველია, სხვადასხვა კონკრეტულ-ისტორიული შინაარსით ტრიალებდა ქართული კლასიკური ლიტერატურის თითქმის ყველა დიდ ქმნილებაში: უკვდავ „ვეფხისტყაოსანშიც“ გურამიშვილის „დავითიანსა“ და „ქართლის ჭირშიც“, ბარათაშვილის „მერანსა“ და „ბედი ქართლისაშიც“, ილიას „აჩრდილშიც“, აკაკის „თორნიკე ერისთავშიც“, ვაჟას პოემებსა და დაჭრილ „არწივშიც“.

გალაკტიონი თავისებურად აგრძელებს ამ ტრადიციას. მის ლექსებშიც აბორგდა და აკვნესდა თავისი დროის წამებული ადამიანი — ჰიჯაჭვული ამირანი.

„შესაესებია კლდეები კლდეებს,
იქ ვიღაც კვნესის დიდი ხანია,
„ამირანია?“ — მივმართავ ტყეებს
და ტყე გუგუნებს „ამირანია!“
ეს მძაფრი კვნესა მიწამლავს დღეებს,
ის გული ისევ ჩემი გულია...
„დაკარგულია?“ — მივმართავ ტყეებს
და ტყე გუგუნებს „დაკარგულია“.

ისე როგორც თავის დროზე მწარე ხვედრთან შეურიგებლობამ ბარათაშვილი მისცა თავისი „მერანის“ თავაწყვეტილ ქროლვას, სხვა სოციალურ ვითარებაში შებორკილი ადამიანის წვალებამ, „სინამდვილით მოკლულმა გრძნობამ“ გალაკტიონი თითქოს აუსსნელი საიდუმლოების, გამოუცნობი ქიმერების, დაბინდული ჩრდილების ირეალურ სამყაროში გაინაპირა... საოცრად მგრძნობიარე სულში დაბადა მიდრეკილება შემოდგომის მოწყენილი ფერებისაკენ, სიმარტოვისაკენ. მაგრამ პოეტი არც თავისი სულის წყობით, არც თავისი პოეტური ლექსიკით, არც თავისი განსხვავებული დამოკიდებულებით ქვეყნიერებისადმი არ მოსწყვეტია მშობლიურ ნიადაგს.

მარტო ვარო, როგორც მთის ეკლესია, — ირწმუნებოდა პოეტი; თუგინდ ჯვარს ეცვი, საშველი არ არისო, — ჩიოდა იგი. მისთვის ამირანი მარად წამებულ არსებად რჩებოდა. მაგრამ სამშობლო ქვეყნის უმძაფრესი სიყვარული, სამშობლოს ბუნების, მისი ფორმებისა, მისი ფერების, მისი სიმღერების უღრმესი განცდა ანელებდა, ზოგჯერ თითქოს კიდეც აქრობდა მოძალებულ სევდასა და ნაღველს. კითხულობთ წარმტაცი მელოდიური ჰანგებით სავსეს, ნაზი და სალასი ფერებით შესრულებულს. — „გურიის მთებს“, „მთაწმინდის მთვარეს“, „მე და ღამეს“, „ვერხვებს“, „მერის“, „პოეტის ლანდს“, „ავდრის მოლოდინს“.. „თოვლს“, „შემოდგომის ფრაგმენტს“, და მრავალ სხვას. ხედავთ, უსმენთ, განიცდით მთაწმინდის მკრთალ შუქში მსუბუქ სიზ-

მარივით გახვეულ მტკვარსა და მეტეხს, დავიწყებულ ჭიშკრის კარებზე ხავსს, ყავრებს, წვიმის წვეთებს, ბაბურა მურას, ეზოში რომ ყეფს; ჟირაფიეით აჭრელებულ მთებს, ვერსვების მუსიკას, ცვრიანი ბალახის ბიბინს ეზოში, სადაც სასსლავით სელში დადის მოსუცი ქართველი მამა, ნაზ და კდემამოსილ ქართველ ქალებს, ლერწამ-ქალწულებს და თქვენ თითქოს უფრო მეტად ფერთა და ბგერათა მუსიკა გიპყრობთ, მშვენიერების გრძნობა გეუფლებათ, ვიდრე პოეტის დაჟინებული სევდა.

პოეტის ლექსებში სწუხდა, გმინავდა, ბობოქრობდა თავისუფლებას, ბედნიერებას, სილამაზეს მოწყურებული ადამიანის სული. მას ზოგჯერ სამყარო სხეულთა, საგანთა, წარმოდგენათა უწესრიგო გროვად ესახებოდა. მაგრამ დროდადრო შავნაღვლიანობის ბურუსს პოეტის შემოქმედებაში ელვასავით გაჰკვეთდა სოციალური პროგრესის რწმენა, ოპტიმიზმისა და რევოლუციური სულისკვეთების ელვარე ნაპერწკალი. 1916 წელს ერთ თავის ლექსში პოეტი წერდა:

„პო, როგორ მინდა, მეგობრებო, თუნდაც ერთი დღით,
ჩვენთვისაც იყოს უმაღლესი თავისუფლება!
ო, როგორ მინდა უფრო მძლავრად გავშალო ფრთები!
განა არ არის საშინელი საცოდაობა,
ესეთ ქვეყანას, როგორც ჩვენი საქართველოა,
რევოლუცია არ აძლევდეს სიმშვენიერეს?
ვულკანური ორკესტრიეით უნდა ისმოღეს
გრძნობათა ჩვენთა და ოცნებათ ძლიერი ქნარი“.

ეს უკვე უაღრესად ნათელი სტრიქონებია — ნათელი მისწრაფებებით. დამახასიათებელია, რომ გ. ტაბიძის თვით უაღრესად მწუხარე ლექსიც კი სშირად აგებულია ერთ რომელიმე ნათელ აზრსა და გრძნობაზე, ერთ რომელიმე ნათელ და რეალისტურ სტრიქონსა თუ სტროფზე... და ლექსის მთელი პოეტური ენერგიაც ამ წერტილში იყრის თავს.

თავისი სოციალური მიდრეკილებით, თავისი პოეტური მსოფლმხედველობის რეალისტური ნაკადით გ. ტაბიძე შინაგანად უეჭველად შემზადებული იყო რევოლუციური ქარტეხილების პოეზიისათვის, იმისათვის, რომ თვითმპყრობელობის დანგრევისთანავე ემღერა მგზნებარე ჰიმნი თავისუფლებისა — „დროშები ჩქარა“, რომ დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის უშუალოდ დამსწრეს საქართველოში მოეტანა „სიმღერა ქვეყნის გადარჩენისა“, რომ გაბედულად ეთქვა: „ახალ გრიგალებს ვსწირავთ სიცოცხლეს, ჩვენ, პოეტები საქართველოსი“.

და პოეტმა, რომელსაც წინათ ფლობდა გრძნობა ძალთა, საგანთა, ადამიანთა ღრმა გათიშულობისა, სოციალისტური რევოლუცია განი-

ცადა არა მარტო ძველი ქვეყნის რღვევად, არამედ ცხოვრების ახალ, მდიდარ და მთლიან ფორმათა შემოქმედებად, „მსოფლიო ორკესტრად", მილიონთა კოლექტიური აზრისა და ნებისყოფის დიდებულ მოქმედებად.

ქვეყნის რევოლუციური განახლების პათოსით არის გამსჭვალული პოეტის პოემები და ლექსების ციკლი: „ჯონ რიდი", ეპოქა", „პაციფიზმი", „პრესა", „რევოლუციური საქართველო". ამიერიდან პოეტისათვის ინდივიდუალიზმი შეუთავსებელი ხდება მშვენიერების, როგორც ცხოვრების ჰარმონიულობის და სისავსის მართალ გრძნობასთან.

მოსპო რა ადამიანზე ადამიანის ბატონობის ყველა საფუძველი, რევოლუციამ მოხსნა ადამიანის ბედის ტრაგიკულობა. ჩვენმა პოეტმაც ღრმად შეიცნო ადამიანის ტრაგიკული ბედის საზღვრების გადალასვა, მან რევოლუციაში დაინახა ბორკილახსნილი ამირანი.

„გადაილასა მიუდგომი საზღვრები ბედის,
კაცობრიობის ცხოვრებაში სიცოცხლე შედის
ჯანსაღ, მშვენიერ, სრულყოფილი ადამიანის".

პოეტს უკვე ღრმად სწამს, რომ ახალი ეპოქა აწესრიგებს ადამიანთა მოქმედებას და სწორედ ეს წესრიგი აჩვევს ადამიანებს იმ ნათელ ურთიერთობასა და დამოკიდებულებას, რომელიც მათ საშუალებას აძლევს თავისუფლად დაამკვიდრონ თავიანთი ჭეშმარიტი ადამიანური ძალები ცხოვრებისა და ბუნების ახალ ფორმებში. და პოეტსაც სამშობლო ქვეყნის ბუნების წიაღში ახლა უკვე მიჯაჭვული ამირანის გოდება კი აღარ ესმის, არამედ ხედავს, რომ აქ „სხივმოსილი და მოლექსე დამკვიდრდა ადამიანი", რომ მილიონთა შეგნებაში მტკიცედ იკიდებს ფეხს შემოქმედებითი შრომის, სიცოცხლის დამკვიდრებისა და სოციალური ოპტიმიზმის სულისკვეთება.

„გაცოცხლებულა ირველივ ყოველი,
ფეთქავი ძალა არეს პფენია,
სულ რომ არ იყო ქვეყნად ღიმილი,
შეხედე, ასლა რაოდენია!"

პოეტი ადამიანის ტრაგიკული ბედის პოეტური მსოფლშეგრძნებიდან რადიკალურად გადავიდა გამარჯვებული ადამიანის — გათავისუფლებული ამირანის პათოსზე. ეს პათოსი ფეთქავს მის ახალ ლექსებში. ზოგი ფიქრობს, რომ პოეტის ორგანული სამყარო მხოლოდ მის „ატმის ყვავილებსა" და მის „ვერხვებშია", მაგრამ ამ შეხედულების სრულ უსაფუძვლობას ცხადჰყოფენ გალაკტიონის ახალი ლირიკული შედევრები, სავსენი ჩვენი ეპოქის ძლიერი სუნთქვით.

მაინც რაშია პოეტის ადრინდელი ლექსების ძალა?

წარსულის ყველა საზოგადოებრივი ფორმაცია სოციალურ უთანასწორობაზე იყო დამყარებული. ამიტომ ადამიანის ტრაგიკულ გრძნობებს კაცობრიობის წარსულში განუზომლად უფრო ვრცელი და ხანგრძლივი ისტორია აქვთ, ვიდრე სოციალური ჰარმონიისა და ბედნიერების გრძნობებს... და გასაგებია, რომ დიდი ტალანტის პოეტმა ისეთ სოციალ-პოლიტიკური ვითარების დროს, როდესაც ადამიანის ტრაგიკული გრძნობების განსაკუთრებული გამძაფრება მოხდა, დიდი პოეტური ძალით გამოსატა ეს გრძნობები.

იმ ახალი სოციალური გრძნობების სფეროში კი, რომლებიც სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობის პირობებში ვითარდებიან, ადამიანთა გამოცდილებაც და ემოციური შრეებიც საკმაოდ ახალი წარმოშობისანი არიან. მიუხედავად ამისა, გალაკტიონ ტაბიძე უდიდესი პოეტური ძალითა და გულწრფელობით გამოხატავს საბჭოთა პატრიოტიზმის, სოციალისტური ჰუმანიზმისა და კოლექტივიზმის ამაღლებულ გრძნობებს, აქაც ხშირად პოეტი გვანცვიფრებს თავისი ვირტუოზული ლექსით, მოულოდნელი და ტევადი პოეტური სახეებით.

გალაკტიონის ლექსებში ყოველ ფრაზას, ყოველ თქმას თავისი განუმეორებელი მელოდია ასასიათებს. ამაშია გრძნობათა და განწყობილებათა გამოსატვის იმ უძლიერესი ოსტატობის ერთი საიდუმლოებაც, რაც გალაკტიონ ტაბიძის ლექსებს უჭკნობი მშვენებით ავსებს. თუ პოეზიას, საერთოდ, კერძოდ კი ლირიკულ პოეზიას, შეგვიძლია ვუწოდოთ გრძნობათა მეცნიერება, გ. ტაბიძის პოეზია ამ მეცნიერების ერთი უბრწყინვალესი მიღწევაა.

ზოგჯერ ჩვენ ვერ გავიზიარებთ პოეტის ადრინდელ გრძნობებსა და განწყობილებებს, კიდევაც უარვყოფთ და უკუვაგდებთ მათ, მაგრამ შეუძლებელია არ მოგვხიბლოს ამ გრძნობათა გამოხატვის უდიდესმა პოეტურმა ძალამ.

ჩვენ არ შეგვიძლია არ უარვყოთ სევდის, უიმედობის, საზოგადოებრივი აპატიის განწყობილება გამოხატული ლექსში „თოვლი", მაგრამ არ შეგვიძლია არ ვიგრძნოთ პოეტური მუსიკის, პოეტური ფერწერისა და პლასტიკის შესანიშნავი შერწყმა ამ განწყობილების გამოსახატავად:

„ძეირფასო! ვხედავ... ესედავ შენს ხელებს
უღონოდ დახრილს თოვლთა დაფნაში.
იელვებს, ქრება და კელავ იელვებს
შენი მანდილი ამ უდაბნოში".

თითქოს გავყურებთ თოვლიან უდაბნოს, რომლის უდაბურებას ძლიერებს საოცარი პოეტური ფაქტურა — მანდილი ხან რომ გამო-

ჩნდება და ხან რომ ქრება... მწუხარების და მარტოობის რა ღრმა წედომაა ფუნჯის ამ მოსმაში.

თავისი პოეტიკის მდიდარ არსენალს, ნაცად პოეტურ ხერხებს პოეტი კარგად იყენებს საბჭოთა ადამიანების, გრძნობათა ორგანიზაციისათვის.

რა ღრმად და რა მოულოდნელი პოეტური ხერხებით გადმოგვცა პოეტმა დიდ სამამულო ომში საბჭოთა ხალხის გამარჯვების დიდი სიხარული პატარა ლექსში „ღრუბლები ძაუგთან".

„მე კავკასიის ქედები მთხოვენ,
მე მთხოვეს მუსიკა თერგის სმაურის,
ეუსმინო ყაზბეგს, ჩვენის ბეთსოვენს —
აგუგუნება კიშაურის.
იმ ღღეებს ძეგლი უნდა აეუგო,
უნდა აღემართოს წყებათა-წყება,
ვით აღიმართა შენთან, ძაუგო,
გამარჯვებათა ჩვენთა დაწყება".

აქ თითქოს გამარჯვების ხელთუქმნელი მელოდიაა დაჭერილი. ტალანტის ერთი შესანიშნავი თვისება ისიც არის, რომ იგი უაღრესად ამცირებს მანძილს სათქმელსა და თქმას შორის.

ათასი რიტორიკული მტკიცება სამშობლო კუთხის სიყვარულისა, ათასი პათეტიკური აღწერა სამშობლოს თვალწარმტაცი მთებისა და ტყეების, მდინარეებისა და მინდორველების იმ ღრმა ადამიანური გრძნობის მეათასედსაც ვერ დაიტევდა, რაც გ. ტაბიძის თუნდაც ერთ პატარა, მეტად პოპულარულ ლექსშია გამოხატული:

„წყალტუბოდან ქუთაისში
მიმავალო ქარო
თუ მაისის ქუთაისმა
გკითხოს, ვინა ხარო.
უპასუხე, რომ სუნთქვა ხარ,
არ უთხრა კი — ვისი,
ისეც იგრძნობს ქუთაისი,
ჩემი ქუთაისი!"

აქ პოეზია მეტყველებს თავისი საკუთარი ენით, ვითარებად, სურათად, მოქმედებად ქცეულ გრძნობათა ენით. მაგრამ აქ გრძნობა და აზრი გამოსახვის საშუალებებზე კი არ არის მორგებული არამედ გამოსახვის საშუალებები შერწყმულია გრძნობასა და აზრთან.

თითქოს ჩვენი სულის სიღრმიდან ამოუზიდავს პოეტს საბჭოთა პატრიოტიზმის მგზნებარე გრძნობა და მშვენიერ, ნათელ ლექსში გაუმჟღავნებია. ამიტომ ვავღელვებს და გვსიბლავს იგი:

„მშობლიურო ჩემო მიწავ,
შენს საყვარელ სახელს ეფიცავ,
რომ დავიცავ შენს მიღწევებს,
შენი ღროშის ფერს დავიცავ“.

მკითხველს საუსებით სამართლიანად სურს, რომ ხელმისაწვდომად პქონდეს გალაკტიონის მშვენიერი ლექსები.

და აი, ჩვენ წინ გვიდევს „გალაკტიონ ტაბიძის რჩეული“, ტექნიკურად საკმაოდ კარგად გამოცემული სახელმწიფო გამომცემლობის მიერ 1954 წელს. ჩანს, შემდგენელს ბ. ჩიქობავას სიყვარულით უშრომია. ეს ძლიერ კარგი საქმეა, რადგან, რა უცნაურიც არ უნდა იყოს პოეტისათვის, რომელიც მტკიცედ მოითხოვს, „ნუ მიატოვებთ ლექსს უთვისტომოდ“, მიაწერეთ ლექსს თარიღიო, — თვით მისი ლექსების დათარიღება არც თუ კარგად არის მოგვარებული. ვიმეორებთ, ამ მხრივ ეს რჩეული გამოირჩევა.

1955

დიდი პოეტის პატარა კრებული

წიგნების თარო. რა მეტად ჩვეულებრივი და ყოველდღიურია იგი დღეს. ახლა იგი თითქმის ყველა ბინაში, ყველა ოჯახში არის, არსად მას მოულოდნელობის ნატამალიც არ ახასიათებს. მაგრამ რა დიდებული და ძვირფასია იგი სხვა ნივთთა შორის. რამდენი ფიქრისა და აზრის, რამდენი ვნებათაღელვისა და გრძნობათა ფორიაქის, სიცოცხლისა და სიკვდილის, სიხარულისა და მწუხარების, სიყვარულისა და მძულვარების, რამდენი სახისა და ფერის, რამდენი გრიგალისა და მესთატეხის საბუდარია. თითქოს უსულო წიგნების ეს დამტვერილი ქორედები, ყოველივე ის, რაც უწვავი, უჭკნობი, უძლეველი და უკვდავია კაცობრიობაში, შეხიზნებია ქაღალდის ამ გახუნებულ ფურცლებს, რომელთაც საკმარისია მცირე ალი წაელამუნოს, რომ ფერფლად იქცეს...

მერე რა საამო სასმენი და წარმტაცია ძახილი თუ ჩურჩული წიგნების თაროდან, ხან ერთი სტრიქონი დაგიძახებს, ხან — მეორე, ხან ერთი გმირი გაგეხმაურება, ხან — მეორე, ხან ლექსი, ხან ნოველა, ხან მოთხრობა, ხან რომანი. და ვინ მოთელის რამდენი, ვინ და რამდენი რა.

პირადად მე ასე მგონია, არასდროს სულიერად ისე ამაღლებული არა ვარ, როგორც იმ დროს, როდესაც წიგნის თაროს სხვადასხვა კუნჭულიდან მესმის ავთანდილის სიმღერა-ვედრება ან ნესტანის უსტარი, ბედის საზღვარს იქით მისწრაფებული მერანის თქარუნი ან

ბუნების ტრაგიკული მესაიდუმლის — მინდიას ჩიტილი, ნადირობის სცენის ხმაური უკვდავი რომანიდან ან დროთა დარდვეული კაეშირით შეძრწუნებული ჭაბუკის მონოლოგი, დონელი ბობოქარი კაზაკის ომახიანი ხმა ან წყვდიადთან და ქარიშხალთან შელეწილი მფრინავის — ფაბიენის გულისძგერა...

რამდენი ვინ და რამდენი რა!

რა სასიამოვნო და სასიხარულოა, როდესაც ყურით კი არა, სულით ან გულით ისმენთ წიგნების უხმო ძახილს, წიგნების ჩურჩულს. და რა კარგია, როდესაც ამ წიგნებს ემატება ახალი, სასურველი და წარმტაცი წიგნი.

ქართველი მკითხველი გაახარა გალაკტიონის მომცრო კრებულმა, ამას წინათ, „საბლიტგამმა" რომ გამოსცა და „ახი ლექსი" ეწოდება. გადაშლით და პირველი გვერდიდანვე რაღაც განუმეორებლად წარმტაცი სიმღერისა და სილამაზის ვერცხლის ძაფს იჭერთ და გინდათ დაუსრულებლივ მიჰყვეთ მას.

კრებული შედგენილია სიყვარულით და იმ მიზნით, რომ მკითხველს შესაძლებლობა ჰქონდეს სახელდახელოდ იპოვოს პოეტის ლირიკული შედევრების ნიმუშები, ისეთები, მაგალითად, როგორიცაა: „მთაწმინდის მთვარე", „ატმის ყვავილები", „თოვლი", „მამული", „ვერხვები", „მშობლიური ეფემერა", „ლურჯა ცხენები", „სილაჟვარდე ანუ ვარდი სილაში", „შემოდგომის ფრაგმენტი", „ცამეტი წლის ხარ", „მე და ღამე", „მერი", „გურიის მთები", „რომელი საათია?", „დროშები ჩქარა", „განახლდა გული", „გემი დალანდი", „მშობლიურო ჩემო მიწავ", „ჩემი ქუთაისი", „ჩვენ პოეტები საქართველოსი", „იმ დღეებს ძეგლი უნდა ავუგო", „ჩემი სიმღერა" და სხვა.

მაგრამ კრებული უნაკლოდ შედგენილი როდია. გული გეთანაღრებათ, რომ აქ ვერ პოულობთ მთელ რიგ მშვენიერ ლექსებს, გასხიოსნებულთ ნამდვილი დიდი პოეზიით. გაუგებარია, მაგალითად, რატომ არ შევიდა კრებულში ცნობილი ლექსი „აკაკის ლანდი" ანდა „საღამო" ან კიდევ საუცხოო ლირიკული ქმნილება „დაბრუნება", რომლის ცნობილ სტროფში სამშობლო მთების ფერთა ისეთი ჟღერადობაა მიგნებული, რომ სამშობლო ქვეყნის უმძაფრეს გრძნობას აღვიძებს.

საღამოს ლანდები, ეით ბინდი ნიავის,
მიდამოს სდებია.
გინასაეთ თქვენ ფერი დაბინდულ ქლიავის?
ეს ჩემი სამშობლოს მთებია.

ასეთი საყვედურები კრებულის მიმართ შეიძლება განვაგრძოთ... და ეს ერთხელ კიდევ ადასტურებს, რომ რიცხვი „ახი" სრულიადაც

არ არის საკმაო დიდი პოეტის მემკვიდრეობის ყველა პოეტური თვალმარგალიტის დასატევად.

სავსებით მართალია ირაკლი აბაშიძე, როდესაც კრებულის მოკლე წინასიტყვაობაში წერს: „...გალაკტიონ ტაბიძეს ბევრი რამ ანათესავებს ნიკოლოზ ბარათაშვილთან... თუ ნიკოლოზ ბარათაშვილმა მეცხრამეტე საუკუნეში ქართული პოეზია აღმოსავლური მუსამბაზების გავლენას გამოსტაცა, გალაკტიონ ტაბიძემ მეოცე საუკუნის დასაწყისში იგი პროვინციული შეზღუდულობის, დაკნინების, იდეური და ფორმალური დაცემის გზას ააცდინა და მოწინავე ევროპული და რუსული თანამედროვე ახალი პოეზიის სიმაღლეზე ასწია.

მეცხრამეტე საუკუნის ახალ ქართულ პოეზიას სათავე ნიკოლოზ ბარათაშვილმა დაუდო. მეოცე საუკუნის ახალ ქართულ პოეზიას სათავე გალაკტიონ ტაბიძემ დაუდო“.

სხვადასხვა ეპოქის ამ ორ დიდ პოეტს ანათესავებს მძაფრი დრამატიული გრძნობა სამყაროსადმი დამოკიდებულებაში.

გავიხსენოთ თუნდაც სულ მცირე მაგალითი მათი პოეტური სიახლოვისა.

ორი მთაწმინდის მთვარე, ორი პოეტური ხილვა, რა დიდად განსხვავებული და რა საოცრად ნათესაური.

„გინახავთ სული, ჯერეთ უმანკო, მხურვალე ლოცვით მიქანცებული?
მას პგავდა მთვარე, ნაზად მოარე, დისკო-ვალსრით შუქმიბინდული“.

„ჯერ არასდროს არ შობილა მთვარე ასე წყნარი!
მღუმარებით შემოსილი შეღამების ქნარი
ქროლვით იწვევს ცისფერ ლანდებს და ხეებში აქსოეს,
ასე ჩუმი, ასე ნაზი ჯერ ცა მე არ მასსოეს“.

უდავოა, რომ გალაკტიონ ტაბიძე — უმძაფრესი გრძნობებისა და უდიდესი, განუმეორებელი ნიჭის პოეტი — ასრულებდა უპირველეს როლს ქართული პოეზიის განვითარებაში საუკუნის დამდეგიდან ჩვენს დღეებამდე. მისი პოეზიის სათავეები დადებულია ქართველი ხალხის 1905—1907 წლების პროგრესულ-რევოლუციურ მოძრაობაში. ამ მსრივ დამახასიათებელია პოეტის განწყობილება, გამოსატული ერთ-ერთ მის ადრინდელ ბრწყინვალე ლექსში — „გურიის მთები“. პოეტი შეჰყურებს ამ მთებს, მათ შორის ცნობილ ნასაკირალს, შეჰყურებს „განახლების თვალით მზირალ“ სოფლებსა და ისიბლება მათი სიმღერის ძალით, მათი ბრძოლის ჟინით.

„ჩუმად! ვიღაც მღერის მთაზე... რა ძალაა ამ ტკბილ ხმაში!
არსად ისე არ მღერიან, როგორც აქ, ამ ქვეყანაში,

არსად, არსად არ არსებობს ბრძოლის ეინი, ბრძოლის
ქარი,
არსად ისე არ გადმოხეთქს უკმარობის ნიაღვარი"...

აი, სწორედ ეს უკმარობის გრძნობაა ყველაზე ორგანული პოეტისათვის. იგი სისავსისა და სრულყოფილების მაძიებელი პოეტია და იტანჯება ყოველივე ნაკლულობით. ეს გრძნობა განაწყობდა მის სულს იმისათვის, რომ განსაკუთრებული სიმძაფრით განეცადა ეპოქის ტკივილები, პირქუში სინამდვილის ღრმა წინააღმდეგობათა დაწოლით პოეტის მგზნებარე სული ეძლეოდა სევდასა და ნაღველს იმის გამო, რომ უკმარი იყო თავისუფლება, ბედნიერება, მშვენიერება და ჰარმონია ცხოვრებისა. და იბადება სიმღერები მიჯაჭვული ამირანის კვნესასა და ტანჯვაზე, მთაწმინდის მთვარისა, სევდიან გედსა და ოცნებათა ლურჯ იალქნებზე, ქარით გაწამებულ ატმის ყვავილებზე, მამულზე, სადაც წინაპართა აჩრდილები მწუსარებით და სინანულით ავსებენ სულს, სატრფოს უბედურ ჯვარისწერაზე, მიუწვდომელ სინათლეზე, ვერხვის ფოთოლთა თეთრი ლაშქრის უშორეს ზღაპრად შრიალზე, ქარზე, რომელიც არ ჩანს, მაგრამ მაინც ედება მწვერვალებს, მუსაზე, რომელიც პირველი სვდება ალიონს, ლურჯა ცხენებზე, უსულგულო დღეების ორომტრიალში რომ მიჰქრიან უსასრულეთში, ბედთან შეურიგებლობაზე, ღამეებთან რჩოლაზე... იბადებოდა მშფოთვარე და ტკივილებით სავსე სიმღერები, ხშირად მეტად სევდიანი და მწუხარენი, მაგრამ მშვენიერნი გრძნობათა გამოხატვის სრულყოფილებით, ემოციური დაძაბულობით, წარმტაცი შინაგანი მელოდიურობით. ამ მშვენიერი ქმნილებებით პოეტი თითქოს ახშობდა იმ პირგასსნილ უფსკრულთა შეგრძნებას, რომელთაც იგი ხედავდა არსებულ სამყაროში.

ეჭვი არ არის, რომ გალაკტიონის ადრინდელ შემოქმედებაში საკმაოდ ძლიერი იყო სიმბოლისტური პოეტიკის ნაკადი. მაგრამ, როგორც ყოველი დიდი შემოქმედი, გალაკტიონი მიდიოდა თავისი საკუთარი და განუმეორებელი გზით. არსებითად მისი შემოქმედება იმთავითვე შორს იდგა დეკადანსისათვის დამახასიათებელი საშინელი და შემაძრწუნებელი სილვეებისაგან, სიმახინჯის პოეზიისაგან, დაშლისა და რღვევის გრძნობათაგან, პორნოგრაფიისაგან ...თავისი განწყობილებით თვით უაღრესად სევდიან და იმედწარკვეთილ ლექსებშიც კი გალაკტიონი პოეტური ნივთის ისეთ ნათელ ქსოვილებს აკეთებს, ფერთა და მელოდიათა ისეთ ნატიფ შეზავებას ქმნის, რომ ლექსი მთლიანად, როგორც მშვენიერი ქმნილება, ჩრდილავს თავისივე განწყობილებას.

„ძეირფასო! სული მევსება თოლით.
ღღეები რბიან და მე ებერდები!
ჩემს სამშობლოში მე მოველე მსოლოდ
უდაბნო ლურჯად ნასავერდები.

ოჰ! ასეთია ჩემი ცხოვრება,
იანვარს მოძმედ არ ვეძნელები,
მაგრამ მე მუდამ მემასსოვრება
შენი თოვლიანი მკრთალი ხელები.

ძეირფასო! ვსედავ .. ვსედავ შენს სელებს,
უღონოდ დასრილს თოვლთა დაფნაში.
იელვებს, ქრება და კელავ იელვებს
შენი მანდილი ამ უდაბნოში..."

სატრფიალო ლირიკაში მთელს ქართულ პოეზიაში ბევრი არ შეიძლება მოიძებნოს ქალისადმი ისეთი რომანტიკულად ამაღლებული, ფაქიზი, წმინდა და კდემამოსილი დამოკიდებულების მაგალითი, როგორიცაა გალაკტიონის პოეზიაში. თვით „მესაფლავეში" — პოეტის ამ ერთ-ერთ ადრინდელ მწუხარე ლირიკულ ამბავში — სიყვარულის წარმავლობის შესახებ, არაფერია უხეში და ქვეწადიერი, რამაც შეიძლება ჩრდილი მიაყენოს ქალის ადამიანურ ღირსებას.

გალაკტიონი ყოველთვის ისწრაფვის ლექსის ფორმალური სრულყოფისაკენ, მაგრამ ფორმალისტური მის პოეზიაში არაფერია. ხელოვნებაში ყოველგვარი ფორმალიზმი არსებითად ხომ გამოდის არა უშუალო გრძნობათა და აზრთაგან, არამედ რაიმე წინასწარ აღებულ ფორმალური სქემისაგან. პოეტი კი, რომელიც წერდა სისხლის წვეთით, წერდა სასოებით, სულ ერთთავად უშუალო, მოულოდნელი და ღრმად ემოციურია.

გალაკტიონი შეურიგებელ წინააღმდეგობაში იყო ძველ ქვეყანასთან და ხშირად მას აღმოხდებოდა ხოლმე გარემომცველი წყვდიადით გაწამებული სულის კვნესა.

„ღმერთო, როგორ მოხდა, ჩვიმა მოსისხარი
თითქოს შეუწყვეტი კუპრის ნაკადია,
აღარ გათენდება ღამე საზიზღარი!
რომელი საათია? რომელი საათია?"

მართალია, პოეტს ზოგჯერ ეგონა, რომ „საშველი არ არის", მაგრამ მას არასდროს არ დაუფლებია იმ სინამდვილესთან შემარიგებელი და დამამშვიდებელი სულიერი კავშირის გრძნობა. ძველ ქვეყანაში პოეტს არაფერი გააჩნდა ისეთი, რასაც იგი ვერ დასთმობდა და ზურგს ვერ შეაქცევდა და ამიტომაც იგი ასე გაბედულად, ასე უყოყმანოდ — თავისი განსაკუთრებული პოეტური გზით მივიდა ახალ ქვეყანასთან და გახდა მისი მომღერალი. ამ ახალ ქვეყანას პოეტი განი-

ცდის არა მარტო როგორც ადამიანთა საზოგადოების გათავისუფ-ლებას საუკუნეებრივ სოციალურ ბოროტებათაგან, არამედ საზოგა-დოების იმ ძალთა გათავისუფლებაც, რომლებმაც უნდა იმუშაონ საერთოდ ადამიანთა ყოფიერებასა და მთელ სამყაროში არსებულ უსრულობათა ამოსავსებად, გამოსასწორებლად. პოეტი ხარობს მით, რომ სედავს თავისუფალ ადამიანს — აშვებულ, ჯაჭვებ-შემომსხვრე-ულ ამირანს და სიხარულის ამ გრძნობას ერთგვარი პოეტური ჰი-პერბოლითაც გამოხატავს — „სულ რომ არ იყო ქვეყნად ღიმილი, შეხედეთ ახლა რაოდენია"-ო. მაგრამ უკმარისობის გრძნობა პოეტს მუდამ წვავს. არასდროს არ ნელდება მისი წყურვილი სიხავსისა, სრულყოფილებისა.

ცხადია, ბევრი რამ იმ სამყაროდან, იმ განწყობილებიდან, რომ-ლებიც გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაში აისახა, წარსულში გადავიდა და გადავა, მაგრამ ის, რაც პოეტმა შექმნა, საუკუნეებში იცოცხლებს. მარტოოდენ პურით როდი არსებობს ადამიანი. მის სულს, არა ნაკ-ლებ ვიდრე მის სხეულს, ესაჭიროება საზრდო. მშვენიერების განცდა სულის ერთ-ერთი მთავარი მოთხოვნილებაა.

გალაკტიონის ლექსებში ადამიანის სულის მოძრაობის იმდენი სი-მართლე, სილამაზე და სინატიფეა, რომ გჯერათ ამ სიმართლის, სი-ლამაზისა და სინატიფის და არ გჯერათ ადამიანის სიცოცხლის უმიზნობის მოტივისა, რაც აქა-იქ გაისმის ხოლმე პოეტის ადრინ-დელ ლექსებში; ანდა როგორ უნდა დაიჯეროთ უმიზნობა ადამიანის სიცოცხლისა, რომელსაც ძალუძს შექმნას ისეთი გარდუვალი ღირე-ბულებანი, როგორიცაა თუნდაც თვით პოეტის მშვენიერი ლექსები.

ისევე, როგორც ხელოვნების ყოველი ჭეშმარიტი ნაწარმოები, გალაკტიონის უკეთესი ლირიკული ქმნილებანი, უკვე იმ მოვლენე-ბისა და განწყობილებებისაგან დამოუკიდებლად, რომლებმაც წარ-მოშვეს ისინი — იქცნენ წარუხოცელ მხატვრულ-ესთეტიკურ ფაქ-ტებად.

გალაკტიონი არასდროს არ მოწყვეტია მრავალსაუკონოვანი ქარ-თული პოეზიის უკეთეს ტრადიციებს, იგი გაბედულად აგრძელებდა და ავითარებდა მათ. მაგრამ ამავე დროს პოეტი უხვად ამდიდრებდა თავის შემოქმედებას ევროპული და რუსული პოეზიის გამოცდილე-ბით. ეს კი არამც თუ არ ანელებდა მისი პოეზიის ეროვნულობას, არამედ, პირიქით, აღრმავებდა და აფართოებდა მას. ნამდვილად კი სწორედ ეროვნული შეზღუდულობა, რაც კულტურათა ურთიერთგა-მდიდრებას გამოთიშავს, აღარიბებს და ნამდვილ ეროვნულ თვით-მყოფობას უკარგავს მხატვრულ შემოქმედებას.

მარტო ის, რომ გალაკტიონი ასე კარგად, ასე ძლიერ გრძნობს ქართული ენის ყველა საუნჯეს, გრძნობს მთელ მის ემოციურ-გამო-

მსახველობით ძალას და შეუძლია ეს ძალა შესანიშნავად გამოიყენოს, — მოწმობს პოეტის მტკიცე ნიადაგობრივობას.

ბევრი რამ არის ნოვატორული გალაკტიონის პოეზიაში, მაგრამ მათი გარკვევა სპეციალური გამოკვლევის საქმეა. საერთოდ პოეტის მდიდარი მემკვიდრეობა მოელის საფუძვლიან, ყოველმხრივ განხილვას, ღრმა იდეურ-ესთეტიკურ ანალიზს. მით უმეტეს, რომ ამ მემკვიდრეობის ღრმა ემოციურობისა და მომხიბველელი ოსტატურობის გამო ახალგაზრდობა ხალისით სწავლობს საყვარელ პოეტისაგან... დიას, მისგან უნდა ვისწავლოთ, — ეს უეჭველად სასარგებლო იქნება, ვისწავლოთ წერა, სიხსლის წვეთით, წერა სასოებით, ვისწავლოთ შექმნის ოსტატობა და ქმნილებაში მთელი გულის ჩადება.

ჩვენს ხალხს უყვარს პოეტის ლექსები. ისინი ახარებენ, ახალისებენ და პოეტური შემოქმედების სიმშვენიერეს აზიარებენ მას.

1960

აკაკი და გალაკტიონი

ეს ასეა ხოლმე:

დიდი ხელოვანები იმდენად სრულჰყოფენ თავიანთ ხელოვნებას, იმ სიმაღლეზე ასწევენ მას, რომ თითქოს მთელ მის შესაძლებლობას ამოსწურავენ. ასე გგონიათ, რომ მომდევნოებს ხელოვნების ამ დარგში საკეთებელიც აღარაფერი რჩებათ: უკეთეს შემთხვევაში, ნიჭიერ მიმბაძველებად უნდა გალიონ თავიანთი დღე და მოსწრება... ან არადა ახალი გზები უნდა გაკვალონ.

აქ ილუზია და ნამდვილობა გადაწნულია ერთმანეთში.

მართლაც, უკვდავი რუსთველის შემდეგ ხომ ბევრი ნიჭიერი ქართველი შეეჭიდა ქართულ პოეტურ სიტყვას, მაგრამ, არსებითად, ვერც ერთი „ვეფხისტყაოსანის" დიდ ჩრდილს ვერ გასცდა, სანამ გურამიშვილმა ამ ჩრდილში საჭიატოს არ მიაგნო და ქართულ ლექსს ახალი სასუნთქავი არე არ გაუჩინა. მერე ის იყო, რომ „მერანის" ჭაბუკმა, მაგრამ ბედუკუღმართმა ავტორმა ქართულ მუზას უძლიერესი და უმშვენიერესი ფრთები შეასხა და ახალ მწვერვალზე ასტყორცნა. ეს მწვერვალი შემდეგ ახალ მწვერვალებად აზიდეს ილიამ, აკაკიმ, ვაჟამ და ქართული ლექსის ნექტარი თითქოს სულ მთლად ამოსწოვეს. იმას, რაც მათ იმღერეს და როგორადაც იმღერეს, უკეთესად ვეღარავინ იმღერებდა. საეჭვო იყო, რომ გაუნედლებლად ქართული პოეზიის ხეს კვლავინდებურად მოესხა ნაყოფნი მშვენი-

ერნი. ლექსის დაწერა შეიძლება ყველამ მოახერხოს, მაგრამ ახალი პოლარული სამყაროს აღმოჩენა რჩეულთა ხვედრია.

პირველი კი იმათ შორის, რომელთაც წილად ხვდათ ქართული ლექსის განედლება-განახლება, უეჭველად იყო გალაკტიონი. რასაკვირველია, ამისათვის მომწიფებული იყო ობიექტური ნიადაგიც, რომლის გარეშე ვერც ერთი გენიოსი ვერ მოახდენს რაიმე საგულისხმო ძვრას საერთოდ კულტურის, კერძოდ კი პოეტური კულტურის სფეროში.

გალაკტიონმა წიწამურის ტრაგედიას ქართული პოეზიის ერთი დიდი ეპოქის დასასრული უწოდა:

„წიწამურში რომ მოკლეს ილია,
მაშინ ეპოქა გათავდა დიდი".

მართალია, ამის შემდეგაც ქართული პოეზიის ორი ტიტანი — აკაკი და ვაჟა რამდენიმე წელს კვლავ ამდიდრებდნენ ერის საგანძურს ძვირფასი თვალმარგალიტებით, მაგრამ მათი პოეზიის მწვერვალი უკვე ადრევე იყო მათ მიერ დაპყრობილი. და სწორედ იმიტომ, რომ ეპოქის ინტელექტუალური და ემოციური შინაარსი მომწიფებული იყო ამისათვის, გალაკტიონმა ქართული პოეტური ხელოვნების საძირე ნერგებს ევროპულ-რუსული პოეზიის სიახლენი დაამყნა და ქართული ლექსის ჯიში განაახლა. ამ განახლების ერთ-ერთი არსებითი ნიშანი მდგომარეობდა იმაში, რომ, თუ აქამდე ქართული ლექსი დამყარებული იყო სიტყვის, ფრაზის, სახისა და სურათის ზუსტსა და პირდაპირ მნიშვნელობაზე და ამ მნიშვნელობასთან შეთანხმებულ მუსიკალობაზე, გალაკტიონმა სიტყვას, ფრაზას, სახესა და სურათს ერთგვარად მოხსნა ლოგიკური სიმკაცრე და ლექსი უმთავრესად მათს ასოციაციურ-ემოციურ კავშირებზე, მათს მელოდიურ ეღერადობაზე დაამყარა. ადრინდელი ლექსისათვის, მაგალითად, სრულიად უცხო იქნებოდა ამგვარი პოეტური ასოციაციები და კავშირები:

„შორეული ქალის ემხი
მოვა... მაგრამ როდის?
სიყვარული სიცოცხლეში
მხოლოდ ერთხელ მოდის"

„ამაღლდი, სულო, თეთრ აკლდამაზე
მშეენიერების ლექსით მქებელი:
დღეს ყველგან მზეა და სილამაზე
სიკვდილთან ჩემი შემრიგებელი"

„აპყვე კიბეებს — სადაც სფინქსი ქვებს ეფარება
და შიშში გრძნობდე, რომ ახლოა ბედნიერება, —

ოპ! რამდენია სიცოცხლეში ასეთი წამი!
სულში გენიით ატესილი რეკავს ლერწამი,
და ვან-დეიკის ლანდებივით მწვანდება ღამე...
ოპ! რამდენია, რამდენია ასეთი რამე".

„მე ძლიერ მიყვარს იისფერ თოელის
ქალწულებიეით ხიდიდან ფენა:
მწუხარე გრძნობა ცივი სისოველის
და სიყვარულის ასე მოთმენა".

რა იყო ეს? ეს ხომ არ ნიშნავდა აკაკის პოეზიის რეალისტური ტრადიციების უარყოფას? არავითარ შემთხვევაში! მართალია, გალაკტიონი ნაყოფიერად დაესესხა სიმბოლისტურ პოეტიკას, მაგრამ აკაკის ესთეტიკური პროგრამაც მისთვის ყოველთვის სისხლხორცეული იყო. ამ პოეტური ნაკადების განვითარებით და გაღრმავებით გალაკტიონმა უეჭველად გააფართოვა ქართული ლექსის მელოდიურ-ემოციური საზღვრები, გაამდიდრა პოეტური მეტყველება, გააძლიერა მოულოდნელობის ელემენტი პოეზიაში.

საერთოდ, ჩემი აზრით, ესა თუ ის ლიტერატურული მიმართულება ერთგვარი პირობითი ჩარჩოა, რომელსაც ძნელად თუ შეუძლია დაიტიოს დიდი პოეტური შემოქმედების მთელი სიმდიდრე.

ქართულ საძირე ნერგთაგან თავის პოეზიაში გალაკტიონს ყველაზე მეტი აკაკის პოეტური ბაღნარიდან აქვს მოტანილი. მის ბევრ მშვენიერ ლექსში ახლებურად ეღერენ აკაკისეული მელოდიები, რომლებიც თავის მხრივ ქართველი ხალხის საჭირვარამო სიმღერების სულიდან არის ამოტაცებული. გავიხსენოთ თუნდაც, რა თავისებურ პოეტურ ექსპრესიაშია გადაყვანილი აკაკის „საიდუმლო ბარათი"-ს რიტმი ისეთ სრულიად განსხვავებულ ლექსში, როგორიცაა „ლურჯა ცხენები".

მაგრამ საკითხი, თუ როგორ განვითარდა გალაკტიონის შემოქმედებაში აკაკის პოეზიის ტრადიციები, სპეციალურ გამოკვლევას მოითხოვს. აქ კი მე მსურს შევეხო მხოლოდ აკაკის თემას გალაკტიონის პოეზიაში.

ეს თემა გალაკტიონისათვის ერთობ ორგანულია. მას უღრმესად და უგულწრფელესად უყვარს აკაკი და განუმეორებელი პოეტური სიმძაფრით განიცდის მის სიდიადეს, მისი პოეზიის ჩაუქრობელ ნათელს. მთაწმინდის სავანეში ალბათ აკაკის სამარის მიწაც კი არ იყო გამშრალი, როდესაც დაახლოებით 23 წლის გალაკტიონმა უძლიერესი პოეტური წარმოსახვით საყვარელი მგოსნის დიდებული ლანდი გამოიწვია და მის უკვდავ სახელს მშვენიერი ლექსი აუნთო. ამ ნაღვლიანი, მაგრამ ამაღლებული სულისკვეთებით გამსჭვალულ ლექსს შეეყავართ რაღაც მაღალადამიანური განცდების, სისპეტა-

კისა და სიდიადის ხელთუქმნელ სმყაროში. არა მგონია, ვინმეს — პოეზიის მოყვარულს — დაჰზარდეს მისი გახსენება.

მდუმარე მხარეს შორი მთებისას
დაახარის ღამე და ანდამატი,
იქ, როგორც ლანდი მწუხარებისა,
გამოჩნდა მაღალ პოეტის ლანდი!
თეთრი ჭაღარით მოხილი თმები
ელავდა ელვის ელვა-ციმციმით
და მოხიბლული იყო მთიები
დიდებულ სახეთ ღვთაებრივ ღიმით.
მძიმე და დაღლილ ფეხის ხმას გრძნობდა
ნელი-ნელ მსველელი ღრუბელი ჩუმი
და მოძრაობდა ღამის მნათობთა
აღელვებული ელიზიუმი.

გრძნობდა თანაბარ მოახლეობას
განცვიფრებული და დიდი მთები,
შეუცნობ-ხშირი შრიალით შეკრთა
მშობლიური ტყის მწვანე ზვირთები.
მაშინ ბაგშეიგით მიჩუმდა შქერი,
შეწყდა მდინარეთ ზვირთების მღერა, —
მხოლოდ გრაალმა გზა მრავალფერი
ნაპერწკლის დროშით ააელფერა.
და ხაიდუმლო შუქით შემოხა
მიწყნარებული გზა იშვიათი:
ჩუმად, დაღლილი სანთლებით მოდის
მწუხარე ლანდი... მაღალი ლანდი.
ოჰ! ასეთია დღეს განსაცდელი
და არ დაგტოვებს პოეტი ობლად
რომ არ აანთოს იხვე სანთელი
დავიწყებული ხატის მახლობლად.
იქნება ჩვენთვის, იქნება ჩვენში,
იქნება ჩვენთან მარად და მარად —
ჩვენი სიზმრების სიდიადეში,
ჩვენი ფიქრების ლურჯ ნიავ-ქარად.
მაღლს არ მოგვაკლებს და შუქს უსიტყვოს
მისი, პოეტის, მაღლით ანთება.
კურთხეულ იყოს, კურთხეულ იყოს,
კურთხეულ იყოს ეს მოლანდება.

დიდი მგოსნის სახიერება ერწყმის მშვენიერების გრძნობას, რასაც უეჭველად იწვევს ლექსის უტყუარი შინაგანი მუსიკა და ესოდენ დიდებული, ესოდენ მრავალმეტყველი სანახაობა — საიდუმლო შუქით შემოსილი იშვიათი გზით და დაღლილი სანთლებით რომ მოდის მწუხარე ლანდი დიდებული მოხუცისა. ეს თითქოს ილიას აჩრდილის მსგავსად საქართველოს მარად და ყველგან თანამდევი სუ-

ლის ამაღლებული სახეებაა. ეს განცვიფრებული მთებიც, შეუცნობხშირი შრიალით შემკრთალი ტყის მწვანე ზვირთებიც, ბავშვივით მიჩუმებული შქერიც, მდინარეთა შემწყდარი სიმღერაც და ციაგის ნაპერწკლებით აელფერებული გზაც — ბუნების ეს საოცარი განაბვა და გულისცემა, როგორც წარმტაცი პოეტური სურათი, განა როგორღაც არ გვაგონებს ბუნების იმ დაძაბულ მიყუჩებას, როდესაც ავთანდილის სიმღერის სმენად მხეცნიც მოვიდნიან და წყალთაგან ქვანიც გამოსხდიან?

მე ვიტყოდი: პოეტურ ხედვათა ასეთი ნათესაური თანაზიარობა სავსებით ბუნებრივია პოეტისათვის, ვინც ასე ღრმად განიცდის მტკიცე მემკვიდრეობითს, კავშირს დიად წინაპართაგან:

„გრიგალია თუ სეტყვაა,
არ მეშინია მე სსვისა.
ქართველში გამოხედვაა
იმ ერთი ვინმე შესხისა“.

„აკაკის ლანდი“ — ეს შესანიშნავი პოეტური სილვა ციეი გონებით არ წაიკითხება. იგი გულით უნდა მოისმინოთ და იხილოთ, რომ ნამდვილად ჩაწვდეთ იმ პოეტის მაღალი არსების უღრმეს პოეტურ განცდას, ვინაც თქვა: — „ჩემი ხატია სამშობლო, სასატე — მთელი ქვეყანა“ და ვინც განსაცდელის ჟამს ობლად არ დაგვტოვებს და ყოველთვის აანთებს თავისი პოეზიის კაშკაშა სანთელს ამ ხატის წინაშე. ამიტომაც იგი „იქნება ჩვენთვის, იქნება ჩვენში, იქნება ჩვენთან მარად და მარად“. ლექსის ამაღლებულ სულისკვეთებას კიდევ უფრო აძლიერებს ძველი ქართული სამკვიდრებელი: „კურთხეულ იყოს, კურთხეულ იყოს, კურთხეულ იყოს ეს მოლანდება“.

ლექსი „აკაკის ლანდი“ — დიდი მგოსნის ბრწყინვალე პოეტური ძეგლია, რომლის ემოციურმა ენერგიამ, შესაძლოა, უფრო მეტად გვაგრძნობინოს აკაკის პოეზია, ვიდრე ციეი გონების ბევრმა ნაყოფმა.

ამ ლექსის დაწერის დროიდან დაახლოებით ოცდახუთი წლის შემდეგ გალაკტიონი კვლავ დაუბრუნდა აკაკის თემას უფრო ვრცელი მასშტაბით.

მართალია, პოემა „აკაკი წერეთელი“ პოეტური ძალით გალაკტიონის ლირიკულ შედევრებთან ვერასგზით ვერ მიეა; აქ, როგორც ჩანს, ჰარმონიული შერწყმის ნაცვლად, გონებისმიერმა საწყისმა რამდენადმე დაჩრდილა გულისმიერი; თანაც, უნდა ვიფიქროთ, ჟანრიც ვერ მოჰყვა კარგად ხელში პოეტს, რადგან გალაკტიონი, უწინარეს ყოვლისა, მთის მდინარესავით მოვარდნილი ლირიკოსია. მაგრამ პოემა მაინც ფრიად მნიშვნელოვანი ლიტერატურული ფაქტია, რომელშიაც იგრძნობა უღრმესი სიყვარული დიდი პოეტისადმი. ეს თა-

ვისებური პოეტური მონოგრაფია საკმაოდ ცხოველად წარმოგვიდგენს აკაკის შემოქმედებითს პორტრეტს და მისი პოეზიის გაგებაში, შეიძლება ითქვას, თამამად დაუდგება წინ სქელტანიან მონოგრაფიებსაც კი. გარდა იმისა, რომ პოემის ცალკეული ადგილები ძლიერი პოეტური შთაგონებით არის შესრულებული, ფრიად საყურადღებოა მისი ისტორიულ-სოციალური და ეთიკურ-ესთეტიკური კონცეფციაც.

პოემის ზნეობრივ-ესთეტიკური საფუძველი შეიძლება ასე გამოითქვას: ისევე, როგორც ადამიანი ზნესრული, სრულფასოვანი და ღირსეული შეიძლება იყოს მხოლოდ მაშინ, როდესაც იგი მთელი არსებით ეძლევა თავის საქმეს, როდესაც მას გააჩნია ისეთი კაცობრიული მიზანი, რაც მთელი მისი ადამიანური ძალების ამოქმედებასა და ხარჯვას მოითხოვს, პოეტიც, შემოქმედიც მხოლოდ მაშინ ქმნის გარდუვალ სულიერ ღირებულებას, როდესაც უანგაროდ და მთლიანად ეწირება შემოქმედებას, როდესაც მისი ფანტაზია, მისი ნიჭიერება, მთელი მისი ადამიანური ძალები მოქმედებაში მოჰყავს დიდ საზოგადოებრივ მიზანს, ნათელ ზნეობრივ და ესთეტიკურ იდეალს. დიდი შემოქმედება დიდი თავდადებაცაა. ასეთი შემოქმედი იყო აკაკი.

პოემის შესავალში მოცემულია აკაკის ზოგადი პოეტური დახასიათება. მის უმაღლეს იდეალს შეადგენდა მშობელი ქვეყნისა და მშობელი ხალხის თავისუფლება. ამ იდეალმა და მისთვის უანგარო თაედადების გრძნობამ გაანაყოფიერა აკაკის პოეტური გენია. პოეტმა, რომელმაც „მთები დასდგა მარგალიტების“ და რომლის ჰანგებშიაც დრტვინავს „კაცის თრგუნვილი სული“, ადამიანურ უფლებათა ამაყი შეგნება „შურისძიებად გადაქცეული“.,

„ხალხი აირჩია წმიდათა-წმიდად,
მასში წრფელ გრძნობებს აგზნებდა დიდად,
მან უმაღლესი მისწრაფებანი
გასდო მომავლის გზადა და ხიდად“.

აკაკის პოეზია მარადისობის თანაზიარია, მის სიმღერებში ჩქეფს „მარადისი ახალგაზრდობა“. ამიტომ ეს სიმღერა უქრობელ შუქივით გაჰყვება ქვეყნისა და ხალხის მომავალს.

„წარვლიან წელნი. მოვა სხვა ხანა
და იმ სიმღერით, იმ ემირთა თანა
იბრძვის, წინ იწევს და ძლიერდება
ზეშთაგონებით საუსე ქვეყანა“.

საკუთრივ პოემა ჩაფიქრებულია ორიგინალურად. პოეტი ისწრაფვის სურათებით, პოეტური ჩანახატებით, ლირიკული აღსარებებით, პოეტური ფსრობით გვიჩვენოს და გვაგრძნობინოს ის გარე თუ შინა

სამყარო, რომელმაც აწრთო და აღზარდა დიდი მგოსნის გული, გონება და ზნეობა, რადგან დიდი პოეზია უწინარეს ყოვლისა, ადამიანის დიდი გონებრივი, ზნეობრივი და ემოციური ძალების ნაყოფია.

და აი, პოემაც „საქართველოს გზათა თანა" მისდევს ერთ ცხენოსანს, რომელიც ზმანებაში მოევლინა პოეტს. ცხენოსანის კვალდაკვალ ვხედავთ, ეგრძნობთ, განვიცდით საქართველოსა და ქართველი ხალხის ცხოვრების სხვადასხვა მხარეს — ისტორიასა და ბუნებას, ყოფა-ცხოვრებასა და სულიერ განწყობილებას, ხალხის შრომასა და ბრძოლას, მწუხარებასა და სიხარულს, სიყვარულსა და სიძულვილს, ენასა და სიტყვას, როგორც სულში გადატანილ სამშობლოს, ოცნებებსა და მისწრაფებებს, იმედსა და უიმედობას — და ყოველივე ამას ექსოვება, როგორც სამშობლოს ხორცი ხორცთაგანი და სისხლი სისხლთაგანი, აკაკის მოქალაქეობრივი და შემოქმედებითი ბიოგრაფია. პოეტი იბადება და ცოცხლობს სამშობლო ქვეყნის ჭირსა და ლხინში, მის გულისცემასა და სუნთქვაში. აი, ესეც ხომ ქვეყნის ერთი სუნთქვაა, ფესვმაგარ მუხას რომ მიმართავს ცხენოსანი:

„რაღაც ერცელი, იდუმალი
შენ გმსახურებს ძალთა-ძალი.
უხილავი უკვდავება,
მეუფება მრავალთეალი;
როგორა სცნოს კაცის სისხლმა,
აქ ქვა-ქვას რომ დაადუღა,
რა დიდება იგულისხმა?
მითხარ, მუხა, დიდო მუხა!
მსელელობათა დიდთა მჩენი
მიდიოდნენ დღენი, თვენი,
ჟამი გაქრა, კაცნი წაყვნენ...
სად? ვერა სცნობს დანარჩენი;
ბევრი მოდგმა გადაშენდა
დამნგრეველი, გინდა მშენი,
მაგრამ განა მტერთა შენთა
საიდუმლო უთხრან შენი:
შემოსილო ერთდროს ღრუბლით,
გეხვეოდა მარად მუმლი;
იარებით დაიფარა
შენი მკერდი, შენი შუბლი.

ქვეყნის ისტორიის ეს დრამატული განცდა თითქოს ერთგვარი პოეტური ორეულია ხალხური სიმღერისა „მუმლი მუხასა", რომელშიაც ქართველმა ხალხმა მრავალჭირნაცადი სამშობლოს სული გაამეღავნა.

ჟამი დიდი ბედუკუღმართობისა სამშობლოს გულმხურვალე

შვილთა გულში მწარე ნაღველს აგუბებს. ესეც ხომ სამშობლოს სუნთქვაა.

„იყო საშინელი წამი,
გამყინველი როგორც შხამი,
როცა სული უდაბნოა
და არა ჩანს ზეცის ნამი.
არ არსებობს გაღიმება
არც ჩემდამი, არც თქვენდამი...
ო, სიმებო! ო, სიმებო!
ხომ გიგრძვნიათ თქვენ ეს წამი?"

მაგრამ პოეზია, რა ნაღვლიანი და სევდიანიც უნდა იყოს ის, თუ ეს სევდა და ნაღველი ხალხის ცხოვრების წიაღშია დაბადებული, მაინც ხალხის სიცოცხლისა და მისი სულიერი ხიმშვენიერის მაუწყებელია:

„იგი გზაა და ციმციმი —
და მის ქნარზე ბევრი ხიმი
სიცოცხლეა, თუ არ გაწყდა
ტლანქი ხელით დანამძიმი".

ჭეშმარიტი პოეზია აფხიზლებს და აცისკროვნებს ხალხის სულს და ამ სულითვე სულდგმულობს; იგი ტკივილებითვე მკურნალობს ქვეყნის ტკივილებს; იგი სამშობლოს ძველი და ახალი იარების გახხნაცაა და მოშუშებაც.

„მე ვიგონებ გარდამავალს
ამ დამეებს მრავალთმრავალს,
როცა მტერი მოგიხპობდა
ყოველნაირ გამოხავალს.
მაგრამ შენ რას გაყვედრიდნენ,
ან რა შეელახ, ანუ რა ვალს?
პკითხე მეხს და პკითხე გრიგალს,
შენს მწარე თავ-გადახავალს.
შენ ნუ გინდა, არ გაგონებ
უგზოობას, მწარე დარებს.
დიდიხნიდან შენზე ფიქრი
ამ არეზე დამატარებს.
ეშრომელად მქმნის, მედროშედ მქმნის,
და შემოქმედს დამადარებს,
არ გადამჩეხს, არ გადმისვრის,
ბევრჯერ გამიდარიხდარებს".

ამ აღსარებაშიაც ილანდება აკაკის პოეზიის ეროვნული ფესვები.

ბუნება? ბუნების მუსიკა, მისი სახე და მისი მოძრაობა ხომ მართლაც დაულეველი სუნთქვაა და გულისცემაა ქვეყნისა. ცხენოსანიც მიიჩქარის და თითქოს მას თან მისდევს საქართველოს ბუნების ფერების, ბგერების, ნაკვთების, ხვეულებისა და ხაზების ნიაღვარი.

„და ლითონის ცივი ბზინვით,
ამრეშუმის ქსოვილივით
სიერცე გადაჭიმულია
სახნავ-სათეს ველთ ლივლივით
და გზის ყოფილ ხვეულებით,
თითქოს რაღაც გრძნეულებით
შეიცვლება სახეობა
ხედით, ნაკვთით, ხვეულებით.
და იცვლება, და იცვლება
რისი ცვლაც კი შეიძლება:
არე-მარე, გარეგნობა,
მონათება, შენისლება.
თვითეული ჯაჭვი მთისა,
წვეტი ყოველ მწვერვალისა,
თვითეული გამოჩენა
ბორცვისა და გორაკისა —
თვით ხეობა, თვითონ ველი,
ხე ყოველი, ტყე ყოველი
აჩვენებს თუ რანაირად
უხვია და ულეველი,
რა ვრცელია და ძლიერი,
დიდებული, მშვენიერი,
უბოლოო, მრავალფერი,
განათება და ელფერი.
ისინი ხან უზარმაზარს
მოჩვენებით პგვანან ტაძარს;
როცა მილულებულ შუქში
მოიკიდებს ცეცხლი ნაცარს:
ისინი ხან ზვინებია,
ქარს რომ მიუძინებია,
ოქროს ნისლში უხვევია
და ქედს მიუცილებია.
ისინი მზეს სწყურდებიან,
ჩუმად გამოცურდებიან,
შეთბებიან, გზას იცელიან
და ქედს დაუბრუნდებიან.
ზოგი, როცა მზით ღვიედება,
შორით ამოტიეტიედება,
აენთება, გაბრწყინდება
და ხადღაც შორს გაციედება.
მრავალნი გზის პირებიან
ნისლში ჩაიძირებიან,
ინთქმებიან თითქო სადღაც
და კვლავ მოიმზირებიან.
ანდა, ასლა მზად არიან,
რომ ღელეიან-ღალადრიან
პაეროვან ბურუსებში
ელვარება გადარიონ;

მზად არიან შუქი ანთონ,
მიიფანტონ, მოიფანტონ,
მზის ჩასვლაში შეერიონ,
მტრედისფერად გაილანდონ.
ხან იიან-ვარდებიან
გზებით მიიმართებიან,
ცალკე კლდოვან მწვერვალებად,
გლეტჩერებად მყარდებიან“.

„რა ძვირფასი კერებია,
რა ნარნარი ჩქერებია,
მოძრაობენ იმნაირად,
თითქო სულიერებია“.

„რა სინაზით ელავს ველად
ლილისფერი მაჩიტელა,
დაუხრია კლდისკენ თავი
და სიზმრებში შედის ნელა“.

„ფოთოლთ ყღერა, წამთა ჭერა,
თითქო სჯერა და არც სჯერა,
ყვავილობის აღტაცებას
მისცემია ფერა-ფერა“.

იმისათვის, რომ მშვენიერი „ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტო“ ამოემღერა, პოეტის გენიას უნდა შეეწოვა არა მარტო ერის ცხოვრებისა და ერისათვის თავდადებულ ქართველთა გრძელი ძატიანე, არამედ მშობელი ქვეყნის ბუნების ულევი ნაირფერობაც.

ცხენოსანი გადადის დროთა მიჯნებსაც. იგი შემოდის ჩვენს დროშიაც. აქ მან ნახა

„სულ სხვა მხარე, სულ სხვა პუნე,
სულ სხვაგვარი საუკუნე,
სულ სხვა ნანა წუთისოფლის,
ახლის გრძნობით მოღუღუნე“.

და განახლებული ქვეყნის სუნთქვასა და გულისცემაშიაც ჩართულია აკაკის დიდი პოეზია. მშვენიერი სიმღერა გადადის ცოცხალი სახის მოძრაობაში. „ვიღაც დადის, თვალს აცეცებს და საყვარლის საფლავს ეძებს“. მართალია, სიმღერაში ისმის „ძველი დარდი და ნაღველი“, „გატეხილი გულის ოხერა“, მაგრამ

„მასში თრთის და ცამდე ადის
მოწყურება სიდიადის,
რაღაც დიდის და მაღალის,
რაღაც კარგის, იშვიათის“.

რა მართლად არის ნაგრძნობი ნამდვილი პოეზია, მუდამ რომ გა-

წყურებს დიადსა და ამაღლებულს, ნათელსა და იშვიათს, რაც ყოველთვის სახელდებული როდია, მაგრამ ადამიანის ზნეობრივ ძალებს ყოველთვის ამაღლებს და აფაქიზებს. ეს ესთეტიკური მრწამსიცაა, — აკაკისაც და გალაკტიონისაც.

სადღაც ჩონგური წკრიალებს... და ჩვენი დროის ადამიანის სულსაც ფრთებს ასხამს მშვენიერი, „თავო ჩემო", მიუხედავად იმისა, რომ იგი გარდასული დროიდან მოარხევს

„...უსაზღვრო მწუხარებას,
ულეე ცრემლთა მდუღარებას

ვარამს რასმეს და გულსაკლავს,
ფერმოღრუბლულ ბედის ვარსკელავს,
წუხილს უბედურებისას,
ნაღველსა და ვაი-ვაგლახს".

სიმღერა, რომელიც ასე შეიტკბო და შეითვისა ხალხმა,

„მთელი ცაა, მთელი ზღვაა,
მაგრამ მეტად, მეტისმეტად
ნაღვლიანი სიმღერაა".

ეს ნაღველი კი დაბადებულია ქართველი ხალხის გულში იმ დროს, როდესაც იგი გმინავდა ეროვნული და სოციალური ჩაგვრის ორმაგი უღლის ქვეშ. ლექსიც „გახდა ხალხის კუთვნილება... რადგან სწორად გამოხატავს მისი გულის მოძრაობას". აქ პოეტი იწყებს მსჯელობას. მხჯელობა, რასაკვირველია, არ არის პოეზიის ორგანული თვისება. თუმცა გაჩნია, სად და როგორ. დიდი ოსტატი მას ზოგჯერ შესანიშნავ პოეტურ განათებად აქცევს.

პოეტი აყენებს ფრიად დიდ საკითხს:

„რისთვის, მაინც, გვჭირდება ჩვენ
იმ წარსულის მწუხარება!"

და იქვე პასუხობს:

„ის გვჭირდება მის მიხედვით,
თუ რა გრძნობას გამოხატავს
თავის დარდით, თავის სევდით,
მას შეგნება უნდა მტკიცედ
მომავალის ხმით და ფიცით.
ფახი თანადროულობის
ჩვენ წარსულის ცოდნით ვიცით".

ეჭვი არ არის, რომ ეს მსჯელობაა, მაგრამ ფრიად საგულისხმო. პოეტის აზრიც საკმაოდ ნაყოფიერია. შესაძლოა, მან მიგვიყვანოს ხაინტერესო დასკვნებამდე პოეზიის ისტორიული არსის შესახებ და თვით გალაკტიონის ადრინდელი სევდიანი ლექსების გასაღებიც გვიჩვენოს.

ადამიანებს, თავისთავად, მწუხარება და ნაღველი არც ძველისძველი, არც ძველი და არც ახალი არ სჭირდებათ. მაგრამ მათ მუდამ სჭირდებათ ადამიანობა და ადამიანური გრძნობები ანუ ყოველივე ის, რაც ადამიანურია. თავისი კონკრეტულ-ისტორიული შედგენილობით ჩვენი დროის ადამიანისთვის უცხოა, მაგალითად, ბედისწერის მწარე განაჩენიც ოიდიპოსის მიმართ, შუშანიკის წამებაც, ტარიელისა და ავთანდილის დიდი თავგადასავალიც, ჰამლეტისა და ოტელოს ტრაგედიებიც, ანა კარენინას სულიერი დრამაც, მაგრამ ყოველივე ეს ადამიანებისათვის მუდამ საჭირო, ახლობელი და მიმზიდველი იქნება თავისი ადამიანური შინაარსით. ხელოვნებაც, პოეზიაა იგი თუ მხატვრობა, მუსიკა თუ სახიობა, სხვას არაფერს შეიძლება ემყარებოდეს, თუ არა ადამიანურობის მარადიულ საწყისებს. მხოლოდ ხელოვნება ინახავს ყოველივე ადამიანურს თავის განუმეორებელ კონკრეტულ-ინდივიდუალურ სახიერებაში. და სწორედ ადამიანურობის მარადიული საწყისები ანიჭებენ ხელოვნების ჭეშმარიტ ქმნილებებს საუკუნეობრივ სიცოცხლეს. ხელოვნების მშვენიერებაც მარადიულ-ადამიანურის განსახეებაა შინაარსისა და ფორმის ერთიანობაში. იგი დამთავრებულიც არის ყოველ ცალკეულ ნაწარმოებში, მაგრამ ამავე დროს მრავალწახნაგოვანი და უწყვეტი ისტორიული პროცესიცაა. ამიტომ ხელოვნების წარსული სრულუფლებიანად მონაწილეობს მის აწმყოსა და მომავალში. შეიძლება ითქვას, რომ ხელოვნებას აქვს გრძელი ისტორია, მაგრამ არა აქვს წარსული, სამუდამოდ გარდასული და დაკარგული.

დიდი პოეზია, გარდა იმისა, რომ ესთეტიკურ სიამოვნებას გვანიჭებს, თავისი დროის ადამიანური შინაარსის ცოდნასაც გვაძლევს. წარსულის ცოდნა კი, პოეტის სავსებით მართებული აზრით, აუცილებელია იმისათვის, რომ თანადროულობა გავიგოთ და შევაფასოთ.

აკაკიმ, პოემის მიხედვით, ყველაზე სავსედ, ყველაზე მრავალმხრივად გამოხატა თავისი დროის საქართველოს ადამიანური შინაარსი, ქართველი ხალხის ეროვნული და ხოციალური ტკივილები, მისი ზნეობრივი იდეალები.

პოემის ავტორის ფართო ისტორიულ ერუდიციას მოწმობს პოემის ის საკმაოდ ვრცელი ნაწილი, რომელშიაც დახასიათებულია საქართველოს მდგომარეობა იმ დროს, როდესაც იგი მეფის რუსეთის კოლონიად ანუ „ერთ საცოდავ პროვინციად გადაიქცა", როდესაც მეფის მოხელეთა განუკითხავი ძალადობა, შეერთებული ქართული ფეოდალური არისტოკრატიის ასევე განუკითხავ ბატონობასთან, აუტანელი გადასახადები, შიმშილი და სიღატაკე, ეროვნულობის ყოველგვარი გამოვლენისა და „საყვარელი დედაენის" დევნა იწვევდა ქართველი ხალხის, ქართველი გლეხობის აჯანყებებს, რასაც თვით-

მპყრობელობა სისხლის ტბორში ასრჩობდა. ქართველი ხალხის ბევრი სისხლი, ცრემლი და ენერგია შეიწირა ეროვნული და სოციალური ჩაგვრის ამ დიდი ბედუკულმართობის დრომ. მაგრამ, ბოლოს, მეფის მთავრობა თითქოს მისვდა, ანუ პოემის სიტყვებით რომ ვთქვათ:

„როგორც იქნა, მიხვდა მძორი,
რომ კელა, დასჯა და ტერორი
სასელმწიფოს მართვისათვის
გზა ვერ არის სწორსე სწორი“.

მიხვდა, რომ

„საჭიროა გზა მელური,
მგლური, თითქოს მეზობლური“.

და აი, ვორონცოვმა „შეუძახა მისიანებს“... მცირედი დათმობებით, კარიერებითა და ჩინებით დაიწყო ქართველი თავადზანაურობისა და მისი ინტელიგენციის „მოთაფლვა“. და ამათმა უმეტესობამაც ადვილად იცვალა ფერი: ქართველი ხალხის ეროვნული და სოციალური კეთილდღეობისათვის ბრძოლასა და თავდადებას მათ არჩიეს „სატანასთან მეგობრობა“. ეს იყო ჟამი სინიდისის დიდი განსაცდელისა, როცა

„პატიოსან კაცად ყოფნა
ხომ ძნელია და ძნელი.

ო, რა მწარე განსაცდელია! ეს ხომ საშინელი ტკივილი და წყლულია, ყველა იმ დროისა და ვითარების, როდესაც საზოგადოებრივი ცხოვრების ზნეობრივი საფუძვლები იმდენად მოშლილი და შერყეულია, რომ დიდი სულიერი რაინდობაა საჭირო იმისათვის, რომ ადამიანმა ადამიანობა შეინარჩუნოს. ეს ხომ ადამიანის ამაღლებული სულის კვნესაა იმ დროს, როდესაც ზნეობისა და სინიდისის ხმას ეგოიზმისა და პირადი განდიდების სახადაღებული ვეშაპი ნთქავს.

განა აკაკისა და ილიას არ შეეძლოთ ქედი მოეხარათ გაბატონებულთა წინაშე, ჩინ-მედლები მიეღოთ, გაქსუებულ მოხელეთა სავარძლებში ჩამსხდარიყვნენ და ეცხოვრათ „მხიარულად, თავადურად, ხელგაშლილად“.

მაგრამ არა. სწორედ ამ დროს აკაკი წერეთელი — შვილი „იმერთ მეფის შთამომავლის.... ძველისძველი ფეოდალის“, მაგრამ ხალხის წიაღში აღზრდილი გენია —

„ილიასთან ერთად, მხლებლად,
გამოვიდა თავის კლასის
ბრალმდებლად და მამხილებლად“.

პოემა უმღერის დიდი მგოსნის ამ სულიერ რაინდობას, მისი

„მოუსყიდველი ჩანგის“ სიწრფელეს, ჩანგისას, რომელიც მხოლოდ სიმართლეს მსახურებდა და სიმართლით იმარჯვებდა.

საყურადღებოა პოემის ერთ-ერთი მოტივიც იმის შესახებ, რომ აკაკი ქართველი ხალხის დემოკრატიული ფენების, კერძოდ კი გლეხობის სულისკვეთების გამომხატველი იყო არა მხოლოდ იდეურად, შეგნებით, არამედ ემოციურადაც, გრძნობათა წყობითაც და სწორედ ამიტომ გახდა იგი მთელი საქართველოს გულის უღრმესი მესაიდუმლე, რომ იგი თანაბრად ახლობელი და გასაგებია ქართველთა ყველა ტომისათვის, რომ მისი პოეზია უაღრესად ხალხურია. შემთხვევითი არ იყო, რომ „ერთ მშვენიერ ხალხურ ლექსზე“, მესტვირე რომ მღეროდა, აკაკიმ თქვა: არამც თუ „მე, უბრალო მოშაირე“, არამედ თვით რუსთველი მოაწერდა ამას ხელსო. ამ დეტალით პოემა გამოხატავს იმას, რომ აკაკის პოეზიის თავანკარა წყაროს ხალხური შემოქმედება, ქართველი ხალხის უმდიდრესი ზეპირსიტყვაობა წარმოადგენდა.

პოემა თავისებურად გადმოსცემს აკაკის მსოფლმხედველობის საათავეებს, მის შინაარსს!

როგორ მოვიქცეთ, რა ვაკეთოთ? — ეს დიდი და მწვავე საკითხი იდგა ილიას, აკაკის და მათი ქართველი თანამოაზრეების წინაშეც ისე, როგორც იგი იდგა ჩერნიშევსკისა და მისი მიმდევრების წინაშე.

„რა ვაკეთოთ? — ეს საკითხი
აკაკის წინ ბევრჯერ იდგა“.

მაგრამ, თუ რუსი რევოლუციურ-დემოკრატებისათვის ამ საკითხს მხოლოდ სოციალური შინაარსი ჰქონდა, ე. ი. საქმე ეხებოდა მოქმედების სოციალ-პოლიტიკურ პროგრამას, აკაკისა და ილიასათვის იგი მწვავე ეროვნული ტკივილების მკურნალობის საკითხიც იყო. ამიტომ იყო, რომ აკაკის მხურვალე პატრიოტული გულის ფეთქვას ასე ესალბუნებოდა ბრძოლა დიდი გარიბალდისა, ვინც, „კეთილშობილ ძლიერებას, სამშობლოსათვის თავდადებულ გმირის განსახიერებას“ წარმოადგენდა.

აკაკის მსოფლმსედველობაც ამ ორი ნაკადის — რევოლუციურ-დემოკრატიული იდეებისა და ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლის პროგრამის სინთეზში, მათს შერწყმაში მდგომარეობდა. აკაკის კარგად ესმოდა, რომ საქართველო თავს ვერ დაიხსნიდა რუსეთის თვითმპყრობელობის — ამ სისხლისმწოვი ურჩხულის ბრჭყალებიდან, თუ ამ ურჩხულს თავს არ მოჰკვეთდა რევოლუციური ძალა. ამიტომ მას საჭიროდ მიაჩნდა ეროვნული თვითშეგნებისა და სოციალური სამართლიანობის გრძნობის გაღვივებით ქართველი ხალხის მთელი

ძალების დარაზმვა და მათი მიქცევა დიდი რევოლუციური მოქმედების სადინარში. ამიტომ მოითსოვდა იგი საქართველოს სიმბოლოს — ჩონგურის სიმების შეხმატკბილებულ ჟღერას. საგულისხმოა ის შეფასება, რომელსაც ამასთან დაკავშირებით გალაკტიონი აძლევს აკაკის უკვდავ პოემას — „თორნიკე ერისთავს“.

დიდმა პოეტმა „ფერგადასულ წარსულს“ მიმართა არა იმიტომ, რომ უბრალოდ დამტკბარიყო იმ სურნელებითა და რომანტიკით, რაც ყოველთვის ახლავს ხოლმე ძველ ამბავს, არამედ იმიტომ, რომ „მომავალის გზა და ხიდი“ ეჩვენებინა. პოეტმა გამოკვეთა სახე დიდი მამულიშვილისა, როგორც ეროვნული თვითშეგნების, მოქალაქეობრივ-ზნეობრივი მოვალეობის მაგალითი და იდეალი. მან ყოველივე ამქვეყნიური სიტკბოება დასთმო ზეცისადმი სამსახურის გამო, სულის ამ უმაღლესი ნეტარების გამო. მაგრამ სულის ეს უმაღლესი ნეტარებაც უკუაგდო, როდესაც სამშობლოს სამსახური მოსთხოვა.

ადამიანისა და ერის ზნეობის საფუძველთა საფუძველის — სამშობლო ქვეყნისათვის თავდადების გრძნობის აღზრდას ისახავს მიზნად აკაკი თავის, „თორნიკე ერისთავში“.

> იგი არის მოწოდება,
> ქადაგება უმძაფრესი,
> ძახილია პოეტისა,
> ძმებისათვის, სხვებისათვის,
> მთელი საქართველოს მკვიდრთა
> გაერთიანებისათვის“.

არაო, ამბობს გალაკტიონი, აკაკი არ ივო მხოლოდ თანდაყოლილი ინსტინქტებით აგალობებული ბულბული საქართველოსი, უდარდელი და გულგრილი გენია, რომელმაც უბრალოდ „მიილოცა, მოილოცა“ და მხოლოდ ტკბილი ჰანგები მოფინა ქვეყანას. არა, მისი ანკარა, წკრიალა და ძალდაუტანებელი ლექსები მშობელი ხალხის ტკივილებით გაწამებული და დიდი ფიქრებით აღსავსე მაღალი სულის მშვენიერი გამოსხივებანია. თუ, ერთი მხრივ, აკაკი თავის ნარნარი და ტკბილი ჰანგებით წარმტაც ადამიანურ სილამაზესა და სიმშვენიერეს, „სულის მაღალ ზნეობას და სისპეტაკეს“ ამკვიდრებდა, მეორე მხრივ, თავისი მწარე და გესლიანი სიტყვით სალხის მტარვალებს, გადაგვარებულ და ზნეობრივად დაცემულ კაცუნებს ჰგმირავდა. ამ ცის, მიწის, სიყვარულისა და სათნოების, გლეხისა და მუშის შრომის, ქართული აკვნისა და ქართული გაზაფხულის მშვენიერ ხაგალობლებს რომ ამბობდა, იმავე დროს მწარედ დასცინოდა „აპელაციის მცოდნეს“ და, რაც მთავარია, ხანჯლის წვერს მტრის გულთან მოციქულობას შესთხოვდა. გალაკტიონმა კარგად გამოხატა

აკაკის პოეტური გენიის ბუნება, რომ იგი თავის თავში აერთებდ„მომღერალსა და უარმყოფელს... ორფეოსს და მეფისტოფელს“.

თავისმა დრომ პოეტს გული წვეთ-წვეთად აუვსო ნაღველითა და შსამითა, ისე ვით საუკუნეში სხვადასხვა მრავალ წამითა. მაგრამ ბრძოლის ცეცხლი და ენინი მას არასდროს არ განელებია და როდესაც სამშობლოს სული გმინავდა:

„წყედიადია, ცივა, ბნელა,
საით უნდა იყოს შველა?
წინათგრძნობამ პოეტისამ
იგრძნო შორი ცისარტყელა“.

გალაკტიონს აკაკის პოეზია მთლიანად აღებული — გააზრებული აქვს, როგორც მთელი ქართველი ხალხის გონებრივი და ზნეობრივი ძალების, მისი პროგრესულ-რევოლუციური პოტენციის უღრმესი გამოხატულება.

„მან გულწრფელად, ეაჟკაცურად,
გააღვიეა ბრძოლის ქურა,
ძალებს რევოლუციისას
მკეეთრი სიტყვით ემსახურა“.

გალაკტიონს ასე სჯერა: მეცხრამეტე საუკუნემ ბევრი პოეტი მოგვცა, მაგრამ პოეტი, როგორც პოეტი,

„ეინც მთლიანად ასახავდა
თავისთავს და თავის დროსა,
ეინც გაფრენა იყო ქნარის...
ეინმე — მსგავსი აკაკისა
არ ყოფილა და არ არის“.

დე, მხოლოდ განსაკუთრებული სიყვარულის გამო იყოს თქმული ეს სიტყვები, მაგრამ ეს განსაკუთრებული სიყვარულიც, დაბადებული დიდი პოეტის გულში, ხომ სიმართლეა თავისებური.

„კურთხეულ იყოს, კურთხეულ იყოს“... ქნართა უკვდავთა მარადი ეღერა!

1960

წავიდა ჩვენგან

წავიდა ჩვენგან დიდი პოეტი.

ვაეას შემდეგ ესოდენ კაშკაშა მნათობი არ მოსწყვეტია ქართული პოეზიის ცას.

იმთავითვე ორ დიდ საგანს ეწირებოდა იგი, როგორც პოეტი, როგორც კაცი.

საქართველო, უწინარეს ყოვლისა;
პოეზია, უწინარეს ყოვლისა.

უეცარი ტრაგიკული წერტილი დაესვა მშვენიერ პოეტურ სიცოცხლეს და დამთავრდა ძვირფასი წიგნიც, განუმეორებელი და უკვდავი წიგნი. ამიერიდან სულ მეტი და მეტი ძალით ვიგრძნობთ ამ წიგნის სიმშვენიერეს. ოდითგანვე ასეთი ყოფილა ჭეშმარიტი პოეზიის ბედი.

გალაკტიონი პოეზიისათვის იყო დაბადებული და მისი პოეტური მემკვიდრეობა მართლაც შლის საზღვარს მის სიცოცხლესა და მის უკვდავებას შორის. სიკვდილი აქ სახსენებელი არ არის.

დროშები ჩქარა!

გალაკტიონს თამამად შეიძლება ეწოდოს მეოცე საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს მგრძნობიარე გულის დიდი მესაიდუმლე, მის შემოქმედებას კი — გრძნობათა მშვენიერი მეცნიერება.

ყველას რაიმე აქვს სახსოვარი!

ქართველი ხალხიც თავის უძვირფასეს სახსოვართა შორის მუდამ სასოებით შეინახავს გალაკტიონის ბევრ ხელიხელ საგოგმანებელ ლექსს.

„ვწერ ვინმე მესხი მელექსე,
რაც კი მიელია მე გზები.
ჯერ ლექსი მწვავდა, მერე მზე,
ჯერ მზე და მერე ლექსები“.

ამ დღეებში, ალბათ, ყველას ყურში გვიჟღერს გალაკტიონის ლექსების მუსიკა, დაგვდევენ და ფუტკარივით გვეხვევიან მისი შესანიშნავი სტრიქონები.

ატმის ხე იდგა თაიგულივით...

გალაკტიონის გენია ჩვენი საუკუნის დამდეგის რევოლუციურმა რომანტიკამ გააღვიძა. იმ დღიდან პოეტის მშფოთვარე გული ეპოქის ბევრმა ნაპრალმა გაბზარა და მის სულში ბევრი ურუანტელი, ბევრი იმედიცა და უიმედობაც, ბევრი ტკივილიცა და სიხარულიც დააგუბა.

გალაკტიონის დიდი პოეზია ორ პოლარულ პათოსს შორის არის გაშლილი: მიჯაჭვული ამირანის მწუხარე და უიმედო გოდებიდან („აღარ გათენდება ღამე საზიზღარი! რომელი საათია?“) ახსნილი და ჯაჭვებდალეწილი ამირანის სიხარულამდე („სულ რომ არ იყო ქვეყნად ღიმილი, შეხედე ახლა რაოდენია“, „აგერ მძლავრი და ტიტანი, მოსჩანს კავკასიის ტანი, მიჯაჭვული აქ იყო და აქ აეშვა ამირანი“).

პოეტის მშვენიერი ლექსები მუდამ ფრთას გასხავთ, სასიცოცხლო ენერგიას გმატებთ, რადგან გრძნობთ უდიდეს პოეტურ ენერგიას, გრძნობათა დიდ ადამიანურ სიღრმესა და სისავსეს.

„ოპ! ეს ფოთლები, ფენილი ქარით,
ეს მწუხარე და ნაზი ზმანება,
ეს ყვავილები, ეს ცა მითხარით,
არავის თქვენგანს არ ენანება?

არა, ასეთი პოეტური ხილვები კი არ შლიან და არღვევენ ჩვენს სულს, არამედ ამთლიანებენ და აფართოებენ ემოციურად, ესთეტიკურად. დეკადანსის საბედისწერო რუბიკონი გალაკტიონმა თითქმის იმთავითვე გადალახა თავისი დიდი პოეტური ტალანტით... გალაკტიონის მთავარი მემკვიდრეობითი ძარღვი ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ილიას, აკაკის, და ვაჟას პოეტური სამყაროდან მოდის... და ისიც მათ მწკრივშია ჩამდგარი.

მართალია, გალაკტიონმა თითქოს უცხოური მოტივებიც შემოიტანა ქართულ პოეზიაში, მაგრამ იგი მაინც უაღრესად ქართველი ეროვნული პოეტია, არა იმდენად გარეგნული ნიშნებით, რამდენადაც თავისი სულის თვისებებით, პოეტური აზროვნების ხასიათით. სწორედ იმიტომ შესძლო გალაკტიონმა ქართული ლექსის უღრმესი და უდიდესი განახლება, რომ იგი ყველა ფესვით შეჭრილი იყო დიდ ქართულ პოეტურ მემკვიდრეობაში, რომ უბრწყინვალესად ფლობდა ქართული ენის სტიქიას. პოეტი საოცარი ძალით გრძნობს ქართული სიტყვის სურნელებას, მუსიკას, ფერს, შინაგან ნასატს. იქნებ ამიტომაც ითარგმნება იგი ასე ძნელად სხვა ენებზე.

„მთები აჭრელდა, როგორც ჟირაფი,
მატარებელი მიპქრის ბინდებად,
ახლა იწყება წიფის გვირაბი,
თქვენ ხომ არაფრის შეგეშინდებათ?"

რა შესანიშნავად არის მოქნეული ქართული სიტყვა!

დღეს გალაკტიონის ცხედარს მიიბარებს მთაწმინდა; თბილისს, ქუთაისს, მთელ საქართველოს მოაკლდება პოეტის ცოცხალი სახიერება, მაგრამ ქართველი ხალხი სასოებით მოუვლის მის შესანიშნავ პოეზიას — ახალი ცხოვრების მშენებელი ადამიანის სულისა და ესთეტიკური გრძნობების აღზრდის ამ ანკარა წყაროს.

1959 წ., 21 მარტი

იმდენი მიწა სად არის...

(ფიქრები ვაჟაზე)

ამბობენ, ვაჟა მთის მგოსანიაო. მსოლოდ მცირეოდენი სიმართლეა ამაში.

ვაჟა, მართლაც, საქართველოს ქედების ძუძუნაწოვია, საქართველოს მთების ღვიძლი შვილია. მაგრამ მთის ყოფით, მთის საკითხებით არასდროს არ შემოზღუდულა მისი მოქალაქეობრივი და პოეტური თვალსაწიერი.

რასაკვირველია, როგორც ყოველ შემოქმედებას, ვაჟას შემოქმედებასაც აქვს თავისი გარკვეული ისტორიულ-ყოფითი და ბიოგრაფიული სათავე. მაგრამ როგორც დიდი, წყალუხვი მდინარე არ არის თავისი სათავის უცვლელი გაგრძელება თუ განმეორება, ვაჟას შემოქმედებაც ასჯერ თუ ათასჯერ აჭარბებს თავის სათავეებს.

ვფიქრობ, ვაჟას გენიის სიდიადე კარგად და ლამაზად არის ნაგრძნობი მისი ვაჟის — ვახტანგის ნათქვამში — იმდენი მიწა სად არის, რომ შენი გული დაფაროსო.

მით უკეთესი, რომ ეს ჰიპერბოლა ისევ ვაჟადან მოდის, რომ იგი ვაჟას გულისთქმის მონაშუქია. გაიხსენეთ, პოეტის ერთ-ერთი ადრინდელი ლექსი „მწყემსი ქალი", რომელშიაც მკაფიოდ და შთამბეჭდავად არის გამოძერწილი სახიერება მკლავზე. თავდადებული, უდრტვინველად მძინარე, ლამაზი, სუჭუჭთმიანი ქალისა, ვისაც ფეხთ ქალამანი და ტანთ გაცვეთილი კაბა აცვია, ზურგზე გუდა ჰკიდია, თავთან კომბალი უძევს. პოეტი მხურვალედ ევედრება ზეცას, რომ მან კალთა აფაროს ამ „ტყის ანგელოზს". ლექსის გარეგნულ უბრალოებაში იმალება მშვენიერი შინაგანი ფორმა, სადაც ყოველი ნაკვთი, ყოველი კავშირი აცოცხლებს ერთ მთლიან სურათს, რასაც ამოავრებს მშვენიერი ლირიკული აღსარება და ვედრება:

თუ მის თვალები გაპქრება
და სხივს არ მომაყრიანო,
გულის წყლულს არ მომირჩენენ,
ნისლებს არ გადმიყრიანო,
რაც ქვეყანაზე მიწაა,
სულამც მე მომაყრიანო.
თქვენც გეხვეწებით, ხვებო,
და შენც, მდინარეე ხმიანო,
ე გოგო — ჩემი სიცოცხლე —
არაფრით დამიზიანო!

ამ აღსარება-ვედრებას რაღაც დიდ ადამიანურ განზომილებაში შევყავართ. იმდენად დიდია გრძნობა გულშემატკივრობისა და სიყვარულისა ამ მძინარე გოგონას მიმართ (მაშასადამე, ყოველი ასეთი უმწიკვლო არსების მიმართ) და იმდენად დიდი იქნება მისი დაღუპვით გამოწვეული მწუხარება, რომ ამ გრძნობებს ჩვეულებრივი სამარე როდი შეეზომება, — მთელი დედამიწა უნდა მესამაროსო („რაც ქვეყანაზე მიწაა, სულამც მე მომაყრიანო"). თავის მხრივ ამ თქმას, ალბათ, კავშირი აქვს ხალხურ ფრაზებთან („დედამიწამ პირი უყოს..."; „მიწავ, გაუღე კარია" და სხვ.), მაგრამ ვაჟას, როგორც ვხედავთ, პირველადი მასალა გარდაქმნილი აქვს პოეტური სურათის მშვენიერ ლირიკულ ნაკვთად, გრძნობათა დრამატულ ტოლფარდობად, რაშიაც გულშემატკივრობისა და სიყვარულის ღრმა კაცობრიული აზრი იმალება.

თავიდან ამ ლექსს მხოლოდ ერთი მაგალითისთვის მივმართე. მაგრამ, როგორც ვხედავთ, ლექსმა სხვა მხრივაც შემიყოლია; შემიყოლია, რადგან აქ უკვე იგრძნობა პირველი თესლი ვაჟას დიდი ჰუმანიზმისა, რის ქვაკუთხედსაც წარმოადგენს სწორედ უშუალო, შეურყვნელი თუ პირველქმნილი ადამიანური საწყისის უღრმესი სიყვარული და ასევე ღრმა გულშემატკივრობა ყოველივე ცოცხალი არსებისადმი, რასაც კი ძალუძს იტანჯოს. კითხვას — „ვინ არის ნიჭიერი მწერალი?" ვაჟამ შემთხვევით როდი უპასუხა: ის, „ვისაც დიდად უყვარს ადამიანი, დიდად მოწადინებულია გააბედნიეროს იგი, ვისაც დიდად უყვარს ცხოვრება და ენიაზება მისი გაუკეთესება. ამისთვის საჭიროა დიდი გრძნობა, დიდი ცოდნა ადამიანის სულისა და მისი ცხოვრებისა".

ვაჟამ, როგორც შემოქმედმა, როგორც მხატვარმა, თავის დროში წამოიწყო ჰუმანიზმის თავისებური ახალი თავი. ასე რომ არ ყოფილიყო, ვაჟა ვერც ჩადგებოდა დიდ და პირველხარისხოვან შემოქმედთა მწყობრში, ისე, როგორც ნამდვილი დიდი მეცნიერი არ შეიძლება ეწოდოს იმას, ვისაც თავისი დარგის არც ერთი მოვლენის, არც ერთი საგნის რაიმე ასალი კანონი, თუ სულ მცირეოდენი

საიდუმლოებაც კი არ ამოუხსნია, დიდი პოეტი, დიდი შემოქმედი არ შეიძლება ეწოდოს იმას, ვისაც ადამიანის სულიერი ცხოვრების უსასრულოდ მრავალ კუთხეთაგან არც ერთი კუთხე არ გაუნათებია ახალი შუქით.

ვაჟას პუბლიცისტიკა ყოველგვარ ეჭვს გარეშე გვიჩვენებს, რომ თავისი სოციალ-პოლიტიკური შესედულებებით ვაჟა რევოლუციურ-დემოკრატთა პოზიციაზე იდგა. მაგრამ ამ მხრივ იგი არაფრით იყო ორიგინალური და განსხვავებული. საკუთრივ ვაჟა-ფშაველა იწყება და უმაღლეს მწვერვალს აღწევს სწორედ თავის მხატვრულ შემოქმედებაში.

დროთა ვითარებაში ვაჟას მთელი პოეტური სამყარო სულ უფრო და უფრო გამობრწყინდება და საცნაური გახდება, ოღონდ იხაროს და იზარდოს ფესვებმა მისი სიტყვისა.

ვფიქრობ, ქართული ლიტერატურულ-კრიტიკული აზროვნება დღემდე დიდ ვალშია ამ ბუმბერაზი ქართველი შემოქმედის წინაშე. ვაჟა ჯერ კიდევ მოელის თავის ღრმა მკვლევარს. ეს, რასაკვირველია, ოდნავადაც არ ამცირებს იმ ლიტერატორთა დიდ ღვაწლს, ვაჟას სიდიადეს რომ ჩაწვდნენ და ჩვენც გვაგრძნობინეს იგი. საგულისხმოა, რომ ამ მხრივ პირველი ზარის ჩამორეკვა დიდ ილიას მიეწერება.

მართალია, დღეს ჩვენში არავინ ხდის საეჭვოდ ვაჟას გენიოსობასა და მისი შემოქმედების განუმეორებელ მომხიბვლელობას. მაგრამ ზოგიერთი ნარკვევისა თუ მოგონების წყალობით მისი სახელის ირგვლივ მაინც გროვდება ერთგვარი ჯანღი და ნისლი. მათ შორის, ჩემი აზრით, ფრიად ცუდია, როდესაც იმის ცდაში, რომ როგორმე ნათელჰყონ ვაჟას შემოქმედების ხალხურობა და გვიჩვენონ მისი ხალხური სათავეები ნებსით თუ უნებლიეთ გვერდს უვლიან, ან ჩრდილში ტოვებენ საკუთრივ ვაჟას დიდ პოეტურ ხელოვნებას. ამით კი არსებითად ხალხური პოეზიის დონემდე დაჰყავთ მისი შემოქმედება. ზოგჯერ თვით პოეტის პიროვნებასაც მეტისმეტად აეკზოტიურებენ და „ამიწიერებენ“, მას რაღაცნაირ დეეკაცად სახავენ, ვინაც ხან კარგ მოკრიველსავით ამოქმედებს მუშტებს, ხან ხატობებში ღრეობს, ხმალ-ხანჯალსაც ატრიალებს, დროდადრო კი მხარზე ხურჯინგადაკიდებული მოაბოტებს თბილისისაკენ... ზოგიერთი ასეთი ფაქტი ემპირიულად, შესაძლოა, მართალიც არის, მაგრამ პოეტის ცხოვრების მთლიან სურათში მაინც არის შეპარული ლეგენდა, ლეგენდა, რაც ასე თუ ისე ყოველთვის აედევნება ხოლმე დიდი პიროვნების სახელს, მით უმეტეს, თუ ამას ხელს უწყობს ამ პიროვნების განსხვავებული ბიოგრაფიაც.

მართლაც, ვაჟას ყოფითმა ბიოგრაფიამ, კერძოდ იმან, რომ იგი მეტწილად მთის სოფელ ჩარგალში ცხოვრობდა, მწყემსობდა, გუთ-

ნისდედობდა, ნადირობდა და თანაც მთის ხალხური პოეზიის ანკარა წყაროს ეწაფებოდა, — ზოგიერთი შესანიშნავი მოაზროვნეც კი დაეყენა ერთგვარი ბიოგრაფიზმის გზაზე პოეტის შემოქმედების შეფასებაში, ვაჟა ჩამორჩენილი და პრიმიტიულად მოაზროვნე პოეტი არისო. სხვათა შორის, ეს ჩვენებური ბიოგრაფიზმი არ იყო მოკლებული კრიტიკის ფრანგული სკოლის, კერძოდ სენტ-ბევის ერთგვარ გავლენას. ერთ დროს ზოგიერთმა ლიტერატორმა ვაჟა თემურ-პატრიარქალური წყობილების იდეოლოგადაც კი დასახა, თემური წყობილებისა, რის გადმონაშთებიც მართლაც დიდხანს იყო შემორჩენილი საქართველოს მთიანეთში. ეჭვი არ არის, რომ პოეტის ბიოგრაფიისა და მისი შემოქმედების სხვადასხვა ფაქტების აღრევამ წარმოშვა ზოგიერთი მცდარი წარმოდგენა. ვაჟას დიდი მხატვრული მემკვიდრეობის — ამ დიდი ეროვნული საუნჯის გაგება, სამწუხაროდ, დღესაც არ არის მთლად თავისუფალი ბიოგრაფიზმის ზოგიერთი დანალექისაგან. ზოგჯერ დღესაც ჰგონიათ, რომ ვაჟა მხოლოდ მთის მგოსანია ანდა დიდად ნიჭიერი ხალხური პოეტია, რომელმაც მხოლოდ მთის ხალხური პოეზიის მარგალიტები შეკრიბა და მძივებად აასხა. მაგრამ გარეგნულად რა ეფექტურიც შეიძლება იყოს ასეთი წარმოდგენა, არსებითად იგი მცდარი წარმოდგენაა. ეს იმასა ჰგავს, რაც სხვადასხვა ფორმით კიდევაც თქმულა ხოლმე, — რომ თქვან, რაკი გოეთეს „ფაუსტს“ მრავალი ფოლკლორული წყარო გააჩნია, გოეთე დიდი ხალსური პოეტია, რომელმაც მხოლოდ ხალხური პოეზია აასხა მძივებადო.

უმართებულო იქნებოდა მეორე უკიდურესობაც. შეეცდებოდით, თუ ვიფიქრებდით, თითქოს პოეტის ბიოგრაფიას არ ჰქონდეს უდიდესი მნიშვნელობა მისი მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებაში. ასევე დაგვაშორებდა სიმართლესა და სინამდვილეს პოეტის შემოქმედების ხალსური წყაროების უგულებელყოფა.

არსებითად საკითხი ეხება იმას, თუ საიდან დავიწყოთ შემოქმედის ახსნა, შემოქმედის გაგება; რა რით გავანათოთ, ანუ უფრო მართებულად, რა რას ანათებს თავისთავად: ყოფითი ბიოგრაფია შემოქმედებას, თუ შემოქმედება ბიოგრაფიას? კაცმა რომ თქვას, განა თვით შემოქმედება არ არის ყველაზე დიდი და ყველაზე მართალი ბიოგრაფია შემოქმედისა? და ისე, როგორც ყოველი ადამიანი ყველაზე ნათლად და ყველაზე მკაფიოდ თავის საქმეებში მოჩანს, განა პოეტიც ყველაზე მეტად თავის ქმნილებებში არ მეღავნდება?

ბიოგრაფიზმის ცალმხრივობამ თავი იჩინა არა მარტო ვაჟას შემოქმედების, არამედ მისი პიროვნების მიმართაც. მაგალითად, ისიც ხომ ითქვა, რომ თითქოს ვაჟა მოკლებული იყო თავისი დროის ევროპული ფილოსოფიური აზრისა და მხატვრული კულტურის ცოდ-

ნას. ეს ლეგენდა დღეს სრულიად გაფანტულია. ვაჟას მთელი ლიტერატურული მემკვიდრეობა თვალნათლივ მოწმობს, რომ ვაჟა არათუ იცნობდა მსოფლიო ფილოსოფიური და მხატვრული ლიტერატურის ბევრ ნაწარმოებს, არამედ კიდევაც ეკამათებოდა ზოგიერთი მათგანის ამა თუ იმ დებულებას...

ზოგი იმასაც ფიქრობდა, რომ ვაჟა გულგრილად ეკიდებოდა თავისი დროის მწვავე საკითხებს, რომ იგი გვერდს უვლიდა ეპოქის სოციალურ წინააღმდეგობებს და სრულიად განმარტოებულად იდგა მთელს ქართულ ლიტერატურაში. ეს მოსაზრებაც ერთგვარი ლეგენდა იყო.

ერთი შეხედვით ვაჟას ნაწარმოებებს მართლაც არ ახასიათებთ ეპოქის გარეგნული ნიშნები, მისი გმირებიც არ არიან მკაფიოდ გარკვეული სოციალური წრის თვისებათა მატარებელნი; ისინი უბრალოდ თემის წევრები არიან და თითქოს მათ ფსიქოლოგიაშიც არ მოჩანს ეპოქის სულიერი გამოცდილება. მაგრამ ვაჟა წმინდა მხატვრის თვალით სედაეს არსებული სოციალური წყობილების მთელ უკეღმართობას. იგი ძლიერ თავისებურად გამოხატავს თავისი დროის მშრომელი ადამიანის სოციალურ პროტესტსაც და მის მეამბოხე განწყობილებასაც. ბებერი ბერიკაული დიდი ხნის უსმარ და ჟანგით შეჭმულ ხმალს ლესავს. ახალგაზრდები ეუბნებიან მას, ხმალს რად ლესავ, შენ ცულს ან ცელს უნდა ლესავდეო. ბერიკაული კი მათ ასეთ პასუხს აძლევს:

„კარგახან ვლესე ისინი,
ვიქნიე ცული, ცელია,
დაეღვარე ოფლი მრავალი,
მით მოვრწყე ტყე და ველია;
მათ სამსახურში დაელიე
წუთისოფელი მთელია.
მაინც ვერ ამოვიყვანე
უბეს ნაჯდომი გველია.
ქერის პურს დანატრებულსა,
ვინ მომცა ლუკმა სველია?
საკმაო ხანი ვითმინე,
მოთმენა გამომელია.
ახლა ხმალს ელესამ გორდასა,
გალესვა იმის ჯერია;
იქნება იმან მიშველოს
და მოპაშოროს მტერია".

აქ პირდაპირ ნახსენები არ არის სოციალურად დაპირისპირებული ძალები, მაგრამ ჩაგრული მშრომელის მებრძოლი სულისკვეთება მკაფიოდ არის გამოთქმული. რა მძაფრ დრამატულ ენერგიას ანი-

ჭებს ლექსს მითიური სახე — „მაინც ვერ ამოვიყვანე უბეს ნაჯდომი გველია“, თითქოს უღრმესი სოციალური პროტესტის უმძაფრესი პოეტური ეღერადობაა მიგნებული. საგულისხმოა, რომ ლექსი „ბერიკაული“ დაწერილა ბობოქარ 1905 წელს.

სოციალურ და ეროვნულ უკუღმართობათა წინააღმდეგ მებრძოლი სულისკვეთების გამოხატვის თვალსაზრისით კიდევ უფრო საგულისხმოა პოეტის ერთ-ერთი შედეერი — „კაი ყმა“, დაწერილი 1909 წელს. ლექსის ფაქტურაში აქაც არ ჩანს ეპოქის რაიმე გარეგნული ნიშანი, არც სოციალური და არც ეროვნული ძალების დაპირისპირება. აქ არის მხოლოდ ხალხი — თემ-სოფელი და მისი მტერი, არის დიდებული სურათი ბრძოლისა, რომელშიაც უნდა გამოიცადოს კაი ყმა.

„მიდით, იქ მიდით, სადაცა
ხალხი ხალხზედა პლელავდეს:
მტერი ჩვენ გვცემდეს, ჩვენ — მტერსა,
ხმლები, ხანჯლები ელავდეს.
სისხლის ტბა მუხლებს სწვდებოდეს,
ცოცხლები მკვდრებსა სთელავდეს,
ფარების დადგეს ჯღრდეები,
თვალები თვალებს სწველავდეს,
მოციქულობდნენ ტყვიანი,
შუბები შუბებს სწვერავდეს;
ჭიაფრად მუზარადებსა
სისხლის წვიმაი პფერავდეს
დაველაობდეს სიკვდილი,
სუდარაებსა პკერავდეს“.

ეს არის დიდი სახალხო ბრძოლის სურათი, გადაყვანილი ისეთ პოეტურ ყოვლადობაში, რაც მას ანიჭებს დიდ განფენილობას დროსა და სივრცეში.

ასეთ ბრძოლაში კაი ყმა რისხვით უნდა ხვდებოდეს მტერს, „ტკივილს არ გამოიტყოდეს, თავზარსა სცემდეს სიკვდილსა, ზედ ქორებულად ფრინავდეს“, ბრძოლაში პირველი შედიოდეს და ყველაზე ბოლოს გამოდიოდეს.

„დარაჯად ედგეს ლაშქარსა,
როს ის ღრმა ძილით ხერინავდეს.
სწორ ფიქრს აძლევდეს თემ-სოფელს,
ცდუნება არა სძირავდეს.
იქ იდგეს ხმალამოწვდილი,
საც ძალა აღმართს პკეალავდეს,
გაბეჩავებულს სიმართლეს
უსამართლობა სძალავდეს.
სხვისა იუბნოს სახელი,
თავის გარჯასა პმალავდეს“.

ამრიგად, პოეტის იდეალია ყოველგვარი სოციალური და ეროვნული ჩაგვრის წინააღმდეგ მებრძოლი გმირი. ასეთი გმირი, ვაჟას აზრით, მუდამ ღრმად ნიადაგობრივი და მთელი ერის უკეთესი ზნეობრივი თვისებების გამომსატველია.

ვაჟამ გამოხატა თავისი ეპოქის სული და ამიტომაც შესძლო ერთგვარად კიდევაც გაესწრო თავისი ეპოქისათვის.

მართლაც, შეიძლება ითქვას, რომ თავისი მხატვრული შემოქმედებით ვაჟამ შორს გაუსწრო თავის საუკუნეს და გარკვეული მნიშვნელობით თავისთავსაც გადააჭარბა, თავისთავზე მაღლაც დადგა. ბევრი რამეთი ეხმაურება და ეთანაზიარება იგი ჩვენი ეპოქის მოწინავე აზრის მოძრაობას, განსაკუთრებით თავის ჰუმანისტურ, ზნეობრივ და პატრიოტულ იდეალებში. მარტო ის რად ღირს, რომ ვაჟამ პირდაპირ გენიალური მსატვრული ინტუიციით იწინასწარმეტყველა, რომ ადამიანთა მოდგმას კარგს არაფერს უქადის ბუნებისადმი შეუბრალებელი, ულმობელი, განურჩეველ-მტაცებლური დამოკიდებულება. დღეს იმ შესაძლებელ საშინელ კატასტროფაზე, რაც შეიძლება მოჰყვეს ასეთ დამოკიდებულებას ბუნებისადმი, მეცნიერება ხომ დაუფარავად სტეხს განგაშს...

განჭვრეტის დიდი ძალით იყო დამუხტული ვაჟას პოეტური სული.

მაგრამ ვაჟას ხმა დიდხანს იყო ჩამწყვდეული ჩვენი მთის ვიწროებში, დიდხანს არ გასცილებია იგი საქართველოს საზღვრებს. ნამდვილად მხოლოდ ჩვენს დღეებში დაიწყო ვაჟა-ფშაველას გასვლა დიდ სამყაროში. მას, როგორც ჩაგრული ხალხის შვილს, ისე როგორც მთელ ქართულ ლიტერატურას, დიდხანს ჰქონდა გადაჭრილი მსოფლიო არენაზე გასასვლელი გზები. დამოუკიდებელი ქვეყნის შვილი რომ ყოფილიყო, განა ასე დიდხანს დარჩებოდა პოეზიის ეს გოლიათი ასე უცნობი მსოფლიოსათვის?

მაგრამ ზოგი ჭირიც მარგებელიაო, უთქვამს ჩვენს ხალხს.

ვაჟა შობილია სწორედ იმ ხალხის მიერ, ვისაც სწყუროდა დამოუკიდებლობა და თავისუფლება, ოცნებობდა თავისუფლებაზე და დღენიადაგ იღვწოდა მისთვის. როგორც ჩანს, საჭირო იყო თავისი მგზნებარე გულის მთელი ძალით განეცადა სიმწარე თავისი ქვეყნის, თავისი ხალხის ეროვნული და სოციალური ჩაგვრისა, სიმწარე დაჭრილი არწივის ტრაგიკული ბედისა, საჭირო იყო თავის სამშობლოსთან ერთად, მსგავსად თავისავე მინდიასი, ტყვედ ჰყოლოდა ქაჯებს, რომ სემინარიელი ფშაველი — ლუკა რაზიკაშვილი — პოეტ ვაჟა-ფშაველად ქცეულიყო.

შობილა კი ოდესმე დიადი კაცობრული რამ ფუფუნებისა და უდრტვინველობის წიაღში? შესაძლოა, ჩვენ — ადამიანები იმიტომაც ვი-

წოდებით წამებულებად, რომ ცხოვრებაში ყოველივე დიადსა და მშვენიერს უტკივილოდ და უტანჯველად დაბადება არ უწერია. თავათ ვაჟამ ეს იცოდა ბრწყინვალედ. შეიძლება ითქვას, თუ ფილოსოფიურმა აზრმა სამყაროსა და სიცოცხლის უსასრულო მოძრაობასა და განვითარებაში ნივთიერების მუდმივი შემოქმედებითი ტანჯვა მიაკვლია, ვაჟას პოეტურმა გენიამ ეს შემოქმედებითი ტანჯვა უმშვენიერეს თვალდანახულ სურათებად გადაშალა.

ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში უკვე ითქვა, რომ ვაჟამ თავისი დიდი ჰუმანიზმის დროშა აღმართა სწორედ იმ დროს, როდესაც მსოფლიოს ბევრი ქვეყნის ლიტერატურაში ფეხს იკიდებდა საწინააღმდეგო ტენდენცია.

რასაკვირველია, ვაჟას ღრმა ჰუმანიზმი არც ციდან ჩამოვარდნილა მეტეორივით და არც მის გენიას მოჰყოლია, როგორც რაღაც თანდაყოლილი თვისება. ეს ჰუმანიზმი ქართველი ხალხის, კერძოდ კი მისი მშრომელი ქვედაფენების ისტორიულად გამომუშავებული სულისკვეთების აკუმულირებაა დიდ პოეტურ გენიაში.

ვინ იცის, იქნებ ღრმად კაცთმოყვარული იდეების წარმოშობისა და განვითარების ყველაზე ხელსაყრელ ნიადაგსაც სწორედ იმ ხალხთა ისტორიულ-სოციალური გამოცდილება წარმოადგენდეს, რომელთაც არაერთხელ უტარებიათ ეროვნული და სოციალური ჩაგვრის მძიმე უღელი, დამპყრობთა ბევრი შემოსევა განუცდიათ, თავდასაცავად უბრძოლიათ და ამ ბრძოლაში შეუნარჩუნებიათ სულის სიმხნევე, შეუქმნიათ თავისი თვითმყობადი კულტურა.

ძნელია იმის გარკვევა, როგორი ნიადაგი ჰქონდა და რა პირობებში დაიბადა, ვთქვათ, ისეთი გენიალური კაცთმოყვარული მითი, როგორიცაა მითი მიჯაჭვულ ამირანზე. მაგრამ ერთი რამ მაინც საგულისხმოა. ამ მითს ძლიერ ღრმად აქვს გადგმული ფესვები კავკასიონისა და მისი შემოგარენის ტომთა შორის, იგი ჩართულია ამ ტომების მსოფლშეგრძნების პირველ სათავეებში. უნდა ვიფიქროთ, იმ ორ ნაკადთაგან, რაც ყოველი სალსის კულტურაშია, ეს მითი, ალბათ, პროგრესულ ნაკადს ერთვოდა. ბევრი საგულისხმო რამ გაირკვევოდა, თუ ამ კუთხით თვალს გავადევნებდით ქართული ხალხური შემოქმედების ისტორიას.

ვაჟა ქართული მითივით მოდის ქართველი მშრომელი ხალხის ცხოვრების სიღრმეებიდან. მისი ნიჭიერება, მისი აზროვნების წყობა და ხასიათი უაღრესად ხალხურია. ხალხური უშუალობისა და ბუნებრიობის ბეჭედი აზის მის სიტყვას, აზრსა და გრძნობას. ვაჟა არ არის

სუბიექტივისტურ-ინდივიდუალისტური ტიპის შემოქმედი. მისთვის უცხოა სხვათათვის გაუგებარი და მიუწვდომელი თავნება ხილვა თუ წარმოსახვა, კარდახშული პიროვნული რეფლექსების ნაკადი. ხალხურად მოქცეული და ბუნებრივია, მისი პოეტური სიტყვის აღნაგობაც და მიმოხვრაც. გავიხსენოთ შესანიშნავი ლექსი, ეაუკაცურ სიმღერად გადაქცეული:

„დამისხი, დამალევინე
ე ღვინო ოხერ-ტიალი,
ეგება წაღმა ვიფიქრო
სოფლის უკუღმა ტრიალი!
ეგება გულის ვარამი
ჩაეკლა მა ჯიხვის რქაშია,
თვალწინ დამიდგეს ლამაზი,
ერეოლა მამკიდოს ტანშია,
დეზი ვკრა ჩემსა ლურჯასა,
გადავერიო ზღვაშია.
თქვენთან ძაღლურად სიცოცხლეს
სიკვდილი მიჯობს ცდაშია;
ვერ მააწონებთ კარგ ყმასა,
რაც არ უჯდება ჭკვაშია“.

ყოველი ფრაზა აქ ისეა ნათქვამი, როგორც ხალხი იტყოდა ხოლმე მთაში. მაგრამ მთლიანად ლექსი აწეულია დიდ პოეტურ სიმაღლემდე, მოფიქრებული და განცდილია ბრძნულად, ჩამოსხმულია მთლიან შინაგან ფორმაში. პოეტის ნიჭიერების ძალაც ამ მთლიანობის შექმნაშია. რა მკვეთრად, რა სხარტად არის ნათქვამი გმობა არსებული სინამდვილისა, — ეგება წაღმა ვიფიქრო სოფლის უკუღმა ტრიალიო. ნაგულისხმევში შერწყმულია დრამატიზმი და მწარე ირონია: მხოლოდ მთვრალს შეიძლება მომეჩვენოს წაღმართად ეს უკუღმართი ქვეყანაო. ასევე მკვეთრად არის გამოხატული სულისკვეთება მეამბოხისა უკუღმართი სოფლის მესვეურთა წინააღმდეგ, — თქვენთან ძაღლურად სიცოცხლეს ბრძოლაში, ცდაში სიკვდილი მიჯობსო. უკომპრომისოა პოეტი უსამართლობისა და ბოროტების მიმართ, — ვერ მააწონებთ კარგ ყმასა, რაც არ უჯდება ჭკვაშიო. ვაჟა, რასაკვირველია, ცარიზმის შავბნელ სინამდვილეს უმიზნებდა, მაგრამ მისი პოეტური სიტყვა შორს იტყორცნებოდა და ყოველგვარი სოციალური და ეროვნული ჩაგვრის წინააღმდეგ მიმართულ პროტესტად და უჭკნობ ესთეტიკურ ფაქტადაც რჩებოდა.

ვაჟა უღრმესი რეალისტია, მაგრამ განსხვავებული და თავისებური; მისი რეალიზმი ენათესავება ხალხურ რეალიზმს.

ხალხური რეალიზმი! — არის კი ეს ცნება მართებული? შეესაბა-

მება მას გარკვეული სოციალურ-ისტორიული შინაარსი? ჩემი აზრით, უეჭველად შეესაბამება.

ხალხი ასე თუ ისე ყოველთვის რეალისტია თავის დამოკიდებულებაში გარესამყარღსადმი. იგი სინამდვილეს არ ღალატობს მაშინაც კი, როცა მას ზღაპრულ და მითიურ სამოსელში ხვევს. ხალხის აზრი და გრძნობა, უწინარეს ყოვლისა, მუდამ შეწყვილებული და შეუღლებულია შრომასთან — მის ამ მუდმივ, აუცილებელ წილხვედრთან. შრომა კი, როგორც მიზანშეწონილი ურთიერთობა ბუნებასთან, თავისთავად უკვე რეალისტური დამოკიდებულებაა ქვეყნიერებისადმი, შრომა ცხადყოფს და ამკვიდრებს ცხოვრებას, ბუნებას, სწორედ მით, რომ იმორჩილებს და ითვისებს მის ნივთს, მის საგანს. ხალხის, როგორც მშრომელის, მსოფლშეგრძნების პირველ წყაროს წარმოადგენს პრაქტიკული ალღო იმისა, რომ თავისი სასიცოცხლო მოთხოვნილებისათვის დაიმორჩილოს ბუნება და მიითვისოს მისი ნივთი. სულიერ ცხოვრებაშიაც ხალხი არსებითად აგრძელებს თავის შრომას, უკეთ ვთქვათ, სულიერ შემოქმედებაშიაც ხალხი უფრო თავის შრომას ბაძავს, ვიდრე ბუნებას. აქაც იგი ამკვიდრებს ცხოვრებასა და ბუნებას სწორედ მით, რომ ცდილობს სახე უცვალოს მათ თავისი მისწრაფებებისა და ინტერესების მიხედვით.

უნდა ვიფიქროთ, რომ ცხოვრებისა და ბუნების ძალთა პირველი სახეცვლა ხალხის სულიერ შემოქმედებაში არის მითი. შეიძლება ითქვას, რომ ხალხი სწორედ მითით იწყებს სამყაროს მხატვრულ ათვისებას. მითი სამყაროს პირველქმნილი მხატვრული სურათია. იგი ასახიერებს ხალხის დამოკიდებულებას ცხოვრებისა და ბუნების პროცესებისადმი, გამოხატავს ხალხის რწმენასა და სულისკვეთებას, ნატვრასა და ოცნებას, სიხარულსა და მწუხარებას.

თავის პირველ სათავეებშიც ხალხური რეალიზმი არსებითად მითოლოგიური რეალიზმია. თავის შეუნელებელ სწრაფვაში — შეიცნოს ბუნების ჯერ კიდევ შეუცნობელი საიდუმლოებანი — ხალხი ყოველთვის იშველიებს თავის მძლავრ ფანტაზიას. ფანტაზიით „სწვდება“ და „იმორჩილებს“ იგი იმას, რასაც ჯერ კიდევ ვერ მისწვდენია საქმით, პრაქტიკულად; ფანტაზიით ქმნის იგი ცხოვრების გაუცსოებულ სურათებს, ბუნების იდუმალი ძალების ფანტასტიკურ სასეებსა და სიმბოლოებს, სულს უდგამს უსულო საგნებს, ამეტყველებს უმეტყველო არსებებს, აცოცხლებს მთელ ბუნებას. იქნებ სულიერი შემოქმედების უნარიც შეუცნობელის შეცნობის დაუცხრომელმა წყურვილმა გააღვიძა პირველად ადამიანში.

ვაუაც თავის შემოქმედებაში ხალხის პირველ გზაკვალს ადგას. მაგრამ იმ დიდი განსხვავებით, რომ, თუ ხალხური რეალიზმი გულუბრყვილო. გაუცნობიერებელი და სტიქიური რეალიზმია, ვაუას რეა-

ლიზმი ღრმად გააზრებული მითოლოგიური რეალიზმია. ვაჟა შეგნებულად მიისწრაფვის შემოქმედების პირველქმნილი ფორმებისაკენ. შემოქმედებაც მისთვის, უწინარეს ყოვლისა, მითის დაბადებაა ადამიანის სულში; მითში ხედავს პოეტი სიტყვიერი ხელოვნების თავანკარა წყაროს. ამიტომაც თითქმის ყოველ მის ნაწარმოებში არის რადაც მითიური ელემენტი. ვაჟა თავის ნაწარმოებებს ქმნის ცხოვრებისა და ბუნების მასალისაგან, მაგრამ იგი შორს არის ცხოვრებისა და ბუნების ყოველგვარი მიბაძვისაგან. პოეტი ღრმად იხედება სინამდვილის ყოველ მოვლენაში, მაგრამ არა იმისათვის, რომ ფოტოგრაფიულად გადმოიწეროს და გაიმეოროს იგი, არამედ იმისათვის, რომ მისი მასალისაგან შექმნას ასალი პოეტური სინამდვილე, ახალი პოეტური სახეები.

ვაჟა სამშობლოს ბუნების მგზნებარე მომღერალი და გასაოცარი მხატვარია. თუ სინამდვილეში შევხედავთ იმ მთებს, იმ ტყეებს, იმ მდინარეებს, მთელ იმ ბუნებას, რაც პოეტის ქმნილებებში გვეშლება თვალწინ, უეჭველად გაგვანცვიფრებს საოცარი მსგავსებაც და საოცარი განსხვავებაც ნახატისა და ნატურისა. და ჩვენ ვიგრძნობთ დიდი ხელოვნების სიმართლის ძალას. არსებითად პოეტი ბუნების არა მარტო დიდი მესაიდუმლე და მოამაგეა, არამედ მისი დიდი მეტოქეცაა. ვაჟა ეტოქება ბუნებას, ეტოქება მით, რომ იმ სილამაზისა და სიდიადის კვალდაკვალ, რასაც ბუნება სტიქიურად და ბრმად შობს, პოეტი ქმნის, ხატავს და ძერწავს ბუნების დიდებულ გაუცხოებულ სურათებს.

მართლაც, ვის უნახავს მდინარეზე ხელ-პირის დასაბანად ჩამოსული მთა, სუდარაჩაცმულნი მთანი, თვალებდახუჭული მთები; ვის უნახავს არაგვი, პირი რომ უცინის, ტანიც რომ შვენის ხმლიანი; ვის უნახავს მტკვარი და არაგვი, ერთურთს რომ ხმლებს უქნეევენ და ფარით იცავენ თავს... ვაჟა ხედავს მათ ამდაგვარად, უკეთ ეთქვათ, ხატავს, ქმნის მათ ამდაგვარად. ამაში კი არის დიდი სიმართლე პოეტის ხელოვნებისაც და მისი ქვეყნის ბუნებისაც. ეფიქრობ, ვაჟას ეგრეთ წოდებული პანთეიზმიც უმალ მისი პოეტური ხედვის ფენომენალური თავისებურებაა, ვიდრე მსოფლმხედველობა. ვაჟა ბრძენი მგოსანია, მაგრამ განყენებულად მოაზროვნე ფილოსოფოსი არ არის. იგი არასდროს არ ცდილობს გარედან შეღებოს, გარედან დაასურათხატოს რაიმე განყენებული ფილოსოფიური დებულება. ვაჟა ერთი წუთითაც არ არის მხატვარი-ილუსტრატორი. იგი ქმნის მშვენიერ, განუმეორებელ პოეტურ სამყაროს, რაშიაც მხოლოდ შემდეგ შეგიძლიათ ამოიკითხოთ ფილოსოფიური აზრი.

თავისი უჭკნობი ნაწარმოებების შესაქმნელად ვაჟამ შეგნებულად

გადაადნო და გარდაქმნა თავისი მდიდარი ფანტაზიით ქართული მითები, ქართული თქმულებანი — ხალხის გენიის ეს შესანიშნავი ქმნილებანი. ამავე დროს, პოეტი ძლიერ შორს არის იმისაგან, რომ პქონდეს მითიური სამყაროს რაიმე გულუბრყვილო რწმენა. მითი მისთვის, როგორც უკვე ითქვა, შემოქმედების პირველადი აქტია, ცხოვრებისა და ბუნების მოვლენათა პირველშობილი პოეტური სახეცვლა და გაუცხოებაა. სწორედ ცხოვრებისა და ბუნების ძალთა ასეთი წარმოსახვაა მთელი ვაჟასეული ფორმები და სახეები, ეს დევები და ქაჯები, ეს ძლიერი ვნებებით შეპყრობილი გმირები, მთელი ეს გაადამიანებული და ამეტყველებული ბუნება, კიდევაც რომ იტანჯება და კიდევაც რომ ხარობს. ვაჟა ყველაფერს სულს უდგამს, ყველაფერს აცოცხლებს, რადგან მისთვის ხელოვნებაში, ისევე როგორც ცხოვრებაში, მშვენიერი და წარმტაცია მხოლოდ ის, რაც ცოცხლობს, მგრძნობიარობს, ფიქრობს და აზროვნებს. მშვენიერია შვილის ნუკრი, რომელიც ადამიანივით მოგვითხრობს თავის მწარე თავგადასავალს; მშვენიერია დაჭრილი არწივი, რომელიც მამაცი მეომარივით წამოდგომას ლამობს, რათა ეკვეთოს მტრებს; მშვენიერია უსაზღვროდ მომლოდინე მთები, რომელთა გულში სანთლები აინთებიან, როდესაც მათ არწივი გადაუფრენს თავზე; მშვენიერია ნისლი, რადგან იგი ფიქრია მთებისა...

•

ვაჟა შეტრფის და შეჰხარის ყოფიერების თავანკარა სათავეებს, ბუნების პირველადს ფორმებს, არსთა და საგანთა პირველქმნილობას.

პირველქმნილობა, რასაკვირველია, პირველყოფილობა და ველურობა არ არის. იგი ყველაზე წმინდა, ყველაზე ხალასი ბუნებრივი ბუნებაა ყოველივესი, რაც კი იბადება, არსებობს და ვითარდება.

ვაჟა ანსხვავებს და ერთმანეთს უპირისპირებს არსთა და საგანთა ორ ბუნებას: პირველადს და მეორადს, ბუნებრივ ბუნებას და გარეშე პირობებით დანაშრევ ბუნებას. ადამიანი, როგორც ასეთი, როგორც გონიერი არსება, ჭეშმარიტად ადამიანურია მხოლოდ თავის პირველქმნილ არსებაში, თავის წმინდა, უზადო ადამიანურ დამოკიდებულებაში სამყაროსადმი. მაგრამ არსებობისათვის იგი აუცილებლად უნდა ჩაერთოს მრავალნაირ კავშირურთიერთობათა ერთობ დახლართულ ქსელში. ეს კავშირურთიერთობანი მთელი ბუნების, მთელი საზოგადოების ის სასიცოცხლო არტერიებია, რომელთა მეშვეობით ხდება ყოფიერების „ნივთიერებათა“ განუწყვეტელი გაცვლა-გამოცვლა, განუწყვეტელი მოძრაობა და განვითარება. ამ მოძრაო-

ბასა და განვითარებაში კი ყოველ პირველქმნილებას, ყოველ წმინდა ბუნებრივ ბუნებას, მათ შორის ადამიანის წმინდა ადამიანურ დედაარსს ფენა-ფენად ედება ყოფიერების „ნივთიერებათა“ სხვადასხვა დანალექები. ამ დანალექთაგან ჩნდება ადამიანის მეორადი ბუნება, ჩნდება არსებობის პირობებით ნაკარნახევი და განსაზღვრული დამოკიდებულება სამყაროსადმი. მეორადი ბუნება კი ბოჭავს, ავიწროებს და ზოგჯერ კიდევაც აქრობს პირველადს; მაგალითად, ცხოვრების დანალექთაგან წარმოშობილი და აღზრდილი სული მომსვეჭელისა თუ მტაცებლისა ყოველთვის ლამობს ჩაკლას ადამიანში წმინდა ადამიანური თვისებები. მაგრამ ყოველი ბუნებრივი ბუნება ცდილობს შეინარჩუნოს თავისი დედაარსი. მსგავსად ატომგულში დამწყვდეული ენერგიისა, ბუნებრივი ბუნება ილტვის გაუსხლტეს გარეშე პირობების მარწუხებს, გაარღვიოს, გახლიჩოს არსებობის შემონაგარსი და დაიცვას თავისი სიწმინდე, თავისი პირველქმნილობა. არსებითად ეს არის, თუ შეიძლება ასე ითქვას, წინააღმდეგობა და ბრძოლა არსსა და მისი არსებობის ფორმებს შორის...

ვაჟა არა განყენებულად, არა გონებრივი მჭვრეტელობით, არამედ საგნობრივად, გრძნობად-პოეტური უშუალობით ხედავს და განიცდის ამ ბრძოლას. და არა მარტო ადამიანი, არამედ ყოველი საგანი, ბუნების ყოველი ქმნილება ჩართულია ამ მწვავე ბრძოლაში. თვით მთაც, ხევიც, მდინარეც, ნისლიც, ხეც, ყვავილიც, ბალახიც, ხმელი წიფელიცა და ქუჩიც, პირიმზეცა და იაც იღვწის, თავისი ბუნებრივი ბუნების შესანარჩუნებლად, ყოველი სულიერი და უსულო ილტვის, იბრძვის თავისი პირველქმნილი დედაარსის გამოსახსნელად გარეშე პირობების დანალექთაგან, კავშირ-ურთიერთობათა რთული ხლართებისაგან.

არსებობის უმაღლეს აზრს ვაჟა ხედავს ყოველი არსების განუწყვეტელ ლტოლვაში სრულყოფისაკენ. სრულყოფილი კი არსება იმდენად ხდება, რამდენადაც თავის მოძრაობასა და განვითარებაში იგი აღწევს თავისი ბუნებრივი ბუნების სისავსესა და სიწმინდეს.

პირველქმნილობის გაიდეალების ღრმა გრძნობაში სადღაც ერთმანეთს ხვდებიან დიდი ვაჟა და მისი დიდი წინაპარი — ნიკოლოზ ბარათაშვილი. ბარათაშვილიც შესტრფის „ცისა ფერს, ლურჯსა ფერს, პირველად ქმნილსა ფერს“, როგორც სამყაროს უხრწნელი საწყისის გამოკრთომას. მაგრამ გენიოსი რომანტიკოსისათვის ეს პირველად ქმნილი ფერი ბუნების მიღმისეულია, არაამქვეყნიურია. ვაჟასათვის კი ბუნების მიღმა არა არის რა, ბუნება ყოვლისმომცველია, იგი თვით არის თავისავე აზრი, თავისავე მიზეზიცა და შედეგიც, ხოლო ადამიანი, როგორც ბუნების უმაღლესი ქმნილება, რო-

გორც გონიერი არსება, ჭეშმარიტი ადამიანია არა თავის ხორციელ, ბიოლოგიურ, არამედ თავის სულიერ პირველქმნილობაში.

ადამიანისა და ადამიანობის საკითხის პოეტური გადაწყვეტის თვალსაზრისით განსაკუთრებით შინაარსეულია ვაჟას უკვდავი პოემა „გველის მჭამელი".

მინდიას სიბრძნე — ადამიანის გონების ეს უდიდესი ზეიმი და ძლევამოსილება — ბუნების უწმინდესი ნაჟურია. ეს სიბრძნე დიდი ტანჯვითა და წვალებით იბადება ბუნების იდუმალ ძალთაგან. მინდიას ხომ „გულის ხედვა და თვალების, როგორც ბრმას და ყრუს, გაეხსნა" მხოლოდ იმის შემდეგ, როდესაც ქაჯების ტყვეობაში გაწამებულმა თავის მოკვლა გადაწყვიტა და გველი შეჭამა. და სანამ მინდია ერთგული რჩება თავისი წმინდა ადამიანური არსებისა, სანამ მისი კავშირი ბუნებასთან გონივრულ-სულიერი კავშირია, სანამ მისი დამოკიდებულება სამყაროსადმი ყოველგვარი გარეშე მინარევისა და დანაშრევებისაგან თავისუფალი დამოკიდებულებაა, გამომდინარე მისი ბუნებრივი ადამიანური ბუნებისაგან, — იგი ბრძენი კაცია, მას ესმის ბუნების ენა, გაგებული აქვს ბუნების ბევრი საიდუმლო, უძლეველი მეომარია, ადამიანთა მკურნალი და მასწავლებელია, ხალხის უცდომელი ბელადია, ქვეყნიერების ყველა სილამაზის, ყველა ადამიანური ღირებულების ნამდვილი მცოდნე და დამფასებელია. ქაჯებთან გადატანილი ტანჯვით მინდიამ თავისი პირველქმნილი ადამიანური ბუნება, თავისი სულიერი არსება გამოიხსნა თავისავე ხორციელი არსების ტყვეობისაგან. იმ დღიდან მის სიცოცხლეს დიდი სულიერ-ზნეობრივი აზრი მიეცა; მან შეიძინა დიდი შინაგანი თავისუფლება; იგი უაღრესად თავისუფალი გახდა თავის არჩევანსა, მოქმედებასა და საქციელში: გულმოწყალეობს და სიბრალულს იჩენს იქ, სადაც ეს საჭიროა; შრომობს და ბუნების იმ დოვლათს ითვისებს, რის მითვისებაც ცოდვა-ბრალი არ არის; ებრძვის და ამარცხებს სამშობლოს მტრებს, რის გამოც „ეელარავინ ბედავს რჩოლასა, მყუდროებაა ყველგანა..." და მინდიასაც „მადლიერი პყავს ქვეყანა". ასეც კი ჰგონიათ, რომ მინდია ღმერთთან ლაპარაკობს: — „ჩვენა გვწამ, შენაც ხომ იცი, რომ პლაპარაკობ ღმერთთანა" — ეუბნება მას ხევისბერი ბერდია. მინდიას მართლაც აქვს კავშირი ღმერთთან. მაგრამ ეს ღმერთია ქვეყნიერების საფუძველში მდებარე სიბრძნე, ცოდვა-მადლის დიდი გამკითხავი აზრი. მინდიამ აუცილებლად თავისი ბუნებრივი ადამიანური ბუნების გზით უნდა იაროს, რათა შეინარჩუნოს თავისი სულიერი არსების მთლიანობა და შინაგანი თავისუფლება. მაგრამ მას წინ ეღობება ცხოვრების მეტად მკაცრი, შესაძლოა, უფრო ულმობელი აუცილებლობა — აუცილებლობა ხორციელ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებისა. მინდიას

ცოლი — მზია ქმრისაგან მოითხოვს კარგი საარსებო პირობების შექმნას, მოითხოვს შეშას, რომ ზამთარში ბავშვები არ დაუცივდეს, მოითხოვს ნანადირევს, რომ ბავშვებს მსუყე და ჯანისმომცემი საჭმელი ჰქონდეთ. თავისთავად ეს მოთხოვნა თითქოს ბუნებრივიცაა და კანონიერიც. მზია არც შედის და არც შეუძლია შევიდეს ამქვეყნიური ცოდვა-მადლის გარჩევაში; იგი მომსმარებლის თვალით შეპყურებს ბუნებას და მოითხოვს მთელი მისი დოვლათის გამოყენებას სორციელ-საარსებო მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად. მზიას კიდევაც უკვირს, რატომ მიაჩნია მის ქმარს ცოდვად და ბრალად ხეების მოჭრა, ნადირთა სოცვა. მინდია კი სწორედ მომხმარებლის ამ სულისკვეთებას უთვლის ბრალად და სულიერ მანკიერებად თავის უდანაშაულოდ „დამნაშავე" ცოლს:

„არ იცი, არა, ჭკვა-თხელო,
ყბელო, ზეზერე მგრძნობარეე,
თავისა სასიამოვნოდ
წუთისოფლისა მცნობარეე!"

გზათა გასაყარიც აქ არის. მინდიასათვის მთავარია ქვეყნიერების ეგოება სიყვარულისა და სიბრალულის, ბოროტების წინააღმდეგ ბრძოლისა და სიკეთის გამრავლების თვალსაზრისით. მისი ცხოვრების დიდი ძისანია ქვეყნისათვის სასარგებლო საქმის კეთება. ბოლოს, მისი სატანჯველიც სომ ის არის: „რითიღა ვარგო ქვეყანას" ან „ვეღარას ვარგებ ქვეყანასო". მზიას კი წუთისოფელი მხოლოდ თავის სასიამოვნო სამყოფელად მიაჩნია; მისი დამოკიდებულება ბუნებისადმი მომსმარებლის დამოკიდებულებაა; მას მხოლოდ მომსმარებლის თვალსაზრისით შეუძლია შეაფასოს ყველა და ყოველგვარი ღირებულება ამქვეყნად. ამიტომაც არქმევს მას მინდია „ზეზერე მგრძნობარეს".

ამრიგად, ერთმანეთს ეჯასება ორი აუცილებლობა, ორი გზა ცხოვრებისა, ორი სულისკვეთება — სულისკვეთება წმინდა ადამიანური სულიერობისა და სულისკვეთება ხორციელობისა. ამ შეჯახებაში, როგორც ვიცით სორციელ-ცხოველური სძალავს სულიერგონიერულს. მართალია, პირველადი ანუ მთავარი თვისობრივი განმსაზღვრელი ადამიანში წმინდა ადამიანური სულიერობაა, წინააღმდეგ შემთხვევაში ადამიანი ცხოველი იქნებოდა და არა ადამიანი. მაგრამ ეაუა რეალისტია და იგი ხედავს, რომ ადამიანებში ჯერ კიდევ უფრო ძალმოცემულია მომსმარებლის ანუ სორციელ-ცხოველური სულისკვეთება, ვიდრე სულიერ-ზნეობრივი სულისკვეთება. ხევსურთა კრებამაც ჩალსიას მეთაურობით შემთხვევით როდი უარყო მინდიას გულმოწყალება ბუნებისადმი. ბოლოს, ოჯახის დაეინე-

ბული მოთხოვნით თვით მინდიაშიც ხომ ბუნების მომხმარებელი სჯაბნის ბუნების დიდ მესაიდუმლეს. მინდიას პირველქმნილ წმინდა ადამიანურ არსებას თანდათან ედება წვრილმან სურვილთა და ვნებათა ყანგი, მისი სულიერ-გონიერული დამოკიდებულება ბუნებისადმი თანდათან იცვლება მომხმარებლის ხორციელ-ცხოველური დამოკიდებულებით. ამიტომ ქრება, ისპობა მისი პარმონიული კავშირი ბუნებასთან, იგი ყრუ და ბრმა ხდება ბუნების მიმართ, იფერფლება და იშრიტება მისი სიბრძნე. ასე იბადება მინდიას დიდი ტრაგედია — ტრაგედია ადამიანის ჭეშმარიტი სულიერი არსის რღვევისა და შინაგანი თავისუფლების დაკარგვისა. თვითმკვლელობა კი ამ ტრაგედიის ბუნებრივი დასასრულია.

რა ბრძნული და პოეტურად რა ელერადია სურათი იმისა, რომ ბუნება ერთობ გულგრილია მინდიას მწარე ბედის მიმართ.

„ნიავიც მიდ-მოდიოდა
უდარდოდ, ნელის მღერითა...
ურთა გაპკრის წვერსა ხმლისასა
ამოღერებულს ენითა,
შალებილს ჭიაფერადა
ეაცის გულ-მკერდის წვენითა,
და გათამაშდის მწვანეზე
ლაღად, მოლსენათ, სტვენითა.

თითქოს ამ უმონაწილეობასა და გულგრილობაში არეკლილად მოჩანს და იკითხება:

ის, ვინც თავისი კაცობრიული სულიერობის სიმაღლიდან ეშვება ცხოველურ-მომხმარებლურ თავკერძობამდე, ღალატობს თავის ჭეშმარიტ კაცურ არსს და ამით აუფასურებს თავისთავს ბუნების წინაშე, ქვეყნის წინაშე...

სიტყვას თუ გავათანამედროვებთ, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მომსვეჭელ-მომსმარებლის დამოკიდებულება ქვეყნისადმი, მეშჩანური და ინდივიდუალისტურ-ეგოისტური მისწრაფებები ადამიანებს ნამდვილად უკარგავს ქვეყნიერების ყველა ძვირფასი ღირებულების, ბუნებისა და სელოვნების ყველა სიმშვენიერის ჭეშმარიტ-ადამიანური აღქმის უნარს. ხორცისა და ნივთის მონას სულიერ სილამაზეთა კარები დახშული აქვს.

ვაჟა თავის მგზნებარე ლირიკაშიაც აგრძელებს „გველის მჭამელის“ იდეურ მოტივს. თავის „კაფიებს“, დაწერილს 1903 წელს, პოეტი ასე იწყებს:

„ჩონგურს სიმები მოეუწყე
და ზედ დავმღერი ამასა:
როგორ მიეენდოთ ცხოველებრ
მარტო სმასა და ჭამასა?"

ხოლო თავის შესანიშნავ „კაი ყმას" (1909), ამაღლებული ზნეობრივობით გამსჭვალულს, ვაჟა ამთავრებს თავკერძა ადამიანების მინდიასებური გმობით:

„თაეის ჯამს ჩასცქერთ, საქეეენოდ
არც როს არ გამასდგებითა;
თაეისად სცოცხლობთ, მცონარედ
ლეში ალაღოთ, პკეებდითა;
გაიგებთ კარგის გარჯასა,
გწყინსთ და შურითა ხდებითა;
უქმად ჩამაპლეეთ სიცოცხლეს,
უქმად საფლავში ხწეებითა.
დაპკარგავთ სააქოსა,
ეერც საიქიოს სწედებითა,
არც იცით, დასჩნდით რისადა,
ან რისათვისა პკედებითა".

უფრო ადრე კი, ჯერ კიდევ „გველის მჭამელის" დაწერამდე, პოეტმა თქვა ადამიანის ამაღლებული სულიერი არსების სადიდებელი ლირიკული სიმღერა — „ხორცო, დაპნელდი" (1896).

„ხორცო, დაპნელდი, დამჭლეედი,
სულო, იხარე, პლაღობდე,
ღმერთმა დამკარგოს, თუ ამას
სიტყვის შნოსათვის ეამბობდე.
ხორცი რას მიშველს მარტოკა,
თუ სულით არა ეგალობდე.
სულო, აპყვაედი, ამაღლდი,
დაე, ლეშითა ეწვალობდე".

ბოროტების წყაროდ ადამიანთა ცხოვრებაში ვაჟას ესახება ის ძალები — იქნება ეს სოციალური თუ ეროვნული უთანასწორობანი, ბნელი ადათები თუ ზნე-ჩვეულებანი, ცხოველური ინსტინქტები თუ ცრუ წარმოდგენები, — რომლებიც ბორკავენ და არღვეეენ ადამიანთა ბუნებრივ ბუნებას, მათ პირველქმნილ სულიერ არსებას. არსებითად სწორედ ამ ბნელი ძალების წინააღმდეგ ილაშქრებენ ვაჟას ეაეკაცური და მთლიანი ხასიათის გმირები. მათ თავდავიწყებით უყვართ სამშობლო, უყვართ თვისტომნი და ყოველ წუთს მზად არიან შეეწირონ მათ. მაგრამ ისინი ამავე დროს შორს არიან ყოველგვარი ტომობრივ-ეროვნული შეზღუდულობისაგან, ყალბი ტომობრივი წარმოდგენებისაგან, რაც აფერხებს და არღვევს სხვადასხვა ტომის ადამიანთა ბუნებრივ კავშირს. ეს გმირები თავდადებით იბრძვიან თაეი-

ანთი შინაგანი თავისუფლებისათვის, იბრძვიან იმისათვის, რათა გულსა და გონებას აჰყარონ ველურ ენებათა, ბნელ ზნე-ჩვეულებათა და სხვადასხვა ცრუ წარმოდგენათა ბორკილები. ეს ბრძოლა მკაფიოდ და ცხოველად არის წარმოსახული ისეთ დიდებულ ეპიკურ ქმნილებებში, როგორიცაა „გოგოთურ და აფშინა", „ალუდა ქეთელაური", „სტუმარ-მასპინძელი" და სხვ.

გოგოთურსაც, ალუდა ქეთელაურსაც, ჯოყოლასაც, აღაზასაც, ზვიადაურსაც და პოეტის ბევრ სხვა გმირს სწყურია ენდოს და ყური მიუგდოს მსოლოდ თავისი წმინდა ადამიანური არსების, თავისი გულისა და გონების ხმას, იმოქმედოს მათი უშუალო კარნახით. ამ გმირებს სძულთ თავისი ქვეყნის, თავისი ხალხის მტრები და მუდამ შემართული არიან, რათა უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე ებრძოლონ მტრებს, მოჰკლან, მოსპონ, გაანადგურონ ისინი. მაგრამ მათ უყვართ ადამიანი, როგორც ბუნების უდიადესი და უგონიერესი შვილი, უყვართ და ამის გამო თვით მტერშიაც კი აფასებენ და პატივს სდებენ ადამიანს, მის კაცურ ღირსებებს. ისინი თითქოს გუმანით, იდუმალი შინაგანი გრძნობითა და პირველქმნილი სულიერი არსებით იმეცნებენ, რომ თავიანთ წმინდა კაცურ გამოვლინებაში ადამიანები არ უნდა იყვნენ ერთმანეთის მტრები, არ უნდა სჩაგრავდნენ ერთმანეთს. სწორედ ამ გუმანს, ამ შინაგან გრძნობას მიჰყვება ჯოყოლაც და აღაზაც სხვა ტომის ვაჟკაცთან — ზვიადაურთან დამოკიდებულებაში. მაგრამ ამ წმინდა, თავისუფალი ადამიანური სულისკვეთების გამოვლენისათვის მათ თავს ატყდებათ სხვადასხვა ცრუ წარმოდგენებითა და ადათებით შეპყრობილი თემის რისხვა. ეს წარმოდგენები და ადათები კი, რაც წლობით გამომუშავებული და შთანერგილია ადამიანებში ცხოვრების პირობებით, საზოგადოებრივი ყოფით, შეადგენენ ადამიანთა არა პირველადსა და უშუალო, არამედ მეორად ბუნებას, სხვადასხვა ურთიერთობათა დანაშრევებსა თუ შემონაგარსს.

გმირები იღუპებიან ერთი მხრივ — თავისუფალი სულისკვეთებით გამსჭვალულ ადამიანებსა და მეორე მხრივ ადათების დამცველ თემს შორის ატეხილ ბრძოლაში, რის სიღრმეშიც არსებითად ჩამალულია წინააღმდეგობა ადამიანთა პირველადს ბუნებასა და მეორად ბუნებას შორის; იღუპებიან, მაგრამ თავიანთი სიკვდილითაც ეს გმირები ამკვიდრებენ ამაღლებული რაინდული ზნეობის, მამაცობისა და შეუდრეკელობის იდეალს, როგორც ადამიანის თავისუფალი სულის უმაღლეს გამოხატულებას.

ვაჟა ბუნებასთან უშუალო სიახლოვის, მასთან ჰარმონიული შეწყობისა და შეგუების მგზნებარე ქომაგია. ბუნებრივი ყოფა, ლაღი და თავისუფალი ცხოვრება ბუნების წიაღში მას არსებობის ყველაზე

სავსე და შინაარსეულ ფორმად ესასება. ვაჟა ვერ აგუობს ვერაფერს ნაძალადევსა და ხელოვნურს, არაბუნებრივსა და შერყვნილს. ჯერ კიდევ თავის „მესტვირის ანდერძში", რომელიც 1890 წელს არის დაწერილი, ვაჟა გადმოსცემდა თავის ზნეობრივსა და ესთეტიკურ მრწამსს, თავის მსოფლმსედველობას. ამ ლექსში პოეტი პირდაპირ ამბობს: ტანჯვა-ვაება ჩემს წადილს გზას ვერ აურევს და ქვეყნის ზომონის წინაშე ქედს ვერ მომასრევინებსო; ზოგმა თუ პირადი ბედნიერება არ დაესთმეთ, სოფელს ბნელი დაფარავს და არსებობა გაუჭირდებაო; კარგების ხვედრია, რომ ცხოვრების გაუკეთესებისათვის თვითონ შეება და სიამე მოიკლონო; ნუგეშად მეკმარვის ჩემი სტვირი, რომლის ყღერა, ვგონებ, ამაოდ არ ჩაივლისო; თუმცა ზოგს არ მოსწონს „ჩემი სტვირის ველური ყღერა", მაგრამ ჩემი ანდერძი ბევრის გულს დაეწერაო. ამ ზნეობრივ მოტივებს ლექსში მოსდევს პოეტის ესთეტიკური კრედო: ვარდი ვარდია, მაგრამ იმას მაინც ტყეში მოსული ია მირჩევნია, ალვას — წალკოტის მეფეს — კლდეზე გაბარდნილი ღვია მიჯობს და თავმომწონე ეიფელის კოშკს — შავი ლოდები მირჩევნია, კლდეთა ძირს რომ ყრიანო. პოეტი ასკვნის:

„ყველა ის მიყვარს, სადაც სიბრიყვემ
სწავლის სახელით არ მიაღწია
და ბუნებრივი წმინდა ქმნილება
ცოდვილის ხელით არ მიარღვია".

აი, სწორედ ამ „ბუნებრივი წმინდა ქმნილების" იდეაა ვაჟას მსოფლმხედველობის შუაგულ.

ეჭვი არ არის, ვაჟა იცნობდა რუსოს მოძღვრებას და ზოგიერთი თავისი შეხედულებით კიდევაც უახლოვდებოდა მას. მაგრამ არავითარი საფუძველი არა გვაქვს ვიფიქროთ, რომ ვაჟა რასმეს პირდაპირ დაესესხა რუსოს მოძღვრებას. ვაჟა უადრესად თვითმყობადია. მისი მსოფლმხედველობა, უწინარეს ყოვლისა, ქართველი ხალხის საუკუნეობრივი სულიერი გამოცდილების სიღრმიდან ამოდის, იგი მინდიას ფიქრებიდან არის გამოდნობილი და წარმოშობილი.

რაც შეეხება ხელთქმნილისა და ხელთუქმნელის, ხელოვნურისა და ბუნებრივის, ეიფელის კოშკისა და კლდეთა შავი ლოდების ვაჟასეულ დაპირისპირებას, იგი მეტად ღრმაშინაარსიანი დაპირისპირებაა. ამ დაპირისპირებაში ერთი წამითაც არ შეიძლება დავინახოთ ცივილიზაციისა და ისტორიულ-კულტურული პროგრესის უარყოფის იოტისოდენა ნიშანიც კი. პირიქით, ვაჟა მთელი თავისი შემოქმედებით ამკვიდრებს ცივილიზაციისა და პროგრესის იდეალს, პროგრესისას, არა როგორც რღვევასა და შერყვნას „ბუნებრივი წმინდა ქმნილებისა", არამედ როგორც მის გამოხსნას გარეშე დანა-

შრევებისაგან, მის აღდგენას, განმტკიცებას და განვითარებას ადამიანის სულშიც და მთელ ნივთიერ გარემოშიც. განვითარებისა და წინსვლის გზა, ვაჟას გაგებით, სწორედ „ბუნებრივი წმინდა ქმნილებისაკენ“ მიმავალი გზაა.

პოეტი ჰგმობს და უარყოფს არა კულტურასა და პროგრესს, არამედ კულტურითა და სწავლით შენიღბულ სიბრიყვეს, ისე როგორც ჰგმობს კაცთმოყვარეობით შენიღბულ კაცთმოძულეობას, უანგაროობით შენიღბულ ანგარებას...

შეიძლება ითქვას, რომ ვაჟა თავისი შემოქმედებით თავისებურად ესმაურება და უსიარდება თანამედროვე იდეას ადამიანის სულიერი გაწმენდის, განახლებისა და გაადამიანების პროცესის შესახებ, რაც უნდა მოჰყვეს ღრმა სოციალურ პროგრესს, საზოგადოების ასვლას განვითარების ახალ უმაღლეს საფეხურზე.

შეგნებული სწრაფვა ცხოვრებისა და ბუნების ისეთი სახეებისა და ფორმებისაკენ, რომელთაც შენარჩუნებული აქვთ პირველქმნილი სასიცოცხლო ძალა და სურნელება, ვაჟამ გამოსატა იმდენად არა მით, რომ მეტწილად მთაში ცხოვრობდა და უკანასკნელი სულისდგმის დროსაც მთიდან მოტანილი ფოთლები და ყვავილები დაიყარა გულზე, რამდენადაც მით, რომ მან, ქართული სალიტერატურო ენის პრწყინვალე მცოდნემ, თავისი პოემებისა და ლექსებისათვის აირჩია დედაენის ფშავ-სევსურული კილოკავი. ამან კი, როგორც ვიცით, მის პოეტურ შემოქმედებას მიანიჭა გამომსახველობის უჩვეულო ძალა, განუმეორებელი თავისებურება და მომხიბველობა, განსაკუთრებული სიცხოველე და სურნელება.

ვაჟა ღრმად ინტელექტუალური შემოქმედია. მისი ესთეტიკა არა მარტო უღრმეს გრძნობათა, არამედ აზრისა და სიბრძნის ესთეტიკაცაა. ამ მხრივ იგი დიდი რუსთველის პირდაპირი მემკვიდრეა.

ვაჟას შემოქმედება არ არის მოკლებული შესანიშნავ ფერწერულ სურათებს, მაგრამ იგი უმალ პოეტი-მოქანდაკე, პოეტი-ხუროთმოძღვარია. იგი არა მარტო ფერებში ხედავს, არამედ უფრო მეტად ძერწავს და ჰკვეთს გასაოცარ მონუმენტურ სკულპტურულ ფორმებს. გაიხსენეთ, მაგალითად, უდიდესი მხატვრული ძალით შესრულებული დიდებული მონუმენტური სურათი „ბახტრიონის“ ბოლო თავიდან — დაჭრილ ლუხუმს უღრან ტყეში ჯაგარ-აშლილი ვეელი რომ მკურნალობს. განა ეს არ არის ხელოვნების მარადიული ძალითა და მომხიბველობით აღბეჭდილი სკულპტურული სურათი? თანაც სამშობლოს ისტორიული ბედის რა ღრმა პოეტური წარმოსახვაა ამ სურათში! თქმულება — მითი ღრმა რეალისტური შინაარსით ივსება.

გაიხსენეთ, ტრაგიზმით აღსავსე ჯგუფური სკულპტურული სურა-

ხი პოემა „სტუმარ-მასპინძლის“ ფინალიდან... ო, რამდენის გახსენება შეიძლება!

მართალი იყო ტიციან ტაბიძე, ვინაც ვაჟას შემოქმედებაში მისი მშობელი ხალხის სულის სიჭაბუკის გამჟღავნება დაინახა.

ვაჟას მთელი შემოქმედება უცილობელი პოეტური გამართლებაა საქართველოსი, ხელოვნებისა, ადამიანისა.

ვაჟას მიმართ თამამად შეგვიძლია ვთქვათ ის, რაც ცნობილმა რუსმა მწერალმა — ლეონიდ ლეონოვმა თქვა ტოლსტოის შესახებ: „ასეთი ადამიანების დგომა ეროვნული აზრის კაპიტანის ბოგირზე თანამედროვეებს უნერგავს ნდობას აწმყოსადმი და უშიშროებას მომავლისადმი“.

ვაჟას მხატვრული მემკვიდრეობა გვინერგავს ნდობას ქართველი ხალხის წარსულისა და აწმყოსადმი რწმენას მისი მომავლისადმი.

ბედთან მებრძოლი ტიტანი

რა ნაღვლიანიც უნდა იყოს გზა საფლავიდან საფლავამდე, ეს მაინც ასეა: დიდი ქართველი პოეტის — ნიკოლოზ ბარათაშვილის აღიარების, დიდების და უკვდავების გზამ სამ საფლავში გაიარა, პოეტის ნეშტი სამჯერ დაიკრძალა.

იგი გარდაიცვალა 28 წლისა, 1845 წელს, სამშობლოსა და მშობელთაგან მოშორებით, უცხო მხარეში (განჯაში, ასლანდელ კიროვაბადში), თითქმის სრულ სიმარტოვეში. იქვე, უცხო მიწამვე მიიბარა პირველად მისი ნეშტი. მართლაც წინასწარმეტყველური აღმოჩნდა პოეტის უმშვენიერესი ლექსის — „მერანის" სიტყვები:

„ნუ დავიმარხო ჩემსა მამულში, ჩემთა წინაპართ საფლაველს შორის,
ნუ დამიტიროს სატრფომ გულისა, ნუღა დამეცეს ცრემლი მწუხარის.

მაშინ მშობელი ხალხი. მას არც კი იცნობდა. იგი ისე გარდაიცვალა, რომ თავისი არც ერთი სტრიქონი დაბეჭდილი არ უნახავს. მის ლექსებს მხოლოდ ხელნაწერებში თუ იცნობდნენ მისი ახლო მეგობრები და ნათესავები. გარდაცვალებიდან მხოლოდ რამდენიმე ათეული წლის შემდეგ გამოიცა პირველად პოეტის კრებული. და მხოლოდ ამის შემდეგ შეიცნო ხალხმა თავისი დიდებული მგოსანი და მისი გარდაცვალებიდან 48 წლის შემდეგ, 1893 წელს, შესძლო განჯიდან თბილისში გადმოესვენებინა და თავის მოღვაწეთა დიდების პანთეონში დაეკრძალა მეორეჯერ პოეტის ნეშტი. ისეთი „მიუკერძოებელი" მეთვალყურეც კი, როგორიც იყო თბილისის უანდარმთა სამმართველოს უფროსი, ამ გადმოსვენების შესახებ ატყობინებდა პოლიციის დეპარტამენტს 1894 წლის 7 მარტს:

„ქართველებმა ხელახლა წამოაყენეს მივიწყებული საკითხი ამ საუკუნის დასაწყიში გარდაცვლილი ქართველი პოეტის — ბარათაშვილის ნეშტის გადმოსვენების შესახებ განჯიდან თბილისში.

განსაკუთრებული მიზნით ამოთხარეს მიწიდან რაღაც ძვლები და ეროვნული პოეტის ნეშტის სახით გადმოასვენეს თბილისში, სადაც

ამ ნეშტს მიეგება მრავალათასიანი საზოგადოება. ნეშტი დიდის პატივით და მოწიწებით მიაბარეს მიწას.

კუბო ხელიდან ხელში გადადიოდა და არამცთუ ყველა წოდების მამაკაცები ეცილებოდნენ ერთმანეთს მის წაღებაში, არამედ ქალებიც კი ცდილობდნენ როგორმე მონაწილეობა მიეღოთ კუბოს ტარებაში, თუნდაც რამდენიმე ნაბიჯზე. დედებს, მოეყვანათ თავიანთი პატარა შვილები, აჩოქებდნენ კუბოს წინ და თაყვანს სცემდნენ კუბოს, როგორც წმინდანის ნეშტს".

გავიდა კიდევ 45 წელი და უკვე ასალმა, საბჭოთა საქართველომ პოეტის ნეშტი 1938 წელს დიდუბის პანთეონიდან გადაასვენა მთაწმინდის პანთეონში, სადაც ეროვნული კულტურის მხოლოდ პირველი სიდიდის ვარსკვლავები უნდა პოულობდნენ სამუდამო სავანეს. ნიკოლოზ ბარათაშვილმა სამართლიანად დაიმკვიდრა იქ თავისი ადგილი.

თუ საერთოდ ყოველი დიდი შემოქმედი და ყოველი დიდი შემოქმედება თავისი ეპოქისა და თავისი ხალხის სულიერი ცხოვრების დიდი კონდენსაციაა, ქართული ლიტერატურის ისტორიაში ამისი ერთ-ერთი ყველაზე მკაფიო მაგალითი ნიკოლოზ ბარათაშვილიცაა. შეიძლება ითქვას, რომ პოეტის სამშობლოს ისტორიული ბედი — ბედი ქართლისა აისახა არა მარტო მის შემოქმედებაში, არამედ ერთგვარი სიმბოლური მნიშვნელობით აისახა მის ბიოგრაფიაშიც.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი დაიბადა 1817 წელს, თბილისში, დიდგვაროვანი ქართველი თავადის ოჯახში. დედის მხრივ იგი შთამომავალი იყო ქართლ-კახეთის განთქმული მეფის — ერეკლე მეორესი, რომელმაც თავისი ქვეყნის დამოუკიდებლობის შესანარჩუნებლად თითქმის ასამდე ომი გადაიხადა, მაგრამ აღა-მაჰმად-ხანის ურდოების შემოსევის შედეგად მაინც იძულებული გახდა საბოლოოდ გადაეწყვიტა საქართველოს ისტორიული ბედი და ექცია იგი ერთმორწმუნე რუსეთის ქვეშევრდომად.

დედის მხრიდანვე პოეტის მკვიდრი ბიძა — გამოჩენილი ქართველი პოეტი — გრიგოლ ორბელიანი — რუსეთის არმიის გენერალი, ერთ დროს რუსეთის მეფისნაცვალი ამიერკავკასიაში და ამავე დროს საქართველოს დამოუკიდებლობაზე მეოცნებე მამულიშვილი — იყო პოეტის უფროსი თანამედროვე და მეგობარი. გიმნაზიაში კი პოეტის მასწავლებელი იყო იმ დროის ქართული მოწინავე პროგრესულ-დემოკრატიული აზრის ყველაზე თვალსაჩინო წარმომადგენელი, ლოგიკის ერთ-ერთი პირველი რუსული სახელმძღვანელოს ავტორი — სოლომონ დოდაშვილი. ერთი სიტყვით, ნიკოლოზ ბარათაშვილის ოჯახური და საზოგადოებრივი წრე, რომელშიაც ყალიბდებოდა პოეტის პიროვნება, შედგებოდა თავისი დროის მოწინავე და ევრო-

პულად განათლებული მაღალი წრის ადამიანებისაგან... ისინი არ იყვნენ მოკლებული ცნობებს მაშინდელი მსოფლიო სოციალ-პოლიტიკურ მოვლენათა და პროგრესულ მოძრაობათა შესახებ. არც ფრანგ განმანათლებელთა და არც რუს დეკაბრისტთა იდეები იყო მათთვის უცხო. მათს სულიერ ინტერესებსა, წარმოდგენებსა და ილუზიებში ერთგვარად შეზავებული იყო ფიქრებიც საქართველოს მომავალზე, სურვილიც რუსეთის მმართველობასთან შეგუებისა, დიდი სევდაც ეროვნული დამოუკიდებლობის დაკარგვის გამო, მოგონებანიც ძველი დიდებისა და წინათგრძნობაც ბატონყმობის ნიადაგის რყევისა.

ამ ფიქრებისა და განწყობილებების თანამოზიარე უეჭველია ახალგაზრდა ნიკოლოზ ბარათაშვილიც იყო. მაგრამ, როგორც საერთოდ ყოველ ყრმობას სჩვევია, პირველად იგი აღსავსე იყო იმედებითა და წარმტაცი ოცნებებით. ეს იყო პოეტის ცხოვრების ის ხანა, როდესაც, მისივე სიტყვებით, „წრფელი რბიოდა ნათლად დრო ყმაწვილობის სწორთა, თანზრდილთა, მეგობართ შორის", როდესაც შინაგანი ხმა მოუწოდებდა პოეტს მაღალი მისიისაკენ სამშობლოს სამსახურისათვის. შემდეგშიაც პოეტი ამ თავისი შინაგანი მოწოდების შესახებ სწერდა ბიძას — გრიგოლ ორბელიანს: „ახლა იმას ვამბობ, რომ მე შინაგანი ხმა მიწვევს საუკეთესოს ხვედრისაკენ, გული მეუბნება, რომ შენ არა ხარ ახლანდელის მდგომარეობისათვის დაბადებულიო! ნუ გძინავსო! მე არ მძინავს, მაგრამ კაცი მინდა, რომ ამ პატარა ღრე-კლდეს გამიყვანოს და დავდგე გაშლილს ადგილს. პო, რა თავისუფლად ამოვისუნთქავ მაშინ".

მაგრამ პოეტის ხელისგამწოდებელი არავინ აღმოჩნდა. უნდა ვიფიქროთ, რომ თავკერძობისა და გულგრილობის შსამით იმდენად იყო გაჟღენთილი მაშინდელი მაღალი წრეების სულიერი ატმოსფერო, რომ — პირდაპირ უნდა ითქვას — თვით ისეთი მძაფრი გრძნობების პოეტმაც კი, როგორიც იყო გრიგოლ ორბელიანი, ვერ იგრძნო მიელი სიღრმით მაღალი ნიჭით დაჯილდოებული დისშვილი მას შემდეგაც კი, როდესაც უკვე ხელთ ჰქონდა მისი უკვდავი შედევრები.

ცხოვრებაში ნიკოლოზ ბარათაშვილს არც ერთი სანუკვარი ოცნება არ აღსრულებია. მოწაფეობის დროს უბედური შემთხვევით ორივე ფესი მოიტეხა და სამუდამოდ დაკოჭლდა. ამის გამო მას ხელი ააღებინეს სამხედრო სამსახურში შესვლის იმედზე, რაზედაც იგი გატაცებით ოცნებობდა. მერე რუსეთში გამგზავრება და უნივერსიტეტში სწავლა სურდა, მაგრამ ამაშიაც ხელი მოეცარა: მამის ხელგაშლილობისა და თანაც მამისავე ავადმყოფობის გამო ვალებში ჩავარდნილმა ოჯახმა არამცთუ ხელი ვერ გაუმართა ჭაბუკს, არამედ, პირიქით, მისგან მოითხოვა ზრუნვა და თავდადება. იგი იძულებული გახდა მოსალედ დაე-

წყო სამსასური სასამართლოსა და განჩინების ექსპედიციაში, მიუხედავად იმისა, რომ მისივე თქმით, კარგად იცოდა «Круг чиновников не выгоден для образования нравственности».

პოეტს, როგორც ჩანს, სიყვარულშიაც ვერ ასცდა სიმუხთლე სოფლისა, სიმწარე იმის განცდისა, რომ საყვარელი არსების სულში ანგარებამ, სოციალური კიბის მაღალ საფესურზე ასელის წყურვილმა გადასძალა უშუალობასა და უმწიკველო გრძნობას.

იმედების რაოდენი მსხვრევა, კაცისა და ბედის რაოდენი სიმუსთლე უნდა განეცადა ჭაბუკ პოეტს, რომ ნათესავ-მეგობარ ქალისადმი გაგზავნილ წერილში შემდეგი ადსარება ეთქვა: „ვისაც საგანი აქვს, ჯერ იმის სიამოვნება რა არის ამ საძაგელ ქვეყანაში, რომ ჩემი რა იყოს, რომელიც, შენც იცი, დიდი სანია ობოლი ვარ... სიცოცხლე მამძულებია ამდენის მარტოობით. შენ წარმოიდგინე, მაიკო, სიმწარე იმ კაცის მდგომარეობისა, რომელსაც მამაცა ჰყავს, დედაც, დებიც: მრავალნი მონათესავენი და მაინც კიდევ ვერავის მიჰკარებია, მაინც კიდევ ობოლია ამ სავსე და ერცელ სოფელში! ვინც მაღალის გრძნობის მქონე მეგონა, იგი ენახე უგულო, ვისიც სული განვითარებული მეგონა, მას სული არა ჰქონია, ვისიც გონება მრწამდა ზეგარდმო ნიჭად, მას არცა თუ განსჯა ჰქონია, ვისიცა ცრემლნი მეგონებოდნენ ცრემლად სიბრალულისა, გამომეტყველად მშვენიერის სულისა, თურმე ყოფილან ნიშანნი ცბიერებისა, წვეთნი საშინელის საწამლავისა! სად განისვენოს სულმა, სად მიიდრიკო თავი?“

როგორც ვხედავთ, დიდი ტალანტის ეს მწვავე სულიერი განხეთქილება თავის დროსა და თავის წრესთან ნაკარნახევი იყო, უწინარეს ყოვლისა, მაშინდელი მაღალი საზოგადოების საკმაოდ ღრმა ზნეობრივი კრიზისის შეგნებით. პოეტი ხშირად ჩიოდა ირგვლივ გამეფებულ გულგრილობაზე, ადამიანთა შორის მაღალ სულიერ კავშირთა მოშლაზე.

პოეტის პირადი ნაცნობების მოგონებებიდან ჩანს, რომ იგი მეტად აქტიური ბუნების, მახვილი და ფხიზელი გონების, მხიარული სახიათისა და ფრიად გულკეთილი, ფრიად კაცთმოყვარე ადამიანი ყოფილა... და ამ სიცოცხლით სავსე ახალგაზრდა კაცს ჯერ კიდევ არც კი მიეღწია თავისი დიდი ნიჭის სრული სიმწიფისათვის, რომ ბედმა სამშობლოს მოსწყვიტა და ავთვისებიანი ციებ-ცხელებით მოუღო ბოლო. ერთობ ცხადად აღსრულდა ნიკოლოზ ბარათაშვილის მიმართ შოთას თქმული სამდურავი სოფლისადმი:

„ვაჲ, სოფელო, რაშიგან ხარ, რას გეაბრუნეებ, რა ზნე
გჭირსა!.
„სადაურსა სად წაიყვან სად აღუფხერი სადით ძირსა?!“

პოეტის პირადი ცხოვრების მრავალ სიდუხჭირეს, რასაკვირველია, არ შეიძლება მკვეთრი დაღი არ დასვა მთელი მისი შემოქმედებისათვის, კერძოდ, ის უმძაფრესი გრძნობა ტრაგიზმისა, რაც თავიდან ბოლომდე გასდევს მის პოეზიას, ცხადია, უპირველეს ყოვლისა, მისი პირადი ბედის პოეტური გამოსხივებაა.

მაგრამ ნიკოლოზ ბარათაშვილის სიდიადე მის პირად ტრაგიკულ ბედში როდია.

შოთა რუსთაველის შემდეგ — თითქმის ექვსასი წლის განმავლობაში — ქართული პოეზია არავის არ აუყვანია ისეთ დიდ ეროვნულ და ამდენადვე ისეთ დიდ ზოგადსაკაცობრიო მნიშვნელობის სიმაღლემდე, როგორზედაც იგი აიყვანა ნიკოლოზ ბარათაშვილმა. დროის ამ მანძილზე, გენიალური ეპიკური პოემა-რომანის „ვეფხისტყაოსანის“ შემდეგ სხვა ისეთი დიდი პოეტური მწვერვალი არ აზიდულა, როგორიცაა ნიკოლოზ ბარათაშვილის შემოქმედების გვირგვინი, მშვენიერი რომანტიკული ლექსი „მერანი“.

რასაკვირველია, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ქართველი ხალხის ცხოვრების ეს გრძელი შუალედი ამ ორ მწვერვალს შორის პოეტურად აუთვისებელი და დაუსახლებელი იყო. მართალია, მეცამეტე საუკუნიდან მონგოლთა შემოსევებმა პირდაპირ კატასტროფულად შეაფერხეს ქართული კულტურის განვითარება, მაგრამ განვითარება მაინც არ შეწყვეტილა. მის შეუწყვეტლობას მოწმობდა მომდევნო საუკუნეების არა მარტო მრავალრიცხოვანი ეპიგონები რუსთაველისა ან აღმოსავლური ლიტერატურის დიდი გავლენით შექმნილი ქართული ნაწარმოებები, არამედ ფრიად თვალსაჩინო თვითმყოფადი ქართველი შემომქმედნიც, როგორიც იყვნენ, მაგალითად, შესანიშნავი მოიგავარაკე და მეცნიერი-ლექსიკოლოგი სულხან-საბა ორბელიანი, სიყვარულის მგზნებარე მომღერალი, ორიგინალური ფორმის პოეტი — ბესიკი, ქართლის ჭირის მჭმუნვარე პოეტი მემატიანე, ხალხური ინტონაციებით ქართული ლექსის გამაუხვებელი — დავით გურამიშვილი, თავისებური არტისტიზმით აღბეჭდილი რომანტიკოსი პოეტი ალექსანდრე ჭავჭავაძე, ქართული რომანტიზმის ერთ-ერთი უბრწყინვალესი წარმომადგენელი — გრიგოლ ორბელიანი და სხვები.

ბარათაშვილმა კი, შეიძლება ითქვას, ახალი სული შთაბერა ქართულ პოეზიას.

ამ დიდი პოეტის მემკვიდრეობა მოცულობით დიდი არ არის: სულ 37 ლექსი, ერთი მცირე პოემა და ოცდაოდ პირადი წერილი. მაგრამ ამ მცირე მოცულობაში გამჟღავნებულია დიდი და მშვენიერი პოეტური სამყარო.

მით, რომ უმძაფრესად და უგულწრფელესად გამოსატა თავისი სულიერი მღელვარება, თავისი ფიქრები და მისწრაფებები, ნიკოლოზ ბარათაშვილი ყველაზე ღრმად ჩაწვდა პოეტურად თავისი დროის შეჭირვებული, ჩაფიქრებული და დაღონებული საქართველოს სულს, მისი ისტორიის ერთ-ერთი ყველაზე მწვავე ძნელბედობის ჟამს. წინა საუკუნის დამლევს განცდილი დიდი ეროვნული ტრაგედიის — აღა-მაჰმად-სანის ურდოების შემოსევის მძიმე შედეგები პირგასსნილ ჭრილობად აჩნდა ქვეყანას. მართალია, რუსეთთან შეერთებით საქართველო სრულ ფიზიკურ განადგურებას გადაურჩა, მაგრამ ეროვნული დამოუკიდებლობა დაჰკარგა და არსებითად კოლონიური ჩაგვრის უღელქვეშ მოექცა. ქართველი ხალხის ორმაგი ჩაგვრის — სოციალური და ეროვნული ჩაგვრის პირობებში წინააღმდეგობათა გამძაფრებას მოჰყვა გლესთა გახშირებული აჯანყებები, რომლებსაც ხელისუფალნი მთელი სიმკაცრით ახშობდნენ. 1832 წელს მოეწყო ქართველი მაღალი წრეების მოწინავე წარმომადგენელთა შეთქმულებაც რუსეთის თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ ეროვნული დამოუკიდებლობის მოსაპოვებლად. შეთქმულთა შორის იყვნენ როგორც ეროვნული მონარქიული წყობილების აღდგენის მომხრენი, ისე რესპუბლიკური მიდრეკილების მოღვაწენიც. შეთქმულება არსებითად მოკლებული იყო ღრმა შინაგან მთლიანობასაც და რეალურ დასაყრდენ ძალებსაც. ამიტომ იგი, როგორც მოსალოდნელი იყო, მარცხით დამთავრდა. ამ დროს ნიკოლოზ ბარათაშვილი 15 წლისა იყო და იგი, რასაკვირველია, შეთქმულების მონაწილე ვერ იქნებოდა. მაგრამ თავისი განწყობილებით იგი უეჭველად შეთქმულთა პროგრესული ნაწილის თანამოაზრე იყო. შეთქმულების დამარცხებით ღაიმსხვრა ბევრი ილუზია, დაიშალა ბევრი კავშირი.

თუმცა დიდად დაუძლურებული, შევიწროებული და შებორკილი, მაგრამ მაინც მრავალსაუკუნოვანი ისტორიულ-კულტურული ტრადიციების მქონე ქვეყანა, ბუნებრივია, ვერ ურიგდებოდა თავის მწარე ხვედრს, იგი ეძებდა გამოსავალს, ეძებდა სახელმძღვანელო აზრს. ასეთ ვითარებაში, როგორც წესი, ქვეყანა მძიმე ფიქრებს ეძლევა. და საქართველოც მტანჯველი ფიქრებით იყო შეპყრობილი... ქართული სინამდვილე ეროვნულ სულიერ ენერგიას წარმართავდა მაძიებელი აზრისაკენ, მშფოთვარე და გაღრმავებული ფიქრებისაკენ. მაშინდელი მაღალი წრეების განათლებული წარმომადგენლები, რომელთა რიცხვს ეკუთვნოდა ბარათაშვილი, მოკლებული არ იყვნენ ცნობებს მსოფლიო სოციალ-პოლიტიკურ მოვლენათა და პროგრესულ მოძრაობათა შესახებ. მათთვის უცხო არ იყო არც ფრანგ განმანათლებელთა და არც რუს დეკაბრისტთა იდეები. მათ სულიერ წყობაში, ერთგვარად, ზოგჯერ ძალიან წინააღმდეგობრივადაც, შეზავებული

იყო რუსეთის მართველობასთან შეგუების სურვილიც, ფიქრებიც საქართველოს მომავალზე, მის თავისუფლებაზე, დიდი სევდაც ეროვნული დამოუკიდებლობის დაკარგვის გამო, მოგონებანიც ძველი დიდებისა და ერთგვარი წინათგრძნობაც ფეოდალური ურთიერთობის ნიადაგის რყევისა. თვით ეპოქაც ხომ საერთოდ გარკვეულ სოციალურ-ისტორიულ ძვრათა გამო ამახვილებდა ისტორიული პროცესის სუბიექტურ მხარეს, ამწვავებდა წინააღმდეგობას პიროვნებასა და გარემომცველ სამყაროს შორის.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი სწორედ თავისი დროის მოაზროვნე და მოფიქრალი, საქართველოს ყველაზე ღრმა და ყველაზე დიდი პოეტური მესიტყვეა. შემთხვევითი როდია, რომ მთელი მისი შემოქმედება გამსჭვალულია ფიქრებით, მღელვარე ფიქრებით ქვეყნისა და კაცთა ბედის, სიკეთილ-სიცოცხლის, ადამიანისა და ქვეყნიერების დამოკიდებულების, სიყვარულისა და ზნეობის, საქვეყნო მოვალეობისა და პირადი თავისუფლების მწვავე საკითხებზე.

პოეტი უარყოფს ცრუ და მუხთალ სოფელს მაგრამ არსებული სამყაროს გარდაქმნის შეუძლებლობის შეგნება პოეტში ბადებს მისწრაფებას, რომ მიეცეს მხოლოდ თავის ფიქრებსა და განცდებს, ეძებოს თავისი ამაღლებული პოეტური იდეალი არა მისთვის მტრულ და საზიზღარ გარემომცველ სინამდვილეში, არამედ თავისი სულის დაუცხრომელ სწრაფვაში. შებორკილი არსება ადამიანისა ელტვის შეუზღუდავ თავისუფლებას, მწვავე განხეთქილება არსებულ სინამდვილესთან ამძაფრებს სულიერი სიმარტოვისა და განკერძოების გრძნობას; პიროვნული, სუბიექტური ლამობს განმტკიცდეს გარემყარში.

ბარათაშვილი პოეზიიდან გამორიცხავს ყოველივე შემთხვევითს. მას არ იტაცებს არც შემთხვევითი აღტაცება, არც შემთხვევითი წუხილი. პოეზია მისთვის იმ სიღრმისეულ გრძნობათა სიბრძნეა, რომლებიც მოიცავენ ქვეყნიერების არსებით კავშირებს... ამ მსრივ იგი თავის იმ დიდი წინაპრის კვალს ადგას, ვინც თქვა: „შაირობა პირველადვე სიბრძნისაა ერთი დარგი“.

ბარათაშვილი დიდი აზრისა და ღრმა დაფიქრების პოეტია. იგი დაფიქრებული მიდის სამყაროსთან და თავისი ფიქრების მეშვეობით აღიქვამს მას. მისი პოეტური ხილვები მისივე ფიქრებით დატვირთული და გაშინაარსიანებული ხილვებია, მისი კონტაქტი გარემოსთან — მისი უშუალო გრძნობები ყოველთვის შერწყმული თუ გადაწნულია შემსვედრ შინაგან გრძნობებთან და აზრებთან. ბუნებაშიც პოეტი, უპირველეს ყოვლისა, თავის სულს კითხულობს, თავის ფიქრებსა და განცდებს იკვლევს. შემოქმედებაშიც პოეტს იმდენად ბუნებისა და გარემომცველი ქვეყნიერების საღებავები როდი გადმო-

აქვს, რამდენადაც იგი თვით ბუნებას და გარესამყაროს აფერადებს თავისი სულის ფერებით, ასურათებს თავისი ფიქრების მოძრაობით.

აი ჩვენ წინ არის 19—20 წლის ჭაბუკი პოეტის შესანიშნავი ქმნილებანი — „შემოღამება მთაწმინდაზე“ და „ფიქრნი მტკვრის პირას“, უკვე აღბეჭდილნი თავისებური პოეტური სიბრძნითა და შთაგონებული პოეზიით. მთაწმინდა გულდასურულთა მეგობრად მიაჩნია პოეტს. მის დამაფიქრებელ, ვერან და უდაბურ ადგილებში, ბუნდოვანი კლდის არემარეზე დასადგურებულ იდუმალებაში, ნაპრალთა მდუმარებით აღსავსე მაისის მწუხრში პოეტი ყურს უგდებს თავისი გულისა და სულის მოძრაობას, კითხულობს თავის ფიქრებს, ფიქრებს, რომლებიც ცისკენ მიისწრაფიან, მაგრამ ცამდე ვერ აღწევენ და ჰაერშივე განიბნევიან. გულისთქმა პოეტისა ცის იქით ეძიებს სადგურს — ზენაართ სამყოფს, რათა გაეცალოს ამქვეყნიურ ამაოებას, მაგრამ მოკვდავთ არ ძალუძთ მისწვდნენ სამყაროს დაფარულ აზრს. აქ კი, ამ დიდებულ და ტრაგიკული გზნებით სავსე შემოღამებაში, რაც ლექსის არა მხოლოდ სიტყვიერ მასალაში, არამედ მის მღელვარე რიტმსა და მუსიკაშიც შეიგრძნობა, ღრმად ინაკვეთება პოეტის დიდ სევდად ქცეული ტკივილები დროისა, ტკივილები სამშობლოსი. მწუხარე და სევდიანია პოეტი, მაგრამ მას მაინც აქვს ნუგეში იმისა, „რომ გათენდება დილა მზიანი და ყოველს ბინდსა ის განანათლებს“.

მტკვრის პირადაც პოეტი თავის ნაღვლიან ფიქრებს ეძლევა. თვით მტკვარს კი იგი მსოლოდ ფუნჯის ერთი მოსმით ხატავს:

„ნელად მოღელავს მოდუდუნე მტკვარი ანკარა
და მის ზვირთებში კრთის ლაჟვარდი ცისა კამარა“.

პოეტმა არ იცის, რას ბუტბუტებს, ვისთვის რას იტყვის მრავალი დროების მოწამე, მაგრამ უტყვი მტკვარი. მაგრამ რაზედაც უნდა ბუტბუტებდეს, მას მსოლოდ ის ძალუძს, რომ თავშესაფარი მისცეს სევდას პოეტისას, ვისაც ცხოვრება ფუჭად და ამაოებად ესახება; კაცთა ყოფნა და წუთისოფელი კი — აღუვსებელ საწყაულად. თვით უძლიერესნიც და უკეთილესნიც ამ ქვეყნად ამაოების ტყვენი არიან. მაგრამ პოეტი ცხოვრების სრულ უარყოფამდე მაინც არ მიდის, მაინც პოულობს ცხოვრების ერთადერთ უმაღლეს აზრსა და უხრწნელ ადამიანურ ღირებულებას — ქვეყნისათვის მოღვაწეობასა და ზრუნვაში:

„არც კაცი ვარგა, რომ ცოცხალი მკედარსა ემსგავსოს,
იყოს სოფელში და სოფლისთვის არა იზრუნოს!“

ასეთია „ფიქრნი მტკვრის პირას“.

პოეტისთვის, როგორც ეხედავთ, ბუნება, უწინარეს ყოველისა, გან-

ცდებისა და გრძნობების საყუდარია, ფიქრების სავანეა და არა მხოლოდ აღსაწერი თუ გამოსახატავი გარეგანი საგანი. პოეტს უმალ ბუნებასთან შეზიარება, მის საიდუმლოებაში შეჭრა სწყურია, ვიდრე მისი გარეგნული სახიერების ჭვრეტა. იგი იმდენად ბუნების სურათების წარმოსახვას როდი ესწრაფვის, რამდენადაც თავისი შინაგანი სამყაროს გადატანას სამშობლოს ბუნებაში, სულის შეზიარებას მასთან. აქაც კი, სადაც პოეტი ბუნების სილვად სურათებს წარმოსახავს, არსებითად იგი თავის განცდას, თავის სულისკვეთებას ხატავს. ასე, მაგალითად, პოეტური სახე — „გინახავთ სული, ჯერეთ უმანკო, მხურვალე ლოცვით მიქანცებული? მას ჰგავდა მთვარე, ნაზად მოარე, დისკო-გადახრით შუქმიბინდული", უმალ პოეტის სულიერი განწყობილების, მისი განცდის ნახატია, ვიდრე უშუალოდ მთვარის მოვანებისა შემოღამებისას. ასევე პოეტის პატრიოტული სულისკვეთების, მისი შინაგანი მღელვარების ბუნებაში გადატანის ნიშნით არის აღბეჭდილი შესანიშნავი პეიზაჟური ჩანახატი პოემაში „ბედი ქართლისა":

„მორბის არაგვი არაგვიანი,
თან მოსძახიან მთანი ტყიანი,
და შეუპოვრად მოუთამაშებს
გარემო თვისსა ატეხილ ჭალებს.
პოი, ნაპირნო, არაგვის პირნო,
მობიბინენო, შეებით მომზირნო,
ქართველსა გულმან როგორ გაუძლოს,
ოდეს შეენება თქვენი იხილოს"...

პოეტის მსოფლშეგრძნებაში, მის დამოკიდებულებაში ბუნებისადმი უეჭველად არის რაღაც პანთეისტური. იგულისხმება პოეტური პანთეისტური მსოფლშეგრძნება და არა ფილოსოფიურად ჩამოყალიბებული პანთეიზმი.

ლექსში „ჩინარი", სადაც პოეტი განმარტოებულ ფრიალო კლდეზე აღმართულ ალვის ხისა და მის ძირას მიმდინარე მტკვრის ნაირფერ იდუმალ კავშირში ტრფიალების მშვენიერ დრამას სჭვრეტს, პირდაპირ ამბობს:

„მრწამს, რომ არს ენა რამ საიდუმლო უასაკოთ და
უსულოთ შორის,
და უცხოველეს სხვათა ენათა არს მნიშვნელობა მათის
საუბრისს"

ამრიგად, პოეტს სწამს, რომ ბუნებაში განფენილია რაღაც გონიერებისა და მგრძნობელობის მაგვარი, რომ თვით უსულონი და უასაკონიც კი მეტყველებენ თავიანთი საიდუმლო ენით და, მაშასადამე, მათ შორის არსებობს იდუმალი სულიერი კავშირი. ადამიანი კი თა-

ვის წმინდა ჭეშმარიტ არსში, პოეტის აზრით, ღვთაებრივობის კერძოობაა და სწორედ ამიტომ ადამიანში შეიძლება სუფევდეს საუკუნო მადლი ტრფობისა. „და კაცთა შორის, ვით კერძოსა ღვთაებობისა, რად გწამს არ იყოს საუკუნო მადლი ტრფობისა?" — ამბობს პოეტი ლექსში — „რად პყოვდრი კაცსა, ბანოვანო, პირუმტკიცობას?", რომელიც მშვენიერ სულთა კავშირზე დამყარებული სიყვარულის პოეტური მტკიცებაა. აქ პოეტი განასხვავებს ყოველი არსების ორ საწყისს: სორციელსა, როგორც წარმავალს, ცვალებადს, და სულიერს, როგორც მყარსა და უსრწნელს. მათს შესაბამისად ერთმანეთისგან განსხვავდება სილამაზე და მშვენიერება. სილამაზე სორციელების ნიჭია მსოლოდ, იგი წარმავალია და ყვავილივით ძალე დაჭკნება. გულიც, მსოლოდ სილამაზით გატაცებული, არამტკიცე და ცვალებადია. მშვენიერება ნათელია, ზეცით მოსული, იგი უსრწნელი საწყისია არსისა, უზადო სიწმინდეა ბუნებისა, უცველი და უკვდავი.

„თვით' უკვდაეება მშვენიერსა სულში მდგომარებს,
ძალ ვერც შემოხვეეა და ვერც ხანი ვერ დაბერებს.
მსოლოდ კავშირი ესრეთ სულთა შობს სიყვარულსა,
ზეგარდმო მადლით დაუსხნელად დამტკიცებულსა".

პოეტი შეტრფის ყოველივე სიწმინდესა და სიანკარეს, როგორც მარადი სულისა და მშვენიერების გამოსხივებას. იგი ეტრფის „ცისა ფერს, ლურჯსა ფერს, პირველად ქმნილსა ფერს", რადგან ცისფერი სამყაროს უსრწნელი საწყისის გამოკრთომაა, ბუნების უსრწნელი სიწმინდის განფენილობაა. პოეტისათვის არც მიწიერია გამორიცხული ამ სიწმინდიდან. მას ეს მშვენიერი ფერი სიბლავს ქალის თვალებშიაც. ამ მოხიბლულობას კი უეჭველად დაჰკრავს უფაქიზესი ეროტიკული გრძნობის ელფერიც.

პოეტს სწყურია, რომ თავის სიცოცხლითაც და სიკვდილითაც შეერთოს და შეერწყოს ამ პირველადქმნილსა ფერს:

„ფიქრი მე სანატრი
მიმიწევს ცისა ქელს,
რომ ეშხით დამღნარი
შეეერთო ლურჯსა ფერს".

ყოველივე ეს არსებითად მოასწავებდა პოეტის რომანტიკულ დამოკიდებულებას სამყაროსადმი — მისწრაფებას, რომ თავისი მღელვარე სული, თავისი სულიერი განცდები გაეშალა გარე სამყაროში, სუბიექტური განემტკიცებინა ობიექტურში.

ასეთი მისწრაფება, პირდაპირ თუ არაპირდაპირ, უეჭველად შეესაბამებოდა საერთოდ ეპოქის რომანტიკულ სულისკვეთებას. ბარა-

თაშვილისათვის არ იყო უცხო არც პუშკინისა და არც მიცკევიჩის, არც ბაირონისა და არც ლერმონტოვის რომანტიკული მოტივები. მაგრამ მთელი მისი შემოქმედების პირველსა და უშუალო წყაროს, რასაკვირველია, თვით მისი ქვეყნის, თვით მისი მშობელი ხალხის ცხოვრების კონკრეტულ-ისტორიული შინაარსი და ქართული მხატვრული აზროვნების, პირველ ყოვლისა კი, რუსთაველის შემოქმედებითი ტრადიციები წარმოადგენდა.

ბედი ბარათაშვილის საქართველოსი, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მწარე და მძიმე იყო. ქართველი ხალხის შებორკილი ინდივიდუალობა დიდი საფრთხის წინაშე იდგა, მას წარხოცვა ემუქრებოდა. ბარათაშვილის საქართველოს არ შეეძლო მიეღო არსებული სინამდვილე, არ შეეძლო შერიგებოდა თავის ბედს, მაგრამ ბედის შეტრიალების ძალა მას არ შესწევდა. თავისუფლების მოპოვებისა და ეროვნული მეობის განმტკიცების წყურვილი სულიერ მისწრაფებებსა და ოცნებებში გადაპქონდა. სწორედ ეს იყო ნიადაგი ბარათაშვილის რომანტიზმისა. შებორკილი ინდივიდუალობა ელტვოდა შეუზღუდავ, თავისუფლებას, მწვავე განსეთქილება არსებულ სინამდვილესთან ამძაფრებდა სულიერი განკერძოების გრძნობას, სუბიექტური ლამობდა ობიექტურში განმტკიცებას. რომანტიზმის ერთ-ერთი არსებითი ნიშანიც ეს არის — განსხვავებით რეალიზმისა, რაც, პირიქით, ელტვის სწორედ ობიექტურის გადმოღებასა და განმტკიცებას სუბიექტურში, გარე სამყაროს ყველა თვისების, ყველა საღებავის ათვისებასა და გამოსატვას.

ბარათაშვილი პოეზიიდან გამორიცხავს ყოველივე შემთხვევითს. მას არ იტაცებს უეცარი სულიერი რეფლექსი — შემთხვევითი აღტაცება ან შემთხვევითი წუხილი. პოეზია მისთვის ისეთ სიღრმისეულ გრძნობათა სიბრძნეა, რომლებიც მოიცავენ არა შემთხვევითს, არამედ გარდუვალ ადამიანურ კავშირებს. ბარათაშვილი არსებითად აგრძელებს და აკითარებს თავისი დიდი წინაპრის — რუსთაველის პოეტიკას, რომლის მიხედვით „შაირობა პირველადვე სიბრძნისაა ერთი დარგი".

პოეტის სულიერი მღელვარება თუ სევდა, გაცხადებული მის პოეზიაში, ქვეყნიერებასთან დამოკიდებულების შემთხვევითი ვითარების ნაყოფი როდია. არა, მას ღრმა მიზეზები აქვს. პოეტი ხედავს, რომ ქვეყანა ერთობ მკაცრი და ულმობელია ადამიანების მიმართ, იგი მეტწილად ტკივილებს აყენებს მათ. ამიტომაც პოეტი მღერის არა სიამეთა, არამედ ტკივილთა გამო. მისი ჩონგურის მწუხარე ხმები „წარსულთა' დროთა მოგონებითა სულს აფიქრებენ". პოეტი კიდევაც ნატრობს, ოდესმე მაინც გამოსცეს მხიარული სმა მისმა ჩონგურმა, რომ სევდიანმა უკუყაროს „გულისა სენი". მაგრამ თავისი ჩონგური-

საგან პოეტს მხოლოდ „მოკლულის გულის... ჩივილი“ ესმის. პოეტის სულით ობლობა არ ჰგავს იმ ობლობას, რაც, ჩვეულებრივ უსუდურ შემთხვევას — მშობლის, ნათესავის, მეგობრის ან თვისტომის დაკარგვას მოჰყვება ხოლმე. მისი სულით ობლობა მაღალი გონების, მგრძნობიარე გულისა და წმინდა სინდისის შეურიგებლობაა ქვეყნის სიმუხთლესა და უკეღმართობასთან.

„მეგობართა, ნათესავთ მოკლებული,
ისევ ჩქარად პპოვებს სანაცელოს გული,
მაგრამ ერთხელ დაობლებული სული
მარად ითმენს უნუგეშობას კრული!“

დაობლებულ სულს იპყრობს სკეპსისი, მას აღარ აქვს ნდობა ამ ქვეყნის. პოეტი შენატრის ჩვილი ყრმის უღრუბლო დღეებს, მის უზადო თავისუფლებას, სანამ მას არ უცვნია „სოფელი მომღერალი“, არ უცვნია ქვეყნის სიმკაცრე და გულცივობა.

ნიკოლოზ ბარათაშვილის ფიქრები და საკითხები, უწინარეს ყოვლისა, მისი დროის ქართველი კაცის ფიქრები და საკითხებია. მისი სეედაც, მისი სულიერი სიმარტოვეც, მისი ურჩობაც ბედის წინაშე ამოზრდილი და ამორეკლილია თვით საქართველოს ისტორიული ყოფიერების წიაღიდან, საქართველოს შეშფოთებული გულიდან.

პოეტის სულიერი განწყობილების, მისი ფიქრებისა და მისწრაფებების მთავარ სათავესა თუ მიზეზთა მიზეზს კარგად გამოსატავს პოემა „ბედი ქართლისა“.

სახელწოდება პოემისა არ არის შემთხვევითი. ბედის საკითხი საერთოდ პოეტის მთელი შემოქმედების ერთ-ერთი ძირითადი და მტანჯველი საკითხია. ბედი ქართლისა კი მთელი იმდროინდელი მოაზროვნე საქართველოს უმთავრესი და უმწვავესი საკითხი იყო, საკითხი ერის ყოფნა-არყოფნისა, საკითხი იმის შესახებ, თუ რას უქადდა ქვეყნის მომავალს დიდი რუსეთის მფარველობის ქვეშ შესვლა.

პოემა აგებულია კრწანისის ბრძოლისა და მისი შედეგების ამბავზე. ეს იყო დამოუკიდებელი საქართველოს უკანასკნელი დიდი ბრძოლა აღა-მაჰმად-ხანის ურდოების წინააღმდეგ თბილისის გარეუბანში. დამარცხებამ ამ ბრძოლაში შეატრიალა საქართველოს ისტორიული ბედი.

პოემა „ბედი ქართლისა“ არ შეიცავს ისტორიული მოვლენებისა და ხალხის ცხოვრების ფართო ეპიკურ სურათებს. არსებითად იგი ერთგვარი ლირიკულ-რომანტიკული გააზრებაა სამშობლოს ტრაგიკული ბედისა. ამიტომაც ეპიკურ ნაკადს მის კომპოზიციაში თითქოს მხოლოდ დამხმარე პოეტური ფუნქცია აკისრია. ეს ნაკადი ხშირად გადადის შთაგონებულ ლირიკულ აღსარებებში, რომლებშიაც მკა-

ფიოდ მეღავნდება პოეტის სულისკვეთება, მისი იდეები და მისწრაფებანი.

პოემის ტრაგიკული სუნთქვა უკვე მის დასაწყისშივე იგრძნობა იმ მსურვალე ლოცვაში, რომლითაც ბრძოლის წინ მეფე ერეკლე შეხთხოვს კეთილ მწყემსს სამშობლოს ხსნას. მტრის ძოძალების, ჭირთა მოახლოებისა და ბედის მუქარის წინაშე დაუცავობის გაუმხელელი გრძნობით ეს მოკლე ლოცვა ჭეშმარიტ ადამიანურ ტრაგიზმამდე ადის. ქვეყნის საბედისწერო წუთის ღრმა განცდაა გამოსატული მეფისაკენ მიმართვაშიც ქართველი ჯარისადმი:

„სედაკო, ვითარის კადნიერებით
შეკრბების ჩვენზედ უსჯულოება!
საქართველოს დღეს გარდაუწყდება
თავისი ბედი და უბედობა!“

თვით კრწანისის ბრძოლის სურათი კი ესკიზურია. იგი თითქოს ერთგვარი დრამატული შემზადებაა იმისათვის, რომ შთაგონებული მწუხარე სადიდებელი ითქვას იმ ქართველ ეაკაცთა, ნუგეშთა ქართლის, რომელთაც თავი დასდეს მამულისათვის, დღეს კი მათი საფლავიც არსად ჩანს,

„ბაერში განქრა მათი სახელი
და არსად ეაბია მოწამე ძეკლი
არ გვიქადაგებს მათთა საქმეთა,
ღუმ.ლნი ფარეენ ერთგულთა ძეთა!“

მაგრამ პოეტს სწამს, რომ ერის უკვდავი გული — უკეთეს სულიერ ღირებულებათა ეს დიდი საგანძური — არ წაშლის მათ ღვაწლს. პოეტი ასე მიმართავს გმირთა აჩრდილებს:

„ბაგრამ, ბო ემირნო, ნუ შეშფოთდებით,
ოქვენ სასსოვარი გაქვთ თვით განეებით:
რაც ერთხელ ცხოვლად სულს დაჩნდების,
საშეილიშეილოდ გარდაეცემის!“

შემდგომმა დრომ კიდეე უფრო ცხადჰყო პოეტური სიბრძნე ამ სიტყვებისა. კრწანისის გმირები, მათ შორის სამასი არაგველიც, ქართული ეროვნული თვითშემეცნების ნაწილად იქცნენ.

პოემის მთავარი კვანძი ანუ მისი თემატიკური შუაგული იწყება შესანიშნავი ჰიმნით სამშობლოს ბუნებისადმი და ქართველი კაცის ხასიათის ჩვენებით. თავისი ქვეყნის ბუნების უსაშველო რომანტიკოსი, ყოველი სილამაზის მგზნებარე მოთაყვანე ქართველი გულგრილად ვერ ჩაუვლის ბუნების წარმტაც სურათებს. მის სულში ყველაფერს სჭარბობს სილაღისა და გატაცების ძალა. იგი უმალ შეიძლება სილამაზემ შებორკოს და დაატყვევოს, ვიდრე სხვადასხვა სა-

სიცოცხლო მოთხოვნილებებმა. სულიერი აღტაცებისა და სილაშაზის განცდისათვის მას შეუძლია გაფლანგოს თავისთავიც, გაფლანგოს დროც, გაუხსლტეს საყოფაცხოვრებო პირობიოობებს, ადვილად მიეცეს თავდავიწყებას. არაგვის ნაპირების მშვენებას რომ ისილავს, ქართველს გული ვერ გაუძლებს, რომ მის ბუჩქებში არ ჩამოსდეს, რაგინდ გზასაც უნდა ეშურებოდეს.

„როგორ იქნება არ განისვენოს?
სამჯერ ხომ მაინც გადაპკრავს ღვინოს,
ცხენს. მოაძოვებს, თვალს მოატყუებს,
ვამოიღვიძებს — შუბლს განიგრილებს,
ერთს ქართველურად კიდეც შესძახებს,
„არაგვო, მაგ შენს ამწვანებულ მთებს!"
და მერმე თუნდაც დაუგვიანდეს,
იგი იმისთვის აღარ დაღონდეს!"

თუ ამ ხასიათის სათავეებისაკენ წავალთ, შესაძლოა, სადღაც რუსთაველის გმირებთანაც კი მივიდეთ, ხოლო თუ ბარათაშვილის მომდევნო ქართულ ლიტერატურას გავადევნებთ თვალს, ამ ხასიათის უფრო მკაფიო ნიშნებსაც დავინახავთ.

პოემის თემატური შუაგული კი ორი აზრის, ორი სულისკვეთების — ბედთან შერიგებისა და ბედთან შეურიგებლობის სულისკვეთების დრამატული დაპირისპირებაა.

მთიულეთში, არაგვის ნაპირზე გადმომდგარ ძველ ჩარდახში გასიზნული მეფე ერეკლე და მისი მრჩეველი — სოლომონი ბჭობენ და კამათობენ, თუ რა გზა უნდა აირჩიოს მტრისაგან დარბეულმა და შეეიწროებულმა საქართველომ — ერთმორწმუნე რუსეთის მფარველობის ქვეშ შესვლისა თუ დამოუკიდებელი არსებობისათვის ბრძოლის გაგრძელებისა.

პირველი გზა ბედთან შერიგებას მოასწავებდა, მეორე კი —„ ბედთან შეურიგებლობის გზა იყო.

მეფე ერეკლე ტრაგიკული ' პიროვნებაა. სწორედ იგი — ბედის ურჩი, უშიშარი მეომარი და სარდალი, ვინაც ქვეყნის დამოუკიდებლობის შენარჩუნებისათვის თითქმის ასამდე ომი გადაისადა, იძულებულია ბედთან შერიგების გზა აირჩიოს. ეს სტანჯავს მას, მაგრამ იგი მაინც რეალისტურად აზროვნებს, იცის, რომ გათამამებული მოსისხლე მტერი — აღა-მაჰმად-ხანი ამიერიდან საქართველოს აღარ მოასვენებს, ამით ლეკებიც ისარგებლებენ, ოსმალოც დროს იხელთებს და ქვეყანას ყოველი მხრიდან მოესევიან მტრები, მით უმეტეს, რომ შიგნითაც მოძმენი „ურთიერთს ბძარვენ". ამიტომაც მეფე ფიქრობს, რომ ერთმორწმუნე რუსთა ხელმწიფეს მისცეს მემკვიდრეობა, რათა „მან მოსცეს ქართლს კეთილდღეობა",

მეფის მრჩეველი — სოლომონი კი სრულიად საწინააღმდეგო პოზიციაზე დგას. იგი სწორედ ბედთან შეურიგებლობის სულისკვეთებას ასახიერებს. მას ღრმად აშფოთებს მეფის განზრახვა. მისი აზრით, სჯულის ერთობა არას არგებს ქვეყანას, „ოდეს თვისება ერთა მის შორის სხვადასხვაობდეს", რუსთა მეფობა ვერც გაიგებს, ვერც შეიწყნარებს ქართველობის ხასიათს, სურვილებსა და მისწრაფებებს, უცხოთა მფარველობის ქვეშ მოქცეულ ქაროველ კაცს გულს მოუკლავს იდუმალი ტანჯვა. სოლომონი უდრეკი სასიათია, იგი უფრო თავის გულის ხმას უგდებს ყურს, ვიდრე გარეშე მოელენებს. ეროვნული დამოუკიდებლობისა და თავისუფლების დაკარგვა მას ყველაზე დიდ უბედურებად მიაჩნია, მას სწამს, რომ ქართველებს „არად მიაჩნიათ უბედურება, თუ აქვთ თვისთ ჭერთ ქვეშ თავისუფლება". თავის უდრეკობაში მეფის ეს ერთგული ყმა მეფის განუსაზღვრელი ძალაუფლების გმობამდეც კი მიდის: მას უკვირს და ეჩოთირება, რომ ერთი კაცი ისე განაგებს ქვეყნის ბედს, „ვითა ამღერდეს იგი კამათლებს" და თავის ფიქრებში მკაცრადაც კი მიმართავს მეფეს:

„ეაერამ შენ, მეფეე, ვინ მოგცა ნება,
სხვას ვანუბოძო შენთ ყმათ ცხოვრება,
მისდეედე შენსა გულისკვეოებას
და უორგუნვიდე თავისუფლებას?"

ეს არ ნიშნავდა, რასაკვირველია, რესპუბლიკელობას, მაგრამ თავისი გმირის ამ განწყობილებაში პოეტი მაინც ამეღავნებდა გარკვეულ დემოკრატიულ მიდრეკილებას.

სოლომონის სრული თანამოაზრე აღმოჩნდა მისი მეუღლე სოფიოც. შეიძლება ითქვას, სწორედ ეს ქართველი ქალი გამოხატავს პოემის ძირითად აზრს, მის ფილოსოფიას. მეფის განზრახვას რომ შეიტყობს, იგი შეშფოთებული ამბობს, რა პატიეიც არ უნდა დასდონ ადამიანს, სხვათა ქვეშევრდომობაში, მისი სული მაინც დაჩაგრული, უთვისო და დაობლებულიაო.

„რა ხელ-პყრის პატიეს ნაზი ბულბული,
გალიაშია დატყვეეებული?
და ყველად იკი, ამსანაგთ შორის,
ჭირსაც, ეით ლხინსა, ერთგვარ დამღერის!
ესრეთ რას არგებს კაცსა დიდება,
თუ მოაკლდება თავისუფლება?"

უწინდელი ქართველი ქალის ამ უღრმესი პატრიოტიზმითა და შეუდრეკელი ბუნებით აღფრთოვანებული პოეტი კვლავ ერევა პოემის ამბის მდინარებაში, იგი ასე მიმართავს გარდასულ დედათა აჩრდილებს:

„ეპი, დედანო, მარად ნეტარნო,
ეურთხევა თქვენდა, ტკბილსასოყარნო!
რა იქნებოდა, რომ ჩვენთა დედათ
სულიცა თქვენი გამოპყოლოდათ?
ვინდა პყავს გულის შემატკივარი
შამულს ასული ასლა თქვენგვარი?"

როგორც ვსედავთ, პოეტი გულდაკოდილია ზნეთა დაცემით, პატრიოტული შეგნების მოდუნებით, რაც ეროვნული დამოუკიდებლობის დაკარგვას მოჰყვა. უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს იყო ერთ-ერთი იმ იდუმალ ტანჯვათაგან, რასაც სოლომონი წინასწარმეტყველებდა.

ივიეე იდუმალი ტანჯვა იგრძნობა პოემის ფინალის ნაღელიან ინტონაციაშიც. აოხრებულ თბილისში დაბრუნებულმა ერეკლემ რამდენჯერმე წარმატებით გაიბრძოლა მტერთა წინააღმდეგ.

მაგრამ ამაო იყო ყოველი:
დიდიხანია გულს ირაკლისა
გარდუწყვეტია ბედი ქართლისა!"

ეს იყო ბედი ბედის მორჩილებისა.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი კი ბედის ურჩობის პოეტია, მისთვის მიუღებელია ბედთან შერიგების ფილოსოფია. პოემაშიაც შემთხვევით როდი გამოხატავს თავის აღფრთოვანებას სოლომონისა და სოფიოს ქედუხრელობით. და მიუხედავად ამისა, პოეტი მაინც ამართლებს მეფე ერეკლეს მიერ გადადგმულ ისტორიულ ნაბიჯს — საქართველოს რუსეთთან შეერთებას. ამ შეერთების დადებითი მნიშვნელობა პოეტმა მკაფიოდ გამოხატა ლექსში — „საფლავი მეფის ირაკლისა". პოეტი ადიდებს მეფის ნაანდერძებს, რომლის აღსრულებამაც კეთილი ნაყოფი გამოიღო: ეამთავითარებით გარდახვეწილ ქართველთ, ჩრდილოეთიდან მამულში მოაქვთ განათლება, საქართველომ მოიპოვა მშვიდობა, აწ მას წალეკვით აღარ ემუქრება კასპიის ღელვა, შავი ზღვის ზვირთებსაც, ნაცვლად მოსისხლე მტერთა, ამიერიდან მოჰყვეებიან მოძმენი ყოველი მხრიდან.

მაგრამ ეს არავითარ შემთხვევაში არ ნიშნავდა იმას, რომ პოეტი ურიგდებოდა ეროვნული დამოუკიდებლობისა და თავისუფლების დაკარგვას, ურიგდებოდა არსებულ სინამდვილეს. არც გაორებული იყო პოეტი თავის ამ თითქოს წინააღმდეგობრივ დამოკიდებულებაში ქვეყნის ბედისადმი, როგორც ზოგჯერ ფიქრობენ ხოლმე. არა, იგი სჯერეტდა ერთგვარ წინააღმდეგობრივ სიბრძნეს და ერის ცხოვრების გარკვეულ ვითარებაში არ გამორიცხავდა ბედთან შეგუებას, როგორც ბედის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ-ერთ გზას.

„ბედი ქართლისა", როგორც უკვე ითქვა, პოეტის მთელი შემოქმედების გასაღებს წარმოადგენს.

ერის ბედის საკითხი კაცთა ბედის საკითხში ჩაინასკვა. პოეტური აზრის ხვეული ახალ რკალს ქმნის და იბადება „მერანი“ — მთელი მრავალსაუკუნოვანი ქართული პოეზიის ეს მარადგაუხუნარი მშვენება.

ცდებოდნენ და ცდებიან ისინი, ვინაც ბარათაშვილის „მერანის“ მხოლოდ ლიტერატურულ ანალოგიებს ან მის ლიტერატურულ წყაროებს ეძებენ და სრულებით ვერ ამჩნევენ ან გვერდს უვლიან იმას, რომ ეს ლექსი, როგორც მთა დედამიწის გულიდან, ამოზრდილი და ამოზიდულია პოეტის მთელი შემოქმედებიდან, რომ იგი არსებითად აგრძელებს და აღრმავებს პოეტის ადრინდელი ლექსებისა და, კერძოდ კი, პოემის „ბედი პართლისა“ მხატვრულ-იდეურ მოტივებს.

„მერანი“ ბედთან ბრძოლის წარმტაცი პოეტური სიმფონიაა. იგი სულიერ მისწრაფებათა, მღელვარებათა და ტანჯვათა ბევრი ადამიანური გამოცდილების გონებრივ და ემოციურ ნაკურს იტევს. იშვიათია, რომ გამოთქმულში ისეთი ძალით იგრძნობოდეს გამოთქმულიც და გამოუთქმელიც, როგორი ძალითაც ეს იგრძნობა „მერანში“.

ლექსში „მოქმედებს“ სამი ძალა, სამი ხატი: მხედარი, მერანი, ყორანი. მხედარი თვით პოეტის მეამბოხე სულია და ლექსიც მისი შეძახილი და მიმართვაა მერანისადმი. მერანი ეს ფეხმარდი მქროლავი ცხენი — ადამიანის მშველელი კეთილშობილი არსება — ქართული მითოლოგიიდან წამოსული სახეა. იგი „ვეფხისტყაოსანშიაც“ დააქროლებს ველად გაჭრილ ტარიელს. ყორანი კი, შავი და თვალბედითი, მაუწყებელი საშინელებათა, ხომ საყოველთაოდ გავრცელებული სიმბოლოა ბედისწერისა.

ლექსის დრამატულ ექსპრესიაში იკითხება მისწრაფება მეამბოხე სულისა — გასწყვიტოს ყველა კავშირი. რითაც არსებული სინამდვილის — ამ სიავით სავსე საწუთროს ბნელ ძალებს შეუბოჭავს ადამიანი. ქვეყნის ბედიც და ადამიანის ბედიც ხომ ამ ბნელი ძალების საოცარი სლართებია. ბედი ის არის, რასაც თავიდან ვერ აიცილებ, ხოლო ბედის შიგნით პოეტისათვის არ არსებობს არც ბედნიერება, არც თავისუფლება. თითქოს გამოსავალი არ ჩანს და პოეტიც თითქოს სრულ უიმედობას ეძლევა. მაგრამ არა, შეიძლება ბედთან ბრძოლა სწრაფვით, ქროლვით, მოძრაობით, მოქმედებით, შეიძლება გარდუვალობის ზღუდეთა გარღვევა მაღალი აზრით, შეურიგებელი სულისკვეთებით, სულის სინათლემ უნდა შემუსროს გარდუვალობის წყვდიადი. პოეტი უნდოა არსებული ქვეყნის მიმართ, იგი ბედის მიღმა სჭვრეტს სხვა პარმონიულ სამყაროს. თითქოს პოეზია — ამ შემთხვევაში კი „მერანი“ ჯერ კიდევ ერთი საუკუნით ადრე, ვიდრე მეცნიერები ახსენებდნენ ანტიმატერიას, ანტისამყაროს, ბუნდოვნად ისედებოდა ამ შორეოში. ქვეყნისადმი უნდობლობასა და ბედის ურჩო-

ბას კი პოეტს ალბათ დიდი წინაპარიც — რუსთაველიც შთააგონებდა. „იგი მიენდოს სოფელსა, ვინცა თავისა მტერია“ — ამბობდა რუსთაველი და მისი ტარიელიც საწუთროს, ანუ ბედის ურჩი გოხების ქებას ამბობდა:

„მიმნდონი საწუთროსანი მისთა ნიეთთაგან რჩებიან,
იშვებენ, მაგრამ უმუს�eლოდ ბოლოდ ვერ მოურჩებიან;
ვაქებ ჭკუასა ბრძენთასა, რომელნიც ეურჩებიან“.

პარათაშვილის „მერანიც“ სწორედ ადამიანის ურჩი და უდრეკი სულის დიდებული რომანტიკული განსახებაა. პოეტ-მხედარს, ვისაც უგზო-უკელოდ მიაქროლებს თავისი მერანი, „უკან მისჩხავის თვალ-ბედითი შავი ყორანი“. ეს ფანტასტიკურ-დრამატული სურათი, რაც ლექსის პირველივე სტრიქონებით იქმნება, ლექსის შემდგომი ზეაღმავალი ტალღოვანი მოძრაობით ივსება ღრმა შინარსით: ბედთან ბრძოლის გზა უიმედობის, დაქანცულობის, სიკვდილის შიშის დაძლევის, ეროვნულიდან საკაცობრიომდე, პიროვნულიდან საზოგადოებრივამდე ამაღლების გზაა. ეს ბუნებრივად მოპყვება ლექსის დიდებულ რიტმულ მოძრაობას, მის ღრმა პოეტურ სუნთქვას, ყოველგვარი რიტორიკის გარეშე. მერანმა უნდა გაკვეთოს ქარი, გააპოს წყალი, გარდაიაროს კლდენი და ღრენი, გაჰქროლდეს ისე, რომ მოუთმენელ მხედარს შეუმოკლოს სავალნი დღენი, არ დაერიდოს არც სიცხეს, არც ავდარს და არც მხედარი შეიბრალოს დაქანცულობით. ამ დაქანცულობიდან ძაფი ხომ ქვეყნის იმ დიდი დაქანცულობისაკენ მიდის, რასაც პოემაში „ბედი ქართლისა“ მეფე ერეკლე ასახიერებს. განა მრავალ ჭირგადახდილი ქვეყნისა და მისი მეთაურის დიდი მოღლილობა არ იგრძნობა მის სიტყვებში: „შენი ირაკლი ის აღარა ვარ, პატარა კახად რომ გინახვივარ“. „ახლა კი დროა, სოლომონ, რომა მშვიდობა ნახოს საქართველომა“. შემდეგ პოეტმა ადამიანური მოქანცულობის ეს მოტიეი კიდევ უფრო დიდი ლირიკული ძალით გამოხატა მშვენიერ ლექსში — „ჩემი ლოცვა“. შესთხოვს რა ღმერთს, მოასვენოს ვნებათაგან ბოროტღელვილი და თვით დუმილიც მისდამი ლოცვად ჩაუთვალოს, პოეტი ეძებს მყუდრო სადგურს:

„ცხოვრების წყაროვ, მასვ წმინდათა წყალთაგან შენთა,
ღამინთქე მათში სალმობანი გულისა სენთა!
არა დაპქროლონ ნავსა ჩემსა ქართა ენებისა,
არამედ მიეც მას სადგური მყუდროებისა!“

„მერანში“ კი დაქანცულობის მოტიეი ღრმავდება მის უარყოფამდე. მისი გარდუვალი შედეგი — წყურვილი მოსვენებისა და მყუდრო სადგურისა — უკუგდებულია მოუსვენრობით, მერანის უსაზღვრო ქროლვით. ამ ქროლვამ, ამ ძლიერმა სულიერმა სწრაფვამ უნდა

გაფანტოს პოეტის შავად მღელვარი ფიქრები, გააცალოს მის სულსა და გულს დროის სიავეთა მტვერი და ლაქები, ბოროტი და ბიწიერი ვნებანი, რადგან, როგორც „მერანის“ შექმნის 1842 წელსავე სწერდა ხოლმე პოეტი თავის მეგობარსა და ნათესავ ქალს — მაიკო ორბელიანს, „... ჭეშმარიტი ბედნიერება, უმაღლესი სიამე, რომელსაც კი კაცი წაიღებს ამ სოფლისაგან“, არის მხოლოდ „...მშვენიერება სულისა, უმანკოება გულისა“, „სხვათა ბედნიერებათა სოფლისათა უყურე გულგრილად, ამაყად და გწამდეს, რომ იგინი შეურჩენელნი არიან!“

მხოლოდ დროის ბნელ დანალექთაგან განწმენდილ სულსა და გულს შეუძლია ეზიაროს უმაღლეს ჰარმონიას — გაანდოს თავისი საიდუმლო თანამავალ ვარსკვლავებს. ამ ჰარმონიისაკენ მიმავალ გზაზე არ არის დასანანი არც მამულის, არც სწორებისა და მეგობრების, არც მშობელთა და არც ტკბილმოუბარი სატრფოს მოშორება. სამშობლოს მოთაყვანე, მისი ბედით გულდაისრული პოეტი თავის მძაფრ სულიერ ექსპრესიაში ეროვნულის მიღმაც სჭვრეტს ერცელ ადამიანურ არეებს:

„საც დამიღამდეს, იქ გამითენდეს, იქ იყოს ჩემი მიწა
სამშობლო,
ანდოლოდ ვარსკვლავია, თანამავალია, ვამცნო გულისა
მე საიდუმლო!“

პოეტს სურს, რომ თავისი მერანის მშვენიერს, აღტაცებულს და გიჟურ ლტოლვას მისცეს კვნესაც გულისა — ნაშთი ტრფობისა. და ესეც დროის სიავის უკუგდებაა, რადგან ტრფობამ, რამაც პოეტს შთააგონა თავისი სატრფიალო ლირიკის ისეთი მშვენიერი ქმნილებანი, როგორიცაა „თავადის ჭ...ძის ასულს ეკ...ნას“, „საყურე“, „სატრფოე, მახსოვს თვალნი შენნი“, „არ უკიჟინო, სატრფოო...“, „...ნა ფორტეპიანოზედ მომღერალი“, „მიყვარს თვალები მიბნედილები“, „შენნი დალალნი ყრილობენ გველად“, „შევიშრობ ცრემლსა...“ და სხვ., მართლაც დაუტოვა კვნესა გულისა, როგორც გაწბილებულ გრძნობათა სიმწარე. ცნობილია, რომ ჭაბუკ პოეტს თავდავიწყებით უყვარდა პოეტ ალექსანდრე ჭავჭავაძის ასული — ეკატერინე. ჩვენ არ ვიცით ამ სიყვარულის პერიპეტიები და შინაგანი დრამატიზმი, ვიცით მხოლოდ პოეტისა და მისი სატრფოს ცხოვრების გზათა მკვეთრი გაყრა. იმ დროს, როდესაც ცხოვრების სიდუხჭირემ პოეტი იძულებული გახადა უბრალო მოხელის სამსახურს შესდგომოდა, მისი სათაყვანო ეკატერინე სამეგრელოს მთავრის — დადიანის მეუღლე გასდა. და ვინ იცის, ბედნიერ განცხრომაში იყო თუ გული რაღაც ნაღვლიანს მაინც უგრძნობდა სამეგრელოს დედოფლად წოდებულ ლამაზ პანოვანს იმ დროს, როდესაც მისი მიჯნური პოეტი, რომლის

მშვენიერ ლექსთა სელნაწერი კრებული უკვე თავის საქალწულო სახსოვართა ყუთში ედო, სადღაც შორს, მიწურ სახლში სიკვდილს ებრძოდა და საყურის ჩრდილში სუნთქვის მობრუნების აუხდენელ ოცნებას ბოდავდა...

თუმცა ერთი უიღბლო სიყვარულის ამბავი რა იქნებოდა, რომ მას არ წარმოეშვა სევდიანი სიმღერა გაწბილებული სიყვარულისა, რაც ყოველთვის შესძრავს ხოლმე ადამიანთა გულს... უნდა ვიფიქროთ, რომ იმ ღრმა ადამიანურ სევდას, იმ ამაღელვებელ ადამიანურ ტრაგიზმს, რაც პოეტმა გამოსატა ლექსში — „ეპოვე ტაძარი, შესაფერი, უდაბნოდ მდგარი", საფუძვლად ედო პირადი გრძნობის დიდი ტრაგედიაც. ეს ჩანს ლექსის ფინალშიც:

„ეერღა აღმიგო სიყვარულმა კვალად ტაძარი!
ვერსად აღვანთე დაშთომილი მისი ლამპარი!
ესრეთ დამიხშო უკუღმართმა ნუგეშის კარი,
და დავალ ობლად, ისევ მწირი, მიუსაფარი!"

სევდისა და მარტოობის ეს გრძნობა პირდაპირ ენაკადება პოეტის სულიერ სწრაფვას, გაცხადებულს მერანის ქროლვაში, როგორც მისი შინაგანი იმპულსი, „მერანში" პოეტი თითქოს კიდევ უფრო აღრმავებს მიუსაფრობის მოტივს: ნუ დავიმარხოო ჩემს სამშობლოში, წინაპართა საფლავებს შორის, ნუ დამიტიროსო სატრფომ, შავი ყორანი გამითხრისო საფლავს სადღაც ტიალ მინდორზე, ძვლებად ქცეულს ქარიშხალი მომაყრისო მიწას, სატრფოს ცრემლების ნაცვლად დამეცემიან ცვარნი ციურნი, ნათესავთა გლოვისა ნაცვლად მივალალებენო სვავნი მყივარნი... და ასე გამძაფრებული გრძნობა ტრაგიზმისა პოეტური აზრის მშვენიერი მოძრაობით განიმუსტება თავის სრულ წინააღმდეგობაში — ბედის მარწუხებიდან თავდაღწევის ბედნიერ გრძნობაში, მებრძოლი სულისკვეთების მაჟორულ ეღერაში:

„ვასწი, გაფრინდი, ჩემო მერანო, გარდამატარე ბედის
სამძღვარი,
თუ აქამომდე არ ემონა მას, არც აწ ემონოს შენი
მხედარი".

ეს სომ უკვე უარყოფა და უკუგდებაა ბედისწერის გარდუვალობისა. ადამიანს დაუცხრომელი სულიერი სწრაფვით ძალუძს გავიდეს გარდუვალობის წყვდიადიდან, რადგან თვით სწრაფვა, მოქმედება და მოძრაობა არის განუწყვეტელი; ყოველწუთიერი გასხლტომა ბედის ბრჭყალებიდან. და პოეტ-მხედარს — ბედის მოსისხლე მტერს, ვინაც ჩაწვდა სწრაფვის ამ ცხოველმყოფელ აზრს, არ აშინებს ბედის მასვილი:

„დავ მოვკვდე მე უპატრონოდ მისგან ოსერი!
ვერ შემაშინოს მისმა ბასრმა მოსისხლე მტერი!"

მაგრამ პოეტის აზრი აქ არ ჩერდება, იგი სხვა უფრო სიღრმისეული კავშირებისაკენ მიიწევს: წარმავალი, ფუჭი და უმიზნო იქნება ბედის ძლევის მთელი ეს ტრაგიკული ეპოპეა, თუ იგი მხოლოდ ქვეყნის ჭირვარამთაგან განკერძოებული ერთი მოკვდავი ადამიანის სულიერ ლტოლვად დარჩება და ადამიანთა მთელი მოდგმის ისეთ სულიერ გამოცდილებად არ იქცევა, რაც მათ წინ სავალი გზის სიძნელეს გაუადვილებს. პოეტური აზრი პიროვნულიდან ადის საზოგადოებრივამდე, სწრაფვის პოეზია ეკვლება მოქალაქეობრივი შინაარსით:

„ცუდად ხომ მაინც არ ჩაიელის ეს განწირული სულისკვეთება,
და გზა უვალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო, მაინც დარჩება;
და ჩემს შემდგომად მომმესა ჩემსა სიძნელე გზისა გაუადილდეს,
და შეუპოვრად მას პუნე თეისი შაეის ბედის წინ გამოუქროლდეს!"

ეს იყო არსებითად განვითარება და გაღრმავება იმ მოტივისა, რაც პოეტმა აღძრა ჯერ კიდევ თავის ფიქრებში მტკვრის პირას და რაც შემდეგ ერთგვარ პანთეისტურ სამოსელში გახვეულ რომანტიკულ ოცნებად დასახა ლექსში „არ უკიეინო, სატრფოო":

„მინდა მზე ეიყო, რომ სხიენი ჩემთ დღეთა გარსამოეელო,
საღამოს მისთვის შთაეიდე, რომ დილა უფრო ეაცხოელო.
მინდა რომ ეიყო ვარსკვლავი, განთიადისა მორბედი,
რომ ჩემს აღმოსელას ელოდნენ ტყეთა ფრინველნი და ეარდი.
მინდა ქენ იყო, სატრფოო, მშვენიერისა ცის ცვარი,
რომ ეანაცოცხლო, შაეარნო, მღელო, ხიცხითა დამჭკნარი,
რომ მხოლოდ მზისა ციაგი მას დილის ნამსა იშრობდეს,
და, ერთად შესხიეებულნი, შეეპას მოპფენდნენ სიცოცხლეს!"

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ „მერანი" ერთგვარი სინთეზია პარათაშვილის პოეზიისა. მერანის სრბოლას, მართალია, საბოლოოდ არ გადაულახავს ყველა წინააღმდეგობა პოეტის მსოფლშეგრძნებისა; საბოლოოდ არ დაუძლევია მისი ინდივიდუალისტური და პესიმისტური განწყობილებანი. „მერანის" შემდეგაც თავის უძლიერეს „სულო ბოროტოში" პოეტმა უმძაფრესი სულიერი მღელვარებით გამოსახა უშუალო, ყმაწვილურ ოცნებათა ჩაკვლა ინდივიდუალისტურ-სკეპტიკური სულისკვეთებით და მით წარმოშობილი გრძნობა სიმარტოვისა და უიმედობისა. არსებითად ეს იყო „მერანის" პოეტური ექსპრესიის ერთ-ერთი ახალი რკალი, რაც ახალ სიღრმეებში შეჭრას მოასწავებდა.

მაგრამ ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდა პოეტი ტიტანური ძალით მიიწევდა თავისი მებრძოლი, მეამბოხე სულისკვეთების გამძაფრებისაკენ, თავისი შემოქმედების ახალი მწვერვალებისაკენ. ამიტომაც უწოდა ილია ჭავჭავაძემ მის უდროო სიკვდილს უღვთო.

მართლაც რომ უღვთო იყო მისი სიკვდილი.

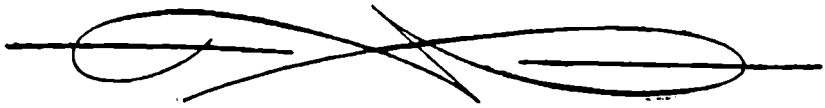

ს ხ ვ ა . დ ა ს ხ ვ ა

ქართული პოეზიის ფრთა

პაუ, რამხელა სამოქალაქო ამოცანების, რამხელა ესთეტიკურ-ზნეობრივი მოვალეობის ტვირთი აწევს დღეს ქართულ მსატვრულ სიტყვას, კერძოდ — ქართულ პოეზიას; თუმცა მას, რასაკვირველია, იმთავითვე მოსდგამდა დიდი სულიერ-ზნეობრივი, სოციალურ-ეროვნული ჭაპანის ზიდვა. ქართულ ლექსს, ქართულ მხატვრულ სიტყვას ბევრი წმინდა და ამაღლებული რამ დაუცავს, გადაურჩენია და შეუნახავს ჩვენი ხალხის ისტორიულ ყოფიერებაში, მის სულიერ საუნჯეთა საგანძურში. მით უმეტეს დღეს, უღრმესი მეცნიერულ-ტექნიკური განვითარებისა და ხალხთა უდიდესი ნივთიერ-კულტურულ დაახლოება-შემჭიდროების პირობებში, განუზომლად დიდია ქართული მხატვრული სიტყვის, ქართული პოეტური ნაფიქრ-ნააზრევის როლი კაცობრიულ მხატვრულ-პოეტურ ფაქტთა ტოლფასოვან ღირებულებათა შექმნაში, თავისებურ და თვითმყოფ მხატვრულ ფორმათა შექმნა-შენარჩუნებაში.

ეჭვი არ არის, ჩვენს სალხს ყოველთვის დიდად უყვარდა (გავისსენოთ ჩვენი დიდი პოეტური საუნჯის მზითვად გატანების ჩვეულება) და უყვარს მხატვრული სიტყვა, გულის შემძვრელი ლექსი, შთაგონებული და ქვეყნის ჭირ-ვარამით გულაძგერებული შემოქმედი. ხალხი ყოველთვის გულმხურვალედ ენდობა თავის მწერალს, თავის გულისა და სულის მესაიდუმლეს... ქართულ პოეტურ სიტყვასაც ოდითგანვე მოსდგამს, გაამართლოს ხალხის ნდობა და სიყვარული...

დღეს ჩვენ შეგვიძლია არ ვიყოთ გულნაკლული ჩვენი პოეტური ძალების სიმრავლითაც და სიძლიერითაც... საგულისსმოა დღეს ქართული პოეზიის მრავალფეროვნებაც, პოლიფონიურობაც... რასაკვირველია, ქართული პოეტური სიტყვის ეღერადობა და სიუხვე დღეს,

რომელიღაც ძაფით, რომელიღაც ძარღვით უეჭველად არის დაკავშირებული დღევანდელ საერთო სოციალურ-პოლიტიკურ, სულიერ-ზნეობრივ შინაარსთან, თუმცა არც ის შეიძლება დავივიწყოთ, რომ მსატვრულ-ესთეტიკური ფენომენის მოძრაობა და განვითარება ყოველთვის როდია სრულ შესატყვისობაში საზოგადოების სოციალ-ეკონომიურ და ტექნიკურ-მეცნიერულ განვითარებასთან... მაგრამ შორს ნუ წავალთ... ის კი უნდა გვახსოვდეს, რომ ხელოვნების, მსატვრული შემოქმედების, მათ შორის პოეზიის სუფთა პაერის ქროლვა ყოველთვის აფაქიზებს, ამაღლებს, ასპეტაკებს და აუხვებს ადამიანთა სულიერ სამყაროს... არ ეეკრძალები ამ უამრავჯერ განმეორებული აზრის განმეორებას.

დღევანდელი ქართული პოეზიის (თუმცა არამარტო ქართული პოეზიის) ერთი არსებითი თვისება მინდა აღვნიშნო. ეს არის პოეტ ქალთა სიმრავლე, მაგრამ საქმე არა მარტო რაოდენობრივ მხარეს ეხება, არამედ ფრიად საგულისხმო თვისობრივ მოელენას. დღეს ჩვენი პოეტი ქალების შემოქმედება თამამად და ლაღად უსწორებს მხარს ქართული პოეზიის საერთო დონეს...

ეს არის, ჩემი აზრით, თვისობრივი სიახლე პოეზიის განვითარებაში და იგი საგულდაგულო შესწავლასა და გაშუქებას მოითხოვს...

ახლა კი, ქალთა საერთაშორისო წელთან დაკავშირებით, მხოლოდ გავიხსენოთ ჩვენი ზოგიერთი პოეტი ქალის სახელი...

უხუცესი მათ შორის, ჩვენი საყვარელი მარიჯანი, დროდადრო გვახსენებს თავს ფაქიზი, გრძნობით აღსავსე, ნაცადი ხელწერის ლექსებით.

ამას წინათ სამახსოვროდ მივიღე ლექსთა კრებული, უწინარეს ყოვლისა, პოეტის, გულში ჩამწვდომი სასიმღერო ლექსის „საპოვნელას“ შემქმნელის, ლირიკული მგზნებარებით შესრულებული დრამატული ნაწარმოებების ავტორის, საზოგადო მოღვაწე ქალის — მარიკა ბარათაშვილისა. ამ კრებულის ზოგიერთმა ლექსმა უკომპრომისოდ, უშეღავათოდ მომანიჭა ესთეტიკური სიამოვნება...

რა სამართლიანად მიანიჭეს რუსთაველის სახელობის პრემია ფრიად თავისებური შთაგონებისა და ხელწერის პოეტს — მაყვალა მრევლიშვილს... მინდა არ დავრჩე მისსა და მის მკითხველთა ვალში...

ცსრაკლიტულითაც რომ ჩაკეტოთ გული პოეტური გრძნობისათვის, შიგ საიდანღაც მაინც შეაღწევს ურჟოლა თავისებური თქმისა:

„უსახო ქმნილსარ, მშვენიერებავ,
ღიღება შენი ქართაგან შლილა...
აყვაყლებოდი ადრე გაზაფხულს
ქვეყანას ზედა და ცათა შინა...

იყო მაღალი შენი ციმციმი
იყო ნათელი წიაღთა შენთა...
უსასო ქმნილსარ, მშვენიერებავ,
ცათა შინა და ქვეყანას ზედა".

ნუ შეეცდებით ლექსი პწკარედ-პწკარედ თარგმნოთ თქვენთვის; შეეცადეთ იგი გაიგოთ მის რაობასა თუ არსებაში; მსოლოდ მაშინ შეიგრძნობთ მის სილამაზეს... მსედველობაში მაქვს ანა კალანდაძის არამარტო ეს სტრიქონები...

აბა, რომელ ღონიერნაკვთებიან მამაკაცურ ლექსებს დაუდებს ტოლს ნაზი კილასონიას ნაზი, მაგრამ საკმაოდ ძარღვიანი ლექსები — შინაარსითაც და ფორმითაც...

ქართული პოეტური სიტყვის რაღაც ნიადაგობრივი ნოყიერებითა და პოეტურ წარმოდგენათა დედობრივი გზნებით იპყრობს მკითხველთა ყურადღებას მედეა კახიძე.

თავისი განსხვავებული პოეტური ხმით გამოირჩევიან ქართულ პოეზიაში იზა ორჯონიკიძე, ლია სტურუა და პოეტი ქალების ახალგაზრდა თაობის ბევრი სხვა წარმომადგენელი...

ქართული პოეტური კულტურის ამაღლების დარგში უეჭველად ფრიად მნიშვნელოვანი როლი ეკუთვნის ინგლისური პოეზიის ნიმუშების შესანიშნავ მთარგმნელსა და საგულისხმო ორიგინალური ლექსების ავტორს — თამარ ერისთავს.

დღევანდელი ქართული პოეზიის სრული სურათის წარმოდგენა შეუძლებელი იქნება პოეტი ქალების საკმაოდ ძლიერი რაზმის შემოქმედების გარეშე.

ქართული პოეტური კულტურის ზრდასა და განვითარებაში დიდია ქართველი პოეტი ქალების როლი. მათი შემოქმედება ქართული პოეზიის ძლიერი ფრთა არის.

1975

გულითადობა პოეტისა

უნდა ვაღიარო: აქ, უწინარეს ყოველისა, კალამი ხელში ამაღებინა პოეტის კაცურმა კაცობამაც.

რა თქმა უნდა, დიდად სასიამოვნოა, როცა მგოსნობა და კაიკაცობა ერთმანეთს ერწყმის ერთ შემოქმედში. იგულისხმება, რასაკვირველია, შერწყმა არა მხოლოდ აღსარებითი, არა მხოლოდ სიტყვისმიერი, არამედ საქმისმიერი, ღვაწლისმიერი. თვალშისაცემია მისი კეთილმოსურნეობა როგორც პოეტისა და ადამიანისა. სიკეთისა და სიყვარულისათვის გახსნილი გული ცხადად იგრძნობა მის ბევრ ლექსში. სამართლიანად არის ატაცებული სასიმღეროდ მისი ერთი უახლოესი დროის ლირიკული ამოძახილი:

„ღმერთი სიყვარულსა
თუ გულით არ იწამე,
მაშ სიცოცხლე რად გინდა
ამ დალოცვილ მიწაზე!
გული შენთან ზღვად ღელავს,
შენთვის ლოცვებს ვღიღინებ...
აბა ის დღე რა დღეა,
თუ შენ ვერსად გიხილე.
ღმერთი სიყვარულსა
თუ გულით არ იწამე.
მაშ ამ ქვეყნად რად მოხველ,
თავი რად გაიწამე".

დიახაც რომ უსიყვარულოდ, უსიკეთოდ გაწამებაა წუთისოფელი. სიყვარული და სიკეთე დიდი პასუხისმგებლობაცაა შენი დროის წინაშე, შენი ქვეყნის წინაშე, თავისთავის წინაშე. ამ მხრივ მართალი გრძნობა და მართალი პოეტური სიტყვა არც შეიძლება უნათესავო და უწინაპრო იყოს. სადღაც და როგორღაც გალაკტიონთან ინტონაციური დანათესავება კიდევაც აუხვევს ლირიკულ ნაკადს. ვერ იქნებოდა საქართველოს ახალი გაზაფხული განსხვავებული და სასალბუნო, თუ ყოვლისმომცველი სიყვარულის ნიავს არ მოჰბერავდა.

„ხე ცხოვრებისა
სულში ხმაურობს
და გულის სწორის

ხილვა გვწყურია,
მართალი გითხრათ:
უსიყვარულოდ
გაზაფხული რა გაზაფხულია!"

სწორედ უღრმეს ადამიანურ გულმხურვალებას, უღრმეს კაცთმოყვარეობას ძალუძს გაატანინოს პოეტურ სიტყვას დღევანდელობიდან, ყოველდღიურობიდან უქრობი ნაპერწკალი მომავლისაკენ.

პოეტის ფანტაზიას უეჭველად აუხვებს და აელვარებს ჰარმონიული შერწყმა პოეტური მრწამსისა და მოქალაქეობრივი იდეალისა. მახსოვს, დიდი საქვეყნო განსაცდელის ჟამს ჯერ კიდევ ახალბედა პოეტმა — იოსებ ნონეშვილმა ინატრა იმ ნაღმად თუ ბომბად ქცევა, ვერაგ მტერს გულზე რომ დაეცემოდა. პოეტის მრავალ იმდროინდელ ეღერად ლექსში გახმიანდა მძაფრი გრძნობა უანგარო თავგამეტებისა და ვერაგი მტრის დაუნდობელი შემუსვრისა. მაგრამ ერთია სამშობლოს მტერთან შეურიგებლობა და სხვა არის შინაურ ავკაცთან დამოკიდებულება. ქვეყნის მტერს სამაგიერო უნდა მიუზღო, შინაურ ავკაცს, პირად არამოკეთეს კი სულგრძელობით უნდა აჯობო, — ასეთია პოეტის რწმენა. უკვე საკმაოდ გრძელი გზაგამოვლილი პოეტი თავის ერთ უახლეს ლექსში კეთილგანწყობილების ხულისკვეთებას მძაფრად გამოხატავს:

„ნუ მიენდობი, ავკაცი როცა
შეჭირვების ჟამს გპირდება შველას,
მას რომ შეეძლოს,
ის ყველა
მგოსანს
დაუმტვრევს კალამს,
დაუხშობს სმენას.
დარჩი პოეტად და კაცურ კაცად,
თავს მისი ძლევით ნუ მოიწონებ.
სამაგიეროს გადუხდი რაწამს,
დამარცხებული
მაშინ სარ სწორედ".

კეთილგანწყობილება პოეტის არა მარტო ადამიანური თვისებაა, არამედ ფართო გაგებით მისი პოეტური მრწამსიცაა. მკითხველთა ფართო წრეებისათვის გასაგები პოეტური სიტყვა არის მისი მისწრაფება. პოეტი დაბეჯითებით ელტვის თავისი ლექსის უაღრეს გასაგებისობას. გასაგებისობა კი გაუბრალოებისაგან შორს არის. „ქართული კლასიკური პოეზიის მშვენიერი ტრადიციისადმი ერთგულება, თანამედროვეობაზე გულისხმიერი საუბარი მიმაჩნია ჩემს პოეტურ მოვალეობად", წერს პოეტი თავისი ერთი კრებულის მცირე წინასიტყვაობაში. თუ ვინმეს შეიძლება ეწოდოს დღევანდელ საქართვე-

ლოში პოეტი — ტრიბუნი, ერთ-ერთ პირველთაგანს შეიძლება ეწოდოს იოსებ ნონეშვილს. თავის ხმიერ, ულერად ლექსებს პოეტი მგზნებარედ კითხულობს ზეპირად საჯაროდ. პოეტი სამართლიანად იმკის მრავალრიცხოვან მსმენელთა აღტაცებასა და ნდობას.

ჩვენი ქვეყნის ბევრ სხვა სახელოვან მგოსნებთან მხარდამხარ იოსებ ნონეშვილმაც გაბედულად გააბათილა ცნობილი ანდაზური გამონათქვამი: „როცა ზარბაზნები ჰქუსან, მუზები სდუმან“. სწორედ ომის წლებში შექმნა მან არამარტო თავისი საბრძოლო-პატრიოტული და სამოქალაქო ლირიკის საგულისხმო ნიმუშები, არამედ სატრფიალო პოეზიის გაუხუნარი ნაწარმოებნიც. სიკეთისა და სიყვარულისათვის გახსნილი გული მტრის მძულვარებითაც აივსო. მტერთან შერკინებული ოთხი ძმა ლესელიძის სადიდებელ სტრიქონებს ენაცვლება მთრთოლვარე სატრფიალო ამომღერება.

დიდი სიყვარულისა და დიდი სიძულვილის შერკინება სულში, სულიდან კი პოეზიაში — წუთისოფლის დრამატული ანარეკლია ყოფიერების დიდ ეკრანზე.

პოეტს ახასიათებს თავისი სიღრმისეული გრძნობის უმძაფრესი ერთგულება. დიდი ომის თემა პოეტის შემოქმედებაში ნაცად გრძნობათა უღრმეს ერთგულებაში სახიერდებოდა.

სიყვარულის ერთი წარმტაცი თანამოსაგრისა თუ თანამდგომის — სილამაზის მოტივი ჯერ კიდევ ადრევე — თავისი შემოქმედებითი გზის დასაწყისში ამოიმღერა პოეტმა თავისებურად, განსხვავებულად. კისკას ბალადაში — „გამიგონია მთვარიან ღამეს“ — მან ერთმანეთს დაუპირისპირა თავისთავში ჩაძირული, ცივი, უმონაწილეო სილამაზე და მოქმედებით, მოძრაობით ნაწრთობი სილამაზე. რა გასაკვირია, რომ დიდი უპირატესობა აქტიურმა სილამაზემ დაისაკუთრა. წინააღმდეგ ყველა ამქვეყნიური სიდუხჭირისა და ბედუკუღმართობისა სიყვარულსა და სილამაზეს თავისი გააქვს. მშვენიერება ყველა ამქვეყნიურ ბედუკუღმართობაზე მაღლა დგება. წინააღმდეგ ომის ყველა შავი დღისა, სილამაზე თავის გარდუვალ უფლებებს ამკვიდრებს. იგი საოცარი ჰიპერბოლის წყაროს მოაჩქეფებს. ტრფიალებისა და სილამაზის გრძნობა სტიქიური და თავნება გრძნობაა, მოულოდნელად წამოგვეპარება და მოულოდნელობის ფრთებით გაგიტაცებს. თავნებაა სილამაზეც და თავნებაა მისი სადიდებელი ლექსიც:

შენ საქართველოს დედოფლობა დაგშვენდებოდა...

ეს ლექსი თავისი ნივთიერი გარსითაც და თემატიკურადაც საკმაოდ ნაცადი აღნაგობისაა, სულით კი ცინცხალი და ახალია. არ შეიძლება არ გვატკბობდეს სილამაზის განსხვავებულად თქმული ქებათაქება.

პოეტი მარჯვედ მიიკელევს გზას სინათლისაკენ ფორმის მხრივაც, შინაარსის მხრივაც. ლექსის გასაგებისობა პოეტის გააზრებული ამოცანაა. ყველაფერს და ყოველივეს მის პოეზიაში ჭარბობს სამოქალაქო მიდრეკილება. მისი შემოქმედებითი განვითარება ნაცადი მოტივებისა და განწყობილებების გაღრმავება-გაუხვების გზით მიიმართება; იგი მოკლებულია რაიმე პოლარულ შებრუნებასა თუ წინააღმდეგობრიობას.

თავის სასიმღეროს პოეტი მღერის ლაღად, გატაცებით, თავისუფლად...

ამავე დროს ნიშნეულია, საგულისხმოა, დამაფიქრებელია გრძნობისა და აზრის საოცრად დიდი ამპლიტუდა, დიდი გასაქან-გამოსაქანი პოეტის დამოკიდებულებაში ქვეყნიერებისადმი. ქვეყნიერების უდიდესი ტრაგედიის განცდით დამუხტულ სტროფებს, სტრიქონებს ენაცვლება ანკარა ნაკადივით მჩქეფარე სატრფიალო ლექსი... და ბუნებრივობის ძაფი არსად არ წყდება.

აი, სუნთქვა დიდი ტრაგიზმისა, შეზავებული წარსულისა და აწმყოს სისხლიანი ამბებით. სათაურშივე ვგრძნობთ ამ სუნთქვას — „არწივო, წაიღე გული სისხლიანი". და აქვე იმავე დროის მსუბუქ-ფრთიანი სატრფიალო:

„შენს სიყვარულს დაეიფიცებ,
დაიჯერო იქნება,
ცისფერ კაბას ნუ ჩაიცმევ,
თეთრი უფრო გიხდება".

ომის მწვავე სუნთქვის განცდას ზოგჯერ საოცარი სიმძაფრით ენაკადება ამურის ფრთების შრიალი.

„წამით, როცა მიწყნარდება
ზეცა ნაგრიგალეი.
სანგარს შუქად დაადგება
შენი წყნარი თვალები".

პოეტი შეგნებულად არ ირჩევს რთული პოეტური წარმოსახვების გზას. მას არ მიაჩნია სირთულე პოეტური აზროვნების ხელსაყრელ თვისებად.

თავისი შემოქმედებითი მრწამსი პოეტმა ჯერ ადრევე გააცხადა ცნობილ ლექსში „ჩუქურთმისმჭრელის ეპიტაფია" — შემოქმედება როგორც მღელვარე სულის ჩუქურთმა, რაც იდეალურისა და გრძნობის შესაყარზე იბადება. საკუთარი განცდა ანუ სულიერი გამოცდილება სტიქიურად, ქვეშეცნეულად შედის შემოქმედებით წარმოსახვებში (მეჩუქურთმე ღვთისმშობლის ხატებას აჩუქურთმებს, მაგრამ საკუთარი სატრფოს ხატება გამოდის).

განსაკუთრებული სიცხადით თავისი პოეტური მრწამსი პოეტმა გამოთქვა ლექსში „ასე სტიროდა ერთი ღიღილო". 1947 წელს დაწერილი ეს ლექსი პოლემიკური ხასიათისაა. პოეტი არსებითად ედავება სხვადასხვა გულგრილ მიდრეკილებებს პოეზიაში და ასკვნის:

„კმარა... ასეთ ლექსს, ასეთ მომღერალს
შებოლაეს ეამი ეანგით და მტვერით.
ის, რაც ხალხის გულს შუქად მოხვდება,
ლამაზიც არის და მიმზიდველიც".

მიუხედავად პოეზიის, ბუნების ერთგვარი გაიოლებული გაშუქებისა, პოეტის ესთეტიკური მრწამსი შთამბეჭდავია თავისი უშუალობით, გულწრფელობით და მიზანმისწრაფებით.

საოცრად ვრცელია პოეტის შემოქმედების გეოგრაფია, მეტად მდიდარია მისი შემოქმედების თემატიკური ნაირფერობაც, მაგრამ მის პოეტურ წარმოსახვათა მთავარი ეპიცენტრი მაინც მის სამშობლო მხარეში მდებარეობს.

„ციე-გომბორიდან სიმღერით
დილის მზის გადახახედი,
მოსჩანს იისფერ ნისლებში
კახეთი, ჩემი კახეთი".

პატრიოტული ლირიკის ერთ უბრწყინვალეს ნიმუშს ჩვენი დროის მთელ ქართულ პოეზიაში უეჭველად წარმოადგენს ლექსი „არის ასეთი ქვეყანა". წარმტაცია ამ ლექსის გონივრული უბრალოება, ხალასი უშუალობა და გრძნობის უაღრესი სიწრფელე. აი, ორიოდე ტაეპი ამ ლექსიდან:

„ეაზის ძირში დარწეული აკვანი,
სალამურის საამური კენესა,
გმირობის და უკვდავების ზღაპარი,
ხალხში თქმული რუსთაველის ლექსად,
მამა-პაპის წმინდა სიხსნით ნაბანი,
მზის ხსივვებით ანთებული მარად,
უფსკრულებში ჩანჩქერების ჩქაფანი,
მთებზე თოელი, ბულბულები — ბარად.

ზოგან ირმების ჯოგია,
ზოგან არწიენი პქრიან
არის ასეთი ქვეყანა, —
მას საქართველო პქვია!"

ერთი ფრიად ნიშანდობლივი თვისება პოეტისა ნაცად გრძნობათა განსაკუთრებული ერთგულებაა. მათ შორის ერთ-ერთი უძლიერესი ნიადაგის გრძნობაა.

„სად არ ვიყავ, სად არა,
ცხრა მთა გადამატარა
ეტლმა წუთისოფლისამ...
მაგრამ, კარგო, იცი რაZ
გულმა ვერ მოიცილა
ნატვრა შენთან ყოფნისა.
უცხო ცაზეც მნათობნი
კიაფობენ ათობით,
მზესაც ოქროს ფერი სძევს...
მაგრამ სულ სხვა რამ არის
სხივებნათამაშარი
საქართველოს ცსელი მზე".

ჯერ კიდევ ადრევე ნიადაგის მოტივს პოეტის წარმოსახვებში დაუკავშირდა სამშობლოს სახელოვან პიროვნებათა მოტივი. ეს მოტივი ფრიად საგულძსხმო განათებაშია წარმოდგენილი პოეტის შემოქმედებაში. პოეტი ერთგული რჩება იმთავითვე დაბადებულ და მრავალგზის ნაწრთობი გრძნობისა.

ყურადღებას იქცევს პოეტის მხატვრული ოსტატობის განვითარება პოეტურ წარმოსახვათა არა გართულების, არამედ გონივრული, დახვეწილი სისადავის მიმართულებით. აკაკისა და ილიას შემოქმედებითი გამოცდილების კვალობაზე პოეტისათვის არ არის უცხო დაუქვემდებაროს თავისი მუზა ქვეყნის მიზნებსა და ამოცანებს, აზრსა და გრძნობას ზოგჯერ ზვარაკად მიუტანოს ფერი და ბგერა. ამავე დროს პოეტის მუსიკალური და ფერწერული პალიტრა საკმაოდ მდიდარი და უხვია. კერძოდ, ყურადღებას იქცევს საოცრად მრავალსახოვანი, უაღრესად ბუნებრივი, ფრიად გაუცვეთელი და ხშირად მოულოდნელი ასონანსური რითმები. ეს რითმები იმდენად უწვალებელია, რომ ლექსის მდინარებაში ვერც კი გამოყოფთ მათ ხმოვანებას.

ცნობილია, რომ პოეტის შემოქმედებაში ძალიან დიდი ადგილი უჭირავს მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში მოგზაურობის თემატიკას. დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ მოგზაურობის მასშტაბებით და სივრცეებით იოსებ ნონეშვილს ჩვენი საუკუნის 60-იან, 70-იან წლების ქართველ მწერალთა შორის ჯერჯერობით ბადალი არ ჰყავს. მოგზაურობათა დიდი შთაბეჭდილებანი არ შეიძლება გარკვეულ გავლენას არ ახდენდეს პოეტის სულიერ გამოცდილებასა და მისი მხატვრული პალიტრის გაუხვებაზე. მიუხედავად იმისა, რომ მოგზაურობათა წარმოსახვა თუ ანარეკლი ზოგჯერ არ არის მოკლებული ერთგვარ ზოგადობას, მათი უმთავრესი ძარღვი მაინც ქვეყნიერების საკმაოდ მძაფრი პოეტური წვდომა და კონტრასტული ფერადების შეგრძნებაა. მაგალითად, მოგზაურობის კარგ პოეტურ ნაყოფად შეგვიძლია მივიჩნიოთ ისეთი ლექსები, როგორიცაა:

„ოჯახი, დროშა, ჭეშმარიტება“, „ბიჭო, იქნებ პაპა იყო შენი“, „ყიზი ყუუ! დაეწიე ქალიშვილს“, „ვიყოთ გულღია“, „შორეულ გზებზე“ და ბევრი სხვა. პოეტს შეუძლია საგულისხმო პოეტურ ფაქტად აქციოს სრულიად განსაკუთრებული ხასიათის შემთხვევა. ასე, მაგალითად, საკმაოდ მდიდარი ემოციური გავრცობა და უჩვეულო პოეტური სხივოსნობა ახასიათებს ლექსს „მაგრამ რა გიყო... მე რა გიშველო“. ეს ლექსი ეხება ოდესღაც აბისინიაში მოხვედრილ და იქ გადაკარგულ ქართველი კაცის ბედს. განსაკუთრებულ შემთხვევაში როდია ან ლექსის ძალა, არამედ იმ რთულ ასოციაციურ კავშირებში, რასაც იგი ბადებს მგრძნობიარე მკითხველის სულში.

რა შორიდან შორსაც უნდა განიტყორცნოს პოეტის ფანტაზია და მისი პოეტური თვალსაწიერი, მის სიღრმისეულ გრძნობათა გარდუვალ ამოფრქვევას მაინც სამშობლო ქვეყნის სულიერი წიაღის სიღრმეები იწვევს. პოეზიის მჩქეფარე ნაკადი თავის ლივლივა მდინარებაში დაუკარგავად გაიყოლიებს ისეთ ლამაზ სასიმღეროს, როგორიცაა

„ეაზო,
ლამაზო
ფესვო ნაკურთხო,
ვაზო,
ქართველი კაცის დიდებავ,
ფერით ზურმუხტო,
ბარაქით უხვო,
შენი სამშობლო ხარობს, ირთვება.
ნაზო
ქალწულო,
დალალდაწნულო,
ეაზო,
შენს გამო არ ვართ მოცლილი...
შემოდგომაზე
გვითხარ, ასულო,
რთველი არის თუ შენი ქორწილი!“

ამ კასკასა სასიმღეროს დიდხანს, დიდხანს იმღერებენ საქართველოს ხმაწკრიალა მომღერლები. პოეტური შუქიც ამ სტრიქონებისა, მე მწამს, ჩაუქრობელი იქნება.

იოსებ ნონეშვილის რამდენიმე ათიოდე ლექსი უეჭველად დამკვიდრდება ქართული პოეზიის ძვირფას საგანძურში. ეს კი ცოტა განძი როდია!

1977

პოეტი თვალის ერთი შევლებით

მარიკა ბარათაშვილი საკმაოდ ფართო დიაპაზონის შემოქმედი და საზოგადო მოღვაწეა. მის უკეთეს ქმნილებებში უეჭველად იგრძნობთ წყაროსთვალის სიანკარეს და სინედლეს. ამ ქმნილებებს, როგორც ყოველ ჭეშმარიტ მხატვრულ ფაქტს, ძალუძთ გადმოგცენ არა მარტო თავიანთი უშუალო შინაარსი — თავიანთი გრძნობები, ემოციები, აზრები, არამედ აღძრან და შეინაკადონ ჩვენი ფიქრებიც, წარმოდგენებიც, სახეებიც. მაგალითად, მისი ცნობილი ღიმილმორეული პიესის „ჭრიჭინას" მთავარი პერსონაჟი უამრავ ნაცნობ სახეს დაგვიყენებს თვალწინ. ბევრ ხასიათს გამოგვახმობინებს ხსოვნის წიაღიდან. მისი „საპოვნელა" კი მრავალი ნაცნობი სოფლის ველმინდვრებს გადაგვიშლის თვალწინ, ათას ველურ ყვავილს და ბალახბულახს მოგვაგონებს, სამშობლოს წარმტაცი სანახებით აგვიძგერებს გულს, ჩვენს საკუთარ ფიქრებსა და განცდებში გადაგვიყვანს.

მარიკა ბარათაშვილის ლექსები არც მეტისმეტად ბრჭყვიალაა, არც მეტისმეტად ხმაურიანი. ამავე დროს მათ საკმაო სითბოც, სინათლეც და ფერადოვნებაც ახასიათებთ. პოეტი თითქოს არასდროს არ ცდილობს გაგვაოცოს რაიმე უცნაურობით, თუმცა კარგად იცის, რომ მოულოდნელობა, განუმეორებლობა პოეზიის აუცილებელი თვისებაა. უპირველეს ყოვლისა, პოეტი ელტვის იმას, რომ ცხოვლად, განსხვავებულად გვიჩვენოს კეთილი გული, გაგვიზიაროს კეთილი ფიქრი, გაგვიმხილოს ყოველისმომცველი და უზადო სიყვარული.

„მე სიყვარულით დამდინდა ცრემლი
და მისი ძალით დავდექ გალობად,
კეთილ ბუნებას მადლობა ჩემი,
ასეთი ჯილდო რომ მიწყალობა".

შეუფარავი, პირდაპირი და თავგამეტებულია პოეტი თავის უმძაფრეს და უპირველეს გრძნობაში.

„მე გულის კარი გაეხსენი ფართოდ,
ხიყვარულისთვის დავტოვე ღიად...
მე გულის კარი გაეუხსენ ფართოდ
ყველაფერს, რასაც მშვენება პქვია,

თუ ეს მშვენება ვეღარ დამათრობს,
თუ სიყვარული ვეღარ გამათბობს,
ნუმც მიცოცხლიხ!

ამიტომაც ახასიათებს პოეტს რაღაც განსაკუთრებული და განუმეორებლად თავისებური ალერსიანი, გულმხურვალე დამოკიდებულება ქვეყნიერებისადმი, ადამიანებიხადმი. ამიტომაც არის, რომ პოეტის გრძნობის, ფიქრის, განწყობილების ნახაზი მკვეთრად, მკაფიოდ, ზუსტად ემთხვევა მისი ლექსის პოეტურ აღნაგობას. პოეტს ხიბლავს „ველის ყვავილთა უმანკო სუნთქვა, ნაკადულების ჭორიკანობა". და ამ მოხიბლულობით ჩვენც „გვაავადებს". პოეტის მთელ შემოქმედებაში რაღაც განსაკუთრებული ძალით ფეთქავს ადამიანის შეუმუსრავი ძალის რწმენა; მას სჯერა ადამიანის გატოლება მისმიერვე გამოგონილ ღმერთთან, სჯერა ადამიანის უსაზღვრო შესაძლებლობა სიკეთის ქმნისა, სიყვარულის თესვისა, სიყვარულის ჩაუქრობელი ცეცხლის აგზნებისა. თავისი ჰუმანისტური იდეალისა და ადამიანის ძალთა სადიდებლად პოეტი არ ეკრძალება დამრიგებლის, მრჩეველის, მომწოდებლიხ კილოხაც კი:

„მე შენ მოგიხმობ. შენ, ადამიანს,
შენ, ძეკაცს, ეისაც ღმერთკაცი გქვია;
შენ უნდა სძლიო ბოროტს ბოლომდე!
ხნული გეძახიხ სიკეთიხ მთესავს.
შენ შეგიძლია აჯობო ღმერთსაც,
შენც უნდა შენში ხძლიო ბოროტი, —
შენ შეგიძლია!"

არა, არ ემიჯნება პოეზიას ეს მომწოდებელი კილო, იგი არსებითად აგრძელებს იმ პოეტურ თრთოლვას, იმ წუხილსა და სევდას, რასაც გაზაფხულის სუნთქვა აღვიძებს ჩვენს სულიერ არსებაში და რასაც პოეტი ასე გამოხატავდა ადრე:

„გამოზაფხულზე მუდამ
მოდის სევდები გუნდად...
თვალი სევდით მაქვს სველი —
ო, რა კარგია ცრემლი —
წმინდა, ხპეტაკი ცრემლი!"

შესაძლოა რამდენადმე გაიოლებულად, მაგრამ უძრახავი გულმინდობით ვუზიარდებით პოეტის ფიქრებს, გულისნადებს, წრფელად განცდილს:

„დადგენილია საწუთროს ხელით
წარმავალობის გარდუვალობა.
ჩემია მხოლოდ დღე დღევანდელი,
უნდა მოვასწრო ჩემი გალობა!

მსურს ჩემი ქვეყნის ცას, ველს და ბექობს
მიეცე ეს თრთოლვა და აღტაცება...
ჩვენ ქვეყნად თითო სიცოცხლე გვერგო,
იოლად როგორ დაიხარჯება!"

კარგად აქვს პოეტს გათავისებული არაერთხელ გამოთქმული აზრი და გრძნობა.

პოეტ ქალს ძალუძს რაღაცნაირი განსაკუთრებული თრთოლვით და სიცოცხლის განმამტკიცებელი სევდიანი მღელვარებით აავსოს სიღრმისეული პოეტური წარმოსახვა. კარგი, ლამაზი და მოულოდნელი ნახაზებით გადმოსცემს პოეტი მიტოვებული ეზო-მიდამოს სურათს. არის ამ სურათში ზოგი ძლიერი პოეტური ნაკვთი, ღონიერი ადამიანური ფიქრი, კარგად მიგნებული მღელვარება. აქ თითქოს მარტოობა და სევდა სიცოცხლის ძალებს უხმობს. ლექსი ჩვენს ფიქრებს ძალუმად ამოძრავებს და ამრავლებს.

„გულის ტკივილით და გარინდებით
ჩამწკრივებულან კართან შინდები,
აშრიალებენ ფიქრებს ალვები,
შორეულ გზისკენ რჩებათ თვალები.
მიყუჩებულა ბეღელ-მარანი,
ოჩოფეხებზე თელემს სასიმინდე.
დადის სიჩუმე გულშემზარავი
და ძნელ საფიქრალს ჩამოგვირიგებს:
ვინ გვიპატრონოს, ვინ გვიექიმოს,
შეგვიპყრო სენმა დავიწყებისა...
გულის ფიცარი მაქვს ჩაზნექილი
ჩემი ჩვილების აკვნის რწევითა.
მე რომ გულსავსე კერა მქონოდა
პაპა ომობდა, მამა ომობდა...
ახლა კუთხეში ზის მარტოობა
და იმის სათქმელს ქსელავს ობობა".

განსხვავებული გულმხურვალე ინტონაციით აღინიშნებოდა პოეტი ქალის პატრიოტული ლირიკა ომის მძიმე წლებში. მაგრამ მისი სევდიანი ხმა და დრამატიული კილო არასდროს არ გადადიოდა სასოწარკვეთილებისა და უიმედობის განწყობილებაში. თავდადებული ქართველი პატრიოტი ქალის — დედის, დის, მეუღლის ლამაზ გულისძგერას შეიცნობდით პოეტის იმდროინდელ მხატვრულ სიტყვებში. საერთოდ, მარიკა ბარათაშვილის ლირიკა ემკვიდრება ქართული კლასიკური პოეზიის სათავეებსა და მდინარებას. ლამაზად, შთაგონებულად არის გამოთქმული მემკვიდრეობის ნათელი გრძნობა ჯერ კიდევ 1944 წელს დაწერილ ლექსში „მერცხლები აკაკის აივანზე". აი, მერცხლები.

„ხმატკბილ სიმღერას მოპყვებიან ყოველი დილით
და თუმც მის ძილში უკვე დიდი ხანი გავიდა,
მჯერა მარადის მოგვესმება პანგები ტკბილი,
დიდი აკაკის დანატოვარ აივანიდან".

ასევე ბუნებრივია პოეტი ქალის წრფელი გულმხურვალება ჩვენი ეპოქის უდიდესი პოეტის — გალაკტიონ ტაბიძის სახიერებისადმი, რაც ასე შთაგონებულად არის გადმოცემული 1954 წელს დაწერილ ლექსში — „წყალტუბოდან ქუთაისში მიმავალი ქარო".

საერთოდ მარიკა ბარათაშვილის მთელ შემოქმედებაში იგრძნობა რაღაც კარგი, რაღაც ნათელი წუხილი ადამიანის, სამშობლოს ბედის გამო. პოეტს ძალუძს თავისი შთაგონებული სიტყვით ყოველდღიური, ჩვეულებრივი აქციოს უჩვეულოდ, ნაცადი თუ ნაცნობი პოეტურად გააუცხოოს.

პოეტის უხვი, უშურველი გული და ნაზი, ქალური მომხიბვლელი უშუალობა კარგად გამომეღავნდა იმ მცირე პროზაულ ჩანახატში, რაც მან ანა კალანდაძის 50 წლის შესრულების გამო გამოაქვეყნა. ამ ჩანახატს ასე ამთავრებს კარგი მარიკა: „და კიდევ იმითაც გვხიბლავს ეს განუმეორებელი ხმის პოეტი ქალი, რომ მასში ჰარმონიულად შერწყმულა ქართული ლექსის დიდებული ოსტატი, მოქალაქე და ადამიანი".

მარიკა ბარათაშვილის სრული შემოქმედებითი პორტრეტი მომავალ მონოგრაფიულ ნარკვევს უნდა დაევალოს. ახლა კი ხანგრძლივი სიცოცხლე და ჩაუქრობელი შემოქმედებითი მგზნებარება ვუსურვოთ მას.

სიტყვა მეგობარს

თუ გონების თვალს მოვავლებთ ბევრ მის წიგნს, გავიხსენებთ რამდენადაც შეიძლება მის მრავალრიცხოვან ლიტერატურულ ნარკვევებს, წერილებს, რეცენზიებს, რაც მას 50 წლის მანძილზე დაუწერია, თვალწინ გადაგვეშლება საკმაოდ ვრცელი და შინაარსიანი ლიტერატურული ცხოვრება, მხატვრულ-იდეურ ინტერესთა საკმაოდ ფართო წრე: ლიტერატურა და თეატრი, კლასიკა და თანამედროვეობა, ქართული, რუსული და სხვა მოძმე ხალხთა სხვადასხვა ლიტერატურული მოვლენა, თანამედროვეობის ცოცხალი ლიტერატურული პროცესის სხვადასხვა საჭირბოროტო საკითხი. უმცდარობა და უდავობა, რასაკვირველია, გაცილებით უფრო მცირე დიაპაზონშიც კი გამორიცხულია სრულიად. მაგრამ ერთი რამ უდავოა: კომუნისტი ლიტერატორის — ერემია ქარელიშვილის მთელ ნაღვაწს თავიდან ბოლომდე მაცოცხლებელ ძარღვად გასდევს მტკიცე, პრინციპული პარტიული თვალსაზრისი, მხურვალე დაინტერესება საბჭოთა მხატვრული კულტურის ამაღლებით, მკაფიო პუბლიცისტური პათოსი. ამ პათოსში იგულისხმება მისწრაფება, რომ მხატვრული ფაქტიდან შეიჭრას თვით ცხოვრებისა და სინამდვილის იმ მოვლენებში, რომლებიც ამ ფაქტს განაპირობებენ და მის უკან იმალებიან, განიხილოს და გააშუქოს ეს მოვლენები.

სანამ ამ სტრიქონების წერას შეუდგებოდი, ერთხელ კიდევ ჩაეიხედე ზოგიერთ მის წიგნში, კერძოდ გადავფურცლე მისი მომცრო მონოგრაფია ირეოდიონ ევდოშვილზე. რაოდენი ერთგულება და სიყვარულია აქ მწერლისადმი, რაოდენ გულისხმიერი, საღი და პრინციპული დამოკიდებულებაა მისი შემოქმედების ზოგიერთი წინააღმდეგობისადმი.

ერემია ქარელიშვილი ქართული ლიტერატურის, ქართული მწერლების გულწრფელი მოყვარული და მოამაგეა. მე ახე მგონია, მას უსიყვარულოდ წერა არ შეუძლია. უყვარს მაშინაც კი, როცა აკრიტიკებს, როცა რაიმეს უწუნებს. ეს სიყვარული, ალბათ, ბევრ მწერალს უგრძვნია მის წერილებსა და რეცენზიებში. აი, თუნდაც: განა უსიყვარულოდ შეეძლო ერთ-ერთ პირველთაგანს მიეგნო და

ეთქვა, კონსტანტინე გამსახურდიამ ქართული პროზის ინტელექტუალური საზღვრები დიდად გააფართოვაო?

გარდა კრიტიკოსის საკმაოდ მძიმე ტვირთისა, ერემია ქარელიშვილი ქართული პრესის, ქართული გამომცემლობის, ქართული თეატრის ჩუმი, უხმაურო, უპრეტენზიო, მაგრამ ფრიად აქტიური, ფრიად პრინციპული და ენერგიული მოღვაწის ტვირთის მზიდველიცაა იმ თავიდანვე დღემდე.

ახლა ის ხანდაზმული გახდა.

ეჰ, ჩემო ძმაო, რა ულმობელია წუთისოფელი, რა დაუნდობელი სისწრაფით გარბის დრო! თითქოს სულ ახლახან იყო, როცა გაზეთ და ჟურნალ „განათლების მუშაკის“ რედაქციის კარები შემოაღე და თავზე ჯიღასავით გედგა მუღლუფა შავი ქოჩორი, ხოლო შენი დიდრონი, ცოტათი ნაღვლიანი თვალები სიჭაბუკის ნაპერწკლებს აკვესებდნენ! რა გაეწყობა!

მაგრამ არა. წინ გიდევს კიდევ მეორე სიჭაბუკის, ხანდაზმული სიჭაბუკის გზა. ახალ-ახალი წარმატებებით გევლოს ამ გზაზეც!

1968

მისი ტრფიალი

ერთობ თავისებურად, ერთობ განსხვავებულად იგრძნობა და ისმის მის სტრიქონებში იმერეთის სოფლების ორღობეთა დილა-საღამოს ჟრიამული, სიმინდის ყანების მოლივლივე ღაღანი. უკვე ამ ლივლივა ღაღანში გამოსჭვივის ის პირველადი გაუცხოება, ურომლისოდაც სიტყვა ძნელად გადადის ნამდვილ პოეტურ სურათსა თუ ჟღერაში.

ჩემი აზრით, სადღაც აქ არის პირველი სათავე გიორგი კაჭახიძის შემოქმედების მთელი შემდგომი გზისა. იგი იმ თავიდან აქამდე ერთგულია ლექსის ნაცადი რეალისტური ფორმისა, მაგრამ უეჭველად მოძებნილი აქვს საკმაოდ განსხვავებული პიროვნული კილო, თავისებური ინტონაცია.

გიორგი კაჭახიძეს 70 წელი შეუსრულდა.

სულის სახარბიელო სიმხნევეს მოწმობს, რომ იგი ჯერ კიდევ არ ამბობს, სადიდო პოეზიაში მე უკვე ჩემი ყანა ნამუსიანად გაველეწე, საბავშვო ლიტერატურაშიც ჩემი კვალი მონდომებით-მაქვს გატანილიო. ნამდვილად კი ეს ასეა. შემდგომში მას ძალუძს გაუსვება უკვე ნახევარსაუკუნოვანი ნაჭირნახულევისა. თავისი ადგილი უკვე მტკიცედ აქვს დამკვიდრებული ჩვენი ეპოქის ქართულ ლიტერატურაში.

ამას ხელს უწყობს ისიც, რომ პოეტს ახასიათებს მშობლიური ნიადაგის მძაფრი შეგრძნება, მიწის უღრმესი განცდა:

„ნუ იტყვით, მიწა ციცვიაო და უგრძნობელი.
აბა, თბილ კერად როგორ ექცა ფიქრს და ოცნებას!
ალალ დედობას როგორ გვიწევს ყოველის მშობელი,
საქმეს რად გვიჩენს, ყვავილებით რად იმოსება!“

მიწა და ყანაა პოეტის ტრფიალი!
იცოცხლე, იდღეგრძელე, ჩვენო გიორგი!

1977

ალ. ქუთათელი

(პორტრეტული ჩანახატი)

გულმოუღლელ, ფიქრმოუღლელ კაცად ითქმის ალექსანდრე ქუთათელი. კლასიკისა და თანამედროვე ლიტერატურის საფუძვლიანი მცოდნე ანტიკურ ლიტერატურაშიც კარგად ერკვევა. ფრიად ენაწყლიანი მოსაუბრეა ინტიმურ წრეში, მაგრამ საჯარო ენამჭევრობას არ ეტანება, ყოველთვის ყურადღებას იქცევს აზრის განსხვავებულად გაბედული მოძრაობით, ზოგჯერ თავისებური პარადოქსებითაც კი.

ჟურნალ „მნათობის" 1878 წლის სექტემბრის (№ 9) ნომერში წავიკითხეთ მისი მოგონება — „ძმობის მადლი" ცნობილ გმირთან — დავით ბაქრაძესთან დამგზავრების, საგზაო შთაბეჭდილებების, კარლოვივარში ჩასვლისა და იქაურ კეთილ ადამიანებთან შეხვედრების გამო. საგულისხმო დღიურებია. მწერლის სიტყვა და კალამი არცთუ მოღლილად გამოიყურება. დრო და დრო „მნათობის" ფურცლებზე მისი ლექსებიც გამოჩნდება. ეტყობა, ეამთასვლას ებრძვის გულიდან დაძრული სიტყვით, ლექსის მახვილითაც. თითქოს ბუნებრივიცაა: ალექსანდრე ქუთათელი გიორგი ლეონიძეს ხომ უგულითადესად მეგობრობდა და რა გასაკვირია, რომ ლექსი მასაც სიჭაბუკის სინონიმად მიაჩნდეს.

„პირისპირის" ავტორი ფრიად განსხვავებული ხასიათის პიროვნება და შემოქმედია. ასედაც უნდა იყოს. შემოქმედი მეტად თუ ნაკლებად ყოველთვის განსხვავებული და განუმეორებელია.

არ შეიძლება ითქვას, რომ ალექსანდრე ქუთათელს არ იტაცებდეს წმინდა, ნათელი, ხასხასა ფერადები, არ ხიბლავდეს ადამიანის სულისა და გულის სუფთა, წმინდა, უზადო, კეთილშობილი თვისებები. მაგრამ იმავე დროს მას აქვს სრულიად პოლარული მიდრეკილებაც, მის თვალს იშვიათად ეპარება თუ ემალება ადამიანთა ესა თუ ის ხინჯი და ზადი, სულიერ-ზნეობრივი ხეიბრობა და სიმახინჯე. ზოგჯერ კაცს ეგონება, მწერალს ადამიანის ჩრდილოვანი მხარეების დანახვა უფრო ემარჯვებაო. მაგრამ არსებითად ეს ასე არ არის. ჩაიხედეთ მის უმთავრეს ქმნილებებში, რამდენ ნათელ ფერადებს, რამდენ სიანკარეს, რამდენ წარმტაც სიწმინდესა და სილამაზეს შე-

ამჩნევეთ. ოღონდ მწერალს ლამაზი და მშვენიერი, ვაუკაცური და მაღალზნეობრივი ზედაპირულ მოვლენებად და თვისებებად როდი მიაჩნია. ისინი სიღრმისეული მოვლენებია, აღმოსაჩენიც, ჩამოსაძერწიც. ყოველივე დიადი დიდი გარჯითა და ტკივილებით იბადებაო.

ხანდახან ქუთათელს გარეგნულად მოვლენებისადმი, ადამიანებისადმი და თავისთავისადმიც კი საკმაოდ კრიტიკული, ჰუმორული და სარკასტული დამოკიდებულებაც კი ახასიათებს. მაგრამ ასეთი დამოკიდებულების სიღრმეში თუ საფარველქვეშ არსებითად გულუხვი კაცთმოყვარეობდს ნაღვერდალი ღვივის. ამას ცხადად დავინახავთ და ვიგრძნობთ თუ თვალს გავადევნებთ მისი მხატვრული ქმნილებების სულისკვეთებასა და მიდრეკილებას. ამ მსრივ ბევრ საგულისხმოს შევამჩნევთ მწერლის ადამიანურ ხასიათსაც. აი, თუნდაც არცთუ ისე თვალში საცემი, მაგრამ ფრიად ნიშანდობლივი თვისება მწერლისა. მისი საოცრად გულმხურვალე დამოკიდებულება ბავშვებისადმი. ამ თემაზე მას ერთი შთაგონებული მოთხრობაც კი აქვს. მომისმენია მწერლის გრძნობიერი აღსარებაც ამის გამო:

— ბავშვი ყველაზე და ყველაფერზე უძვირფასესი არსებაა, — მითხრა ერთხელ მან, — ყოველგვარ ტანჯვას ავიტან, მაგრამ ბავშვის შეწუხებას ვერ ვუძლებ. ბავშვი რომ ტირის, ასე მგონია ქვეყნიერების განსჯა-განკითხვის დღე დგება. არ არსებობს ბავშვების მოვლასა და დაცვაზე უფრო დიდი სიკეთე. ბავშვი ჩემთვის უმშვენიერეს და უმძაფრეს მუსიკაზე უმძაფრესი განცდაა. კაცობრიობას უფრო დიდი საქმე და დიდი ნეტარება არა აქვს, ვიდრე ბავშვების მოვლა და აღზრდაა...

ეს ასე იყო. და საოცრება ის არის, რომ ბავშვებზე ასე გრძნობიერად „გულაჩუყებული“ კაცი, ზრდადასრულებულ ადამიანთა მიმართ საკმაოდ მკაცრი, კრიტიკული და ირონიულიც კია. რა გაეწყობა: თუ ის ითქმის, კაცია და გუნებაო, მით უმეტეს ისიც ითქმის, მწერალია და ბევრი უცნაურობაო.

მრავალ თვალსაჩინო ნაწარმოებთა შორის ალექსანდრე ქუთათელის ცხოვრებისა და შემოქმედების უმთავრესი მონაგარი მაინც ცნობილი დიდი ისტორიული რომანი „პირისპირია“. მრავალმხრივი და მრავალფეროვანია ამ რომანში წარმოსახული ისტორიულ-სოციალური, ფსიქოლოგიურ-ზნეობრივი და ეროვნულ-ყოფითი პანორამა. მთავარი პერსონაჟის მდიდარ სულიერსა და ყოფითს მოძრაობა-განვითარებაში ირეკლება მეოცე საუკუნის პირველი მესამედის საქართველოს ინტელექტუალური ცხოვრების ბევრი არსებითი თვისება. კორნელი მხეიძე მეოცე საუკუნის ოციანი წლების ქართველი ინტელიგენციის ერთ-ერთი ფრიად ღირსსახსოვარი წარმომადგენე-

ლია. იგი თავისი დროის ინტელექტუალური ცხოვრების მრავალ ღირსსახსოვარ ნიშანს ასახიერებს. მაგრამ რომანის მთავარი გმირის გვერდით მკითხველი ხედავს იმ დროის თითქმის ყველა სოციალური ფენის მკაფიოდ გამოკვეთილ და ინდივიდუალიზირებულ წარმომადგენლებს. რომანი „პირისპირ" ასახავს არა მარტო ცალკეული სოციალური ფენების წარმომადგენელთა ყოფა-ცხოვრებას, არამედ მთელი საზოგადოების, მთელი ერის სულიერ მოძრაობას, მის ისტორიულ გზასა და ბედს.

ამ დიდი ისტორიულ-რევოლუციური ეპოპეის შექმნის პროცესში საგულისხმოა არა მხოლოდ ის, თუ რაგვარ სულიერ მღელვარებას განიცდიდა თვითონ შემოქმედი, არამედ უმთავრესად ის, თუ რაგვარი ისტორიული შენობა აღიმართა ამ მღელვარების შედეგად. აღიმართა კი შენობა დიდი, გამძლე, თვალსაჩინო. რომანის მთავარი პერსონაჟი, შეიძლება ითქვას, მთელი სისრულით ასახიერებს გარკვეული პერიოდის ქართველი ინტელიგენციის დამახასიათებელ თვისებებსა და ისტორიულ ბედს; რომანის მხატვრულ სახეთა განვითარებასა და ცხოვრების მოძრაობაში თავს იჩენს არა მარტო მწერლის სუბიექტური მიდრეკილება, მისი მხატვრულ-იდეური მრწამსი, არამედ ისტორიულ მოვლენათა გარდუვალი ობიექტური ლოგიკაც. დაკვირვებული მკითხველი ნათლად ხედავს და გრძნობს, თუ როგორი მკაცრი შინაგანი კანონზომიერებით ხდება რთული ფსიქოლოგიური ფორმირება ახალგაზრდა ქართველი ინტელიგენტისა ახალი სოციალური მოვლენების პირობებში. საკმაოდ მწვავე და მტკივნეულია რომანის სხვა მრავალრიცხოვანი პერსონაჟის რთული სოციალურ-ფსიქოლოგიური ცხოვრებისა და მოძრაობის გზა. რომანში ვხედებით იმ დროის თითქმის ყველა საზოგადოებრივი წრის წარმომადგენელს. მწერალს ყოველი მათგანისათვის გამოძებნილი აქვს უაღრესად ინდივიდუალიზირებული და ნიშანდობლივი თვისებები, საღებავები. მიუხედავად თავისი მხატვრული პალიტრის სიუხვისა, მწერალს არასდროს არ ახასიათებდა და არ ახასიათებს მოჭარბებული ფერადებითა და საღებავებით გატაცება. იგი სადა, მშვიდი და დინჯი მთხრობელია. მისი სურათები და ნახატები დაწყნარებული ელფერით ელამაირჩევიან. მამაკაცთა მრავალრიცხოვან პერსონაჟთა გვერდით მკითხველთა გულისყურს იპყრობს ქალთა ცოცხლად, შთაგონებულად და წარმტაცად დახატული და გამოძერწილი სახეები, ხასიათები.

რომანში გამოგონილ პერსონაჟთა გვერდით წარმოდგენილია ცნობილი ისტორიული პიროვნებებიც. საგულისხმო მხატვრულ-ემოციურ ღირსებებთან ერთად რომანს ახასიათებს მნიშვნელოვანი შემეცნებითი ღირსებაც. რომანი დამუხტულია უღრმესი ისტორიული დრამატიზმით.

„პირისპირს“ — ამ მრავალკარიან რომანს მკითხველი საიდან სად არ გადაჰყავს ემოციურადაც, აზრობრივადაც, გეოგრაფიულადაც, ყოფიერების არეებითაც, ფსიქოლოგიური ნიშან-თვისებებითაც. საქართველოს სოფლებისა და ქალაქების, მთებისა და ველების თვალწარმტაცი სანახებიდან გადავდივართ სხვადასხვა დარბაზებში, მტკიცედ ნაგები შენობებიდან უბადრუკ ქოხებში, თვალწარმტაცი ველმინდვრებიდან ასევე თვალწარმტაც ქედებსა და მთის თხემებზე. ბატალური სურათების კარგი ოსტატი იგრძნობა რომანში გამოსახულ ბრძოლის ეპიზოდებში.

„პირისპირ“ დიდი ისტორიული ულელტეხილისა და ისტორიული მოვლენების შთაგონებული მხატვრული უკუფენაა. იგი დიადი გარდაქმნის დრამატული ეპოპეაა. თანაც ამ რომანს ახასიათებს ერთგვარი ტრაგიკული სუნთქვაც, რაც ალ. ქუთათელის მთელი შემოქმედებისთვისაც არ არის უცხო.

„პირისპირის“ ავტორის თემატიკური დიაპაზონი საკმაოდ ფართოა. რომ არაფერი ვთქვათ მის სულ ადრინდელ მითოლოგიურ დრამაზე („ქრისე“), ა. ქუთათელი მრავალი პოეტური და პროზაული ქმნილების ავტორია. ლიტერატურის მოყვარული უეჭველად საამოდ გაიხსენებს ლექსებს — „ჩალვადრები“, „ალისმერეთი“, „შემოდგომა“, „ნაცნობი ბაღი“ და სხვას. აგრეთვე მრავალ პროზაულ ქმნილებას. მათ შორის ისეთს, როგორიცაა: „აბესალომ და ეთერი“, „იონა და მავრა“, რომანი „სათვალთვალო“ და მრავალი სხვა.

ალ. ქუთათელმა 80 წელს გადააბიჯა. წლებს ამშვენებს მონაგარი. თავისთავად ხანდაზმულობა კი არცთუ საამო რამ არის. საამო ყოფილიყოს ღონე სულისა სახელოვანი მწერლისა.

სიცოცხლის წყურვილი — შემოქმედების დვრიტა

(ა. ლომიძის 70 წლისთავის გამო)

უხმაურო მწერალია, მოკრძალებული და ჩაფიქრებული, თითქოს მოულოდნელად და ჩუმად მოვიდა მისი ხანდაზმულობა. ხმაური და ზარზეიმი არ არის მისი სტიქია. დინჯად, ჩაფიქრებულად ადევნებს იგი თვალ-ყურს უბრალო მშრომელთა, განსაკუთრებით ზღვაოსან მაშვრალთა სულის სიღრმისეულ მოძრაობას. ვერ ვიტყვით, რომ მკითხველთა გულის მონადირება არ სწადდეს კეთილი გრძნობით, გულში ჩამწვდომი ნაამბობით, მაგრამ სიტყვიერი ზიზილპიპილებისაგან, ენობრივი ჭრელაჭრულობისაგან შორს არის. იგი მოკლე მოთხრობების და ჩანახატების ოსტატია, უაღრესად მოკლე და ტევადია მისი ფრაზა.

ამბობენ, ანდრო ლომიძემ თანამედროვე ქართულ პროზაში თავისებურად შემოიტანა ზღვის, ნაოსნობის და ნადირობის თემაო. ეს მართალია, მაგრამ მთავარი მაინც მის შემოქმედებაში თანამედროვე ქართველი მშრომელი კაცის სულის მოძრაობის თავისებური გამოსახვაა.

თავის მოთხრობებსა, ნოველებსა და ესკიზებში მწერალი შთაგონებულად ეჭიდება ჩვენი დროის ბევრ საჭირბოროტო სოციალურ-ზნეობრივ, საყოფაცხოვრებო, ესთეტიკურ-ფილოსოფიურ და, თუ გნებავთ, ყოფნა-არყოფნის მწვავე საკითხებს.

მწერალს, რასაკვირველია, არც თუ ძალუძს, არც თუ მკაცრად ეოეთხოვება და არც თუ ისე მოვალეა იგი გადაწყვიტოს ყველა წამოჭრილი პრობლემა, მაგრამ მოწოდებულია გვიჩვენოს მოვლენები თვალსაჩინო ცხოვრებისეულ მიმართებებსა და კავშირებში.

ანდრო ლომიძეს ძალუძს მისწვდეს ცხოვრებისეულ მოვლენათა იდუმალ კვანძებსა და კავშირებს. მისი მოთხრობები და ჩანახატები ყურადღებას იქცევენ არა იმდენად რთული და წარმტაცი ფაბულითა და სიუჟეტით, რამდენადაც სულიერი, ზნეობრივი სილამაზისა და სიფაქიზის, გულითადობისა და კაცთმოყვარეობის იდეალის უკუფენით.

შეიძლება ითქვას, რომ ანდრო ლომიძე ყველაზე მეტად ესწრაფ-

ვის ზღვაოსნობისა და ნადირობის მასალაზე გამოიკვლიოს ერთ-ერთი ყველაზე მძაფრი ადამიანური ენება თუ გრძნობა, სახელდობრ, ყოვლისმომცველ გრძნობა — გრძნობა სიცოცხლის წყურვილისა. შემთხვევით როდი ეწოდება ერთ მის მოთხრობას — „ადამიანს სიცოცხლე სწყურია". აქ მოთხრობილია ხანში შესული კაპიტნის — ავთანდილ თოლორაიას ახალგაზრდობაში განცდილი დრამატული, თანაც ეფემერული ანუ ადრე გაწყვეტილი სიყვარულის ამბავი. შემდეგ გადმოცემულია ძველი ხომალდის ჩაძირვის, მარტოხელა მოხუცი კაპიტნის და მასთან ერთად ხომალდზე მომუშავე ბოცმანის ზღვის აბობოქრებულ ტალღებში დაღუპვის ამბავი. და ამ ტრაგიკულ ამბავში მთავარი მაინც სიცოცხლის შეუმუსრავი წყურვილია. სიცოცხლის ამ დიდი წყურვილის გარეშე არავითარი ნამდვილი ადამიანური ღირებულება ამქვეყნად არ შეიქმნება. ამ აზრს მწერალი არაერთ თავის ნაწარმოებში ასსამს ხორცს... მთელი შემოქმედება მწერლისა გამსჭვალულია ნათელი და მგზნებარე სიცოცხლისმოყვარეობით. ამავე დროს მწერლის მსოფლშეგრძნება არ არის მოკლებული ერთგვარ შეშფოთებას იმის გამო, რომ ადამიანთა ყოფა არ არის დაზღვეული ბორტებისა და ბნელეთის ძალების შემოტევისაგან, მაგრამ მწერალი ადიდებს სიცოცხლის დაუცხრომელ სიყვარულს, რასაც ერთადერთს ძალუძს ადამიანში შემოქმედებითი ძალების აღგზნება და გამრავლება.

შემთხვევითი არ არის, რომ ბევრ მოთხრობასა და ნოველაში მწერალი თავის გმირებს ხშირად წარმოათქმევინებს „სიცოცხლის საგალობელს".

მწერლის ერთ-ერთი პერსონაჟი მოგვითხრობს თავის სამონადირეო თავგადასავალს და სიცოცხლის საგალობელით ამთავრებს ამბავს. იგი ბოლოს ასკვნის: შეიძლება ყველაფრისგან დავიქანცო, მაგრამ არასდროს არ დავიღლები სიცოცხლითა და სიცოცხლის სიყვარულითო.

ამ აღსარებაში არის სიცოცხლის სიყვარულის, თუ შეიძლება ასე ითქვას, მიამიტური სიბრძნე. მწერლის აზრით კი, სწორედ სიცოცხლის წყურვილია სათავე ნამდვილი შემოქმედებისა. სიცოცხლის დიდი წყურვილის გარეშე არ იქმნება არავითარი დიდი ადამიანური ღირებულებანი ამქვეყნად. ამ იდეის მხატვრულ სორცშესხმას ეძღვნება ანდრო ლომიძის ბევრი მოთხრობა...

ვუსურვოთ ჩვენს 70 წელს გადაცილებულ მწერალს სიცოცხლის წყურვილის — შემოქმედების ამ მთავარი დვრიტის — კიდევ უფრო გაძლიერება.

1977

რა არის ბედნიერება?[1]

ამ კითხვაზე პასუხი თითქოს ადვილიც არის, რადგან ბედნიერებას, გამოუკლებლივ, ხომ ყველა ელტვის და, ალბათ, თავისებურად ყველა ადამიანმა იცის, რა არის მისთვის ბედნიერება, მაგრამ პასუხი ფრიად ძნელიც არის, რადგან არის კი ნამდვილი ბედნიერება, რასაც თითოეული ჩვენთაგანი ელტვის? აბა, კარგად დაუკვირდით: ის, რაც თქვენ ბედნიერებად გესახებათ, სხვისთვის, შესაძლოა, სრულიადაც არ იყოს ბედნიერება. ან კიდევ მეტი — ხვალ-ზეგ თვითონ თქვენთვისაც აღარ იყოს იგი ბედნიერება.

უზომოდ მშიერ კაცს, როგორც წესი, ლუკმა-პურის შოვნაც კი ბედნიერებად მოეჩვენება. გაიხსენეთ, ჯეკ ლონდონის მოთხრობა „სიცოცხლის სიყვარული". ამ მოთხრობის პერსონაჟი — შიმშილისაგან არაქათგამოცლილი და სიკვდილის პირას მისული, ალბათ, თავს ბედნიერად ჩათვლიდა, რომ ერთი თეთრი გნოლი ან ერთი ჭიჭყინა თევზი დაეჭირა და უმალ შეეჭამა.

ღარიბისათვის მცირეოდენი ნივთიერი მონაპოვარიც კი შეიძლება ბედნიერება იქნეს. ეგნატე ნინოშვილის ივანე ერთი დღით მაინც ჩათვლიდა თავს ბედნიერად, რომ თავისი ტიკი უხიფათოდ ჩაეცურებინა ფოთში... ჰემინგუეის მოხუცი სანტიაგოც ბედნიერი იქნებოდა, რომ ოკეანეში დაჭერილი ვეებერთელა თევზი ნაპირამდე მიეტანა და ბაზარზე გაეყიდა, როგორც ოცნებობდა.

პატიმრისათვის განთავისუფლება, როგორც წესი, ბედნიერებაა. გამონაკლისი მხედველობაში არ არის მისაღები. გამონაკლისი, როგორც ცნობილია, წესს ადასტურებს; მაგალითად, ბაირონის შილიონის ტყვე, ვინაც რამდენიმე ათეულ წელს ბნელ დილეგში სვეტზე იყო მიჯაჭვული, იმდენად „შეეზარდა" ტყვეობას, რომ განთავისუფლების შემდეგ ისევ დილეგში დაბრუნება ირჩია. ცხადია, აქ საქმე განსაკუთრებულ ფსიქოლოგიურ კომპლექსს ეხება.

უნდა ვიფიქროთ, ბედნიერება იქნებოდა შეყვარებულისათვის —

---

[1] ეს პატარა წერილი დაიწერა ჟურნალ „საქართველოს ქალის" დაკვეთით და დაიბეჭდა იმავე ჟურნალში. არსებითად ეს იყო პასუხი ზოგიერთი მკითხველის შეკითხვაზე.

საპასუხო სიყვარული, დავრდომილისათვის — გამოჯანმრთელება, შურისმაძიებლისათვის — შურისძიება, კარიერისტისათვის — სანუკვარი თანამდებობის დაკავება... ერთი სიტყვით, დასახული მიზნის მიღწევა ყოველ კაცს, ალბათ, ბედნიერებად ესახება, დამოუკიდებლად იმისა, თუ რა შინაარსისაა თვით მიზანი. და ასე რომ მივყვეთ, სათვალავს ვერ მოვუძებნით ბედნიერების სუბიექტურ გაგებას (მეტწილად შემთხვევითსა და წარმავალს), ანუ პიროვნულ წარმოდგენებს ბედნიერებაზე. თანაც დავინახავთ, რომ ყოველი პირადი ბედნიერების, ანუ, უკეთ ვთქვათ, ყოველი წუთიერი პირადი ბედნიერების შინაარსი ყოველთვის დამოკიდებულია დროსა, გარემოსა და თვით ადამიანის საზოგადოებრივ მდგომარეობაზე.

მაშასადამე, თუ საკითხს ცალკეულ ადამიანთა წარმოდგენების თვალსაზრისით მივუდგებით, იმდენად სხვადასხვა, ხშირად იმდენად ერთმანეთის საწინააღმდეგო, იმდენად მერყევი და ზოგჯერ საზოგადოებრივად იმდენად საშიში იქნება ამ წარმოდგენათა შინაარსი, რომ კითხვაზე რაიმე გარკვეული პასუხის გაცემას ვერასოდეს ვერ შეეძლებთ და კვლავ აღმოვჩნდებით უმწვავესი საკითხის წინაშე: — არის თუ არა საერთოდ შესაძლებელი ადამიანის სრული ბედნიერება ჩვენს ცოდვილ დედამიწაზე? შეიძლება თუ არა მოიძებნოს . ბედნიერების ცნების ისეთი ობიექტური შინაარსი, რასაც ასე თუ ისე მყარი და საყოველთაო მნიშვნელობა ექნება?

მოდით, ერთად ვიმტვრიოთ თავი ამ საკითხებზე!

ერთ რამეში, ალბათ, წინასწარ უნდა შევთანხმდეთ: ადამიანის შესაძლებელი ბედნიერება არ შეიძლება არსებობის ცალფა, უკავშირო ძაფი იყოს. იგი შესაძლებელია, ალბათ, როგორც უამრავ ბუნებრივ და ადამიანურ კავშირთა რთული ქსელი. ერთ-ერთი არსებითი ნიშანი ადამიანის ბედნიერებისა არის ის, რომ იგი უეჭველად დაკავშირებულია სიხარულთან, ადამიანის სასიცოცხლო ძალების აღგზნებასა, ზრდასა და განვითარებასთან. ჰოდა, არ ვიცი, თქვენ რას ფიქრობთ, მაგრამ ჩემი აზრით, სიხარულისა და სასიცოცხლო ძალების აღგზნების, ზრდისა და განვითარების უპირველესი და უმთავრესი წყარო უეჭველად შრომა და სიყვარულია. რასაკვირველია, იგულისხმება არა მონური, არა ნაძალადევი და მტანჯველი შრომა, არამედ შრომა, როგორც სასიცოცხლო მოქმედება, შრომა, რომელიც გიზიდავთ, გიტაცებთ, გიყვართ და ამიტომაც თქვენს აუცილებელ შინაგან მოთხოვნილებად არის ქცეული. ასეთი შრომა არსებითად თავისუფალი შემოქმედებითი შრომაა. სიყვარული? გიყვარდეს და უყვარდე, რა თქმა უნდა, ბედნიერებაა. სიყვარული აგვამაღლებსო, ამბობს ბრძენი შოთა. მაგრამ სიყვარული არა ვიწრო გაგებით, არამედ სიყვარული ყოველისმომცველი, წრფელი და უანგარო სიყვარული ადა-

მიანთა, სიყვარული ამ ცის, ამ მიწის, ამ ქვეყნის. სულმნათმა აკაკიმაც ხომ გვიანდერძა: „გიყვარდეთ თქვენი სამშობლო... თქვენი ერი, როგორც პირველი საფეხური კაცობრიობის მისწრაფებისა, რადგანაც სიყვარულშია ადამიანის ბედნიერება, მაგრამ მისთანა სიყვარულში კი, რომელსაც სარჩულად სიმართლე და გულწრფელობა უძევს".

ამრიგად, შეგვიძლია თუ არა ვთქვათ, რომ ბედნიერება არის შრომითა და სიყვარულით მონიჭებული სიხარული, შრომითა და სიყვარულით გაღეიძებული სასიცოცხლო ძალები? ვფიქრობ, შეგვიძლია ასე ვთქვათ, მაგრამ ეს მაინც უკმარი და არასრული წარმოდგენა იქნება ბედნიერებაზე.

ადამიანი საზოგადოებრივი არსებაა და კვლავ უნდა შეეთანხმდეთ, რომ იგი არ შეიძლება ბედნიერი იყოს, თუ მის ირგვლივ მყოფნი (ვთქვათ, დედა, მამა, ძმები, დები, შვილები და სხვა მრავალნი) უბედურები იქნებიან; შეუძლებელია ბედნიერი იყოს ადამიანი, თუ ის საზოგადოებრივი წრე, რომელსაც იგი ეკუთვნის, დაჩაგრული და დამცირებულია, თუ ის ქვეყანა და საზოგადოება, რომელშიაც ის ცხოვრობს, დაპყრობილი, დამონებული და უკეღმართად არის აგებული. მაშასადამე, ადამიანის ბედნიერება საზოგადოებრივი ხასიათისაა. ყოველი პირადი ბედნიერება ყოველთვის დამოკიდებულია გარკვეული საზოგადოებისა თუ საზოგადოებრივი წრის კეთილდღეობაზე.

არ შეიძლება ბედნიერი იყოს ადამიანი, რომლის შრომის ნაყოფს სხვა ითვისებს. არ შეიძლება ბედნიერი იყოს უსახსრო და მშიერ-მწყურვალი ადამიანი. ამიტომ ვიცრუებდით თუ ვიტყოდით, რომ ნივთიერი კეთილდღეობა არ არის ადამიანის ბედნიერების ერთ-ერთი არსებითი ნიშანი. მაგრამ ცნობილია, რომ კაცობრიობის ისტორიაში სუფევდა და მსოფლიოს უმეტეს ნაწილში ახლაც სუფევს უთანასწორობა და უსამართლობა საზოგადოების ნივთიერი დოვლათის განაწილებაში. როგორც წესი, ნივთიერ კეთილდღეობას მოკლებულნი იყვნენ სწორედ ის ფენები, რომელთა შრომით იქმნებოდა და იქმნება საზოგადოების მთელი სიმდიდრე. ამიტომ ბუნებრივია, რომ ამ მშრომელი ფენების საერთო წარმოდგენა ბედნიერებაზე, უწინარეს ყოვლისა, დაკავშირებულია ბრძოლასთან უკეღმართი საზოგადოებრივი წყობილების დანგრევისათვის და საზოგადოების ისე მოწყობისათვის, რომ ადამიანმა ადამიანი ვერ დაიმონოს, სხვამ სხვისი შრომა ვერ მიითვისოს და ყველას თავისი ადამიანური ძალების თავისუფალი გამოვლენისა და განვითარების საშუალება ექნეს.

ჩვენ ჩვენი საბჭოთა ქვეყნის გამოცდილებით ვიცით, რომ ძველი ექსპლოატატორული წყობილების დანგრევა საზოგადოების უდიდესი ძალების ხარჯვასა და უდიდეს მსხვერპლს მოითხოვს. მაგრამ, რო-

გორც ჩანს, არანაკლებ სიძნელეებთან არის დაკავშირებული და უფრო ხანგრძლივი, უფრო რთული პროცესიცაა ახალი საზოგადოების ისე მოწყობა, რომ ადამიანთა კეთილდღეობა სრული და საყოველთაო იყოს.

ერთ თავის ლექსში მაიაკოვსკი ამბობს, რომ სიხარულისა და ბედნიერებისათვის ჩვენი პლანეტა ჯერ კიდევ ნაკლებად არის მოწყობილიო. ვფიქრობ, ეს აზრი დიდხანს დარჩება ძალაში. მართლაც, ადამიანთა დღევანდელი სამყარო არამც თუ სრულყოფილი არ არის, არამედ საკმაოდ მანკიანიცა და ნაკიანიცაა. ბევრ, ჯერ კიდევ დაუმარცხებელ ჭირსა და უკუღმართობაზე რომ არაფერი ვთქვათ, იმის საბუთად, თუ რაოდენ არამტკიცე და საჭოჭმანოა ადამიანის ბედი თანამედროვე მსოფლიოში, ისიც კმარა, რომ კაცობრიობამ ჯერ კიდევ ვერ გამოთიშა ადამიანების, სხვადასხვა წრეებისა და ქვეყნების ურთიერთობაში ომი, მკვლელობა, სისხლისღვრა, დაპყრობა და დამონება. არიან კი ისეთები, რომლებიც ფიქრობენ, მიდრეკილება ომისა და მკვლელობისაკენ ადამიანის ბუნების უკურნებელი თანდაყოლილი თვისებაა. ასე რომ იყოს, ადამიანის საშველი მართლაც არ იქნებოდა. მაგრამ, საბედნიეროდ, ეს ასე არ არის. ადამიანი და მისი ბუნებაც ისტორიული განვითარების ნაყოფია. იყო ცხოველური წინაპარი ადამიანისა და მისგან განვითარდა ადამიანი. გარემო პირობების ცვლა-განვითარებასთან ერთად იცვლება და ვითარდება ადამიანიც, მისი ბუნებაც. ადამიანს უეჭველად ძალუძს გარემოს გარდაქმნა-გაუკეთესება და თავისთავის გაუკეთესებაც.

სხვაფრივ კი, ჩემი აზრით, ომის, მკვლელობის, დამონების წყურვილი, მართლაც, დიდად არ არის გაცილებული კაციჭამიობის დონეს.

ეჭვი არ არის, რომ დღეს ყველაზე პროგრესულად მოაზროვნე და ყველაზე ჰუმანური ნაწილი კაცობრიობისა ამაღლებულია იმის შეგნებამდე, რომ არ არსებობს უფრო დიდი, კეთილშობილი დანიშნულება და, მაშასადამე, უფრო დიდი ბედნიერება ადამიანისა, ვიდრე ბრძოლა და შრომა იმისათვის, რომ ცხოვრება დედამიწაზე მოეწყოს ადამიანთა საკეთილდღეოდ.

ასე მგონია, ბედნიერების დაახლოებით ასეთ გაგებას გულისხმობდა კარლ მარქსი, როდესაც მის დროს გავრცელებული ანკეტის ერთ-ერთ კითხვაზე — „თქვენი წარმოდგენა ბედნიერებაზე" — უპასუხა — „ბრძოლა".

მაგრამ ბრძოლა დედამიწაზე ცხოვრების უკეთ მოსაწყობად — საოცრად დიდი მასშტაბია, არა? იქნებ თქვათ, ამისთვის მხოლოდ გენიოსები არიან მოწოდებული, ჩვეულებრივი ადამიანები კი სად გაწვდებიან ასეთ დიდ ამოცანებსო.

არა, საქმეც ის არის, რომ ამ დიდი მასშტაბიდან ყოველმა ჩვენ-თაგანმა იწილადოს თავისი ნაკვეთი, რომ თავის უბანზე იბრძოლოს, იშრომოს ქვეყნის გაუკეთესებისათვის, ანუ, როგორც იტყვიან ხოლ-მე, თუ ერთი აგური არა, ერთი კენჭი მაინც მიიტანოს ადამიანთა კეთილდღეობის საშენებლად. მით უმეტეს, აკი ამბობენ და, ეფიქრობ, სამართლიანადაც ამბობენ, ყოველი ადამიანი მთელი პატარა სამყა-როაო. არ შეიძლება დავიიწყოთ, რომ პირადი კეთილდღეობა არსე-ბითად ნაწილია ქვეყნის, საზოგადოების კეთილდღეობისა. მხოლოდ სულიერი სიყრუით დაავადებულ და ერთობ გადამძღარ მეშჩანს ჰგონია, რომ მისი კეთილდღეობა საიმედოდ არის ჩაკეტილი მის გან-კერძოებულ ნამცეცა სამყაროში, მის ზიზილ-პიპილებიან ოთახებსა, კარადებსა და ყუთებში. მაგრამ უშინაარსო და მოჩვენებითია ასეთი ბედნიერება.

მხოლოდ უანგარო შრომა და ბრძოლა ქვეყნის გაუკეთესებისა-თვის არის აუცილებელი პირობა იმისათვის, რომ თვითონ თქვენ უკეთესდებოდეთ, როგორც საზოგადოებრივი არსება, უკეთესდებო-დეთ შრომასა და სიყვარულში, ზნეობრივად, გონებრივად, ფიზიკუ-რად, უკეთესდებოდეთ მაღალი ადამიანური იდეალებით. ასეთი თვით-გაუკეთესება კი არ შეიძლება არ იყოს უდიდესი სიხარულისა და ნეტარების მომნიჭებელი. იქნებ, ამქვეყნად შესაძლებელი უმაღლესი ბედნიერებაც ეს იყოს, როცა ადამიანთა სასიხარულოდ და საკეთილ-დღეოდ აუკეთესებ, ალამაზებ, ამშვენიერებ გარემოს, აუკეთესებ ქვე-ყანას; ეჭვს გარეშეა, ამით თავსაც აუკეთესებ. თუ მებაღე მშვენიერ ბაღს აშენებს, იგი თავის სულშიც ზრდის მშვენიერების გრძნობას.

ეს არის და ეს, რაც შეეძელი მეთქვა ბედნიერებაზე.

თქვენ რას იტყვით?

1975

მ ვ ე ლ ი რ ვ ე უ ლ ი დ ა ნ

ბრძნობათა გამო

პირიმზე

ეს მოხდა ნადირობის დროს. ხუთნი ვიყავით. ვისვენებდით მდინარის პირას. ვრთმა თქვა: „მირჩევნია ერთი დღე მეტი ვიცოცხლო, ვიდრე სიკვდილის შემდეგ ასი ძეგლი დამედგასო.“

ოთხივენი შევედავეთ, ცხოველური, ეგოისტური მორალია-თქო, ვუმტკიცებდით; ასეთი მორალის კაცი ცხოვრებაში ვერ გამოიჩენს ვერავითარ ზნეობრივ სისპეტაკეს, ვერც რაიმე გმირობასა და თავდადებას. მაგრამ მოხდა საოცრება. სწორედ ეს კაცი გამოგვეყო ელვის სისწრაფით და თავგანწირულად გადაეშვა გადარეულ მდინარეში, რომელსაც სახედაკაწრული დედაკაცი მოჰკიოდა. ჩვენმა თანამონადირემ დახრჩობას გადაარჩინა ბავშვი, ვისაც მაღალ ნაპირთან თვალი აჭრელებოდა და წყალში გადავარდნილიყო.

რთულია ადამიანი, მაგრამ ერთი რამ ცხადია: ადამიანი, უწინარეს ყოვლისა, საქმეა და არა სიტყვა.

უნდა გამოგიტყდეთ: გამიძნელდა იმ საკითხების მისადგომის მოძებნა, რომელზედაც მინდა გასაგონად ვიფიქრო. ამიტომაც გავიხსენე ეს ამბავი და ავირჩიე საყოველთაო მისადგომი — სიცოცხლე. სიცოცხლე, მართლაც, მშვენიერებაა, თუ ვინმე ან რამე არ გიმწარებს ან თვითონ შენ არ აფუჭებ მას...

ცოცხლობდე — ეს იმას ნიშნავს, რომ ჰქმნიდე რაიმე საზოგადოებრივ ღირებულებას, ჰქმნიდე კი იმას ნიშნავს, რომ არ კვდებოდე. ილტეოდე უკვდავებისაკენ.

მაგრამ, ვთქვი თუ არა ეს, უმალვე გამახსენდა: ვაითუ ვინმე წამომიხტეს და წინ წამომიდოს ერთი დიდი მოაზროვნის ნათქვამი:

ცოცხლობდე — ეს იმას ნიშნავს, რომ კვდებოდეო. მაშასადამე, გამოდის, რომ სიცოცხლე არ არის მხოლოდ სიცოცხლე, იგი სიკვდილიცაა, სიკვდილიც არ არის მხოლოდ სიკვდილი, იგი სიცოცხლეცაა.

რას იზამ! დიალექტიკაა. დიალექტიკა ხომ სამყაროს შეუვალი კანონზომიერებაა. არ ერწმუნო ამ კანონზომიერებას, ეს იმას ნიშნავს, არ ერწმუნო მეცნიერებას. მეცნიერების შემეცნებითი შესაძლებლობა კი განუსაზღვრელია. თუმცა არის დარგი, სადაც მეცნიერული შემეცნება არცთუ ისე უფლებამოსილია. ეს არის შემოქმედების მხატვრული აზროვნების დარგი. ყოველგვარი გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად ვიჩქარი ვთქვა: რასაკვირველია, მეცნიერებას შეუძლია შეისწავლოს და მისხლით-მისხლამდე გამოარკვიოს მხატვრული შემოქმედების ყოველი მხარე, ყოველი კანონზომიერება. მაგრამ მას არ შეუძლია არ იყოს ის, რაც არის, ე. ი. სანამ მეცნიერება მეცნიერულ შემეცნებად რჩება, მას არ ძალუძს შეიმეცნოს და აითვისოს სამყარო მხატვრულად, პოეტურად, მუსიკალურად. ეს მხოლოდ ხელოვნებისა და შემოქმედების საქმეა. მეცნიერება ეძებს საგანთა და მოვლენათა საერთო და საყოველთაო სათავეს, იგი საგანთა სტიქიას იმორჩილებს მათ ერთიანობაში, მათ არსში. ამიტომ მეცნიერება რამდენადმე გულგრილია საგანთა განუმეორებელი პიროვნული ნიშნების მიმართ, მხატვრული შემოქმედება კი სწორედ მათხ განუმეორებელ პიროვნულობაში შეიმეცნებს ხოლმე საგნებსა და მოვლენებს. მეცნიერება ზეიმობს იქ, სადაც საგანთა პიროვნული ნიშნები ითქვიფება და ინთქება საგანთა საწყისში, მათ არსში. ხელოვნება კი ცოცხლობს საგანთა მრავალსახოვნებით და კვდება იქ, სადაც ქრება და იკარგება საგანთა განუმეორებელი პიროვნული ნიშნები.

რა ცვლილებაც არ უნდა გამოიწვიოს ადამიანთა ტვინში კაცობრიობის შემდგომმა პროგრესმა, მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებამ, მათ შორის, თუ გნებავთ, ახალ სამყაროთა აღმოჩენამ მომავალ კოსმოსურ მფრინავთა მიერ, სამყაროს. მხატვრული ათვისება — იქნება ის პოეზია, მუსიკა თუ მხატვრობა — მეცნიერული შემეცნების გვერდით — მუდამ დარჩება ადამიანის სულიერი ცხოვრების სრულუფლებიან წევრად. ფიზიკასა და ლირიკას სადავო არაფერი აქვთ და ერთი მეორეს ვერც წაშლის, ვერც გააბათილებს. პირიქით, ვფიქრობ, ერთი უმეოროდ ვერ იქნება, რადგან აულესავი გონება ბუნების ვერც ერთ საიდუმლოებას ვერ ამოხსნის. და მათ სხვა დანიშნულებაზე რომ არაფერი ვთქვათ, არ არსებობს გონების იმაზე უკეთ ამლესავი, ვიდრე პოეზია, მუსიკა და მხატვრობაა. მე ასე მგონია: პოეზიის გრძნობის უქონლობა ისეთივე დიდი ადამიანური ნაკლია, როგორც მუსიკის გრძნობის ან ფერების, ხაზების, პლასტიკური ფორმების გრძნობათა უქონლობა.

ყოველივე ეს, რასაკვირველია, სიტყვაძ ძოიტახა, თორემ შე იმის თქმა მინდოდა, რომ შემოქმედება ბრძოლაა უკვდავებისათვის. შემოქმედება ებრძვის ფორმულას: ცოცსლობდე — ეს ნიშნავს რომ კვდებოდეო. შემოქმედება ყოველთვის ცდილობს წარმავლობას გამოსტაცოს საგანი, დაიჭიროს დროის სული, დროის რიტმი, შეაჩეროს თვით დრო და ყოველივე ეს ჩაკეტოს თავის ქმნილებაში.

ვთქვათ, იყო თუ არ იყო, მაინც იყო იმ დროის ადამიანურ შინაარსში რაღაც, რაც შეიძლებოდა ასე დასახულიყო: ოდესღაც ვიღაც დაკარგულ სატრფოს დაეძებდა, იტანჯებოდა (ეს შეიძლება ცხოვრების ვითარებათა ათასნაირ ხლართებად წარმოვიდგინოთ), გავიდოდა დრო, იპოვიდა თუ ვერ იპოვიდა სანატრელს, ადრე თუ გვიან მაინც მოკვდებოდა ის ვიღაც, მოკვდებოდა მისი სატრფოც, ბოლო მოეღებოდა მათ ტანჯვასა და სიხარულს, მათ ვნებასა და ფიქრებს. ყველაფერი გადაიდოდა უსასრულო სიცარიელეში. მაგრამ შემოქმედმა დროს გამოსტაცა ეს კონკრეტული ადამიანური შინაარსი და თავის უკვდავ ქმნილებაში — „ვეფხისტყაოსანში" გაამარადისა.

გამარადიულება არის შემოქმედების დაუცსრომელი წყურვილი.

წიგნს „მანონ ლესკო" გალაკტიონმა წააწერა მშვენიერი ლექსი, რომელშიც არის ასეთი სტროფები:

„ყველაფერი იგი გაქრა,
ვით სიზმარი გვიანი,
დრომ ახალი ძალით დაკრა;
სხვაა ადამიანი.

მაგრამ წიგნი მაინც დარჩა
ეაკისა და ასულის,
როგორც სარკე, როგორც ფარჩა
დროის ფერგადასულის".

შემოქმედება არის ერთადერთი თავშესაფარი, სადაც ადამიანი ემალება მადევარ სიკვდილს. პატარა თუ დიდი შემოქმედი ყოველ ადამიანში ზის. შემოქმედება მომავლის დაპყრობის, მომავალში დამკვიდრებისა და განმტკიცების მუდმივი ენინ და წყურვილია.

„ხელოვნება თავათ უკვდავებაა.

მხოლოდ ოსტატს ვერ ეწევა სიკვდილი.

ათასეული წლები წალეკავენ ირგვლივ ყოველივეს. მხოლოდ სვეტიცხოველი დარჩება როგორც ღმერთთან და სიკვდილთან მებრძოლი იაკობი". ასე ფიქრობს ერთგან ხუროთმოძღვარი არსაკიძე, კონსტანტინე გამსახურდიას ცნობილი გმირი. შემდეგ იგი ასე ავითარებს ამ აზრს: „მართლაც და სხვა რა ევალება ოსტატს, თუ არ წამიერის მარადუამულად ქცევა? სხვა რა ევალება ამ ქვეყნად ოსტატს, თუ არ ჭიდილი წარმავლობის ნისლთან?"

ჩემი აზრით, ამ სიტყვებში არის შემოქმედების ბუნების, მისი უცვლელი ფსიქოლოგიური საფუძვლის ღრმა გაგება, გაგება იმისა, რომ შემოქმედი თავის ქმნილებაში ყოველთვის აქსოვს უკვდავებისა და მარადისობის გრძნობას.

პირადად მე მართებულად არ მიმაჩნია ქართულ კრიტიკაში გამოთქმული მოსაზრება იმის შესახებ, თითქოს მწერალმა შორეული წარსულის შემოქმედს გადასცა ჩვენი დროის მხატვრული აზროვნების დონე და ამით გმირი რამდენადმე მოსწყვიტა თავის ეპოქას. არა, ქართული ხუროთმოძღვრული ხელოვნების ისეთი ძეგლის შემქმნელს, როგორიცაა სვეტიცხოველი, უეჭველად შეიძლებოდა ჰქონოდა შემოქმედების ბუნების ამგვარი გაგება. საერთოდ კი, რომანში, ცხადია, თანამედროეობიდან დანახული წარსულია წარმოდგენილი, სხვაფრივ არც შეიძლება იყოს. „დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენა“ ძველი საქართველოს ღირსსახსოვარი სახეა, ჩვენი დროის შემოქმედის მიერ ამოტაცებული წარმავლობისა და გარდასულობის უკუნეთიდან. ქართული საბჭოთა ლიტერატურის ეს ქმნილება მთელი ქართული ლიტერატურის იმ დიდ წრეში შედის, რომელიც ჰქმნის ჩვენი ეროვნული მხატვრული კულტურის სახეს და ამკვიდრებს მის საფუძვლებს. მიუხედავად იმისა, რომ რომანის უდიდესი ნაწილი გიორგი მეფის ცხოვრებასა და თავგადასავალს უჭირავს, მისი მთავარი მხატვრული ძარღვი და მთავარი იდეა ობიექტურად მაინც ქართული ხელოვნების შესანიშნავი ქმნილების — სვეტიცსოველის, დიდი ქართველი ხელოვანის — კონსტანტინე არსაკიძისა და მშვენიერი ქართველი ქალიშვილის — შორენას ბედშია გამოსახული.

გვიდავია და, შესაძლოა, კვლავაც ვედავოთ ზოგ რამეში მწერლის ენობრივ პოზიციასაც, მის ისტორიულ თვალსაზრისსაც. მაგრამ ერთი რამ უდავოა: რომანის მთელი მხატვრულ-ენობრივი სისხლ-ხორცი კარგად ამეღავნებს ქართული ენის ჯავარიანობასა და მის განუსაზღვრელ გამომსახველობითს შესაძლებლობას. გვახარებს, რომ ქართულმა სიტყვამ ძლევამოსილად გააჩერა სიკვდილ-სიცოცხლის გასაყართან მცხეთის ლაჟვარდში შეცურებული სვეტიცხოველი, მკლავმოკვეთილი ქართველი ხელოვანის ბორგვა და ქარაფიდან უფსკრულში გადაფრენილი ქართველი ქალის ტრაგიკული სახიერება. „დიდოსტატის მარჯვენა“ ძველი საქართველოს თვალსაჩინო მონუმენტია, ახალ საქართველოში გამოძერწილი მარადისობისა და უკვდავების გრძნობით.

ჰაუ, რა შორიდან ვუველი.

აი, კვლავ ამოცურდა მეხსიერებაში ჩვენი დროის დიდი ქართველი პოეტის — გალაკტიონის ერთი ლექსიც:

„პირიმზე, რისთვის ჩაფიქრებულხარ,
პირიმზე, ჩრდილი რაზე გფენია?
მტკვარო, შენ მაინც მითხარ, რას სწუხარ.
შენ მაინც რაზე მოგიწყენია?
ნუთუ ეგონია, რომ ჩემი გული
ასლა საესეა მწამველელ გრძნობებით,
რომ ვერასდროს კვლავ ველარ გიხილავთ
და სამუდამოდ გემშვიდობებით?
დამშვიდდით! მუდამ თქვენთან იქნება
ჩემი სიმღერა და წრფელი ნანა,
შემოგწირავდით ერთად ყველაფერს,
მაგრამ სხვა რაა სიმღერისთანა?"

არა, ვერ ვიტყვი, რომ ეს ლექსი გალაკტიონის საუკეთესო ქმნილებებს უტოლდებოდეს. მაგრამ იგი მაინც მაღელვებს, მაღელვებს მისი პოეტური სიბრძნე. შესაძლოა, ლექსის უშუალო საბაბი სრულიად შემთხვევითი რამ იყო. იქნებ ლექსი, მით უმეტეს, ლირიკული ლექსი მეტწილად სწორედ შემთხვევით იბადება. მაგრამ დაბადება უკვე შემთხვევითობისაგან თავდახსნაა: და ლექსიც მხოლოდ მაშინ იქცევა ნამდვილ პოეზიად, როდესაც იგი შემთხვევითის მიჯნებს გაარღვევს და წარმოსახვის უამრავი მოულოდნელი ძაფით დაგვაკავშირებს ქვეყნიერებასთან, მანამდე უცნობ კუთხეშიაც შეგვაჭვრეტინებს. კაცმა რომ თქვას, პოეზია და ხელოვნება საერთოდ საგანთა ერთგვარი გამოხსნაც არის შემთხვევითობათა დაბურდული აბლაბუდისაგან.

პოეზია რომ მხოლოდ თავისთავის გამოსახვა იყოს პოეტის მიერ, როგორც ამას ზოგი ფიქრობს ხოლმე, მაშინ იგი სხვებისათვის სრულიად გაუგებარი იქნებოდა, რადგან მას არ ექნებოდა საგანი თავის გარეშე. უსაგნოდ კი არც გრძნობაა და არც აზრი. ერთი ადამიანი მეორე ადამიანის აზრებსა და გრძნობებს მხოლოდ იმ საგნების მეშვეობით ხვდება, რომელთა გამოხატულებასაც წარმოადგენენ ეს აზრები და გრძნობები. ყოველი შემოქმედი, რასაკვირველია, გამოხატავს თავის დამოკიდებულებას საგნებისადმი. მაგრამ შემოქმედს მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლია გადაგვდოს თავისი განცდა და მღელვარება, თუ მისი დამოკიდებულების საგანი ჩვენი დამოკიდებულების საგანიც არის და თუ ამ საგანს ახალი სიღრმით გვიჩვენებს, ახალი ძალით განგვაცდევინებს.

მივუბრუნდეთ გალაკტიონის ლექსს. ვის ან რას შეარქვა ჩვენმა პოეტმა ეს ლამაზი სახელი — პირიმზე? პირიმზე ქალის სახელია, პირიმზე მთის ყვავილიცაა. ამ ორფესვიან ქართულ სიტყვას თითქოს განსაკუთრებული პოეტური ბიოგრაფიაც და რაღაც განსაკუთრებული პოეტური სახოვნებაც გააჩნია. იქნებ ამის გამოც შეიყვარა პოეტმა ეს სიტყვა იმდენად, რომ ბევრ თავის ლექსში გაახმიანა. იქნებ,

აკაკის „სულიკოს“ დარად ამ სიტყვაშიაც დიდი და მრავალმეტყველი სიყვარულის საგანია ნაგულისხმევი? იქნებ პირდაპირი მისამართიც აქვს ვინმე გულმიმტაცი არსებისა? იქნებ სხვა სახელია მერისა, ვისი ტრფიალების ტრაგიკული ამბავი ასე მწუხარედ ამოიმღერა პოეტმა? იქნებ, ის ტყისპირელი დებია, პოეტს რომ ვარდებს სთავაზობდნენ და ეუბნებოდნენ: „თქვენ ისეთი კარგი ხართ, თქვენ პოეტი ბრძანდებით“? იქნებ... იქნებ... მაგრამ განა მარტო ქალია, განა მარტო სიყვარულია? „პირიმზე“ ჰქვია პოეტის მეორე ცნობილ ლექსსაც. მართალია, ამ ლექსშიაც გაიელვებენ ქალები — „ამოდის მთვარე და სამაიით ფერმკრთალ ქალების მიმოდის წყება“, მაგრამ აქაც პირიმზე უპირატესად სხვა ფერებსა და სახეებშია გამეღავნებული: „დაეიწყებული ჭიშკრის კარებზე ხავსი, ყავრები და წვიმის წვეთი“ (საიდან სად არ გატყორცნის ფიქრსა და გრძნობას ეს საოცრად მშობლიური და საოცრად მეტყველი ნახატი), უამთასვლით გამქრალი „ათასი ოეთრი დარბაზი“, ბედად გადარჩენილი „ცამეტი სვეტი“, „მოხუცი ბაღი“, ძმებმა რომ გაიყვეს, სამშობლო ქვეყნის წარმტაცი ზღაპრები, „მთები, სიზმრები და წინაპრები“, სადაც დიდ სიმშვიდეში რომ უხმობენ ათრთოლებულ სულს (ლექსი პირთამდეა დამუხტული უმძაფრეს პოეტურ შეცნაურებაში გარდამავალი განწყობილებით)... და რატომაც არ უნდა ვიგრძნოთ, რომ პირიმზედ შეიძლება ჩათქმული იყოს ბევრი, ძალიან ბევრი რამ, რაც პოეტის გულში სიმღერად და სილამაზედ აფეთქებულა თუ აფეთქდება. ვთქვათ, მამული, სადაც უღრმეს პოეტურ განცდად არის შენივთებული ცერიან ბალახზე ფეხშიშველი გაელა, წინაპართა აჩრდილები, სხვა ხალხის ერიამული, მოგონება მოხუცი მამისა, რომელიც აქ ოდესღაც სასხლავით ხელში დადიოდა ვენახში, და საოცრად ღრმა, საოცრად მართალი ადამიანური სინანული და წუხილი; ან გმინვა ამირანისა, ერთმანეთთან შეხავსებულ კლდეებთან რომ გაისმის... და ტყეც რომ გუგუნებს „ამირანია“; ან თავისუფლება, სულს ისე რომ მოსწყურდა, „ვით დაჭრილ ირმების გუნდს — წყარო ანკარა“; ან საქართველოში მოტანილი „სიმღერა ქვეყნის გადარჩენისა“; ან განახლებული მშობლიური მიწა, რასაც ურღეევი ფიცით ეკვრის ხოლმე პოეტი; ან ტიტანი კავკასიონი, სადაც მიჯაჭვული იყო და სადაც აეშვა ამირანი; ან ნიკორწმინდა, რომელიც „ნეტავ ვინ მოჰქარგა, და როცა მოჰქარგა, შიგ მიჰკარგ-მოჰკარგა გზნება — ნიკორწმიდა“; ან კიდეე თუნდაც სრულიად უბრალო რამ: ყვაჭის ბახალა, ქარმა რომ ხეებს გადაახალა, ეზოში რომ ჰყეფს „ბამბურა მურა“... და ვინ მოთვლის, რამდენი რა — სამშობლოს მუსიკიდან, სამშობლოს ფერებიდან. ერთი სიტყვით, პირიმზე პოეტის შთაგონების დიდი წყაროა, თავანკარა წყარო უმძაფრეს გრძნობათა, რასაც ეს ცა, ეს მიწა, ეს ხალხი, ეს ცხოვრება და ეს ენა

ბადებს. არა, პირიმზე არ არის სამშობლოს უბრალო, პირდაპირი სიმბოლო. იგი სამშობლოა, მაგრამ ტანკენარი და სახემზიური ქალიც არის, ენებათა დიდი შედუღებაა. მერე, როგორ ჰგავს ერთმანეთს სამშობლოს სიყვარული და ქალ-ვაჟის სიყვარული (ალექსანდრე ბლოკმაც იმღერა ეს ერთხელ სულ სხვანაირად); ისინი ერთნაირ სითბოსა და სიტკბოს, სიხარულსა და ნაღველს, შვებასა და ტკივილს აგუბებენ გულში. თუ ოდნავ მაინც არ გიგრძვნია მსგავსი რამ, გაგიძნელდებათ პოეტის გრძნობის გაგება. საერთოდ პოეზიის სულს მაშინ ჩაწვდებით მსოლოდ, თუ მსგავს რამეს, უმცირეს ნასახად მაინც, საკუთარ სულიერ გამოცდილებაშიაც პოულობთ ხოლმე.

მაინც რისთვის ჩაფიქრებულა პირიმზე? ან მტკვარს რაზედ მოუწყენია? მეტისმეტად კადნიერი ხომ არ არის პოეტი, მათი დარდისა და წუხილის მიზეზს იმაში რომ ხედავს, თითქოს ჰგონიათ, რომ პოეტი მათ ვეღარასოდეს ვეღარ იხილავს და სამუდამოდ ემშვიდობება? იქნებ, მართლაც, გაგვიელვოს კითხვამ, ერთი კაცისთვის, თუნდაც დიდი პოეტისათვის, ასე მწარედ რად უნდა დანაღვლიანდესო მთელი სამშობლო? მაგრამ არა, არავითარი კადნიერება აქ არ არის, ჰარმონიის დიდი გრძნობაა, სიბრძნეში გარდამავალი. რატომაც არ უნდა ედარდოს და ენაღვლოს სამშობლოს არამცთუ დიდი პოეტის, არამედ თუნდაც ერთი პატარა და უბრალო შვილის დაკარგვა: გულქვაობა და გულგრილობა ყოველთვის არდვევს სანატრელ ჰარმონიას. არა, არამც თუ სამშობლოს, როგორც ცოცხალ საზოგადოებრივ ორგანიზმს, რასაც გულიც აქვს და სულიც, არამედ მთასაც, მთასაც კი, რომელიც მე შემიყვარებია და შემიტკბია და რომლის ხატებაც გულით მიტარებია, უნდა ენაღვლოს ჩემი ნაღველი, უნდა ემწუხროს ჩემი სიკვდილი. მთას, ცხადია, არ შეუძლია იცოდეს, მაგრამ პირიმზემ, ჩემმა სანუკვარმა პირიმზემ უნდა იცოდეს, რომ ჩემსა და ჩემისთანების გარეშე მისი პირიმზეობა უაზრო, უმეტყველო მდუმარება იქნება; პირიმზემ უნდა იცოდეს, რომ მისი მომხიბვლელობა მხოლოდ იმიტომ არის მომხიბვლელობა, რომ მე მხიბლავს, რომ ჩემს სიყვარულში მეღავნდება. და თუნდაც მხოლოდ იმიტომ, რომ ყოველი ადამიანი თავისი განუმეორებელი პიროვნებით, თავისი განუმეორებელი ემოციური კუთხით განიცდის და ანამდვილებს ქვეყნის ავკარგს, მის ჩრდილსა და ნათელს, მის სილამაზეს, ქვეყანას უნდა სტკიოდეს ყოველი ადამიანის ტკივილი. საქმე ეხება არა მარტო ჰუმანიზმის ღრმა გრძნობას, არამედ სიცოცხლის დიდ მთლიანობასაც, ურომლისოდაც სიცოცხლეს აზრი არა აქვს.

განა მხოლოდ პოეტს? განა მხოლოდ ეგრეთწოდებულ რჩეულებს? ყველას, ყველას აქვს (თუ უნდა ჰქონდეს!) უფლება უთხრას სამშობლოს: — მე, როგორც შვილი შენი, მოვალე ვარ მიყვარდე უმ-

ჩურვალესად, მაგრამ შენც მოვალე ხარ გიყვარდე, თუნდაც მარტო ამისთვის, რომ შემეძლოს შენი სიყვარული, შემეძლოს შენთვის თავდადება!

არ იფიქროთ, რომ რაიმე ზნეობრივ ნორმებს ვქადაგებდე. მხოლოდ ეცდილობ, გამოვარკვიო პოეტის გრძნობათა ანატომია, მივყვე მათ ასოციაციურ ქსელებს. და თუ სადმე პოეზია და ზნეობა, სილამაზე და სიკეთე ერთმანეთში გადადის, ეს მათი ბუნების საქმეა და არა ჩემი ცდისა.

მე მესმის და მაფრთოვანებს სილამაზე, სიღრმე და სიბრძნე პოეტის გრძნობისა, რადგან პირადადაც ასე მგონია, ასე მჯერა: თუ მე ველარასოდეს კვლავ ველარ ვნახავ, ვთქვათ, ჩემთვის ბავშვობიდანვე საყვარელ გიუმაე მდინარეს — გუბაზოულს, რომლის ჩქერებიდან მე კალმახების გალობაც კი შემომსმენია, მას — ამ მდინარეს უეჭველად მოაკლდება რაღაც, ჩაუქრება ერთი პაწაწა შუქი, უმეტყველო გახდება მისი სილამაზის ის ნაწილი, თუნდაც ერთი ნამცეცი, რაც მე მივაკვლიე და რასაც ჩემი პიროვნების განუმეორებელი დაღი დავასვი.

არა, ნურავინ წაეტანება აქ სუბიექტივიზმს! იგი აქ არ არის! აქ გააზრებული გრძნობაა სიცოცხლისა და ქვეყნიერების ერთიანობისა.

განა თქვენ არ დაფიქრებულხართ: ქვეყნის რამდენი უთქმელი სილამაზე თან წაუღიათ ადამიანთა გარდასულ თაობებს და ამის გამო რამდენი სილამაზე დაპკლებია თვით ქვეყანას? ან რამდენი სილამაზე დააკლდებოდა, ვთქვათ, საქართველოს (და არა მარტო საქართველოს), რომ თუნდაც მარტო ვაჟა-ფშაველას ვერ ეთქვა თავისი სათქმელი? ეს ხომ შესაძლებელი იყო? და როგორ არ უნდა გვაფრთოვანებდეს და გვახარებდეს სიბრძნე იმ ეპოქისა, რომელიც ყველა პირობას შეუქმნის ადამიანს, რათა მათ უთქმელი არ დარჩეთ თავისი სათქმელი და ქვეყანას თავისი წილი სილამაზე შეეშმატონ, რათა ყოველმა ხალხმა, ყოველმა ერმა თავისუფლად ამოიმღეროს თავისი სიმღერა.

დიდ პოეზიას დიდი ასოციაციური არე აქვს — მონათესაეე ფიქრთა, აზრთა და გრძნობათა გამოწვევის თვალსაზრისით. და მე არ გამკვირვებია, როდესაც ჩემმა ერთმა მეგობარმა გალაკტიონის ლექსზე საუბრის დროს ასეთი პათეტიკური მონოლოგი წარმოსთქვა: — მართალია, ადამიანთა გამთიშავ ძალებს — მტრობასა და ბოროტებას — ქვეყანა ბევრი სისხლითა და ცრემლით, ჭუჭყითა და ტალახით გაუსვრია, მაგრამ ქვეყანა მაინც უფრო მეტად მშვენიერებათა უსასრულო მუზეუმია, ვიდრე სისაძაგლეთა და საშინელებათა ბნელი საწყობი. ადამიანები სიკვდილს დასძლევენ, როდესაც ცხოვრება ისე მოეწყობა, რომ ყოველი კაცი თავს მოვალედ ჩათვლის, სუფთა გულით შემოვიდეს ამ მუზეუმში, ჭუჭყი და ტალახი კი არ შემოიტანოს,

არამედ სადმე მის ერთ წერტილს მაინც თავისი სუფთა საღებავი დაადოს. გალაკტიონმა ხომ კარგად მოხატა თავისი კუთსე?

როგორც ვთქვი, ამ სენტენციას ძველებური, პათეტიკური მონოლოგის ელფერი დაჰკრავს, მაგრამ მე იგი მაინც მომეწონა, და აი, რატომ:

იჭვი არ არის, რომ პოეტს თავის ზემოთ მოტანილ ლექსში გამოხატული აქვს მტკივნეული გრძნობა პირიმზესთან სამუდამოდ განშორებისა. ლექსს შემთხვევით არ ეწოდება „გამოსალმება". და დღეს, როდესაც ვიცით პოეტის ტრაგიკული ნასტომი, შესაძლოა, უფრო მეტი ძალით განვიცდიდეთ ამ გრძნობის მთელ სიწრფელესაც და იმ სრული პოეტური თავგამეტების ძალასაც, რაც ყოველ დიდ მსატვრულ ქმნილებაში სუფევს. ეს რთული გრძნობა პოეტმა კიდევ უფრო ღრმად და რელიეფურად გამოხატა თავის ერთ-ერთ ბოლოდროინდელ ლექსში:

„მიღიხარ...
ისე მიგაქვს წვალება
თითქოს ზღვის კარად თივას თიბაველ,
ვინა თქვა შენი გარდაცვალება?
არა; სწორედ დღეს შენ დაიბადე.
მიღიხარ... ადარ დაგემდურება.
არც მიწიერი, არც სეციერი,
ვინა თქვა შენი უბედურება?
არა, სწორედ დღეს ხარ ბედნიერი..
მიღიხარ... ტკბილი გქონდეს მგზავრობა
სხვა ბინა მარად იყო ზღაპარი,
ვინა თქვა შენი მიუსაფრობა?
არა, შენ აპოვე თავშესაფარი.
მიღიხარ... შენს ბედს ბევრი ინატრებს,
მშვენიერს, ბედი სხვა არსად არი,
შენ სიერცეებმა ღაგაბინადრეს —
შენ უკვდავების ხარ ბინადარი.

მე ასე ვფიქრობ: შეცდება ის, ვინც ამ ლექსში სიცოცხლის უარყოფისა და განწირულების პოეზიას ამოიკითხავს. პირიქით, აქ არის სიკვდილის საზღვრებს იქით სიცოცხლისა და უკვდავების ძიების, სიკვდილის უარყოფისა და მისი დათრგუნვის საოცარი გრძნობა. ეს გრძნობა კი იმდენად ღრმა, იმდენად ძლიერი და იმდენად გავარვარებულია, რომ, როგორც ყოველი უაღრესი გავარვარება, სადღაც, რაიმე უეცარი წუთის გამო კატასტროფული აფეთქების შესაძლებლობასაც შეიცავს. მაგრამ შესაძლებლობა შესაძლებლობაა, იგი შეიძლება მსოლოდ ლექსის გარეთ და ლექსის მიღმა აღსრულდეს, ან არ აღსრულდეს. ლექსში კი, როგორც უძლიერეს პოეტურ ნაწარმოებ-

ში, რჩება მხოლოდ ეს დიდი, ცეცხლოვანი გრძნობა — ადამიანის სულის შემმართებელი ძალოვნების მაჩვენებელი. და ამიტომაც პირადად მე, როდესაც ამ ლექსის სიღრმეში ვიხედები, ასჯერ და ათასჯერ მეტად მინდა ვიოცოცხლო და ვიმოქმედო, ვიდრე მაშინ, როდესაც სიცოცხლის პირდაპირ გარითმულ ქებათა ქებას ვისმენ.

სიკვდილის გრძნობით არაფერი არ იქმნება. მხოლოდ სიცოცხლისა და უკვდავების დიდი წყურვილი ბადებს ყოველ დიდ ქმნილებას. გალაკტიონის მოტანილი ლექსებიც სწორედ სამშობლოს უზომო სიყვარულისა და უკვდავების ძალუმი გრძნობით არის ნაშობი და ნაწრთობი. ამის პირდაპირი დადასტურებაც გვაქვს პირველ ლექსში: მე არ ვიქნებიო (იგულისხმება), — მიმართავს პოეტი პირიმზესა და მის მტკვარს, — მაგრამ

„დამშვიდდით! მუდამ თქვენთან იქნება
ჩემი სიმღერა და წრფელი ნანა,
შემოგწირავდით ერთად ყველაფერს,
მაგრამ სხვა რაა სიმღერისთანა?"

ამრიგად, პოეტს სწამს უკვდავება თავისი უსაყვარლესი პირიმზესიც და თავისი სიმღერისაც, პირიმზეს რომ სძღვნის სამარადისოდ. და უკვდავებაც სწორედ უკვდავების ამ გრძნობაშია.

ვითომ ილუზიაა? ვითომ ეს გრძნობაც, ეს რწმენაც თავის მოტყუებაა, რადგან ჟამთა ვითარებაში შეიძლება პირიმზეც მოკვდეს, სიმღერაც გაქრეს? არა, არ არის ილუზია. ხალხი უკვდავია, ქვეყანა უკვდავია და შენ, როგორც მათ ნაწილს, წილი გიდევს მათ უკვდავებაში, შენშიც არის თესლი მარადისობისა, მით უმეტეს, თუ შენი ადამიანური არსება გააზრებული გაქვს ხალხთან, ქვეყანასთან განუყრელ ერთიანობაში.

მაგრამ, ვთქვათ, რომ ყოველივე ეს მართლაც ილუზია და ცდუნებაა. მერე რა? სსვა რაღა გვრჩება? მაშასადამე, ცდუნებაც რომ იყოს ეს გრძნობა, ეს რწმენა ადამიანისათვის აუცილებელია, რადგან უმისოდ არც არაფერი შეიქმნებოდა კაცთა მიერ. არსებითი სწორედ ის არის, რომ ქმნა, კეთება, ამღერება მუდამ სიცოცხლისა და უკვდავების გრძნობასთან არის დაკავშირებული. შეცნობილად თუ შეუცნობლად ამ გრძნობით რომ არ ხელმძღვანელობდეს, ეს გრძნობა რომ არ შეპქონდეს თავის ქმნილებაში, ადამიანი ხელსაც ვერ გაანძრევდა, ვერაფერს ვერ შეპქმნიდა. თვით უკიდურესი პესიმისტებიც კი, როდესაც ხელოვნების რაიმე ნაწარმოებს ქმნიან, თუნდაც ისეთს, რომელშიაც უღრმეს უიმედობასა და სასოწარკვეთილებას გამოხატავენ, ქმნიან მხოლოდ და მხოლოდ სიცოცხლისა და მარადისობის შეცნო-

ბილი თუ შეუცნობელი გრძნობით, და ამის გამო ღრმა წინააღმდეგობაშიაც ვარდებიან თავისსავე მსოფლმხედველობასთან.

კეთება მარადისობისათვის — ეს ყოველთვის ყოფილა ყველა დიდბუნებოვანი ადამიანის უმაღლესი მისწრაფება. გაისსენეთ გერცენიდან უკეთილშობილესი წუხილი ჭაბუკისა: — უკვე ოცდაოთხი წლისა ვარ და მარადისობისათვის ჯერ კიდევ არაფერი გამიკეთებიაო.

ყოველივე ზემოთქმულით მე ჩემებურად უკვე შევამზადე სარბიელი იმისათვის, რომ შემეძლოს განვაგრძო სმამაღალი ფიქრი სხვა სასიცოცხლო გრძნობებზეც, კერძოდ, ენის გრძნობაზეც.

ბუტბუტებს მტკვარი

ტრიბუნაზე იდგა ახალგაზრდა ქალი. ფიზიკას ასწავლის საშუალო სკოლაშიო, მითხრეს. ლაპარაკობდა შთაგონებულად, თავისუფლად, ენაწყლიანად და, რაც მთავარია, შესანიშნავი ქართულით. ჩემს გვერდით იჯდა დარბაისელი კაცი, იმ რაიონის ერთ-ერთი დიდი საწარმოს მთავარი ინჟინერი. მასწავლებელმა ქალმა სიტყვა რომ დაამთავრა, ინჟინერი მომიბრუნდა და მითხრა:

— რაცა ვართ, დედაენითა ვართ! ვენაცვალე ქართულ ენას! რა სილამაზეა, რა მშვენიერება! — წამით სიტყვა გაწყვიტა და უმალვე დაუმატა: — რასაკვირველია, მარტო ქართული კი არა, ყველა ენა მშვენიერია.

ისე გულწრფელი აღტაცებით იყო ეს ნათქვამი, რომ გულში ღრმად ჩამეჭრა. თუმცა დამატება ზედმეტად მომეჩვენა. გუნებაში გავიელე, რად იფიქრა, რომ ცალკერძობას შეეწამებდი, ან უშუალო განცდა რად გაბზარა თითქოსდა სავალდებულო დასკვნით, განა შეიძლება ვინმეს ცოდვად ჩაეთვალოს თავისი ენის განსაკუთრებული სიყვარული?

ასე იყო თუ ისე, იმ საღამოს რაღაც არაჩვეულებრივად ძლიერი სინათლე მოეფინა ჩემს შეგნებაში აზრს იმის შესახებ, რომ ენა არა მარტო ადამიანთა ურთიერთობის საშუალებაა, არამედ მშვენიერებაცაა, სასიამოვნო განცდის საგანიც არის, ანუ, უფრო სწავლულად რომ ვთქვათ, ენა ესთეტიკური ფენომენიცაა.

მე არც ენათმეცნიერი და არც ფილოსოფოს-ესთეტიკოსი გახლავართ, მაგრამ მაინც მსურს გამოვთქვა სმამაღლა ზოგიერთი ჩემი ფიქრი ენის ბუნებაზე საერთოდ, კერძოდ კი ქართულ ენაზე. ასლა ამის პირდაპირი საბაბიც არსებობს. რა გასაკვირია, რომ ჩვენი დიდი ეროვნული დღესასწაულის დღეებში — საქართველოში საბჭოთა სელისუფლების დამყარების დღეებში — ქართველ კაცს გულისყური თავისი ენისაკენაც გაექცეს. მით უმეტს, რომ სწორედ ამ ენამ მიი-

ტანა და მიაქვს ქართველი ხალხის გულთან ჩვენი ეპოქის ყველაზე მაღალი იდეები.

მართლაც, საოცარი რამ არის სიტყვა. რომ უკვირდები, მას თითქოს განსაკუთრებული ფერიც აქვს, განსაკუთრებული სურნელებაც, სოლო განსაკუთრებული ჟღერადობა ხომ აქვს და აქვს. სიტყვა საოცრად ერთადერთი და განუმეორებელია, როგორც ფორმა, და საოცრად ზოგადია, როგორც ცნება, როგორც შინაარსი. აიღეთ რომელიც გნებავთ სიტყვა, მაგალითად, „ლაჟვარდი". როგორც სიტყვა, იგი ერთადერთია მთელ ქვეყანაზე და, შესაძლოა, სწორედ ამ ერთადერთობაშია მისი სიმშვენიერეც, მაგრამ როგორც ცნება, იგი ამავე დროს ფრიად ზოგადია და ზოგადს კი სახე არა აქვს. უნდა ვიფიქროთ, რომ სიტყვის განცდა, როგორც მშვენიერებისა, ანუ სიტყვის ესთეტიკური განცდა, დაკავშირებულია, უწინარეს ყოვლისა, მის განუმეორებელ ფორმასთან.

„ეინ იცის, მტკვარო, რას ბუტბუტებ, ეისთან რას იტყვი,
შრაეალ დროების მოწამე ხარ, მაგრამ ხარ უტყვი".

ჩვენ გვსიბლავს ამ პოეტური განცდის სიღრმე და სიწრფელე მთლიანად, მაგრამ აქ ყოველ სიტყვას თავისი საკუთარი ესთეტიკური გამოსხივებაც აქვს. ბუტბუტებს მტკვარი და ეს „ბუტბუტიც", ეს „მტკვარიც" რაღაც შეუნაცვლებელ შუქსაც გამოსცემს.

საგულისხმოა სიტყვის სხვა განზომილებაც.

აბა, ჩაისედეთ თუნდაც ერთი ქართული სიტყვის — „წუთისოფლის" სიღრმეში და ქართველი ხალხის რა გრძელ თაეგადასავალს, მის რაოდენ ფიქრსა და განცდას ამოიკითხავთ შიგ. რა მართალი იყო ანატოლ ფრანსი, როცა ამბობდა, გარკვეული ცოდნის მეშვეობით ფრანგული ენის სიტყვარში შეიძლება საფრანგეთის მთელი ისტორია წაიკითხოთო.

ენა რომ მსოლოდ და მხოლოდ უპრალო ურთიერთობის საშუალება იყოს და სხვა არაფერი, მაშინ ყოველ ასოკირკიტა დოგმატიკოსს მართლაც ექნებოდა გზა ხსნილი ენათა სანგრევად. მაგრამ, საბედნიეროდ, ენა გაცილებით უფრო დიდი რამ არის, ვიდრე უბრალო საკომუნიკაციო საშუალება. ენა უმაღლესი ესთეტიკური ფენომენიცაა, ესთეტიკური განცდის საგანიცაა, როგორც ვთქვით, და ადამიანის სულიერ არსებაში გადატანილი სამშობლოც არის. გავიხსენოთ მისეულ ჯავახიშვილის მოთხრობა „მიწის ძახილი", რომელიც მწერლის გარდაცვალებიდან რამდენიმე წლის შემდეგ გამოქვეყნდა.

მოთხრობის გმირი — ანდრო კაიშაური ცხრა-ათი წლისა იქნებოდა, როდესაც მისი მშობლები ანანურიდან მოზდოკში გადასასლდნენ. ანდრო რუსეთში დავაკაცდა და იქვე ჩაება ნაროდნიკულ-

რევოლუციურ მოძრაობაში. მალე იძულებული გასდა უცხოეთში გადასვლოდა. დამკვიდრდა საფრანგეთის ერთ-ერთ პატარა ქალაქში. კოსმოპოლიტურად განწყობილ ასალგაზრდას სრულებით გადაავიწყდა ქართული ენაც, საქართველოც, მთელი თავისი წარსული, დედისა და მამის სახელებიც კი. ფრანგული ენა იქცა მის დედაენად. თვითონაც ანდრე კაშორი გასდა, ფრანგული ოჯახი შექმნა, ფრანგი შვილები და შვილიშვილები დაზარდა. და აი, ითქმის ოთხმოცდაათ წელს მიღწეულ ღრმა მოხუცს შემთხვევით ქაროველი კაცი გადაეყარა, რაღაც-რაღაცეები შეასხენა. მოხუცის ჩამრეტილ მეხსიერებაში პირველი დედაენის ბგერები გაკრთნენ, ამას დაკარგული სამშობლოს ლანდებიც მოჰყვა. ძერე უეცარი გარდაქმნა: კაიშაური წმინდა ქართულ ენაზე ამეტყველდა; დედაენის ბგერებმა ბავშვობაში დანახული საქართველოს სურათებიც აღუდგინეს. კაცს სამშობლომ დაუძახა და იგი სამშობლოში დაბრუნების დაუცხრომელმა სურვილმა შეიპყრო. პირველმა დედაენამ შეპკრა და შეადუღა კაცის სიცოცხლის დასაბამი და დასასრული.

მე არ ვიცი, დაადასტურებს თუ არა მეცნიერება მეხსიერების ასეთი მიმოქცევის შესაძლებლობას. მაგრამ მთავარი და არსებითი აქ იმდენად ფაქტის სისწორე რიდია, რამდენადაც თვით მწერლის, თვით, შემოქმედის გრძნობისა და განცდის სიმართლე. მწერალი დედაენას განიცდის, როგორც ადამიანს სულიერ არსებაში ჩაწნულ სამშობლოს. მთავარი სწორედ ეს არის.

მართლაც, დიდი მტკიცება ხომ არ სჭირდება იმას, რომ დედაენის გრძნობა მხატვრული შემოქმედების ერთ-ერთი მუდმივ მოქმედი საფუძველია. მწერლისათვის, მაგალითად, ენა არა მარტო მასალაა, ეთქვათ, ისეთივე მასალა, როგორც ქვა მოქანდაკისათვის (სამწუხაროდ, ზოგ ვინმეს მართლაც აქვს წარმოდგენილი ენა ასე მკვდარ მასალად), და არა მარტო ის სიტყვიერი მადანია, რომელიც ტონობით უნდა გადაამუშაოს, რომ რამდენიმე გრამი ძვირფასი პოეტური კრისტალი მიიღოს, არამედ შთაგონებისა და შემოქმედებითი ფანტაზიის წყაროც არის, როგორც სულში ჩახატული სამშობლო.

მე ვერას ვიტყვი იმის შესახებ, თუ როგორია ენის როლი მხატვრული შემოქმედების ისეთ „უსიტყვო" დარგებში, როგორიცაა მუსიკა, მხატვრობა, ქანდაკება და ხუროთმოძღვრება. მაგრამ თუ ეგრეთ წოდებული „უსიტყვო" ხელოვანი — ადამიანი, მართლაც, იმით განსხვავდება ისეთი „ხელოვანებისაგან", როგორიცაა ბულბული, ფუტკარი, ობობა და სხვა ამისთანანი, რომ მისი შემოქმედება აზროვნებითი შემოქმედებაა, მაშინ შეუძლებელია რაღაცნაირად მაინც არ გადაეცეს მის შემოქმედებას იმ ენის გრძნობა, რომლის მეშვეო-

ბითაც იგი აზროვნებს. მაგრამ ეს ალბათ შემოქმედების ფსიქოლოგიის ისეთი თვალჩაუწვდენელი სიღრმის მოვლენაა, რომ განსაკუთრებულ რთულ გამოკვლევას მოითხოვს.

ყოველ შემთხვევაში, ერთი რამ ცხადია:

მწერალი და მწერლობა იწყება დედაენის გრძნობით. დედაენის გრძნობისა და პოეტური აზროვნების განუყრელობაზე ჯერ კიდევ დიდი შოთა უბნობდა:

„მაშინდა ნახეთ მელექსე და მისი მოშაირობა,
რომ ვეღარ მიხვდეს ქართულსა, და უწყოს ლექსმან ძვირობა,
არ შეამოკლოს ქართული, არა ქმნას სიტყვა მცირობა,
სელმარჯვედ სცემდეს ჩოგანსა, იხმაროს დიდი გვირობა“.

ყოველი ნამდვილი შემოქმედი, მათ შორის მთელი ხალხიც, როგორც დიდი ერთობლივი შემოქმედი, არ შეიძლება გულგრილი იყოს თავისი ენის ისტორიული ბედის მიმართ. მას არ შეუძლია შეურიგდეს აზრს დედაენის შესაძლებელი სიკვდილის შესახებ, რადგან სიკვდილის გრძნობით არაფერიც არ შეიძლება შეიქმნას.

მაგრამ ცხოვრებაში ბევრი უცნაური რამ ხდება.

ამ რამდენიმე ხნის წინათ „ლიტერატურნაია გაზეტაში“ წერდა ერთი კრიტიკოსი ოსეთიდან, მე სრულიადაც არ მაწუხებს, თუ რა ბედი ეწევა მომავალში ჩემს ენასო. ცნობილი საბჭოთა პოეტი — დაღესტნელი რასულ გამზათოვი კი, პირიქით, თავის ერთ-ერთ მგზნებარე ლექსში ამბობს: თუ ჩემს ენას სკალ სიკვდილი მოელის, მე მზად ვარ, დღეს სული ამომხდესო.

ძნელია ედავო ან ერთს, ან მეორეს, რადგან ორივე გრძნობათა სფეროში რჩება. პირველის აღიარება იმასა ჰგავს, რომ კაცი ამბობდეს, მე დედა არ მიყვარს და ფეხებზე მკიდია მოკვდება თუ არაო, მეორესი კი — იმას, რომ კაცი ამბობდეს, მე დედა მიყვარს და მინდა მუდამ იცოცხლოსო. რას იზამთ, ერთს დედა არ უყვარს, მეორეს კი უყვარს. პირადად მე, რასაკვირველია, სიყვარულს ვემხრობი, სიყვარულში მეტ სიმართლეს ვხედავ, ვიდრე უსიყვარულობაში, თუნდაც მხოლოდ იმიტომ, რომ ჩემი ხალხი მღერის: „წუოისოფელი ასეა, ღამე დღეს უთენებია, რაც მტრობას დაუნგრევია — სიყვარულს უშენებია“.

მაგრამ ამ შემთხვევაში საქმე სიყვარულსა თუ უსიყვარულობაში როდია. მთავარია, გავითვალისწინოთ დედაენის როლი ხალხის სულიერ ცხოვრებაში, ხალხის კულტურის, კერძოდ, მსატვრული შემოქმედების განვითარებაში.

„ენა — კულტურის საფუძველია“ — წერდა ამას წინათ იგივე „ლიტერატურნაია გაზეტა“. რასაკვირველია, ეს დებულება არავითარ

ახალ აღმოჩენას არ შეიცავს. მაგრამ იგი მიუთითებს მუდმივმოქმედ ძალასა და კანონს და, ამდენად, მუდმივი მნიშვნელობის დებულებაა. ენა — კულტურის საფუძველია. ცხადია, იგულისხმება არა რომელიმე ერთი ხალხის ენა, არამედ ყველა ენა საერთოდ. აბა, ხომ სისულელე იქნება, მაგალითად, სიცოცხლის ნიშნად რომ მსოლოდ ერთი ვინმეს სუნთქვა ვიგულისხმოთ და სხვებისა კი არა. სუნთქვა სუნთქვაა, ვინც უნდა სუნთქავდეს. ხალხის ენაც სალხის სასიცოცხლო სუნთქვაა. ამის შესახებ ძალიან კარგად თქვა ჯერ კიდევ ასი წლის წინათ დიდმა რუსმა პედაგოგმა კ. დ. უშინსკიმ თავის შესანიშნავ წერილში — „დედაენა": „ხალხის ენა არის მთელი მისი სულიერი ცხოვრების საუკეთესო, მარად უჭკნობი ყვავილი, მუდამ ახლად რომ იფურჩქნება, ყვავილი იმ სულიერი ცხოვრებისა, რაც შორს, ისტორიის საზღვრებს იქით იწყება. ენაში სახიერდება მთელი ხალხი და მთელი მისი სამშობლო; ენაში ხალხის სულის შემოქმედის ძალით აზრად, სურათად და ბგერად აისახება სამშობლოს ცა, მისი ჰაერი, ფიზიკური მოვლენები, მისი ჰავა, მისი ველები, მთები და ხეობები, მიმისი ტყეები და მდინარეები, მისი ქარიშხლები და ჭექა-ქუხილი — მშობლიური ბუნების მთელი ის ღრმა აზრითა და გრძნობით აღსავსე ხმა, რომელიც ასე ძალუმად მეტყველებს იმ სიყვარულზე, რაც ადამიანს აქვს თავისი ზოგჯერ მკაცრი სამშობლოსადმი, ხმა, რომელიც ასე ნათლად გამოითქმის მშობლიურ სიმღერაში, მშობლიურ ჰანგებში და სახალხო პოეტების ლექსებში. მაგრამ ხალხის ენის ნათელ და გამჭვირვალე სიღრმეში აირეკლება არა მარტო ბუნება სამშობლო ქვეყნისა, არამედ სალხის სულიერი ცხოვრების მთელი ისტორიაც. ხალხის თაობანი ერთმანეთს ცვლიან, მაგრამ თითოეული თაობის ცხოვრების შედეგები რჩება ენაში შთამომავლობათა მემკვიდრეობად. დედაენის საგანძურში თაობანი ერთმანეთზე ალაგებენ ღრმა გულისძგერის ნაყოფთ, ისტორიულ მოვლენათა, რწმენათა და შეხდულებათა ნაყოფთ, განცდილი ჭირისა და ლხინის კვალს; ერთი სიტყვით, მთელი თავისი სულიერი ცხოვრების კვალს სალხი გულმოდგინედ ინახავს ხალხის სიტყვაში. ენა არის ყველაზე ცოცხალი, ყველაზე უხვი და მტკიცე კავშირი, რაც ერთ დიად ისტორიულ ცოცხალ მთლიანობად აერთიანებს ხალხის გარდასულ, ცოცხალ და მომავალ თაობებს. ენა არა მარტო გამოხატავს ხალხის სიცოცხლის ძალას, არამედ იგი თვით არის ეს სიცოცხლე. როდესაც ქრება ხალხის ენა, თვით ხალხიც აღარ არსებობს! აი, რატომაა, მაგალითად, რომ ჩვენმა დასავლეთელმა ძმებმა გადაიტანეს უცხო ტომთა ყველა შესაძლებელი ძალადობა, მაგრამ როდესაც ეს ძალადობა ენას შეეხო, მაშინ მათ გაიგეს, რომ ახლა უკვე საქმე ეხებოდა თვით ხალხის სიცოცხლისა და სიკვდილის საკითხს. სანამ ცოცხლობს ხალხის ენა ხალხის ბაგეზე, მანამ

ცოცხლობს თვით ხალხიც. და არ არსებობს უფრო აუტანელი ძალადობა, ვიდრე ის, როდესაც სურთ ხალხს წაართვან გარდასულ წინაპართა უამრავი თაობების მიერ შექმნილი მემკვიდრეობა. წაართვით ხალხს ყველაფერი და მას შეუძლია კვლავ დაიბრუნოს იგი. მაგრამ წაართვით ხალხს ენა და ის ვერასოდეს ვეღარ შექმნის მას; ხალხს შეუძლია თვით ახალი სამშობლოს შექმნა, მაგრამ ენისა კი — არასოდეს; მოკვდა ენა ხალხის ბაგეზე და მოკვდა თვით ხალხიც. მაგრამ თუ ადამიანის სული შეძრწუნდება ერთი მომაკვდავი ადამიანის მკვლელობის გამო, რაღა უნდა იგრძნოს ადამიანის სულმა მაშინ, როდესაც ხელყოფენ ხალხის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიული პიროვნების სიცოცხლეს".

კარგად ვიცი, გრძელი ამონაწერი ზოგჯერ საკუთარ აზრში ვაკუუმის ამოსავსებად ხდება საჭირო. მაგრამ, კადნიერებად ნუ ჩამოშართმევთ და, ამ შემთხვევაში ამას ვერ დავწამებ ჩემს თავს.

განა განსაკუთრებული მნიშვნელობა არა აქვს იმას, რომ ზემოთ მოტანილი სიტყვები ეკუთვნის დიდი რუსი ხალხის ჭკვიან შვილს, ხალხისა, რომლის ენას თითქმის არასოდეს არ შექმნია ისეთი საფრთხე, როგორიც ექმნება ხოლმე მცირერიცხოვანი ერების ენებს. და ამიტომ ეს სიტყვები იმას მოწმობენ, რომ თვით რუსი ხალხი (ვისთანაც საუკუნეების მანძილზე ერთად უფიქრია და უოცნებია ქართველ ხალხს მომავალზე, თავისუფლებაზე, სიკეთეზე და სილამაზეზე) და მისი საუკეთესო შვილები ყოველთვის ჩაგრულ ერთა ქომაგნი ყოფილან.

ცხადია, ენა, როგორც იტყვიან, ისტორიული მოვლენაა, ისტორიული განვითარების შედეგია. მაგრამ მას სიცოცხლისა და განვითარების თავისი განსხვავებული შინაგანი კანონიც აქვს. თუ საერთოდ მართალია პეგელის დებულება, რომ რაკი მოვლენა წარმოიშვა, მას განვითარების თავისი განსხვავებული შინაგანი კანონიც უნდება, მაშინ ეს დებულება ორმაგად მართალია ენის მიმართ.

ენის სიცოცხლე და ისტორიული განვითარება, რა თქმა უნდა, სისხლხორცეულად არის გადაწნული ხალხის ცხოვრებასა და ისტორიულ განვითარებასთან, მაგრამ, როგორც ჩანს, თავის განვითარებაში ენა არ განიცდის ისეთ გარდატეხასა და ნასტომებს, როგორიც ხდება ხოლმე ხალხის სოციალურ-ისტორიულ განვითარებაში. ენის განვითარება უწყვეტი ნაკადია. თუ, რასაკვირველია, რაიმე გარეშე ძალა ძალადობით არ შესწყვეტს მის დინებას.

ენა ხალხის დაუცხრომელი შემოქმედების უდიდესი და უმშვენიერესი ნაყოფია. ხალხი — ხელოვანი მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე ქმნის თავის ენასა და მის ყოველ სიტყვას, როგორც თა-

ვისებური სელოვნების ნაწარმოებს, რათა რაც შეიძლება ცხოველად, საგნობრივად, შთამბეჭდავად და ლამაზად გამოხატოს ყველაფერი ის, რასაც ხედავს და განიცდის, ქმნის სილამაზის კანონის მიხედვითაც, სიტყვა სელოვნების ნაწარმოებიცაა ერთგვარად. რით არ არის, ვთქვათ, სიტყვა სისარული ან სევდა, ყვავილი ან ფიქრი — ხელოვნებით შესრულებული სურათი ან სასე იმისა, რასაც გამოხატავს, ყოველი სიტყვიდან ხალხის ვენია იცქირება.

გვაქვს ჩვენ ქართული სელოვნებისა და ლიტერატურის უჭკნობი ქმნილებანი, მაგრამ მათ შორის ყველაზე დიდი და ყველაზე მშვენიერი ქმნილებაა თვით ქართული ენა.

ყველაზე მეტად სწორედ ენაში ინახება და იკვერება ფენა-ფენად ხალხის მთელი ისტორიული ცხოვრების ყველა მხარე, ყველა საფეხური. ენაა სიცოცხლისა და უკვდავების გრძნობის ყველაზე დიდი და მტკიცე საბუდარი. მხოლოდ ენის მეშვეობით იღებს ხალხი სულიერ მემკვიდრეობას წარსულიდან და ენის მეშვეობითვე გადასცემს მომავალ თაობებს გაზრდილ და გამრავლებულ სულიერ საუნჯეებს. ენა უწყვეტი ცოცხალი ნერვია, ხალხის ყველა თაობის სულიერ ორგანიზმში გაქსელილი და გატარებული. ზოგჯერ ასე გგონია, სიტყვას რომ ამბობ, მისი თრთოლვა მთელ ნერვს გადაეცემა და შორეულ წინაპართა გულისფეთქვასაც კი აღვიძებს.

აი, ახლაც მახსენდება სტრიქონები სიმონ ჩიქოვანის ლექსიდან „სერაფიტას გამოხმობა“:

„ასლა შეგსვდი, მოშრიალდი კალომდი,
კვლავ მიმღერე, რასაც ძველად გალობდი.
უსოვარ დროს რომ ვგალობდით მე და შენ,
ორ მდინარედ შემოსული მცსეთაში.

•

შენი ხმები შენასულა პაერში,
გარინდული, შესუდრული კაეშნით!
მე შევარხევ. შენი ტკბილი დუღუნი
განმეორდეს, გაარღვიოს უკუნი“.

აბა, თვალი გააყოლეთ: თითქოს ჰაერში მართლაც შეირხა გარინდული ხმა და ქართულმა სიტყვამ გაარღვია უკუნი. იმ დროს, იმ უსოვარ დროში გალობდა ის მშვენიერი ქალიშვილი. ვინ იცის, რას გალობდა. გალობდა ალბათ სიყვარულზე, თავის ქალურ სევდასა თუ სიხარულზე, ცასა და ვარსკვლავებზე, მტკვარსა და არაგვზე. გალობდა ქართულს, ძველქართულს, და იყო იმ გალობაში ქართული ბგერები, ქართული სიტყვები: სიყვარული თუ აებედობა, გვემა თუ ნეტარება, წამი თუ წამწამი, ვედრება თუ ზვარაკი, მზეჭაბუკი თუ ირემი. ცრემლი თუ ვაზი, არაგვი თუ არმაზი... და ქართულმა სიტყვებმა

წამოიღეს მომავლისაკენ იმ გალობაში გახვეული გულისცემა, მოიტანეს ჩვენამდე. აბა, რა საშინელი ამოუვსებელი სიცარიელე, რა სულშემხუთავი წყვდიადი იქნებოდა იქიდან აქამდე, სერაფიტადან — ნატო ვაჩნაძემდე, ნატო ვაჩნაძიდან — პატარა ცირამდე, თამრიკომდე, ნანამდე და ამის გამო, რა საშინელი სიცარიელე იქნებოდა ჩვენს სულშიაც, რომ ენას (ამ შემთხვევაში, ქართულ ენას) არ გაება ცოცხალი, უწყვეტი კავშირი ჩვენს წარსულსა და მომავალს შორის. თუ ეს კავშირი არა, განა შესძლებდა პოეტი ისე მიახლოებოდა უუშორეს, უუწინაპრეს, არმაზისდროინდელ თვისტომ ქალიშვილს, რომ საოცარი გრძნობით ეთქვა, „უხსოვარ დროს რომ ეგალობდით მე და შენო"?

ენა აზრის სინამდვილეა. ეს მეტად ღრმა და მართალი ჩაწვდომაა ენის ბუნებისა. მართლაც, არაფერშიც არ შეიძლება იყოს ისე განამდვილებული ხალხის აზრი და გრძნობა, ხალხის მთელი სულიერი ცხოვრება, როგორც ენაში.

რა თქმა უნდა, წარმოშობის, აღზრდის, წრისა და ცხოვრების სხვა პირობების შესაბამისად ყოველ ადამიანს ენიჭება ბუნებრივი არჩევანი დედაენისა. მაგრამ დედაენის გრძნობა ერთ-ერთი ყველაზე ძლიერი სასიცოცხლო გრძნობაა ადამიანისა. და იგი, ვისაც ეს გრძნობა დაჩლუნგებული აქვს, მე ასე ვფიქრობ, მეტი რომ არ ვთქვათ, სულდაშრეტილი კაცია.

გადავაჩვიოთ ფიქრი ჩონჩხებს, ჩარჩოებს!

მოდი, ამიტომ აქ ფიქრს ცოტათი შეეუნთოთ ქართული სიტყვით დაკვესილი ცეცხლი, თორემ შეიძლება გაცივდეს იგი.

„„ქვე წვა, ვით კლდისა ნაპრალსა ვეფხი პირ-გამეხებული,
არცა მზე აგვანდა, არც მთვარე, ხე ალვა ედგმს ხებული,
ასმათმან დამსვა მორს-გვარად გულხა მე ლახვარ-სებული,
მერე წამოჯდა წარბშერჭმით, გამწყრალ, გარისხებული".

„ეიოა დაეღამდი, ისე გავთენდი".

„სამარეს ჩემსა როს
გარს ნისლი მოეცვას,
იგიცა შესწიროს
ციაგმან ლურჯსა ცას".

„აყვავებულა მდელო, აყვავებულა მიება,
მამულო საყვარელო, შენ როსდა აყვავდები".

„ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტო,
ჩემო სამშობლო მსარეო,
ხნეული დაებრუნებულვარ,
მკურნალად შემეყარეო".

„ნისლი ფიქრია მოებისა,
მაიი კაცობის ვეირგვანი".

„რა აბოძრაევებს კიპარისის ტანს?
ჩუმი შრიალი საიდან არი?
ქარი არა ჩანს, ქარი არა ჩანს,
მაინც მწვერვალებს ედება ქარი“.

დათბა. განვაგრძოთ.

მაგრამ ეგრძნობ, ვიღაც მიბღვერს. სჯობს კი, ნუ მიბღვერს, თორემ იმ ორივე ფესით კოჭლ სარაზს მოვაგონებ, რომელიც შვილს ჩასჩიჩინებდა, ბიჭო, ჩემსავით სწორედ გაიარეო.

ჰოდა... არსებობს ყოველი ენის არსებობის ერთადერთი უმაღლესი ბუნებრივი კანონი — სიცოცხლე ხალხისა. ხალხი ცოცხლობს და სანამ ცოცხლობს, მას არ შეიძლება არ სწყუროდეს, უზომოდ არ სწყუროდეს სიცოცხლე იმ ენისა, რომლითაც აზროვნებს, მეტყველებს და რომელიც თავის უმშვენიერეს ქმნილებად მიაჩნია.

ცოცხლობს ხალხი, ცოცხლობს მისი ენაც. ენათა ისტორიული ბედი განუყრელია ხალხთა ისტორიულ ბედთან.

ხალხები კი ერთმანეთს უახლოვდებიან. ჩვენს თვალწინ ინგრევა და იშლება ადამიანთა და ხალხთა გამთიშავი ზღუდეები, მიჯნები, ნაპრალები. ადამიანთა და ხალხთა ძმობის სულისკვეთება დღეს ღრმად იდგამს ფესვებს კაცობრიობაში. ეს არის ჩვენი დროის უდიდესი მოძრაობაც, უღრმესი სიბრძნეც. ეს არის ყველაზე დიდი სიკეთე, რაც ისტორიულ პროგრესს მოაქვს ადამიანებისათვის, რადგან ყოველი საზოგადოებრივი თუ პიროვნული უბედურების სათავე არსებითად ყოველთვის იმ მიზეზებში დადებულა, რომლებიც იწვევენ ადამიანების, ხალხების, ქვეყნების გათიშვასა და დაპირისპირებას.

და რა ძლიერი გრძნობაც არ უნდა გვიდუღდეს გულში, ნუ შევდრკებით, პირდაპირ დავაყენოთ საკითხი: ხომ არ ეკუთვნის ენათა სხვადასხვაობა ადამიანთა და ხალხთა გამთიშავი მიზეზების რიცხვს?

ცალკეულ ენათა არსებობა დაახლოებით ისეთივე მოვლენაა, როგორც, მაგალითად, სხვადასხვა ცალკეულ ხალხთა და ცალკეულ პიროვნებათა არსებობაა. მაგრამ თავისთავად ეს სხვადასხვაობა რომ იწვევდეს ადამიანთა და ხალხთა გათიშულობას, მაშინ საერთოდ გათიშულობის მოსპობა შეუძლებელი იქნებოდა ან, ყოველ შემთხვევაში, მის აღმოსაფხვრელად საჭირო იქნებოდა ენათა, ხალხთა პიროვნებათა სრული წაშლა და გადაშენება, მათი დაყვანა ერთ სახემდე, რაც წარმოდგენაშიაც კი შემზარავია.

მტრობასა და გათიშულობას ბადებს არა ენათა, ადამიანთა და ხალხთა სხვადასხვაობა, არამედ უსამართლო სოციალური წყობილებანი, ის ქვეყანა და ის საზოგადოება, სადაც არსებობენ გაბატონებული და დაჩაგრული კლასები, გაბატონებული და ჩაგრული ერები.

შორს წასვლა არ გეჭირდება.

მართალია, რუსული ენა და რუსული კულტურა უდიდეს ცხოველმყოფელ გავლენას ახდენდა რუსეთის ყოფილ იმპერიაში მოსახლე დაჩაგრული ერების სულიერი კულტურის განვითარებაზე, მაგრამ ეს ხდებოდა გაბატონებული კლასებისა და მმართველი რეაქციული წრეების მიღმა და მათი სურვილების წინააღმდეგ. თვით ეს გაბატონებული წრეები კი მაინცდამაინც საიდუმლოდ არ ინახავდნენ იმას, რომ მათ ხელში რუსული ენა წარმოადგენდა არარუსი ხალხების ჩაგვრის ერთ-ერთ იარაღს, რეაქციული კოლონიზატორული პოლიტიკის იარაღს; თვით ენათა და ხალხთა სხვადასხვაობას ისინი იყენებდნენ იმისათვის, რომ ეროვნული შუღლი და დაქსაქსულობა შეეტანათ იმ ძალებში, რომლებიც არსებული უკუღმართი წყობილების დასანგრევად ირაზმებოდნენ.

მხოლოდ ოქტომბრის რევოლუციამ ამოკვეთა ძირშივე ხალხთა და ენათა ჩაგვრის, მათი გათიშულობისა და გადაშენების ყველა მიზეზი, ყველა ტენდენცია. პირველად კაცობრიობის მთელ ისტორიაში პრაქტიკულად დამტკიცდა, რომ ხალხთა და ენათა სხვადასხვაობა არამცთუ ხელს არ უშლის ადამიანებისა და ხალხების ძმური ინტერნაციონალური კავშირის გაძლიერებას და გაღრმავებას, არამედ, პირიქით, სწორედ ეს სხვადასხვაობა აძლევს დიდ აზრსა და დიდ შინაარსს ამ კავშირს.

ხალხებს, ადამიანებს აახლოებს და აძმობილებს საერთო სასიცოცხლო ინტერესები, თავისუფლების, დამოუკიდებლობის, თანასწორობის, მშვიდობისა და მეგობრობის იდეალები. ამაზე კარგად ამბობს ირაკლი აბაშიძე აღმოსავლეთის პოეტებისადმი მიმართულ ლექსში:

„ასი ენა გვაქვს სატაღ, საფიცრად
სულში, სხეულში ფესვებგადგმული,
თავისუფლება მკერდით დავიცვათ —
ას ენაზე გვაქვს ერთად დათქმული“.

დიას, საერთო საკაცობრიო მიზნებსა და იდეალებს ყოველი ხალხი, ყოველი პიროვნება ყველაზე უკეთ და დრმად სწორედ თავისი ისტორიულად ჩამოყალიბებული პიროვნული არსების და, უწინარეს ყოვლისა, თავისი დედაენის მეშვეობით ითვისებს. თუ მე მოკლებული ვიქნები ჩემს განსხვავებულ ადამიანურ შინაარსს, ჩემს პიროვნულობას, ჩემს განსხვავებულ ემოციურ სამყაროს, მაშინ მე ისეთივე გულგრილი, უმეტყველო, უსახო და უმოქმედო ამრეკლავი ვიქნები პროგრესის და ჰუმანიზმის იდეებისა, როგორც ლოდია ხოლმე მზის სხივების უგონო ამრეკლავი.

სწორედ დედაენას და, უწინარეს ყოველისა, დედაენას მიაქვს ყოველი ხალხის გულთან ის იდეები, რომლებიც საფუძველად ედებიან სალხთა ძმობასა და მეგობრობას.

თავისუფალი, უკლასო სოციალისტური საზოგადოების ბუნებისათვის უცხოა, სრულიად უცხოა ერთი ენის მიერ მეორე ენის ჩაგვრა, ერთის მიერ მეორეს მოკვლა და საერთოდ ყოველგვარი ძალადობა ენათა მიმართ, ძალადობა, რაც არსებითად უდრის ძალადობას ხალხთა მიმართ.

რასაკვირველია, ხალხის ენა, ისე როგორც სალხის ყოველი განმასხვავებელი თვისება, განვითარების შედეგია, ისტორიული მოვლენაა და, როგორც ასეთი, განუწყვეტლივ ვითარდება და იცვლება. მაგრამ თავისუფალ და ბუნებრივ განვითარებას არავითარ შემთხვევაში არ მივყავართ გათქვეფისა და გაუსახურებისაკენ.

კიდევ ერთი გრძელი ამონაწერი.

1960 წლის 17 ნოემბერს, უკრაინული სელოვნებისა და ლიტერატურის დეკადის დღეებში — მოსკოვში, „ლიტერატურნაია გაზეტამ" დაბეჭდა ცნობილი უკრაინელი პოეტის — ვლადიმერ სოსიურას წერილი, სადაც ნათქვამია:

„მთელი ქვეყნიერებისათვის ცნობილია გიგანტური როლი დედაენის პოპულარიზაციაში, მისი ძალისა და სილამაზის დამკვიდრებაში ისეთი ჭეშმარიტი ეროვნული პოეტებისა, როგორიცაა პუშკინი, შევჩენკო, მიცკევიჩი. მათ ხალხისაგან შეიწოვეს დიდებული, ბარაქიანი ენა და დაუბრუნეს იგი ხალხს კიდევ უფრო დახვეწილი, გამდიდრებული. მათი შემოქმედების მეოხებით დედამიწის ზურგზე მოსახლე ხალხებმა ისწავლეს ერთმანეთის უკეთ გაგება, ერთმანეთის პატივისცემა და დაფასება.

მაგრამ მხოლოდ ოქტომბრის რევოლუციამ მისცა უკრაინელ ხალხს იმის შესაძლებლობა, რომ მთელი ხმით ამეტყველებულიყო თავის დედაენაზე. და მას შემდეგ უკრაინული ენა განუწყვეტლივ ძლიერდება და მდიდრდება. მილიონების ნებისყოფის ამსასველ და გამომხატველ პოეტებზე, მათ აქტივობაზე დიდად არის დამოკიდებული ის, რომ თავიანთი ეროვნული ენა აამაღლონ ზოგადკაცობრიულის მოელვარე მწვერვალებამდე. მე ენების ბუნებრივი ურთიერთგამსჭვალვისა და ურთიერთგამდიდრების მომხრე ვარ. აქ კი საქმე ეხება არა ცალკე სიტყვებისა და სპეციფიკური გამოთქმების უბრალოდ სესხებას. მე ვფიქრობ, რომ შორეულ და ბრწყინვალე მომავალში ყველა ეროვნული ენისაგან მათი თანასწორობისა და ძმობის საფუძველზე წარმოიშვება ახალი, საერთო, საკაცობრიო ენა, რომელზედაც ილაპარაკებენ ჩვენი შთამომავალნი — კომუნისტური საზოგადოების ადამიანები. მაგრამ ეს მოხდება არა ენების ნიველირების

გზით, არა ერთი ენის მეორე ენისადმი დამორჩილების გზით. ეს შეესაძლებელი გახდება მხოლოდ თვითეული ეროვნული ენის სრული და ყოველმხრივი განვითარების პირობებში. პოეტ რასულ გამზათოვის ლექსის ცნობილი სტრიქონები:

„და თუ ხვალ ჩემი ენა მოისპობა,
მაშინ მე მზად ვარ დღესვე მოვკვდე. —

წარმოადგენენ პოეტურ ჰიპერბოლას, დედაენის სიყვარულის უდიდესი ძალის გამომხატველს, სიყვარულისა, რაც ასე გვესალბუნება ჩვენ, ყველას". პოეტის ამ სიტყვებში გამოსატული აზრიც, გრძნობაც საგულისხმო და ნაყოფიერია. ჩვენ — საბჭოთა ადამიანებს — არ შეიძლება უმხურვალესად არ გვიყვარდეს დედაენა. მაგრამ ეს სიყვარული სრულიად გამორიცხავს არამცთუ მტრულ, არამედ უბრალო, გულგრილ დამოკიდებულებასაც კი სხვა ენებისადმი. ჩვენი უზომო სიყვარული დედაენისა გაცისკროვნებულია ყველა ენის თანასწორობისა და ძმობის სულისკვეთებით.

შორეული მომავალი კი იქნება, ცხადია, უფრო ბრწყინვალე, უფრო მშვენიერი, ვიდრე ჩვენ შეგვიძლია დღეს წარმოვიდგინოთ ან ვიწინასწარმეტყველოთ. ვინ იცის, რა ცელილებებსა და კორექტივებს შეიტანს განვითარება ყოველ ჩვენს წინასწარმეტყველებაში — მათი სრულყოფისა და გამშვენიერების თვალსაზრისით. მაგრამ ერთი რამ ცხადია: თანასწორი, თავისუფალი და ყოველმხრივი განვითარების პირობებში ყოველი სალსი და ყოველი ენა იმ ბრწყინვალე მომავალში შევა მთელი თავისი მოპოვებული საუნჯეებით, მთელი თავისი სულიერი სიმდიდრით.

პო, მართალია, ენათა სსვადასსვაობა დღეს ქმნის ერთგვარ უსერხულობას სხვადასხვა ეროვნების ადამიანთა პრაქტიკულ ურთიერთობაში, მაგრამ ამ უსერხულობას ასკეცად და ათასკეცად ანაზღაურებს ყოველი ხალხის დედაენის განუზომლად დიდი როლი სულიერი კულტურის ღირებულებათა შექმნაში. ამავე დროს ამ უსერხულობას თანდათან ამცირებს და სპობს, ერთი მხრივ, თარგმანის ხელოვნებისა და თარგმანის ტექნიკის განვითარება, მეორე მხრივ კი, ადამიანთა ინტერნაციონალური შეგნების ზრდა. ეს შეგნება დროთა ვითარებაში, ალბათ, ადამიანის შინაგან მოთხოვნად და სასიამოვნო განცდადაც კი აქცევს იმ ხალსის ენის შესწავლას, რომლის ქვეყანაშიაც მოუსდება სოლმე მას ხანგრძლიეად ყოფნა. მართლაც, თუ მე არა გარეგნულად, არამედ სისხლსორცეულად მექნება შეთვისებული ხალსთა ძმობის იდეა, იმდენად მაინც როგორ არ შევისწავლი იმ ხალხის ენას, რომლის ქვეყანაშიაც მიხდება, ვთქვათ, 5—10 წლის, და ზოგჯერ მთელი ცსოვრების გატარება, რომ შეეძლო უშუალოდ გამოვე-

ლაპარაკო მას? თარგმანის ტექნიკის განვითარების მსრივაც, გამორიცხული სომ არ არის იმის შესაძლებლობაც, რომ გამოგონილ იქნას ისეთი აპარატიც კი, რომელიც ერთ ენობრივ ფორმებთან დაკავშირებულ ცნებებსა და ცნებათა კავშირებს გარკვეული იმპულსების მეშვეობით ზუსტად აღძრავს ხოლმე სხვადასხვა ენებზე მოლაპარაკე ადამიანებში. ვინ იცის, მომავალმა კოსმოსურმა მოგზაურმა ამგვარი აპარატით ისიც კი შესძლოს, რომ პირველი შეხვედრისთანავე თავისუფლად გამოელაპარაკოს რომელიმე სხვა სამყაროს მოაზროვნე არსებას.

ენათა ისტორიული ბედის საკითხმა, როგორც ხედავთ, ძალიან შორს გაგვიტყუა, ფანტაზიაშიც გადაგვაგდო. მაგრამ, ვფიქრობ, ყოველივე ეს საპატიებელია, რადგან დედაენის გრძნობა მოდის სიღრმიდან, მტკვრის, არაგვის, რიონის, ალაზნის თავბრუდამხვევად წარმტაცი ბუტბუტიდან.

1961

ფიქრიანი სტრიქონებიდ

მინდა ყოველივე ეს იყოს ჩემთვის უძვირფასესი მოსაგონარი და, თუ შესაძლებელია, ამ მოსაგონარში შემიზიარდეს მკითხველიც.

მთელი ამბავი დაახლოებით ორ თვეში დატრიალდა.

საავადმყოფოში იმთავითვე გაეიცანი ურაინდესი და უფაქიზესი სულის ადამიანი ანდრო გაბუნია. რა გასაკვირია, რომ იგი ღირსეულად ჰყავს მოხსენებული პაუსტოვსკის თავის წიგნში კოლხეთის შესახებ.

ანდრო და მე ერთ დღეს გამოვეწერეთ საავადმყოფოდან და რამდენიმე დღის შემდეგ მას საგანგებოდ მოეძებნა ჩემი ტელეფონის ნომერი და დამირეკა, მომიკითხა... თამამად შემიძლია ვთქვა, რომ ანდრო გაბუნია — შესანიშნავი ინჟინერი, წყალთა მეურნეობის გამოცდილი სპეციალისტი — ეკუთვნოდა ადამიანთა იმ კატეგორიას, რომლებიც ქვეყნის სუფთა ზნეობრივ ხერხემალს ქმნიან და რომელთა გამო შილერის კარლ მოორს შეეძლო ეთქვა, მომეცით ათიოდე ასეთი ვაჟკაცი და ქვეყანას სრულიად განვაახლებო.

რამდენიმე დღის შემდეგ იმავე საავადმყოფოში, ჩემს მეზობელ პალატაში დააწვინეს ქართული ინტელიგენციის დიდი თავკაცი, ქართული მჭევრმეტყველების ჯადოქარი — შალვა ნუცუბიძე. მე შემიძლია ვიამაყო, რომ ჩემს ერთ პატარა წერილზე არსებობს მისი გამოხმაურება. შეიძლება ზოგიერთ რამეში ეკამათოთ მას, მაგრამ უდავოა, რომ ქვეყნის სულიერი ცხოვრების დიდ ისტორიას ქმნიან შალვა ნუცუბიძეები და მხოლოდ შალვა ნუცუბიძეები.

ამავე ხანებში ამავე საავადმყოფოში მკურნალობდა პოეტი გაბრიელ ჯაბუშანური. მის ლექსებში, მის გალეულ სახესა და საოცრად მეტყველ თვალებში ამოვიკითხე ხევსურეთის განუმეორებელი მთების ეპოპეა.

მეოთხეს კი, ვისი მოსაგონარიც მინდა იყოს აგრეთვე ეს სტრიქონები, გავეცნობით ქვემორე სტრიქონებში.

•

თითქმის ბავშვობიდანვე თანშეზრდილ მეგობართა შორის იგი ყველაზე ლაღი, მხიარული და თავისებური იყო. ო, რა ძნელია წარ-

სულ დროში მოიხსენიო უახლოესი ადამიანი, ვისთანაც სულ ახლახან ყველაზე სასიამოვნო შესვედრას მოელოდი. ერთ დროს იგი დიდად იყო გატაცებული ლიტერატურული შემოქმედებით: გვარიან ლექსებს, მოთხრობებსა და ნარკვევებს წერდა. ყოველ შემთხვევაში, რამდენიმე ასე თუ ისე ცნობილი ლიტერატორი მას კარგ სამწერლო მომავალს უწინასწარმეტყველებდა. მეც მეგონა, რომ იგი ქართულ ლიტერატურაში თავის განსხვავებულ სიტყვას იტყოდა. მაგრამ ერთ მშვენიერ დღეს, როგორც იტყვიან ხოლმე, მან გადაჭრით აიღო ხელი კალამზე. მერე მხოლოდ ჩემთან მოწერილ წერილებში თუ გაეთამაშებოდა ხანდახან ლიტერატურულ საკითხებს, ანუ, როგორც თვითონ ამბობდა, პრაქტიკული და არა თეორიული ესთეტიკის საკითხებს. კარგა ხანია ეს ჩემი მეგობარი სოფლად მასწავლებლობდა. შრომობდა პატიოსნად, ცხოვრობდა თითქმის უშფოთველად — გენიოსობის ყოველგვარი მწვალებელი სურვილების გარეშე. თან ახლდა უმცროსი და, გაუთხოვარი, საკმაოდ განათლებული. იყო ბუნების თავდავიწყებული მოტრფიალე და შესანიშნავი, გულზე ცეცხლწაკიდებული მონადირე. ჩვენი მტკიცე მეგობრობის ერთ-ერთი საძირკველი ესეც გახლდათ. მართალია, საკუთარ ლიტერატურულ შემოქმედებას ეეღარ უხსენებდით, მაგრამ ლიტერატურის უსაზღვრო მოყვარული და დაუღალავი, თავდადებული მკითხველი იყო. მისი ბიბლიოთეკა ბევრს შეშურდებოდა. რამდენიმე ხნის წინათ მისგან წერილი მივიღე.

„როგორც ჩანს, — მწერდა იგი, — ისევ მაგრად გიტევს ავადმყოფობა. კვლავ მინდოდა ჩამოსვლა, მაგრამ არ მომიხერხდა. იქნებ, ასე სჯობს: დაგიცადო, სანამ აქ მესტუმრებოდე. გული არ გაიტეხო, დარდს არ მიეცე! იცოდე, გულგატეხილობა ნამდვილად დაგაძაბუნებს! იქამც იყოს! არყოფნა მხოლოდ სულიერად არაქათგამოცლილ ადამიანს შეუძლია მიიჩნიოს ყველაზე ნეტარ, მშვიდ და წყნარ მდგომარეობად. არა, ძმაო, სიცოცხლე, რანაირიც უნდა იყოს, მაინც ღირს იმად, ბეწვისოდენაც რომ გქონდეს შერჩენილი, კბილით და ფრჩხილით ჩაებღაუჭო! შენ ჩაუბღაუჭებლადაც იოლად გახვალ, თუ სულის ძალას გამოიჩენ. იფიქრე: ერთხელ კიდევ სომ მაინც უნდა ავუარჩავუაროთ წყალგაღმა ჭალებს. იქ ისევ არის ჩაგუბებული გაუთავებლად ფართქალა სინათლე, როგორც ჩვენი ჭაბუკობის უამს...

სხვა რა? ისევ ჩვენს თავსამტვრევ საგანს მივუბრუნდები. მოგეხსენება, რომ ლიტერატურას, განსაკუთრებით ქართულ ლიტერატურას, ისევ თავგადაკლული ვადევნებ თვალს, როგორც ყოველთვის. იცი, რა გითხრა? ბევრი რამ მახარებს, მაგრამ ბევრი რამ კიდევაც მაწუხებს, ძალიან მაწუხებს ჩვენს ლიტერატურულ ცხოვრებაში. მაწუხებს ის, რომ ზოგჯერ შეინიშნება რაღაცნაირი უდარდელობა:

ვიღაც-ვიღაცებისთვის თითქოს სულერთია გვექნება თუ არ გვექნება დიდი ქართული ლიტერატურა. იქნებ, მე ვცდები, იქნებ, ასე ეჩვენებოდათ ყოველთვის! ღმერთმა ქნას, რომ მე ვცდებოდე!.. მახარებს სულ მცირეოდენი გაელვებაც კი.

ღვთით, როგორც ძველად იტყოდნენ ხოლმე, ლიტერატურა ჩვენი წინ მიდის. ამ წინსვლაში ყველა თაობას შეაქვს თავისი წვლილი. ახალგაზრდობა კიდევაც ბობოქრობს და კიდევაც უხვობს. ძველებიც ფარ-ხმალს არ ყრიან. ვიმეორებ, მე, როგორც გარედან მაყურებელს, ბევრი რამ მახარებს და ბევრი რამ მაფიქრებს: თითქოს სადღაც ჩვენი ლიტერატურის ღრმა წიაღში მწიფდებოდეს რაღაც საგანგაშო და შესაშფოთებელიც... განა მარტო უდარდელობის ნიშანი?

ასე მწამს და პირდაპირ უნდა ვთქვა: ქართული ლიტერატურა რომ არ ყოფილიყო, საქართველო აქამდე ვერ მოაღწევდა (არავითარი იდეალიზმი ამაში არ არის და შენ ნუ დამიწყებ შენებურად ბაიათებს სოციალურ-ისტორიული ფაქტორების შესახებ). ამიტომ ასევე პირდაპირ მინდა ვეკითხო: როგორი პირი უჩანს ჩვენს ლიტერატურასა და ხელოვნებას დღეს ქვეყნის მომავალი ბედის გამოჭედვაში? მუხრან მაჭავარიანისა არ იყოს, ჩვენ კარგად ვიცით, საით მიდის ეს გზა (თუნდაც გზა პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიური და ტექნიკური განვითარებისა), თქვენ ის გვითხარით, საით მიდის თაობათა ცვლისა და ქვეყნის არსებობის დიდი გზა? სხვათა შორის, გალაკტიონმა შეუცნობი გზებით სიარულის გარდუვალობა ამოიმღერა:

ვთქვი: ჩიტსაც კი აქვს თავისი ზღუდე,
მე კი — მოსეტემ კიდითი კიდის —
არ ვიცი, ეს გზა საითკენ მიდის
და მაინც უნდა ამ გზებს გავუდგე.

ვიცი, ვიცი, რასაც ფიქრობ: შორიდან ვხედავ შენს იჭვნეულად შეჭმუხვნილ სახეს და დამცინავ გამომეტყველებას, აქაოდა რა უსუსურ საკითხებს აყენებსო. რაც გინდა ის იფიქრე და ის შემარქვი, მე მაინც ჯიუტად გავიძახი: ქართული მწერლობისა და ყოველი ქართველი მწერლის პასუხისმგებლობა სადღაც აქედან, ამ საკითხებიდან უნდა მოდიოდეს.

და როცა ამ თვალსაზრისით შეეყურებ დღევანდელ ქართულ სიტყვას, სადღაც გული მტკივა ამ სიტყვისადმი ზოგჯერ ერთობ გაიოლებული, შინაურულ-ძმაბიჭური დამოკიდებულების გამო. „მე, მე და მხოლოდ მე" ძალიან ხშირად, ზოგჯერ ძალიან გაზვიადებულად და მოსაბეზრებლად გაისმის. რასაკვირველია, სისულელე იქნებოდა იმის თქმა, რომ დღევანდელი ჩვენი ლიტერატურა თითქოს არ ეჭი-

დებოდეს დიდ საკითხებს, დღევანდელობის დიდ პრობლემებს. მაგრამ შეშფოთების გრძნობა, უწინარეს ყოველისა, მაინც დიდი და მწვავე საკითხების სიმცირეს უკავშირდება. თავგამეტებული გულწრფელობით თუ სჯვრეტ, ზოგჯერ ისიც გეჩვენება, თითქოს ჩვენი ქვეყნის წინაშე, ქართველი კაცის წინაშე დღეს ძალიან ცოტა იყოს დიდი და მწვალებელი საკითხები. სულო ცოდვილო, ზოგჯერ ისიც კი გეჩვენება, რომ ზოგიერთი მწერლისათვის თითქოს ყველაზე დიდი საკითხი იყოს პირადი განდიდების, უკეთეს შემთხვევაში, . ცალკეული რჩეულების ბედის საკითხი. ამაზე კი კვლავ ჩემი „უსუსური" მოსაზრება უნდა მოგახსენო: თუ ქვეყანა მსოლოდ რჩეულების საამებლად იქნება განწესებული, ასეთი ქვეყანა ეშმაკსაც წაუღია; ადამიანებიც ადვილად გაიმეტებენ მას ეშმაკისათვის. აქ რომ საქმე ცალკეული პიროვნებების სურვილებსა და ხასიათს ეხებოდეს, ეშმაკისთვის გასამეტებელიც არაფერი იქნება. მაგრამ უბედურება ისაა, რომ ამ სუბიექტური მიდრეკილებების უკან დგას რაღაც პირქუში მოვლენა. განა თვითონ შენ ვერ ამჩნევ, რომ კიდევაც გამომუშავდა ტიპი ისეთი „შემოქმედისა", რომლის შემოქმედებაში შემოქმედება სანთლით არის საძებარი, მაგრამ უკვე აღიარებულია, რადგან „რაღაც მანქანებით" მოხსენებულ იქნა რჩეულთა შორის. აქედან ზოგიერთი პირის მისწრაფებაც გასაგებია: რადაც უნდა დაუჯდეს მოიხვეჭოს რჩეულობა. საწინააღმდეგო არაფერი გვაქვს: იყოს, ბატონო, რჩეული, გაიხაროს კაცმა! კაცის გახარებას რა სჯობს! რჩეულობის მაძიებლობაში, რასაკვირველია, ცუდი არაფერი იქნებოდა, რომ იგი აზნაურობის მაძიებლობას არ ჰგავდეს, რომ ამ მისწრაფებაში სხვებზე გაბატონების ჟინი არ იმალებოდეს. იყავ, ჩემო კარგო, რჩეული, ოღონდ ნუ შეეცდები მე ფეხი დამადგა... ყოველივე ეს სიტყვას მოჰყვა, თორემ ასეთ წვრილმანებზე წერა სრულიადაც არ მსურდა. თუმცა, კაცმა რომ თქვას, ეს საკითხები არსებითად პრაქტიკული ესთეტიკის საკითხებია... საზოგადოებრივ აზრს დიდი გასაქანი ესაჭიროება.

...ამ დღეებში გალაკტიონს ვათვალიერებდი. მე მას ხშირად ვფურცლავ. გალაკტიონმა ქართული ლიტერატურის დიდი თავი დახურა, ისე როგორც თავის დროზე ბარათაშვილმა, ილიამ, აკაკიმ, ვაჟამ, მოგვიანებით კი გასაოცარმა დავით კლდიაშვილმა... ამასთან დაკავშირებით რაღაც ფიქრები აღმეძრა და მინდა გაგიზიარო. დეე, ეს ფიქრები გულუბრყვილო იყოს. გალაკტიონი საოცრებაა. სამწუხაროდ, იგი ჯერჯერობით ვერ გასცდა საქართველოს ფარგლებს. მასთან შედარებით ქონდრის პოეტებიც კი უფრო ცნობილები არიან. ამის მიზეზი, ჩემის აზრით, საოცრად პარადოქსალურია. ენობრივად გალაკტიონი ფრიად ეროვნული, ფრიად ქართულია და მისი გადატანა სხვა ენაზე უაღრესად ძნელია; მოტივებით კი იგი უაღრესად

საყოველთაო, უაღრესად უნივერსალურია. ამ უნივერსალური მოტივებით იგი ვერ ანცვიფრებს განათლებულ უცხოელებს, მისი ჭეშმარიტი პოეზია კი, ე. ი. მისი განუმეორებელი თქმა, ანუ მისი განუმეორებელი ენობრივი სტიქია არ ესმით. აქ იბადება გაუგებრობის ტრაგედია. ნამდვილად კი ბარათაშვილისა და ვაჟას შემდეგ გალაკტიონი ქართულ ლიტერატურაში უბადლოა, როგორც უხინჯო, სუფთა შემოქმედი, ხელოვნების (პოეზიის) აბსოლუტური გრძნობით დაჯილდოებული ადამიანი. ეს გრძნობა, ისე როგორც მუსიკის აბსოლუტური გრძნობა, ხელოვნების ერთ-ერთი მარადიული თვისებაა. მე მხედველობაში მაქვს შემოქმედების გვარეობითი სრულყოფა თუ გვარეობითი განუმეორებლობა. მაგალითად, არ შეიძლება წარმოიდგინოთ „მერანის“ ან, თუ გნებავთ, „ჰამლეტის“ ან „ანა კარენინას“ სხვა ფორმა. კარგი და სრულყოფილი მხატვრული ნაწარმოები ის არის, რომელზედაც ვერ იტყვით, ეს სხვა ფორმაშიც იქნებოდა შესაძლებელიო. გალაკტიონის შედევრები მხოლოდ იმ სისხლსა და სორცშია შესაძლებელი, რითაც ისინი არიან ხორცშესხმული, სხვა რამეს მათ ვერ მიუსადაგებთ. აბა, სცადეთ სხვა ფორმაში წარმოიდგინოთ ისეთი „პაწია რამეც“ კი, როგორიცაა „წყალტუბოდან ქუთაისში მიმავალო ქარო“, რომ ლექსი უმალვე საპნის ბუშტივით გაქრეს. ამ ცოტა ხნის წინათ მე წავიკითხე ერთი ფრიად ცნობილი ქართველი პოეტის რამდენიმე ლექსი. ამ ლექსებს, რასაკვირველია, შენც წაიკითხავდი, უეჭველად აზრიანი, ჭკვიანური ლექსებია. ლექსების გონივრული ენერგია კიდევაც გაღელვებს. მაგრამ, ერთი-ორი პატარა ლექსის გამოკლებით, ამ ლექსებში ნამდვილი პოეზია არ არის. კიდევაც გაიფიქრებთ, ზოგიერთი მათგანი რატომ დაწერა პოეტმა ლექსად,_როცა შეეძლო იმავე თემებზე გაცილებით უფრო შთამბეჭდავი მოგონების ფურცელი ან რაღაც ესეისტური ეპიზოდი დაეწერა. ერთი სიტყვით, ზოგჯერ ცნობილ პოეტსაც უჩლუნგდება ხოლმე პოეზიის გრძნობა.

ამას წინათ ერთ სახელოვან პოეტთან მომივიდა შეჯახება. მან გალაკტიონის ერთ მშვენიერ ლექსზე თქვა: „არა უშავს, წაიკითხავს კაცი, მაგრამ ახალი პოეტიკისა და ვერსიფიკაციის თვალსაზრისით ძალიან სუსტიაო“. ეს ლექსი შენ, ალბათ, კარგად იცი, მით უმეტეს ახლა, გულმა საქმის გაჭირვება რომ დაგიწყო. აი, ეს ცნობილი ლექსი — პირთამდე საცხე წარმავლობის განწყობილებით. ლექსი, მართლაც, გულგასახეთქია თავისი უსაშველო გრძნობით, მაგრამ უმშვენიერესია თავისი პოეტური სიხავსით.

„რისთვის მაგონებ, ვაზზე
მიმობნეულო ნამო,
ცრემლებს, დადენილს მძაფრი
ახალგაზრდობის გამო?“

აქ თითქოს ყველაფერი მარტივი და უბრალოა, სიტყვებიც, მათი წყობაც, რიტმიც, რითმაც. მაგრამ ეს უბრალო ლექსი სავსეა პოეზიის უჩვეულო ენერგიით, მოვლენებისა და საგნების რაღაც საოცარი კავშირით! განა არ გაგონებს ბევრ რამეს განელილი ცხოვრებიდან, განა არ გაღელვებს ვაზზე მიმობნეული ნამი და ისიც ამ უბრალო, მაგრამ უმძაფრეს მსგავსებაში? ნუთუ უთვალავი ცოცხალი ძაფით არ გაკავშირებს ქვეყნიერებასთან, წარსულთან, მომავალთან ეს ვაზი, ვაზზე მიმობნეული ნამი, ცრემლები, ცრემლები (ხომ ვიცი რომ შენ დაგდენია ასეთი ცრემლები), დადენილი მძაფრი ახალგაზრდობის გამო? „მძაფრი ახალგაზრდობაც“ რა ზუსტი თქმაა. ბარემ ბოლომდე გავიხსენოთ ლექსი:

„მზემ ამოაშრო ნამი
და შლის საღამო ამო
ცთომებს, ჩადენილთ როსმე,
ახალგაზრდობის გამო!
მეტყვით: ეს იყო სრული
და მშვენიერი რამო,
რაც თავს გადაგვსდა მხოლოდ
ახალგაზრდობის გამო.
ის გაზაფხული გაქრა,
შეგი, იარე, წამო!
აქ ხმაურობდა ტალღა
ახალგაზრდობის გამო...

აქ არ არის არავითარი დებულება, არავითარი ფორმულა, ყველაფერი ნექტარივით არის ამოწოვილი ცხოვრებისაგან. აქ ყოველი სიტყვა სავსეა განსაკუთრებული პოეტური აზრით, განსაკუთრებული ნერვული თრთოლვით. და სწორედ ამით არის დაძლეული სიტყვიერი მასალის წინააღმდეგობაც და სწორედ ამ წინააღმდეგობის დაძლევით არის გადაქცეული სიტყვა პოეზიად. პოეზიის არცთუ ისე მახვილი გრძნობაა საჭირო, რომ ჩაწვდე ამ მშვენიერ გოდებას დაკარგული, დაუბრუნებელი ახალგაზრდობის გამო. ვეღარასოდეს ვერ დაიბრუნებ გარბენილ ნეტარ წუთებს, „ის გაზაფხული გაქრა“... მე არ ვკისრულობ შევიდე იმის გარჩევაში, როგორია ეს ლექსი ზემოთ ნახსენები „სახელოვანი“ პოეტის მიერ წამოყენებული ნიშნებით, ისე როგორც არ ვაპირებ შევიდე იმის გარჩევაში, თუ როგორია იაპონური ლექსის ფორმალური ნიშნებით მე-18 საუკუნის იაპონელი პოეტი ქალის გასაოცარი პოეზიით აღსავსე სამსტრიქონიანი ლექსი.

НА СМЕРТЬ МАЛЕНЬКОГО СЫНА

О мой ловец стрекоз!
Куда в неведомой стране
Ты нынче забежал!

ვიცი მსოლოდ, რომ როგორც გალაკტიონის, ისე ტიიო-ნის ლექსი უმაღლესი ხარისხის ლექსებია, ორთავე გულგასახეთქი და, მშვენიერი საკითხავია: რა რას გადასძალავს ჩვენს სულში: უსაშველო ნაღველი თუ სიმშვენიერე? ფიქრობენ, რომ ხელოვნების მშვენიერება ყოველთვის სძლევს საშინელ ნაღველსაც კი! თუ ასეა, — ეს ბედნიერებაა. მაშინ ყველაზე სევდიანი ნაწარმოებიც კი, თუ იგი მშვენივრად არის შესრულებული, სიხარულს მოგვგვრის! ტენდენციური სიხარულითა და აღტაცებით სავსე ნაწარმოები თითქმის ყოველთვის მოსაწყენია. ყოველ შემთხვევაში, ბევრი მათგანი გულს არ ეკარება. რატომღაც გულს უფრო ტრაგიკული და დრამატული ესალბუნება. მაგრამ ადამიანის ბედის ტრაგიკულობის უთვალავმა სლართებმაც გული გადაგვილიეს. ყელთამდე ამოვიდა იმის მხატვრული თუ კიდევ სხვა რამენაირი მტკიცებაც, რომ ადამიანი ტრაგიკული არსებაა. ამ მხრივ შემაზრზენად კაცობრიობას დოსტოევსკიც კი ეყოფოდა. მაგრამ ახლა, რაკი შორეულით და უცხოურით კოპწიაობაა მიღებული, მეც წავიკოპწიავებ: კაფკასაც შეუძლია ჩვენი სულის საოცარი ატკივება; ფრანგი კამიუც, იაპონელი კობო აბეც და ბევრი მისთანანიც შესძლებენ ჩვენს შეშფოთებას. ერთი სიტყვით, ძალიან დიდი ვინმე უნდა იყოს ნიჭითაც და ცოდნითაც, რომ ჩვენს სულიერ ტრაგიზმს რაღაც ისეთი ახალი რამ მიუმატოს, რომ ახალ მხატვრულ აღმოჩენად ჩაითვალოს. ან კი საჭიროა ტრაგიკულის გაძლიერება? რასაკვირველია, ცხოვრება ტრაგიკულსაც და დრამატულსაც აძლიერებს. იბადება ახალი პრობლემები, იხლართება ასალი კვანძები ტკივილიანი საკითხებისა... მე იგიც მინდა გკითხო: როგორ ფიქრობ, ტექნიკური პროგრესი დიდ სიკეთეს აყრის კაცობრიობას? ყოველ შემთხვევაში, ადამიანისა და ადამიანურობის დიდი გამაწესრიგებელი სიყვარულის ჩარევაა საჭირო, რომ ორთქლით, ელექტრონით ან ატომის ენერგიით ამოძრავებულმა რკინამ ადამიანის კეთილდღეობაში რაიმე, თუნდაც ერთი ციცქნა, წილი მაინც დაიდოს. სხვაფრივ, იქნებ, ტექნიკურ პროგრესს ადამიანის გამარტოების მეტი არაფერი მოაქვს. ერთი სიტყვით, ყველა გზა რომში კი არა, აი... იქ მიდის... ვიცით, ვიცით, ბატონო, რომ ადამიანი ტრაგიკული, წამებული არსებაა... მერე რა? რატომ მიაჩვია აქამომდელმა ხელოვნებამ (თუ ცხოვრებამ) ადამიანი ტკბობას ტრაგიზმით, ტკბობას ტკივილებით? ჩვენ გატაცებით ვკითხულობთ ისეთ ნაწარმოებებს, რომლებშიაც ადამიანების ტანჯვა და წამებაა ასახუ-

ლი. ამის სათავე თითქოს ადამიანის სულშია თავიდანვე დადებული. რომში დიდი სიამოვნებით უყურებდნენ, თუ როგორ კლავდნენ გლადიატორები ერთმანეთს. დღესაც ესპანეთში (ამბობენ, მექსიკაშიც) ხალხი აღტაცებით შეჰყურებს გავეშებული ხარის რქაზე წამოგებულ ტორეადორს. ჩვენც ხომ აღტაცებაში მოვდივართ, როცა ერთი კუნთმაგარი ბოქსიორი ისე მიალასლასებს მეორეს, რომ იგი გონებამისდილი ეცემა ძირს? რა ბადებს ჩვენში ამ ველურ გრძნობას? უბედურება იმაშია, რომ, ჩვენდა შეუმჩნეველად, ეს ველური გრძნობა თუ ერთადერთი არაა, ყოველ შემთხვევაში, ერთ-ერთი მასაზრდოებელია ჩვენი აქამომდელი ესთეტიკური განცდისა. ამ მხრივ ფრიად სიმპტომატურია დოსტოევსკის ერთი გმირის განცხადება, ყველაზე დიდი სიამოვნება სხვისი უბედურების შეტყობა�ა. მაგრამ ტკბობაა კი ეს? ამბობენ, გოეთეს ვერტერმა თავის დროზე ბევრ ახალგაზრდას გაახვრეტინა ტყვიით შუბლი თუ მკერდი. მე ხელ" არა მაქვს ინფორმაცია, თუ რა წაჰკიდა ადამიანებს ბევრმა კარგად დაწერილმა, მაგრამ წამების სულისკვეთებით გამსჭვალულმა წიგნმა. ვფიქრობ (და ამ ფიქრში შესაძლოა მარტო არ ვიყო): მომავალმა ხელოვნებამ, ახალ სოციალურ ბაზაზე აგებული ქვეყნის წარმოშობილმა, ადამიანები უნდა გადააჩვიოს წამებითა და ტკივილებით ტკბობას.

თუ ხელოვნება (პროზა, პოეზია, მხატვრობა, ქანდაკება, მუსიკა) შემეცნებასთან დაკავშირებული ესთეტიკური ტკბობაა, მაშინ იგი მართლაც ცხოვრების სისავსით, ე. ი. მშვენიერებით ტკბობა უნდა იყოს და არა ტკბობა ტკივილებით, ტკბობა სიკვდილით. ყოველ შემთხვევაში, ხელოვნება (პროზა, პოეზია, მხატვრობა, მუსიკა) ადამიანის სულიერ თუ ხორციელ ჭრილობებში ხელის რევა არ უნდა იყოს, ხელის რევა იმისათვის, რათა ეს ჭრილობები კიდევ უფრო გაამტკივნოს.

მითხარი, პირდაპირ მითხარი, დიდ უცნაურობას ვიტყვი, თუ ვიტყვი, რომ ხელოვნება — პოეზია, უწინარეს ყოვლისა, ადამიანური ტკივილების დაამებას უნდა ისახავდეს მიზნად? ადამიანიც, როგორც ტრაგიკული არსება, შეცნობილად თუ შეუცნობლად სწორედ სიხარულს, სწორედ ტკივილების დაყუჩებას მოელის ხელოვნებისაგან.

ამიტომ, ჩემი აზრით, ბევრ წვრილმანშიაც რომ ცდებოდეს, საბოლოოდ დიდ სიღრმეში მაინც დიდად მართალი იყო და არის ლიფშიცი თავის გალაშქრებაში მოდერნიზმის (არსებითად დეკადანსის) წინააღმდეგ.

თანამედროვე ადამიანის სულიერი არსება უკვე მომწიფებულია იმისათვის, რომ ყველაზე მეტად ინატროს ხელოვნება, როგორც სულიერი ტკივილების დაამების საშუალება. ადამიანი, არსებითად,

ელოდება ისეთ გენიოსებს, რომლებიც სულიერი სიამის მიმართულებით წარმართავენ ლიტერატურისა და ხელოვნების მომავალ განვითარებას. ამისათვის სწორედ სრულიად ახალი თვისებებით დაჯილდოებული გენიოსებია საჭირო. ო, რაოდენი ძალაა საჭირო იმისათვის, რომ ადამიანები გადააჩვიოთ წამებით ტკბობას, სიკვდილით ტკბობას. არა, არა, არ იფიქრო, რომ გორკის ლუკას მანუგეშებელი სიცრუის პოზიციაზე ვდგებოდე ან ბერანჟეს „გიჟების", იდეას ვიზიარებდე:

Господа! Если к правде святой
Мир дорогу найти не умеет,
Честь безумцу, который навеет
Человечеству сон золотой.

(გორკის არტისტი ფიქრობს, რომ ლუკა და ბერანჟე ერთ პოზიციაზე დგანან).

მე კი არსებითად ხელოვნებისა და ლიტერატურის ახალი, მაღალი დანიშნულების საკითხს მივადექი, მათი დიდი მანუგეშებელი სიმართლის საკითხს შევეხე.

მგონია, რომ ეს გაცილებით უფრო აქტიური ესთეტიკური დანიშნულებაა, ვიდრე აქამდე ჰქონდა ლიტერატურასა და ხელოვნებას. კერძოდ, ამსახველობა გაცილებით უფრო დუნე და პასიური აქტია, ვიდრე მანუგეშებელი სიმართლის გამომგონებლობა, გამოკვლევა და შექმნა. იმისათვის, რომ ძლიერი ტრაგიკული სურათი დახატოთ, ალბათ, საკმაოა ნიჭიერად და დაკვირვებული თვალით ასახოთ (გადმოწეროთ) სინამდვილის რომელიმე შესატყვისი მოვლენა, მაგრამ იმისათვის, რომ რაიმე საზოგადოებრივი ან პიროვნული სულიერი ტკივილის დაამების საშუალება შექმნათ, მარტო ამსახველობა არ კმარა. ჩვენს დროში ამსახველობის როლის შესუსტების სხვა მხარეც არსებობს. წინათ, როცა ცოდნის სხვადასხვა დარგი ქვეყნისა და დროის შესახებ შედარებით ნაკლებ ინფორმაციას იძლეოდა, ლიტერატურასა და ხელოვნებას ბევრი რამ ჰქონდა ასასახავი და გამოსახატავი (რასაკვირველია, იმის თქმა არ მინდა, რომ თითქოს ახლა ლიტერატურასა და ხელოვნებას ასასახავი და გამოსახატავი არაფერი ჰქონდეს). მაგრამ დღეს ყოველმხრივი ინფორმაციის სიუხვის პირობებში განუზომლად იზრდება ლიტერატურასა და ხელოვნებაში გამომგონებლობისა და მხატვრული გამოკვლევის როლი. თანამედროვემკით ხველთა გათვითცნობიერებულ წრეებსაც დღეს მოვლენათა აზრისა და არსის გახსნა უფრო იტაცებთ, ვიდრე მათი აღწერა. პირადად მეც, როგორც თანამედროვე მკითხველს, მაგალითად, თანამედროვე თბილისის ან თბილისელი კაცის სულის სიღრმისეული მსატვრული გამოკვლევა უფრო მაღელვებს და მაფიქრებს, ვიდრე მათი გამოხატვა და აღწერა (თუმცა, ვითომდა რა ახალ ამბავს ვამ-

ბობ; როდის არ ყოფილა დიდი ლიტერატურის დამასასიათებელი დიდი საარსებო საკითხების წამოჭრა და გამოკვლევა?). ერთი სიტყვით, მე ის მინდა მოგახსენო, რომ დღეს ტიპის (გინდა კაცის, გინდა მოვლენის) დასატვა თუ ასახვა დიდ მსატვრულ მიღწევად ვერ ჩაითვლება, თუ იგი ცსოვრების აზრის დიდ ძიებაში არ არის ჩართული, თუ მას ცოტაოდენად მაინც ადამიანის სულიერი ჭრილობების მოშუშება არ ძალუძს. სადღაც ამოვიკითხე: ხელოვნების უპირველესი დანიშნულებაა ადამიანში ადამიანურის დაგროვება და განმტკიცებაო. დიდებული ფორმულაა, მშვენიერი დებულებაა.

ვგრძნობ, დებულებისა და ფორმულის ხსენებაზე შენ როგორ უსიამოდ გედმიჭება სახე. მეც მგონია, რომ ფორმულებმა სული ამოიღეს. განსაკუთრებით აუტანელია იმ ლიტერატორთა ეგრეთ წოდებული კრიტიკული ფორმულები, რომლებიც ჭკუის მასწავლებლობას ჩემულობენ. მაგრამ რა გაეწყობა, უდებულებოდ, უფორმულოდ ბიჯსაც ვერ გადადგამ არამცთუ მეცნიერებაში, არამედ ლიტერატურაშიც, ხელოვნებაშიც... უფორმულოდ, რასაკვირველია, კოსმოსური ხომალდი ასე ზუსტად ვერ შემოუვლიდა ირგვლივ მთვარეს და ასე ზუსტად ვერ დაეშვებოდა დედამიწაზე...

მსატვრულ სიტყვაში, ჩემი აზრით, დასაბამიდან ეჯიბრება და ხშირად კიდევაც ერწყმის ერთმანეთს ფორმულა და ნექტარი. მაგალითად, მე ვფიქრობ, ნიკოლოზ ბარათაშვილი უმშვენიერესი შერწყმაა ნექტარისა და ფორმულის. ილია და აკაკი ამ ორი საწყისის მძაფრი შეჯიბრების მაგალითს წარმოადგენენ. ვაუაც მათი დიდებული შერწყმის ნიმუშია, თუმცა ნექტარის უპირატესობით. გალაკტიონი წმინდა ნექტარისანია. პროზაშიც, რასაკვირველია, ამ ორი საწყისის რთულ დიალექტიკასთან გვაქვს საქმე (წარმოდგენილი მაქვს, როგორ გელიმება ამ ჩემი „თეორიის" გამო; ისე კი სჯობს კოზმა პრუტკოვს დაუჯერო და ფესვებში ღრმად ჩაიხედო). ამ შემთხვევაში, როცა ფორმულაზე ან ნექტარზეა ლაპარაკი, სრულიადაც არ იგულისხმება ციცი, მშრალი ან ჩატკბილულ-ჩაშაქრული სტილი. საქმე ეხება შენების, კეთების, შექმნისა და ფიქრის ორ სხვადასხვა ხასიათს. ზოგი წინასწარ დამზადებული ჩონჩხის გარეშე ვერაფერს ააგებს. ფიქრს ვერ გაბამს, ზოგი კი ფუტკარივითაა...

დაფრინავს ფუტკარი, ყვავილიდან ყვავილზე გადადის, ნექტარით თუ ხორთუმით წუწნის ყვავილების გულში მიცვარულ ნექტარს და პირში იგუბებს, ფეხებზე კი ყვავილების წებოვან ფიფქს იკრავს, რომ თავისი მშვენიერი ნაგებობის მასალა დააგროვოს. დაახლოებით ეს არის ფუტკრის საქმიანობის ფორმულა. მაგრამ იგი ფორმულით არ მოქმედებს. ფორმულით რომ იმოქმედოს, იქნებ, სულ სხვა მსარეს გაფრინდეს, ღალა სულაც ვერ იშოვოს, ან იმდენი იშოვოს, რომ სკაშიც ეელარ დაბრუნდეს...

კარგად დამიგდე ყური! თუ საკითხი დაისმება: ფორმულა თუ ნექტარი, პირადად მე, რასაკვირველია, მუდამ ნექტარის მხარეზე ვიქნები. ფორმულამ, დებულებამ, შესაძლოა, ყველაზე საუსედ და ყველაზე ზუსტად გამოსახოს აზრი და გრძნობა („ღმერთი", სუბსტანცია), სსვანაირად რომ ვთქვათ, ჭეშმარიტება და მშვენიერება, მაგრამ დებულება (ფორმულა) ვერასდროს ვერ იქნება თვით ცოცხალი, ხორცშესხმული აზრი და გრძნობა. ნექტარი კი შეიძლება იყოს მხოლოდ თვით სუბსტანცია, თვით ცოცხალი აზრი და გრძნობა...

რა გასაკვირია, რომ შენ იცინი, ერთობ გაფილოსოფოსებული გგონივარ. რით გადაგარწმუნო? შენ კი არა, თვითონ მე არ მესმის ზოგჯერ ჩემი ნაფიქრალის ასავალ-დასავალი. მაგრამ იმას მაინც უნდა მიხვდე, რომ რაღაც დიდი ფიქრი მაწვევს გულზე. მოდი და ნუ იფიქრებ რაღაცნაირი დაკნინებისა და დაჩიაკების საშიშროებაზე, რაღაცნაირი გადაგვარების საშიშროებაზე, როცა... მაგრამ წერილმანებზე ლაპარაკი არ ღირს. მე მინდა ისევ დაბეჯითებით გავიმეორო, რომ საქართველოს აქამდე, ქართულმა ხელოვნებამ, უწინარეს ყოვლისა, ქართულმა ლიტერატურამ მოაღწევინა, მისი მომავალიც ქართული სიტყვის მომავალ ბედზეა დამოკიდებული.

მე ვიცი, შენ მზადა ხარ დამარქვა ცენტერაძის მონაზონი, ქვეყნის სატირალს რომ ტიროდა. არა, ძმაო, მართალია, მე პატარა კაცი ვარ, მაგრამ ქვეყნის ბედისათვის პასუხისმგებლობა მეც მაკისრია. ყოველ შემთხვევაში, იდუმალი გულისწყრომის გამოთქმის უფლება მაინც მაქვს, როცა, ვთქვათ, შემოქმედებითი უანგარობის შებღალვას ვამჩნევ. შემთხვევით არ წამომცდენია შემოქმედებითი უანგარობა. მე იგი სელოვნებისა და ლიტერატურის დიდი ნაწარმოების შექმნის ერთ-ერთ არსებით ობიექტურ პირობად მიმაჩნია. ბარათაშვილს „მერანი" ან „ჩემი ლოცვა", ან „სულო ბოროტო" ან „შემოღამება მთაწმინდაზე" იმისთვის არ დაუწერია, ქება-დიდებას შემასსამენო, არც აკაკის დაუწერია ამისათვის თავისი „განთიადი" ან „თორნიკე ერისთავი", არც ილიას — თავისი „განდეგილი", „აჩრდილი" ან „მგზავრის წერილები", არც ვაჟას — თავისი „გველის მჭამელი", „სტუმარ-მასპინძელი" ან „კაი ყმა"... შემოქმედებითი დაკნინების პირველი ნიშანი, ჩემი აზრით, სწორედ შემოქმედებითი უანგარობის მოშლაა...

ღმერთო ჩემო! ნუთუ შენ ფიქრობ, რომ ჩემი ქადაგებით შენს არ ვინმეს მოთვინიერებას ვლამობ; არა, მინდა, ძალიან მინდა, რომ ამ წერილში აღძრულ საკითხებზე შენ აზრი გამოთქვა, წერილი მომწერო. თუ შენ არ შეგიძლია, ვინმეს უკარნახე, ვინმეს დაავალე, რომ მომწეროს შენი შეხედულებანი.

ალბათ, მიხვდი და სამალავიც არაფერი მაქვს: ყველაფერი შენს თავშესაქცევად მოვიგონე. მაგრამ პასუხი აუცილებლად უნდა მომწერო. მართალია, ეს საკითხები შენს გასართობად არის წამოჭრილი, მაგრამ მაინც საკითხებია. ახლა მე რამდენადმე იმ მოლას ვგავარ, სმა რომ გააგდო, ფლავს არიგებენო და მერე თვითონაც რომ გაიქცა ფლავის მისაღებად.

თუ ერთხელ მაინც კარგად ჩაგაფიქრე, მე უკვე გამარჯვებული ვარ. შენი ეგრეთ წოდებული შავნაღვლიანობა მე ძალიან არ მომწონს. თუ ძმა ხარ, გამხიარულდი, რანაირი ტკივილებიც არ უნდა გქონდეს. სიცოცხლე რაღაც მეტია და მას რაღაც მეტი აზრი აქვს, ვიდრე სათითაოდ თვითეულ ჩვენგანს შეიძლება მოეჩვენოს. შენ უკეთ იცი, თუ ღმერთი არ არსებობს, ყველაფერი დასაშვებიაო, — ფიქრობდა ერთი წამებული გენიოსი. კიდევ მეტი: თუ სიცოცხლის მთელი შინაარსი ის არის, რაც დაბადებასა და სიკვდილს შუა მდებარეობს, მაშინ... „ჩიტი ბღდვნად არ ღირს". მაგრამ სიცოცხლის უმაღლესი აზრი, ჩემი ფიქრით, სწორედ ამ უსაშველო, შეუვალი და გადაულახავი „ჭეშმარიტების" გადალახვის ცდაშია — გადალახვისა სინდისით, სხვათათვის თავდადებით, დაუოკებელი სწრაფვით. „ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირული სულისკვეთება". აი, გასაღები უსაშველობის საშველისა. ერთი სიტყვით, უნდა აჯობო, უნდა მოერიო ავადმყოფობასაც და, თუ საჭირო გახდა, უფრო მეტრამესაც.

ველი პასუხს და გელოდები გამოჯანმრთელებულს, გულგამაგრებულს".

•

პასუხისათვის ვემზადებოდი ჩვეულებრივი ზოზინით. მაგრამ ამასობაში თავზარდამცემი ამბავი შემატყობინა ჩემი მეგობრის დამ: „იმ დღეს, თქვენ რომ წერილი გამოგიგზავნათ, ცოტა ხანს კიდევ უჯდა თავის საწერ მაგიდას და რაღაცას წერდა. მერე ადგა და შეღამების ხანს სახლიდან გავიდა, თითქოს საკმაოდ მხიარულ გუნებაზე იყო და არც კი მიკითხავს, სად მიდიხარ-მეთქი. იმ ღამიდან აღარ დაბრუნებულა. ცა და მიწა შევაჯერეთ და მისი ასავალ-დასავალი ვერაფრით ვერ გავიგეთ. მის მაგიდაზე დატოვებულ ქაღალდებზე ხშირად არის დაწერილი მისი ხელით თქვენი სახელი. ერთგან თქვენს სახელს მიწერილი აქვს: „გამაგრდი, ბიჭო!" მერე ცოტაოდენი ინტერვალის შემდეგ წერია: „ვერა, ვერ ამოესსენი, რით უნდა ანუგეშოს ხელოვნებამ, ლიტერატურამ ადამიანი. თავი უნდა

ვიმტერიო და ამოვხსნა, უეჭველად უნდა ამოვხსნა! ცხოვრება მაინც არის მშვენიერი თამაში მარადისობასთან, უკვდავებასთან:

«На песчаном белом берегу
Островка
В Восточном океане
Я, не отирая влажных глаз,
С маленьким играю крабом».

მაგრამ ეს მაინც ლირიკაა და არა ამოხსნა, არა ფორმულა. მე კი ამჟამად სწორედ ფორმულა მესაჭიროება. რაიმეს მიშველის გალაკტიონის ლექსი, შუშხუნა; როგორც ჩხაველი?

„რამდენიმე დღე მივდიეარ,
ქეეშ ბალახი მეგება,
ჩემს ძახილზე: „მასპინძელო!"
ქალი გამომეგება.
თაესაფარი გაისწორა,
სახლში შემიპატიჟა,
ჩანს, რომ ძველი მეგობრობა
სიშორემ ვერ გათიშა.
—ჩემი ქმარი შინ არ არის.
შემობრძანდიდ ოჯახად.
სადაც არის გვახლებათ,
მოითმინეთ ცოტა ხანს.
იღგნენ ცაცხვი და მუხები
უმაღლესი წვეროთი,
მე მაღალი აივნიდან
შავ ზღვას გადავეცქეროდი.
აგერ, მოდის მეგობარიც!
შედგა, სადაც ვერხვია,
მერე მოსწყდა, სიხარულით
შემხვდა, გადამეხვია.
აკაშკაშდა ცაზე მთვარე.
სუფრაა. რა დარებია...
ბევრი, ბევრი, ძმაე, კარგი დრო
ერთად გეიტარებია!
მოგონებათ ნაკადები
სიხარულის მფენია:
სიყმაწვილე, მეგობრები,
ლექსი, შოთას გენია!"

ამის შემდეგ მსსვილი ასოებით წერია: „სად ხართ ახლა ტოლებო — გოგოებო, ბიჭებო? სად ხართ დღეებო, მზისა და თაფლის დღეებო?.. შენ ერთი შემრჩი, ვისთანაც სულს მოვიოხებ და შენც გული გღალატობს... რა ექნა, ჩემი ქვეყნის დაუსრულებელო სიტურფევ!"

„რა მოხდა, არ ვიცი, — განაგრძობს წერილში ჩემი მეგობრის და, — ამ დროულ კაცს განა შეეძლო თავისთავისთვის რამე აეტეხა? არაფერი არ აკლდა: არც დაფასება, არც პატივისცემა; თვითონაც ყოველთვის მხნედ და იმედიანად გამოიყურებოდა, ყოველთვის მხიარულ გუნებაზე იყო. მხოლოდ თქვენი ავადმყოფობა აწუხებდა. სამტროც მასთან არავის არაფერი ჰქონდა. ყველაფერი აუხსნელი და გაუგებარია...“

ოღონდაც, ოღონდაც!

მაგრამ იქნებ, საიდანმე დაბრუნდეს ჩემი საყვარელი მეგობარი? ხომ ბრუნდებიან დაკარგულები? მაშინ ვეტყვი მისივე სიტყვებს: „...სიცოცხლე, რანაირიც უნდა იყოს, მაინც ღირს იმად, ბეწვისოდენაც რომ გქონდეს შერჩენილი, კბილით და ფრჩხილით ჩაებღაუჭო“.

1969

რუსი მუმტერაზები

გასედვა მწვერვალისაკენ

(ლევ ტოლსტოის დაბადების 150 წლისთავის გამო)

„ასეთი ადამიანების დგომა ეროვნული აზრის კაპიტნის ბოგირზე თანამედროვეებს უნერგავს ნდობას აწმყოსადმი და უშიშროებას მომავლისადმი“, — ასე ამბობს ცნობილი რუსი საბჭოთა მწერალი ლეონიდ ლეონოვი თავის ვრცელ მოხსენებაში ლევ ნიკოლოზის ძე ტოლსტოის გამო.

დიდი რწმენა და დიდი ენერგიაა ამ სიტყვებში!

ტოლსტოის უზარმაზარი შემოქმედება დიახაც რომ დიდი ეროვნული და, მაშასადამე, ასევე დიდი საკაცობრიო მხატვრული აზრის უშრეტი შადრევანი თუ უკამკამესი წყაროსთვალია. არ შეიძლება ჩვენი სულიერი ძალების უღრმეს რწმენას არ გვინერგავდეს ტოლსტოი მით, რომ გვიჩვენებს, თუ რა თვალუწვდენ სიმაღლეზე ძალუძს ავიდეს ადამიანის მხატვრული აზრი, ადამიანის სულის რა უღრმეს ნაკეცებსა და ნაპრალებში შეუძლია ჩაგვახედოს კაცის გენიამ.

ტოლსტოი გვაჯერებს ადამიანის უცხოველეს სასიცოცხლო ძალებში, გვარწმუნებს მის გარდუვალ ადამიანურ ღირებულებაში, გვაჯერებს, რომ ჩვენ ვეკუთვნით იმ უმაღლეს არსებათა მოდგმას, რომელთაც ძალუძთ უმძაფრესი ტანჯვაც, უმძაფრესი ნეტარებაც, ყოვლისმომცველი სიყვარულიც და უანგარო თავგამეტებაც. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ტოლსტოიმ სამყარო გაამდიდრა ახალი ფერადებით, ქვეყნიერებას შემატა და დაუტოვა საოცრად მართალი, მარად წარუხოცელი და ამაღელვებელი სურათები, სახეები.

ტოლსტოი არა მარტო რუსეთის, არამედ მთელი განათლებული ქვეყნიერების მუდმივი თანამგზავრია, ისევე, როგორც ჰომეროსი

და შექსპირი, დანტე და სერვანტესი, რუსთაველი და ფირდოუსი, გოეთე და პუშკინი.

ლექსში „ლევ ტოლსტოის გარდაცვალებაზე“ ვაჟამ შთაგონებულად გამოსატა ტოლსტოის უდიდესი საკაცობრიო მნიშვნელობა-სიდიადე:

„მარტო რუსეთმა? მთელმა ქვეყანამ
დაპკარგა მამა, თვისი აღმზრდელი,
ვინაც მოპფინა ჩვენს გულ-გონებას
და ჩვენს ენებათა უსვად ნათელი“.

ვაჟამ ღრმა განჭვრეტით აღნიშნა ტოლსტოის მსოფლშეგრძნების ის უღრმესი შრე, რაშიაც, როგორც ვიცით, თავს იჩენს გენიოსი შემოქმედის უდიდესი ძალაც და ერთგვარი ჩრდილოვანი მხარეც. ეს არის ყოვლისმომცველი (და ყოვლისმიმტევებელი) სიყვარული.

„მან სიყვარული პაერად შექმნა,
რომ მას სუნთქაედეს სულდგმული ყველა;
ამაში არი ჯოჯოხეთისა
სამოთხედ შექმნის საღსარი, შველა“.

გასაგებია, რომ ვაჟამ, როგორც პოეზიით აღგზნებულმა სულმა, მსოლოდ მხატვრული წვდომის უდიადეს მწვერვალს მიაპყრო თვალი.. ხოლო უძლიერესმა ანალიტიკურმა გონებამ — ლენინმა, გამოამზეურა წინააღმდეგობაც გენიოსი მწერლის მსოფლშეგრძნებაში: „ერთი მხრივ, გენიალური მხატვარი, რომელმაც მოგვცა არა მარტო რუსეთის ცხოვრების უბადლო სურათები, არამედ მსოფლიო ლიტერატურის პირველხარისხოვანი ნაწარმოებნიც. მეორე მხრივ, — მემამულე, რომელიც თავს იგლახავებს ქრისტეს გულისთვის... ერთი მხრივ, უაღრესად ფხიზელი რეალიზმი, ყველა და ყოველგვარი ნიღაბის ჩამოგლეჯა; — მეორე მხრივ, — ერთ-ერთი ყველაზე საზიზღარი რამის ქადაგება... სახელდობრ, რელიგიისა; მისწრაფება, რომ სასაზინო სამსახურის ხუცების ადგილას ზნეობრივი რწმენის ხუცები დადგნენ...“[1].

მაგრამ ამ წინააღმდეგობათა წარმომშობი საზოგადოებრივი საფუძვლების მოხსნისა და გაქრობის კვალობაზე შესუსტდება მათი აზრობრივ-ემოციური უკუფენის ძალაც და გაძლიერდება ტოლსტოის უკვდავ ქმნილებათა წმინდა მხატვრული ზემოქმედება.

მკითხველთა ახალი თაობები უფრო მეტი და მეტი გულისძგე-

---

[1] ვ. ი. ლ ე ნ ი ნ ი, თხზულებანი, ტ. 15, გვ. 237—238.

რით გაადევნებენ თვალს და მიუგდებენ ყურს საოცრად რომანტიკული, საოცრად ხორციელი და საოცრად მიწიერი ნატაშა როსტოვას მთელ თავგადასავალს, უღრმესი გულმხურვალებით შეუზიარდებიან ვარსკვლავებით მოჭედილი ცის შემყურე, სასიკვდილოდ დაჭრილ ანდრეი ბოლკონსკის ღრმა განცდებსა და ფიქრებს, მეხსიერებაში წარუშლელად ჩაეხატებათ პიერ ბეზუხოვის გაოგნებული ბორიალი ბოროდინოს ბრძოლაში, მთელემარე კუტუზოვი თათბირზე ფილიაში — ისტორიული მოძრაობის ამ დიდ გადასავალზე და სხვა მრავალთა-მრავალი სურათი.

მართალია ანდრე მორუა, როდესაც წერს: „ომი და მშვიდობა" მე მიმაჩნია უმშვენიერეს რომანად, რომელიც კი ოდესმე ან სადმე დაწერილა... ტოლსტოის ეს დიადი რომანი — ყველაზე ახლოა ცხოვრების სიმართლესთან, ყველაზე რომანტიკულია, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, ყველაზე ჰუმანური, როგორიც კი ოდესმე ჩაუფიქრიათ და დაუწერიათ.

აქ, ათას ხუთას ნაბეჭდ გვერდზე, შექმნილია მთელი სამყარო... ჩვენ უკეთ ვიცნობთ როსტოვების ოჯახს, ბოლკონსკების ოჯახს, ვიდრე ჩვენს მეგობრებს და ჩვენი ოჯახის წევრებს. ნატაშა როსტოვა ჩვენში აღძრავს მეტ ინტერესს, იზიდავს ჩვენს სიყვარულს უფრო მეტად, ვიდრე რომელიმე ცოცხალი ქალი. თავად ანდრეიში მე შევიცნობ ჩემი სულის ნათესავ სულს... წინააღმდეგ ბალზაკის „ადამიანური კომედიისა", მოზაიკას რომ ჰგავს", „ომი და მშვიდობა" გიგანტური ფრესკაა... ეს არა მსოლოდ დიდი რომანია, არამედ მთელი ეპოპეაცაა. მას რომ კითხულობთ, იგონებთ არა მარტო ბალზაკს ან სტენდალს, არამედ პომეროსსაც. „ომი და მშვიდობა" ყველაზე შესანიშნავი ეპიკური რომანია ყველა ლიტერატურათა ისტორიაში".

ამ რომანის მრავალ დიდებულ პერსონაჟთა შორის ფრიად საგულისხმოა უბირი რუსი გლეხი — პლატონ კარატაევი, ვინც რომანის ერთ-ერთი მთავარი გმირის — პიერ ბეზუხოვის წარმოდგენით იყო „მარადიული განსახიერება უბრალოებისა და სიმართლის სულისკვეთებისა", „განსახიერება ყოველივე რუსულისა, კეთილისა და დამრგვალებულისა". კარატაევი ყველაფერს განგების ძალას აწერს. „არა ჩვენი ჭკუით, არამედ ღვთის განგებითო" — ამბობს იგი და შეგუებულად ეკიდება სიკეთესაც და ბოროტებასაც, სიცოცხლესაც და სიკვდილსაც. მისთვის მთელი ცხოვრება, მთელი სამყარო გინუყოფელია თავის აგსა და კარგში; იგი ყოველ საგანსა თუ მოვლენას თავის აუცილებლობაში ხედავს... და შეიძლება ითქვას, რომ ტოლსტოიმ თავისი ბრძნული და ყოვლისმომცველი შემოქმედების დიდებულ შენობას ერთ-ერთ ბურჯად, ვითარცა მითოლოგიური ატ-

ლანტი, შეუყენა შუმი ხალსური ხასიათი ყველა თავისი ძლიერი, ბრძნული და თანაც საოცრად მიამიტური, ბნელი მხარეებით. და მართლაც, კარატაევის ზოგიერთი ნიშან-თვისება მეტ-ნაკლებად შეიძლება შევამჩნიოთ პიერ ბეზუხოვსაც, ანდრეი ბოლკონსკისაც, ნატაშა როსტოვასაც და თვით კუტუზოვსაც კი. ბრძნულად არის ნათქვამი ტოლსტოიზე: ამ გრაფამდე გლესთა ასეთი მწერალი რუსულ ლიტერატურაში არ ყოფილაო. (თავისი შუმი ბუნებით კარატაევს ერთგვარად ენათესავება ილიას პეტრე „სარჩობელადან").

საღებაევების საოცარ სიუსეესა, ნამდვილობასა, ძალდაუტანელ ბუნებრივობასა და შეუნელებელ სიკაშკაშეშია ტოლსტოის ყოვლისმომცველი გენიალობაც.

შეიძლება ითქვას, რომ ტოლსტოის მიერ შექმნილი სახეები კულტურული კაცობრიობის მარადიული თანამგზავრები იქნებიან. კელავ და კელავ ცოცხლად აღიბეჭდებიან ადამიანთა ახალი და ახალი თაობების სულის ეკრანზე დიდებული სურათები და სახეები ტოლსტოის ბევრი უკვდავი ქმნილებიდან, მათ შორის ისეთებიდან, როგორიცაა: „ანა კარენინა", „აღდგომა", „სევასტოპოლური მოთხრობები", „კაზაკები", „კრეიცერის სონატა", „ივან ილიჩის სიკვდილი "და სხვა მრავალთა მრავალი... და ყველა ჩაწვდება, ყველა დაასკვნის, რომ ტოლსტოი არა მხოლოდ ასახავს, არამედ კიდევაც ქმნის, ნამდვილად ქმნის მთელ ახალ ქვეყნიერებას არსებული ქვეყნიერების გასაოცარ ასლსა თუ ორეულს.

ტოლსტოის ოკეანისებური შემკვიდრეობიდან აქ მინდა განსაკუთრებით შევავლო თვალი ერთ უბრწყინვალეს მოთხრობას — „ჰაჯი მურატს". ინტერესმოკლებული არ არის ის, რომ მოთხრობის მოქმედების საგრძნობი ნაწილი ხდება თბილისში, რომ აქ ნახსენებია „ქართველი თავადის ასული მანანა ორბელიანი, 45 წლისა, აღმოსავლური აღნაგობისა, ათქვერილი, მაღალ-მაღალი ლამაზმანი" ანდა „ქართველი თავადი, ძლიერ სულელი, მაგრამ არაჩვეულებრივად დახვეწილი და გაწაფული მლიქნელი". მაგრამ ეს გადახვევაა არცთუ ფრიად მნიშვნელოვანი დეტალისაკენ. მთავარი ის არის, რომ ეს ისტორიული ჟანრის მოთხრობა — ტოლსტოის ერთ-ერთი მხატვრულად სრულყოფილი ქმნილება — თვითონ ავტორს არც თუ ისე დამთავრებულად მიაჩნდა, რომ სიცოცხლეში არც კი გამოუქვეყნებია.

დიახაც რომ შესანიშნავია გენიოსის პასუხისმგებლობისა და თვითშეცნობის გრძნობა.

სიკვდილ-სიცოცხლის ჭიდილის უღრმესი წვდომა ტოლსტოის გენიის ერთ-ერთი უძლიერესი თვისებაა. ხელოვნების უბადლო სიმაღლეზეა აწეული სიკვდილის ყველა ეპიზოდი მწერლის უკვდავ ქმნილებებში... და გასაოცარი ის არის, რომ ყველა ეს ეპიზოდი აღსავ-

სეა სიცოცხლის შეუმუსრავი ძალის რწმენით, სიცოცხლის დაუოკებელი წყურვილით... გაიხსენეთ, რა მომჭირნე სიტყვიერი მასალით, რა ლაკონიურად არის გადმოცემული „ჰაჯი მურატში“ დაჭრილი ჯარისკაცის — ავდეევის სიკვდილი. რამდენი მოულოდნელი დეტალი და რაოდენი ხელთუქმნელი სიმართლეა აქ ყოველ სიტყვაში, ყოველ ფრაზაში. რა მოულოდნელი და ამავე დროს რა დამაჯერებელი სიმართლეა მომაკვდავი რომ ყალიონს იგონებს.

„— რაო, ძმაო, ცუდათა ხარ?“ — ეკითხება მომაკვდავს მეთაური.

„ავდეევმა თვალები დახუჭა და უარყოფის ნიშნად თავი გაიქნია. კუნთოვანი სახე უფერული და მკაცრი ჰქონდა. მან არაფერი უპასუხა, მხოლოდ პანოვს მიმართა და ისევ გაიმეორა:

— სანთელი მომეცი, ახლა მოვკვდები.

ხელში სანთელი მისცეს, მაგრამ თითები ვერ მოღუნა, თითებშუა ჩაუდეს და ასე გაუჩერეს. პოლტარაცკი წავიდა და ხუთი წუთის შემდეგ ფელდშერმა ყური მიადო ავდეევის გულს და თქვა, გათავდაო“. უდიდესი მხატვრული ენერგიითაა აღსავსე არაერთი ასეთი სცენა ტოლსტოის ქმნილებებში.

რა უღრმესი რეალისტური სიმბოლიკითაა დამუხტული, თუ შეიძლება ასე ითქვას, მოთხრობის შესავალში ბირკავასა (თუ ბრტყელეკალას) ჯაგის დიდად გაძნელებული ამოძირკვის ამბავი. „რაოდენი ენერგიაა! — გავიფიქრე მე, — ყველაფერი დაამარცხა ადამიანმა, შილიონობით ბალახი მოსპო, ეს კი მაინც არ ნებდება“, — წერს ტოლსტოი მოთხრობის შესავალში.... და სწორედ გაძალიანებულ ჯაგს გვაგონებს მამაცი ჰაჯი მურატის მშფოთვარე სიცოცხლეც და უკანასკნელი გაბრძოლებაც, მისი მოკვეთილი თავის გამოჩენაც.

ტოლსტოი ისეთი მწვერვალია, რომ კადნიერ გამბედაობადაც კი ჩანს ჩვეულებრივი წერა მის გამო, მაგრამ რა გაეწყობა, კაცნი ვართ...

მაინც არ შემიძლია ერთი რამ არ ვთქვა: მე მესმის ერთგვარი პოლარულობა ტოლსტოის ულმობელ ფხიზელ რეალიზმსა და გენიოსი შექსპირის, თუ შეიძლება ასე ითქვას, გარკვეული პირობითობებით აღსავსე რეალიზმს შორის. მაგრამ მაინც ძნელი ასახსნელია ტოლსტოის უარყოფითი დამოკიდებულება შექსპირისადმი... ალბათ, ტიტანები ზოგჯერ ედავებიან და ეტოქებიან ერთმანეთს.

მთავარი ის არის, რომ ტოლსტოი, ისე როგორც შექსპირი, მარად იქნება კაცობრიობის სულის გამაუხვეველი წყაროც, მწვერვალიც.

დიდი მხატვარი ჰუმანისტი

თავის პატარა უბის წიგნაკში ზოია კოსმოდემიანსკაიას ჩაწერილი ჰქონდა ა. პ. ჩეხოვის სიტყვები: „ადამიანში ყველაფერი ლამაზი უნდა იყოს: სასეც, ტანსაცმელიც, სულიც, აზრებიც". თვითონ ზოია — ეს უმშვენიერესი და უმამაცესი რუსი საბჭოთა ქალიშვილი — ამ იდეალის განსახიერებაა.

რუსული მხატვრული სიტყვის დიდოსტატის, ჩეხოვის გულში უღრმეს პროტესტსა და აღშფოთებას იწვევდა სწორედ იმის შეგნება, რომ ფაქიზი სულისა და მაღალი მისწრაფებების ადამიანებს, რომლებსაც იგი ხედავდა თავის ირგვლივ და რომლებსაც ასე სიყვარულით ხატავდა, სულს უხუთავდათ თავიანთი დროის სოციალური სინამდვილე.

მთელი თავისი ულმობელი რეალიზმით, თავისი დიდი ნიჭის მთელი ძალით, ჩეხოვმა ამხილა გასული საუკუნის 80-იანი და 90-იანი წლების ბურჟუაზიულ-ჩინოვნიკური საზოგადოების უკურნებელი წყლულები და მანკიერებანი, თვითმპყრობელური რეჟიმის მთელი სიდამპლე.

„როდესაც ანტონ ჩეხოვის მოთხრობებს კითხულობთ, — წერს ა. მ. გორკი, — თავს სწორედ ისე გრძნობთ, როგორც გვიანი შემოდგომის ნაღვლიან დღეს, როდესაც გამჭვირვალე ჰაერში მკაფიოდ არიან გამოსახული შიშველი ხეები, ვიწრო სახლები, უფერული ადამიანები... ავტორის გონება, სწორედ როგორც შემოდგომის მზე, მკაცრი სიცხადით აშუქებს გაფუჭებულ გზებს, მინგრეულ-მონგრეულ ქუჩებს, ვიწრო და ჭუჭყიან სახლებს, რომლებშიაც მოწყენილობისა და მცონარობისაგან იგუდებიან პატარა, საცოდავი ადამიანები. ისინი თავიანთ სახლებს ავსებენ გაუაზრებელი, ნახევრად მთვლემარე ფუსფუსით...

უბადრუკი ადამიანების ამ უფერული ბრბოს ახლო გაიარა დიდმა, ჭკვიანმა, ყველაფრისადმი დაკვირვებულმა კაცმა, მან შეხედა თავისი ქვეყნის ამ მოსაწყენ მცსოვრებთ და ნაღვლიანი ღიმილით, ნაზი, მაგრამ ღრმა სინანულის გამომხატველი კილოთი, ლამაზი გულწრფელი ხმით უთხრა მათ:

„— საძაგლად ცხოვრობთ თქვენ, ბატონებო!"

ჩეხოვი ხედავდა, თუ როგორ სრესდა, აჩლუნგებდა და აქვეითებდა ადამიანებს უკუღმართი, უსამართლო სოციალური და პოლიტიკური სისტემა. „საჭიროა, რომ საზოგადოებამ შეიცნოს თავისთავი და შეძრწუნდეს" — ამბობს ჩეხოვის მოთხრობის „პალატა № 6"-ის ერთ-ერთი პერსონაჟი. და მართლაც, მწერალმა სააშკარაოზე გამოიტანა თავისი დროის ჩინოვნიკურ-მეშჩანური საზოგადოების მთელი სიდუსჭირე და სიბინძურე, გასაოცარი სიმართლითა და სიზუსტით დახატა მაშინდელი საზოგადოებრივი ცხოვრების შემაძრწუნებელი სურათები, შემაძრწუნებელი ტიპები. ის ბნელი, ჭუჭყიანი და შემაზრზენი საავადმყოფო, რომელიც აღწერილია „პალატა № 6"-ში, სიმბოლურად ასახიერებს იმდროინდელ სოციალ-პოლიტიკურ რეჟიმს. ირგვლივ გამეფებული იყო სულშემხუთავი ატმოსფერო, ჩინოვნიკურ-მეშჩანურ საზოგადოებას არა ჰქონდა მაღალი ინტერესები, თავის უფერულ და უაზრო ცხოვრებას იგი ავსებდა ძალადობით, უხეში გახრწნილებით, ფარისეველობით; უნამუსო ადამიანები მაძღრები და გალაღებულნი იყვნენ, პატიოსანი ადამიანები კი შიმშილობდნენ. ამ სოციალური ქაოსის — განუსაზღვრელი ძალადობისა და თვითნებობის მწვავე შეგრძნება ადვილად ბადებდა სასოწარკვეთილებისა და მუდმივი შიშის გრძნობას მეტისმეტად მგრძნობიარე, მოაზროვნე, მაგრამ სუსტი აგებულების ივანე დიმიტრის-ძე გრომოვში. „განა საჭირო არ არის, — ფიქრობდა იგი, — სამართლიანობის იმედი იქონიოთ იმ დროს, როდესაც საზოგადოება ყოველგვარ ძალადობას ხვდება, როგორც გონიერულ და მიზანშეწონილ აუცილებლობას, ხოლო სათნოების ყოველი აქტი, მაგალითად, გამამართლებელი განაჩენი, იწვევს შურისძიების დაუკმაყოფილებელი გრძნობის აბობოქრებას?", დევნის აკვიატებულ შიშს იგი მიპყავს შეშლილების საშინელ თავშესაფარში — პალატა № 6-ში. აქ კი კიდევ უფრო დიდი ტრაგედია გათამაშდება. საავადმყოფოს ექიმი ანდრეი ეფიმეს-ძე რაგინი „თავისებურად შესანიშნავი ადამიანია". აღსავსეა კეთილშობილი ჰუმანური მისწრაფებებით, გონებისა და ჭეშმარიტების უღრმესი რწმენით, მას ეზიზღება ყოველგვარი უსამსობა, უკულტურობა, უმეცრება, „დიდად უყვარს გონება და პატიოსნება, მაგრამ იმისათვის, რომ თავის ახლოს მოაწყოს ჭონიერული და პატიოსანი ცხოვრება, მას არ ჰყოფნის ხასიათი და რწმენა თავისი უფლებისა".

რასაკვირველია, იგი სრულიად უძლური აღმოჩნდა შეეცვალა რაიმე საავადმყოფოს საშინელ პირობებში, რაშიაც ტიპიურად მოჩანდა იმდროინდელი საზოგადოებრივი წყობილების მანკიერებანი. მოხდა პირიქით, სწორედ ამ წყობილების შინაგანმა სტიქიამ თვითონ ექიმი ანდრეი ეფიმეს-ძე რაგინი მიიყვანა საშინელ კატასტროფამდე: გონებაჩლუნგმა და უსამსმა ადამიანებმა ეს სულიერად ჯანსაღი, გო-

ნებაგაცხადნილი და განათლებული ადამიანი მიიჩნიეს შეშლილად, შეაგდეს პალატა № 6-ში, სცემეს, აწამეს და დაღუპეს.

ამრიგად, ჩეხოვი პირდაპირ მიუთითებდა, რომ ბურჟუაზიულ-თვითმპყრობელური წყობილება ახშობდა, სპობდა ადამიანში ყოველივე კეთილშობილს, ამაღლებულს, გონიერულს, ხრწნიდა, აკნინებდა და აწამებდა ადამიანებს. მეფის ყაზარმამ დააჩლუნგა და შეშოზღუდა უნტერ-პრიშიბეევის გონება, პოლიციურ-ბიუროკრატიული რეჟიმის ნაყოფია გაუვალი კონსერვატორი და ინსტრუქციების ყურმოჭრილი მონა ბელიკოვი, ბიუროკრატიული სასელმწიფო აპარატის იერარქიული წყობით არის გასრესილი საცოდავი ეკზეკუტორი ივანე დიმიტრის-ძე ჩერვიაკოვი, რომელსაც ცხვირის ერთი დაცემინება სიცოცხლედ დაუჯდა. იმავე იერარქიული წყობის აღზრდილია საზიზღარი ქამელეონი—პოლიციის ზედამხედველი ოჩუმელოვი. მდაბალი ინსტინქტებით შეპყრობილ და ზნედაცემულ ადამიანთა ამგვარი ტიპებით და ტიპიური მოვლენებით გამოხატა ჩეხოვმა უმეცრებისა და უხამსობის დამღუპველი ძალა.

შეიძლება ითქვას, ჩინოვნიკურ-მეშჩანური ფორმაციის ადამიანის დაცემისა და დაქვეითების თემამ ყველაზე მძაფრი გამოხატულება ჰპოვა სწორედ ჩეხოვის შემოქმედებაში. ჩეხოვს ეზიზღება სწორედ ამ ცხოველური საწყისების — ეგოიზმისა და სხვა მდაბალი ვნებათაღელვის გაბატონება; იგი ისწრაფვის მაღალი სულიერი ინტერესებისაკენ, გონებრივი ამაღლებისაკენ.

მასწავლებელი ნიკიტინი „სიტყვიერების მასწავლებლიდან“ მალე იგრძნობს ზიზღს თავისი პირადი მეშჩანურ-იდეალური ოჯახური ცხოვრებისადმი. იგი ეძებს უფრო ამაღლებული, ჰუმანური ინტერესების, უფრო ღრმა გონებრივი ცხოვრების სამყაროს. „მას მოეწადინა რაღაც ისეთი რამ, რაც თავდავიწყებამდე გაიტაცებდა, რაც ჩაუნერგავდა გულგრილობას პირადი ბედნიერებისადმი“. იგი თავის დღიურში წერს: „ჩემს ირგვლივ სუფევს უხამსობა და უხამსობა. მოსაწყენი ადამიანები, არარა ადამიანები, არაუანიანი ქილები, რძით სავსე ქოთნები, ხოჭოები, სულელი ქალები... არა არის რა უსამსობაზე უფრო საშინელი, შეურაცხმყოფელი, მოსაწყენი. უნდა გავიქცე აქედან, .უნდა გავიქცე დღესვე, თორემ ჭკუიდან შევირყევი“.

მაგრამ მარტო უარყოფითა და მწვავე კრიტიკით არ განსაზღვრულა მწერალი. ძველის უარყოფასთან ერთად იგი ამკვიდრებდა მაღალ ,ჰუმანურ იდეალს, გონებისა და ჭეშმარიტების რწმენას. ამ დიდ მორალურ ძალასა და კეთილშობილებას ჩეხოვი ხალხის წიაღში ხედავდა.

ჩეხოვს მტკიცედ სწამდა, რომ ადამიანებში მუდამ ცოცხლობს სიმართლისა და სილამაზის დიდი გრძნობა, როგორც უმეცრებისა

და უსამსობის დაუძინებელი მტერი. ამ ორი ძალის პოლარული დაპირისპირების იდეა წითელი ზოლივით გასდევს მწერლის მთელ შემოქმედებას. ადამიანის ცხოვრებას მხოლოდ ის აძლევს მაღალ აზრსა და პროგრესული განვითარების ძალას, რომ ადამიანური სიმართლისა და სილამაზის გრძნობა მუდამ იჭრება ცხოვრებაში და აძლევს მას მიმართულებას. მკაფიოდ გამოხატა ეს იდეა მწერალმა თავის მოთხრობაში — „სტუდენტი". სასულიერო აკადემიის სტუდენტი, 22 წლის ივანე ველიკოპოლსკი, დიაკვნის შვილი, საღამო ჟამს ბრუნდება ნადირობიდან. გარემო როგორღაც განსაკუთრებით პირქუშია. სტუდენტს ძლიერ შია და სცივა, იგი ფიქრობს, „რომ სწორედ ასეთივე ქარი პქროდა რიურიკის დროსაც, ივანე მრისხანეს დროსაც, პეტრეს დროსაც, — და რომ მათ დროსაც იყო სწორედ ასეთივე საშინელი სიღარიბე, შიმშილი, ჩალის ასეთივე დაგლეჯილი სახურავები, უმეცრება, კაეშანი, ასეთივე უდაბნო ირგვლივ, სიბნელე, ჩაგვრის გრძნობა"... მაგრამ ამ შავნაღვლიან ფიქრებს ფანტავს მოვლენათა მთელი შემდგომი განვითარება, ის ცხოველმყოფელი ოპტიმიზმი, რომელიც შუქივით იბადება გმირის სულში.

სტუდენტი მიდის ცეცხლთან, რომელიც ანთია ორი გლეხი ქალის — ქერივი დედა-შვილის — ვასილისას და ლუკერიას ბოსტანში. ცეცხლთან თბობა მას აგონებს პეტრე მოციქულის ლეგენდას სახარებიდან და გლეხის ქალებს უყვება, თუ როგორ უარყო პეტრემ სამჯერ მწვალებელთა მიერ შეპყრობილი ქრისტე და შემდეგ როგორ მოინანია მან ეს შეცოდება. ვასილისა ატირდა, ლუკერიამ კი ესეთი გამომეტყველება მიიღო, რომ თითქოს რაღაც საშინელ ტკივილს ებრძვისო. სტუდენტმა გაიფიქრა: „თუ ვასილისა ატირდა, ხოლო მისი ქალიშვილი შეშფოთდა, მაშასადამე, ცხადია, იმას... რაც ცხრამეტი საუკუნის წინათ მოხდა, კავშირი აქვს აწმყოსთან — ორივე ქალთან და, ალბათ, ამ პარტას სოფელთან, თვითონ ჩემთან, ყველა ადამიანთან: სტუდენტი სიხარულმა შეიპყრო, მან აღმოაჩინა სიმართლისა და სილამაზის უშრეტი წყარო. „წარსული, — ფიქრობდა იგი, — დაკავშირებულია აწმყოსთან ერთიმეორისაგან გამომდინარე მოვლენათა ჯაჭვით" და მას ეჩვენებოდა, რომ სწორედ აი ახლა ნახა ეს ჯაჭვი: „შეეხო თუ არა ჯაჭვის ერთ ბოლოს, შეტოკდა მეორე ბოლო".

სტუდენტი გაჰყურებდა თავის სოფელს და ფიქრობდა იმაზე, რომ სიმართლე და სილამაზე, რაც წარმართავდა ადამიანთა ცხოვრებას იქ, ბაღში და მღვდელმთავრის ეზოში, განუწყვეტლივ გრძელდებოდა დღემდე და, ალბათ, ყოველთვის წარმოადგენდა მთავარს ადამიანთა ცხოვრებაში და საერთოდ დედამიწაზე, და ნელ-ნელა მას დაეუფლა ახალგაზრდობის, ჯანმრთელობის, ძლიერების გრძნობა და გამოუთქმელად ტკბილი მოლოდინი ბედნიერებისა. უცნობი იდუმალი ბედნიე-

რებისა — და ცხოვრება მას ეჩვენებოდა წარმტაცი, მშვენიერი და აღსავსე მაღალი აზრით“.

ცხოვრების ეს ფილოსოფია პროგრესის, ჰუმანიზმის, გონებისა და ჭეშმარიტების ნიადაგზე დგას.

ფასდაუდებელია ჩეხოვის მემკვიდრეობა მსატვრული ოსტატობის მხრივაც. მისი სტილი უაღრესად ნათელი, გამჭვირვალე, უბრალო, ზუსტი და ლაკონიურია. იგი ფსიქოლოგიურ-ლირიკული ნოველისა და მოკლე ჰუმორისტული მოთხრობის უბადლო ოსტატია.

ჩეხოვი გამოსასვის ობიექტად არ ირჩევს საზოგადოებრივი ცხოვრების დიდ მოვლენებს, ფართო სოციალურ ფენებს. იგი უმთავრესად პატარა მოვლენებს, ცხოვრების ცალკეულ ეპიზოდებს გამოხატავს. მაგრამ მას მხატვრული განზოგადოების საოცარი ძალით ესერხება ამ პატარა ამბებსა და მცირე ფორმებში ჩასტიოს დიდი ადამიანური გრძნობა, იმდროინდელი სოციალური უკუღმართობის მწვავე კრიტიკა, მაღალი და ბოწინავე იდეა.

ავიღოთ ჩეხოვის წერის მანერისათვის მეტად დამახასიათებელი პატარა მოთხრობა „ვანკა“. ცხრა წლის ბიჭი, ობოლი ვანკა ჟუკოვი, რომელიც სამი თვის წინათ შეგირდად მიაბარეს მეჩექმეს, ახალწლის წინაღამეს არ იძინებს. იგი სწერს წერილს თავის ბაბუას, რომელშიაც აღწერს მთელ თავის მწუხარებას, თუ როგორ უღმერთოდ სცემენ მას წარამარა, როგორ ტანჯავენ, როგორ აშიმშილებენ. არა მყავს მე არც მამა, არც დედიკო, მხოლოდ შენ ერთი დამრჩი ამქვეყნად, წამიყვანე აქედან, თორემ მოვკვდებიო, — ეეედრება იგი წერილში ბაბუას. წერილი რომ მოათავა, ოთხად გაკეცა, კონვერტში ჩასდო და დააწერა მისამართი: „სოფელში ბაბუას. კონსტანტინ მაკარიჩს“, ჩაუშვა საფოსტო ყუთში და ტკბილი იმედით მაგრად დაიძინა.

რასაკვირველია, ასეთი მისამართით ბაბუა წერილს ვერ მიიღებდა. ბიჭის მწუხარება და გულისტკივილი ქვეყნის უპასუხო, უმეტყველო, ცივ გულგრილობაში გადავარდა. უკვე ამ შეუსაბამობაში, მოქმედებისა და მიზნის ამ მწვავე გათიშვაში არის დიდი ტრაგიზმი. საერთოდ, მთელ ამ პატარა ამბავში ღრმა აზრი და მწერლის ღრმა იდეაა გამოხატული.

ჩეხოვის ვერცერთ ნაწარმოებში ვერ იპოვით ვერცერთ ზედმეტ ელემენტს, ზედმეტ სიტყვას. იქ ყველაფერი აუცილებელია და ყველაფერი ემსახურება ხასიათების გახსნას, ნაწარმოების იდეის გამოხატვას. ჩეხოვის ხასიათები რელიეფურად გამოკვეთილი, მკაფიო და განუმეორებლად ინდივიდუალიზებული ხასიათებია. მწერალი მეტწილად თავის გმირს იჭერს ცხოვრების ერთ მომენტში, ან დროისა და მოქმედების მეტად მცირე მონაკვეთზე ისეთ ვითარებაში, რომელშიაც ყველაზე მკაფიოდ მეღავნდება მისი ხასიათი.

ჩეხოვის მთელი მაღალიდეური და მაღალმხატვრული შემოქმედების, მისი კრიტიკისა და მისი მტკიცების მთელი ძალა სწორედ ადამიანობის მაღალი იდეალების დამკვიდრების საქმეს ემსახურება. ჩეხოვი თავისი უკვდავი ნაწარმოებებით ახლაც უახლოეს მონაწილეობას იღებს ისეთი მაღალი ტიპის ადამიანური არსების, ისეთი მთლიანი და კრისტალური ხასიათების ფორმირებაში, როგორიც იყო მარად დაუვიწყარი ზოია კოსმოდემიანსკაია და როგორიც არის მრავალზე მრავალი, მისებრ შესანიშნავი ახალგაზრდა საბჭოთა ადამიანი.

ჩეხოვის შემოქმედება შესულია კაცობრიობის დიდი კულტურული მემკვიდრეობის ოქროს ფონდში!

დიდი ადამიანთმცოდნე

I

უმამაცესმა თავდავიწყებით შეიყვარა ულამაზესი, მაგრამ ამაყმა, ცბიერმა და თავნება სილამაზემ საპასუხო სიყვარულისათვის დიდი მსხვერპლი მოითხოვა: ლაღსა, თავისუფალსა და მამაცს საჯაროდ უნდა დაეკოცნა ხელ-ფეხი ლამაზისათვის, ქედი მოეხარა მის წინაშე, დაჰმონებოდა და დამორჩილებოდა მას. შედრკა მამაცი, კიდევ უფრო გაზვიადდა ლამაზი. და იმ წუთს, როდესაც თითქოს სიყვარულის ეს მკაცრი პირობა უნდა აღსრულებულიყო, უმამაცესმა ულამაზესს მკერდში დანა ჩასცა, გულგანგმირულმა მაინც მოასწრო მკერდიდან დანა ამოეგლიჯა, განზე გადაეგდო, თავისი შავი თმის ნაწნავით ჭრილობა დაეფარა, გაეღიმა და გარკვევით ეთქვა: „მშვიდობით, ლოიკო! მე ვიცოდი, რომ შენ ამას მოიმოქმედებდი". იცოდა, რადგან მას — სასემშვენიერ ბოშა ქალს — რადას შეეძლო შეეყვარებინა მხოლოდ მამაცი ვაჟკაცი — ბოშა ლოიკო ზაბორა. ხოლო თუ ლოიკო თავისუფლებას დათმობდა, სილამაზის მონად იქცეოდა, მაშინ იგი მამაციც აღარ იქნებოდა და რადაც მას ვეღარ შეიყვარებდა. ალბათ ლოიკომაც იცოდა ეს. ამიტომაც მხოლოდ მკვდარი სატრფოს ხელ-ფეხის დაკოცნა დააპირა, მაგრამ მასაც ამ დროს ზურგში მახვილი ჩასცა რადას მამამ. ასე შეიწირა უმამაცესიც და ულამაზესიც ადამიანის თავისუფლებისა და ადამიანის ვნებათა გამოუვალმა, გადაუწყვეტელმა წინააღმდეგობამ. ეს ამბავი იმიტომ გაიხსენა ხანდაზმულმა ბოშამ — მაკარ ჩუდრამ, რომ გაემაგრებინა თავისი რწმენა შეუზღუდავი პიროვნული თავისუფლებისა და სიმარტოვისა. „მაშ, შენ ეხეტები ქვეყნად? ეს კარგია! — ეუბნება იგი თანამოსაუბრე ავტორს, — შესანიშნავი ხვედრი აგირჩევია, შევარდენო. ასეც უნდა: იარე და უცქირე, როცა ცქერით გულს იჯერებ, დაწექი და მოკვდი — ეს არის და ეს... სასაცილონია ისინი, ეს შენი ადამიანები. ერთად შექუჩებულან და ერთმანეთს ჭყლეტენ, დედამიწაზე კი, შეხე, რაოდენი ადგილია... აბა, შევარდენო, გინდა ერთი ამბავი გიამბო? შენ კი დაიხსომე და თუ დაიხსომებ, — შენს ღღეში თავისუფალ ფრინველად იფრენ". და მაკარ ჩუდრა ჰყვება სწორედ რადასა და ლოიკოს თავგადასავალს. იგი გატა-

ცებულია ამ თავგადასავლის შინაგანი აზრით, დაე, თუნდაც საკმაოდ გულუბრყვილო, მაგრამ მაინც ცხოველი საქვეკუთხედო აზრით, ავტორი კი თავის მხრივ გატაცებულია ამ პრიმიტულ-რომანტიკული ადამიანების მარტივი, მაგრამ ბობოქარი შინაგანი სამყაროთი, მათი მკაცრი რომანტიკით. შემთხვევით როდი წერს იგი მათ პორტრეტებს და გარემოს სურათებს მოჭარბებული ღადღადა საღებაკებით.

იგულისხმება მაქსიმ გორკის პირველი მოთხრობა „მაკარ ჩუდრა", რომელიც ამ 70 წლის წინათ — 1892 წელს დაიწერა თბილისში და იმავე წლის 12 სექტემბერს დაიბეჭდა თბილისურ გაზეთ „კავკაზში". თავისი უშუალო ნიშნებითა და ხელშესახები ფაქტურით, როგორც ვხედავთ, მოთხრობას თითქმის არავითარი კავშირი არა აქვს დაწერის ადგილსა და გარემოსთან, მაგრამ, როგორც ცნობილია, თვითონ გორკის აღიარებით, საქართველოს თვალწარმტაცმა ბუნებამ და ამ ქვეყნის ხალხის ლბილმა, რომანტიკულმა ხასიათმა მისცა ერთგვარი პირველადი ბიძგი მის შემოქმედებას, ხელი შეუწყო იმას, რომ ყოფილი მოხეტიალე კაცი გამხდარიყო დიდი რუსი მწერალი. ვინ იცის, რა იდუმალ ხვეულებად ჩაექსოვა მწერლის შემოქმედებას, კერძოდ მის პირველ მოთხრობას, საქართველოში მიღებული შთაბეჭდილებანი. იქნებ საქართველოს მცხუნვარე მზის, მისი მთა-ბარის ნაირფერებისა და მისი ხალხის თავისებური ტემპერამენტის საგრძნობი წილიც არის იმ ელვარე ფერადებში, რაც ასე ახასიათებს გორკის შემოქმედებას, განსაკუთრებით მის პირველ პერიოდში, და რაც მწერლისათვის, ალბათ, ქვეყნის სასიცოცხლო ძალების გამოღვიძებისაკენ ლტოლვის ესთეტიკურ უკუფენას წარმოადგენდა. უშუალოდ კი, როგორც ვიცით, საქართველოსა და ქართველი კაცის თემას გორკი შეეხო ზოგიერთ თავის ნაწარმოებში. მათ შორის ამჟამად სასელდასელო განმარტებისათვის მინდა გამოვყო „ჩემი თანამგზავრი რომელშიაც, როგორც ვიცით, ერთი ქართველი კაცის ერთობ გროტესკული სახეა დახატული. ამ სახის შესახებ კი უნდა ითქვას, რომ მას არავითარი მიახლოებითი კავშირიც კი არა აქვს იმ ლბილ, რომანტიკულ ხასიათთან, რაც მწერალმა დაინახა ქართველ ხალსში. მაშასადამე, ცხადია, იგი შემთხვევითი და ცალკეული შთაბეჭდილების ნაყოფია. თანაც, როგორც ვიცით, „ჩემი თანამგზავრის" პერსონაჟი — შაქრო, ქართველ თავადად ასაღებს თავს და მწერალს მის მიმართ უეჭველად ებადება ერთგვარი კლასობრივ-ტენდენციური დამოკიდებულება, რამაც, ალბათ, მას კიდევაც უკარნახა გროტესკული და გამუქებული საღებავები.

ეს სხვათა შორის.

მთავარი კი ის არის, რომ დიდი მწერლის შემოქმედების პირველი აკვანი თბილისში დაირწა.

მართალია, „მაკარ ჩუდრა“ არ მიეკუთვნება გორკის პირველხარისხოვან ნაწარმოებთა რიცხვს, მაგრამ მას მაინც მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მწერლის მთელ შემოქმედებაში. ამ მოთხრობაში მკაფიოდ იჩინა თავი მწერლის უდიდესმა ფერმწერულმა ნიჭმაც და აქვე დაისახა მისი შემოქმედების ერთ-ერთი ძირითადი თემაც — ადამიანის შინაგანი თავისუფლების თემა. ადრეული გორკი, ალბათ, სადღაც უთანაგრძნობდა თავის მაკარ ჩუდრას, უთანაგრძნობდა თავის დაუოკებელ ლტოლვაში დიდი შინაგანი თავისუფლებისაკენ, ხიბლავდა იგი, როგორც თავისთავს დანდობილი ადამიანი, როგორც ძალა გამძლე და ჭირთამთმენი, როგორც სიცოცხლისა და ქვეყნიერების მოტრფიალე არსება. მაგრამ თუ თვით მოთხრობაში არ არის მკაფიოდ და ძალუმად უარყოფილი ჩუდრას ანარქიული ინდივიდუალიზმი, ყოველ შემთხვევაში, შემდეგში გორკიმ არაერთხელ უარყო, დაჰგმო და ამხილა იგი ცხოველი მხატვრული ძალით, როგორც ანტისოციალური და ანტიპროგრესული მოვლენა. ამავე დროს გორკისათვის ყოველთვის უცხო იყო ადამიანის სულიერი სამყაროს ყოველგვარი გამარტივება, მისი რთული შინაგანი კანონებისა და იმპულსების დაყვანა რაიმე მექანიკურ ერთეულებამდე და შუქისა და ჩრდილის უბრალო განაწილებამდე. შემთხვევით როდი უწოდა გორკიმ მწერლობას ადამიანთმცოდნეობა. დიახ, ყოველგვარ კოსმონავტიკაზე ადრე არსებობდა მწერლობა, როგორც ადამიანის სულის კოსმონავტიკა. ადამიანის სულის კოსმოსი კი ისევე უსასრულოა დროსა და სივრცეში, როგორც გარე კოსმოსი, და აქაც არანაკლებ რთული კანონები მოქმედებენ და არანაკლები საიდუმლოებანი, ვიდრე გარე კოსმოსში.

„მაკარ ჩუდრა“ პირველი გორკისეული განუმეორებელი გასვლა იყო ადამიანის სულის, ადამიანის პრობლემატიკის მომცრო ორბიტაზე. მაკარ ჩუდრათი დაიწყო გორკის ადრინდელი რომანტიკული გმირების მთელი სერია. ამ გმირების მარტივი, მაგრამ მონუმენტურად გამოკვეთილი ცხოველი ხასიათები, მათი ფერწერის რომანტიკულად ამაღლებული სტილი, ძალუმი ფერადები და მთელი მხატვრული მასალის ცხოველმყოფელობა — ყოველივე ეს იმთავითვე ადამიანის ძალთა ესთეტიკურ აპოლოგიად ეღერდა, „მაკარ ჩუდრაშივე“ გამოჩნდა გორკი, როგორც მგზნებარე მომღერალი ყოველივე ამაღლებულისა, ქმედითისა და გმირულისა ადამიანში. ჯერ კიდევ ჩვენი საუკუნის კვირაძალში გაისმა გორკის შთაგონებული სიტყვა ადამიანისა და ადამიანის გონების სიდიადის შესახებ, ადამიანისა, ვინაც მოწოდებულია იაროს სულ წინ, სულ მაღლა და „ყოველი თავისი ნაბიჯით შეამკოს ცხოვრება, ისე როგორც მზე ამკობს დედამიწას თავისი უხვი სხივებით“. თავისი შემოქმედების პირველ პერიოდშივე თავის პროზაულ პოემაში — „ადამიანი“ გორკიმ დასახა თავისი მთავა-

რი თემა, განსაზღვრა თავისი შემოქმედების ფილოსოფიურ-ჰუმანისტური საფუძველი.

მართალია, გორკის ადრეული ნაწარმოებები ჭარბად იყო შეფერადებული რომანტიკული პათეთიკით, მათ გმირებს უეჭველად დაჰკრავდათ გამონაკლისობის, ბუნტარული სიმარტოვის იერი და თვით მწერლის მხატვრულ-ფილოსოფიურ მსოფლმხედველობაში არსებობდა გარკვეული წინააღმდეგობანი, მაგრამ მისი მთავარი გზა მაინც მტკიცედ მიემართებოდა ეპოქის დიდი სიმართლისაკენ, მომავალ რევოლუციურ გარდაქმნათა მაუწყებელ ქარიშხლებისაკენ, სინამდვილის ფართო რეალისტური სურათებისაკენ. მხატვრის ძლიერი ნიჭი, ეითარცა შუქის დიდი ნაკადი, ცხოვრების რთული გამოცანებისა და საკითხების წყვდიადიდან კვეთდა სიმართლის ზოდებს, მრავალნაირი ხასიათების. ცოცხალ სახეებს, სინამდვილის გრანდიოზულ სურათებს.

გორკი, როგორც ღრმა სოციალური პათოსის მწერალი, როგორც მუშათა კლასის რევოლუციური სულისკვეთების გამომხატველი მხატვარი, განსაკუთრებული მოვლენა იყო არა მარტო რუსულ, არამედ მთელ მსოფლიო ლიტერატურაში. განსაკუთრებული იყო მისი ცხოვრების გზაც — უბრალო, თვითნასწავლი მოხეტიალე კაციდან მსოფლიო რეზონანსის მქონე მწერლამდე.

შეიძლება ითქვას, რომ გორკიმ განსაკუთრებული სიღრმით გამოხატა ადამიანისა და ადამიანობის ყველა მწვავე საკითხის სოციალური შინაარსი. გორკის სიდიადე იმაშიც მდგომარეობს, რომ მან მთელ მსოფლიო ლიტერატურაში ყველაზე სრულად, ღრმად, ყოველმხრივად და ახლებურად დაამუშავა შრომის თემა, შრომისა, როგორც მთელი საზოგადოების და ცალკეულ პიროვნებათა ნამდვილი ადამიანური სულიერი ძალების ერთადერთი წყაროსი. ეს თემა წითელ ზოლივით გასდევს გორკის თითქმის ყველა მნიშვნელოვან ნაწარმოებს. გორკი ღრმა მხატვრული ანალიზის ძალით გვიჩვენებს ადამიანის პიროვნების დაცემას ან ამაღლებას იმისდა მიხედვით, თუ რა დამოკიდებულებაშია იგი შრომასა და მოქმედებასთან. შემოქმედებითი შრომისაგან მოწყვეტილი და პარაზიტიზმით შეპყრობილი ადამიანის პიროვნება ირღვევა, იშლება მწვავე შინაგანი წინააღმდეგობებით, იგი ჰკარგავს სულიერ სისავსესა და ჰარმონიას, კნინდება და იფიტება... და პირიქით, მხოლოდ შემოქმედებითი შრომა ბადებს დიდ მთლიან ხასიათებს, ძლიერსა და ლამაზ პიროვნებებს.

გორკის ღრმად სწამდა ადამიანის ყოვლისშემცნობი გონების ძალა, სწამდა მშრომელთა ყოვლისდამძლეელი ენერგია, სწამდა და სჯეროდა ადამიანის დიადი გარდაქმნის შესაძლებლობა... და რაც მთავარია, მის შესანიშნავ ნაწარმოებებს ძალუძთ გადასდონ ეს რწმენა მკითხველებს, შთააგონონ მათ ჰუმანიზმის, პროგრესის, შემოქმედებითი შრომისა და ადამიანური სილამაზის ცხოველმყოფელი იდეები!

გორკი ასლობელი და ძვირფასია მთელი მოწინავე მშრომელი კაცობრიობისათვის. იგი განსაკუთრებით ძვირფასია საბჭოთა ხალხისათვის, იმ ადამიანებისათვის, რომელთა გმირული სულის ფორმირებაში დიდია გორკის ღვაწლი.

გორკი — მხატვრული სიტყვის გასაოცარი ოსტატი — ადამიანობის დიდი მასწავლებელიცაა. ეს ორი მხარე მასში შერწყმულია ერთ მთლიანობად.

გორკის ყოველ სიტყვას ღრმად ადამიანური გულითადობა ახასიათებს. მწერალი მუდამ თქვენთან არის, თქვენთან ერთად სწუხს და ხარობს, თქვენ მისგან ძალიან ბევრს სწავლობთ, სწავლობთ გულითადი მეგობრისაგან.

არიან დიდი თუ პატარა მწერლები, რომელთა შემოქმედებაში მკითხველი გარკვეულ მხატვრულ კმაყოფილებასთან ერთად გრძნობს მწერლის პიროვნების ერთგვარ შემხუთავ დაწოლას, ტალანტის ერთგვარ ბატონკაცობას და ზოგჯერ პოზასაც კი. გორკის შემოქმედებაში ასეთი დაწოლის ნასახსაც ვერ იგრძნობთ. ეს გორკის განმასხვავებელი ნიშანია.

მწერლობისათვის გორკის მთელი შემოქმედება იძლევა იმის შესანიშნავ გაკვეთილს, რომ იდეა მხოლოდ მაშინ პოულობს თავის მაღალ მხატვრულ ფორმას, როდესაც იგი ემოციად არის დამკვიდრებული თვი ი მწერლის შემოქმედებით ფსიქოლოგიაში.

შეიძლება ითქვას, რომ გორკის ყველაზე ძლიერი პათოსი — ადამიანია.

გორკი და ადამიანი!

ამაზე ბევრი თქმულა, ბევრი დაწერილა, ბევრიც დაიწერება. გორკი ახალი ადამიანის სულის უბადლო მშენებელია. მისი დიდი ჰუმანიზმი ასაზრდოებს ახალი ადამიანის მორალურ ბუნებას. ყოველთვის საჭირო და სასარგებლოა გორკის დიდებული მხატვრული სახეებისა და მაღალი საკაცობრიო იდეალების გაცოცხლება ჩვენს მეხსიერებაში.

გორკის აქვს ერთი პატარა მოთხრობა „ადამიანი". იგი თამამად შეგვიძლია მივიჩნიოთ მწერლის მთელი შემოქმედების სათაურად.

გორკიმ კლასობრივი საზოგადოების ტრაგიკული ადამიანის სახიდან დაიწყო:

„ადამიანი! ვით მზე იბადება ჩემს მკერდში და მის კაშკაშა ნათელში, უსაზღვრო, როგორც ქვეყნიერება, დინჯად მიიმართება იგი — წინ! — და მაღლა! ტრაგიკული, მშვენიერი ადამიანი".

ადამიანი ტრაგიკულია კლასობრივ საზოგადოებათა ისტორიის

მთელს მანძილზე. იგი გახლართულია მრავალ სოციალურ, პოლიტიკურ, სულიერ წინააღმდეგობათა რთულ ქსელში. კლასობრივ საზოგადოებათა საფუძველში არსებული ძალთა ანტაგონიზმი ადამიანს აქცევს ტრაგიკულ არსებად — მიჯაჭვულ ამირანად. წარსულის მსოფლიო ლიტერატურისა და ხელოვნების ერთი თვალის მოვლებაც კი საკმაოა, რომ თვალწინ დაგვიდგეს ამ ტრაგიკული ადამიანის სახე. ეს სახე, როგორც კლასობრივ საზოგადოებათა მთელი ადამიანური შინაარსის გამომხატველი, წარსულის ლიტერატურისა და ხელოვნების რეალისტურ ნაკადს მოჰყვება. იგი მოწმობს, რომ კლასობრივი საზოგადოების არც ერთ ფორმაციას არ შეეძლო მიჯაჭვული ამირანის ახსნა, არ შეეძლო ნამდვილი თავისუფლების მინიჭება ადამიანისათვის.

მაგრამ ნიშნავს თუ არა ეს იმას, რომ ის წყველა-კრულვიანი საკითხები და წინააღმდეგობანი, რაც ადამიანს ტრაგიკულ არსებად აქცევდნენ, საერთოდ გადაუწყვეტელი წინააღმდეგობებია? ნიშნავს თუ არა ეს იმას, რომ ჰამლეტისა და დონ კიხოტის, ლირისა და ოტელოს, მოცარტისა და სალიერის პრობლემები, საერთოდ, მარადიული და გადაუწყვეტელი პრობლემებია?

მსოფლიო მხატვრულ ლიტერატურაში მაქსიმ გორკი პირველი დიდი მწერალია, რომელმაც ადამიანის ყველა პრობლემა მარქსისტულ-რევოლუციური მსოფლმსედველობის თვალსაზრისით გააშუქა და დიდებულ მხატვრულ სახეებში გააცხადა.

ადამიანი „საცოდავი, შიშველი ორფეხა ცხოველიაო". ამ დასკვნამდე მიჰყავს მწარე გამოცდილებას შექსპირის ლირი. რაში მდგომარეობს მისი ტრაგედია? იგი მეფეა და იმთავითვე მას ყალბი ილუზია ფლობს. იგი თავის მეფურ მდგომარეობას აიგივებს თავის ადამიანურ არსთან. ამიტომ მას სჯერა, რომ სიყვარული და პატივისცემა, რასაც მისადმი იჩენენ, მისი ადამიანური ღირსებების დამსახურებული ჯილდოა და არა ხარკი მისი მეფური მდგომარეობის წინაშე. ხალხისაგან გამიჯნული ტირანული ძალაუფლება მას უნარს უკარგავს გაარჩიოს პირმოთნეობა და მლიქვნელობა ნამდვილი ერთგულებისა და სიყვარულისაგან. იგი თავის სამეფოს, თავის ძალაუფლებას უნაწილებს ვითომდა ერთგულ ადამიანებს. და მას ჰგონია, რომ მის ადამიანურ ღირსებებს, მას როგორც მშობელს, მაინც პატივს სცემენ. მაგრამ საზოგადოებაში, რომელიც ადამიანის მიერ ადამიანის ჩაგვრასა და ექსპლუატაციაზეა აგებული, გაბატონებულია მტაცებლური მორალი, ეგოიზმი და ვერაგობა. ლირი ამ მორალის მსხვერპლი ხდება. მბრძანებლობას, ფუფუნებასა და განცხრომას მიჩვეული მეფე სასოწარკვეთილია. იგი არის ის, ვინც ცუდად მოწყობილმა საზოგადოებამ იმთავითვე გაძარცვა ბუნებრივი, ადამია-

ნური უშუალობისაგან და ყალბი ილუზია შთაუნერგა, შემდეგ კი ილუზიიდანაც გაძარცვა და ბოლოს ჰგონია, რომ ყველა ბოროტება წარმოსდგება იმისაგან, რომ ადამიანი „საცოდავი, შიშველი ორფეხა ცხოველია“.

გორკიმ კი მთელ თავის სახეთა სისტემაში სულ სხვანაირად გადასწყვიტა ადამიანის რაობის საკითხი. ადამიანი თავისთავად, როგორც უმაღლესი სოციალური არსება, ძლიერი და მშვენიერია. ძლიერია იგი მით, რომ მხოლოდ მას, და მხოლოდ მას შეუძლია იაზროვნოს, იშრომოს, შეგნებულად იმოქმედოს და „ყოველი თავისი ნაბიჯით გაამშვენიეროს ცხოვრება ისე, როგორც მზე დედამიწას უსვამ ჰფენს სხივებს“. გორკის მთელი შემოქმედება მიმართულია ადამიანის ადამიანურ ძალთა გაცხადებისა და დამკვიდრებისაკენ. ადამიანი ბუნების უძლიერესი და უმშვენიერესი ქმნილებაა. შეხედეთ, აი ამ უბრალო ქალიშვილს, რომელიც სოფლის განაპირას ბუჩქებში მიმალული ეალერსება თავის სატრფოს („ქალიშვილი და სიკვდილი“). მასში სიცოცხლე შადრევანივით სჩქეფს. მას უყვარს და შეუძლია უყვარდეს. ეს არის მისი ძალა — ძალა სიყვარულისა. მას შეუძლია დასტკბეს და დაატკბოს სატრფო. ეს არის მისი ძალა — ძალა ჰარმონიისა, ძალა საზოგადოებრივი კავშირისა. მას სწყურია სიცოცხლე და შეუძლია კიდევაც იცოცხლოს. ეს არის მისი ძალა — ძალა სიცოცხლისა. და როდესაც გაბოროტებული მეფე მას სიკვდილს მიუჩენს, სიკვდილიც კი უკან იხევს ადამიანის სასიცოცხლო ძალების წინაშე. ადამიანის ეს ძალები მისი ბუნებრივი ადამიანური ძალებია, რაც არც მის კლასობრივ, არც თანამდებობრივ და არც ქონებრივ მდგომარეობაზეა დამოკიდებული. ადამიანის საზოგადოებრივ მდგომარეობას მხოლოდ ის შეუძლია, რომ ან დაახშოს, ან ააყვავოს ეს ძალები. არა, ადამიანი არ არის „საცოდავი, შიშველი ორფეხა ცხოველი“. იგი ძლიერია თავისი აზრით, იგი ძლიერია თავის შემოქმედი სულით; მას შეუძლია გაამშვენიეროს ცხოვრება, თუ იგი არ დალაჩრდება და არ დაეცემა. მაგრამ, ვაი, რომ მისი დალაჩრებაც და დაცემაც ცუდად მოწყობილი საზოგადოების ბრალია. მაგრამ რარიგ ცუდადაც არ უნდა იყოს მოწყობილი საზოგადოება, მისი განვითარების პროგრესული ტენდენციები მაინც წარმოშობენ ძლიერსა და მამაც ადამიანებს. პირველად ასეთი ადამიანები შეიძლება მარტონი იყვნენ, ერთეულები იყვნენ, მაგრამ თანდათან გაიზრდება მათი კრებული.

მხოლოდ ძლიერ, ამაყ და შინაგანად თავისუფალ ადამიანებს შეუძლიათ წარუძღვენ წინ ხალხს და ხალხის სიყვარულით ანთებული გულის შუქით გაუნათონ მას გზა, გაიყვანონ ცხოვრების შავი ტყის წყვდიადიდან ისე, როგორც გორკის დანკომ გააკეთა ეს. გორკიმაც თავისი რევოლუციური რომანტიკის ძლიერი შუქი მიანათა

ამაყ და მამაც ადამიანებს — თავის რომანტიკულ გმირებს, რათა ისინი ცხოვლად და მკაფიოდ ეჩვენებინა. ამ გმირთა ძირითად თვისებას შინაგანი თავისუფლება შეადგენს. თუ ადამიანის შეგნებასა და, მაშასადამე, მის მოქმედებასაც ზღუდავენ ძლაბალი ინსტინქტები და მოარული ცრურწმენანი, ადამიანი არ შეიძლება იყოს თავისუფალი შინაგანად. შინაგანი თავისუფლების გარეშე არ არის გმირი, არ არის საგმირო საქმე, არის მხოლოდ ანაზდეული სასოწარკვეთილი თავგანწირულება. არ არის და არც შეიძლება გმირი იყოს გორკის ლეგენდის ლარა. იგი წამებული აჩრდილია მხოლოდ, რადგან იგი ტრაგიკული ტყეეა უსაშველო ინდივიდუალიზმისა და ეგოიზმის. დანკო — აი ნამდვილი გმირი. მან მკერდი გაიპო, მოძმეთა სიყვარულით ცეცხლმოდებული გული ამოიგლიჯა, ჩირაღდანივით ასწია მაღლა, გზა გაუნათა სასოწარკვეთილ ხალხს და ტყის წყვდიადიდან ისხნა. მკაცრია დანკოს შინაგანი თავისუფლება. მაგრამ სწორედ ამაშია გმირობის მაღალი პოეზია, ამაშია გმირობის სილამაზე. გორკის გმირებიც სწორედ ამ თავისუფლებითა და სილამაზით არიან ამაყნი.

და იმ დროს, როდესაც საზოგადოებრივ შეგნებას ტყვეობასაკით აწვა თვითმპყრობელობის შავი რეაქცია და ტრაგიკული გენიის შეშფოთებული სული მეამბოხე ადამიანს მოუწოდებდა: „თვინიერ იქმენ, ამაყო ადამიანო“, გორკის გმირები მთელი ხმით ეძახდნენ საგმირო საქმეებისაკენ. გორკის ეზიზღება ღათვინიერებული, მორჩილი და ლაჩარი ადამიანი.

დედაბერი იზერგილი ამაყობს თავისი შინაგანი თავისუფლებით. ის ოდესღაც ლამაზი ქალიშვილი იყო და ერთმა დონღლო პოლონელმა პანმა ყველაფერი გაპყიდა იმისათვის, რომ ოქროთი ეყიდა მისი სიყვარული. მაგრამ ოქრომ იზერგილის გული ვერ მოინადირა. მას მხოლოდ ის პანი უყვარდა, ვისაც სახე თურქების ხმლით პქონდა დაჩეხილი, იგი თურმე ბერძნებს ეხმარებოდა თურქების წინააღმდეგ ბრძოლაში: „აი ადამიანი! — ამბობს იზერგილი, — რაა მისთვის ბერძნები, თუ თვითონ პოლონელია? აი რა: მას უყვარდა საგმირო საქმეები!“

გმირობის მაღალი პოეზიისა და სილამაზის გრძნობას მოკლებულნი არიან ბურჟუაზიული საზოგადოების სულიერი მანკიერებით შეპყრობილი მეშჩანები, თბილი და მყუდრო ადგილების მაძიებელნი. აი მათი სახე: გველსოკერა თუ ძლოკვი — დაგორგლილი ლიპმოდებულ ნესტიან ხვეში. მათ უყვართ სიბნელე და მისტიური ჩრდილები, უკვირთ მამაცთა სიშმაგე, შავარდნის სწრაფვა სიკრცეში — სილაღისა და თავისუფლებისაკენ.

მეშჩანებისათვის უცხო და მიუწვდომელია ცხოვრების უმაღლესი სილამაზე — მამაცთა სიშმაგე. მათი გონების საზრდოა გაცვე-

თილი, მოარული „სიბრძნეები“ და ცრურწმენანი. მათ არ შეუძლიათ ამაღლდნენ იმ „საღ აზრზე“ ზევით, რომელიც, როგორც ენკელსი აბობს, ერთობ პატივცემული თანამგზავრია ოჯახური ვითარებისა, ოთსკედელშუა, მაგრამ როგორც კი გამოკვლევისა და აზროვნების შორეული გზისაკენ წასელას გაბედავს, მრავალი მარცხი და თავგადასავალი მოელის.

გორკიმ შესანიშნავად იცის ადამიანის სულის აგებულება. იცის, რომ „ძის მკერდში ღრიალებენ ინსტინქტები, საძაგლად წივის სმა, თავმოყვარეობისა, როგორც უტიფარი მათხოვარი და ითხოვს მოწყალებას; ჩვეულებათა მჭდე ძაფები ესევევიან გულს, როგორც სურო, იკვებებიან მისი მხურვალე სისხლით და სმამაღლა მოითხოვენ მათი ძალისათვის დამორჩილებას...“ საუკუნოებრივი უკუღმართობით გამომუშავებული მდაბალი ინსტინქტები და ჩვეულებათა მჭდე ძაფები ლამობენ გაბატონებას ადამიანის სულში... და მხოლოდ სულით ძლიერთ შეუძლიათ თავი დააღწიონ მათ ბატონობას. გველსოკერასათვის კი მათი ძალა გარდუვალია. თავშეყვარება და ეგოიზმია — მეშჩანთა სულის ბატონი. მათთვის უცხოა ახლისაკენ მისწრაფება. მათ სიბრძნეს ისეთი დრმოჭმული და გაცვეთილი ანდაზები შეადგენენ, როგორიცაა: „სხვათა ჭირი ღობეს ჩსირი“, „შეჩვეული ჭირი სჯობია შეუჩვეველ ლხინს“ და სხვ.

გორკის მთელი არსებით ეზიზღება გველხოკერა ადამიანი, ეზიზღება და არ ებრალება, სიბრალულით არც ამცირებს, რადგან მას უზომოდ უყვარს ადამიანი.

„ყველაფერი ადამიანშია — ყველაფერი ადამიანისათვის!“ ეს არის გორკის იდეათა იდეა. ამასთან არის დაკავშირებული გორკის ლიტერატურული სტილიც — რევოლუციური რომანტიკისა და ღრმა რეალიზმის შერწყმა. გორკის ადრინდელი რომანტიკული გმირების გამოკვეთილი და ცხოველი ხასიათები პათეტიკითა და ჰიპერბოლებით შეფერადებული სტილი, ინტენსიური ფერები და მთელი მსატვრული ფაქტურის ცხოველმყოფელობა — ყოველივე ეს ადამიანის ძალთა აპოლოგიაა.

მსოფლიო ლიტერატურაში გორკის არა ჰყავს ბადალი, ვისაც ასეთი სიღრმით ეჩვენებინოს ადამიანის სოციალური შინაარსი. ნიჭიც კი, ნიჭიც, — ერთი შესედვით თითქოს ეს ადამიანის თანდაყოლილი ინდივიდუალური თვისება, სოციალური სათავიდან მოდის და სოციალური პრაქტიკის ნაყოფია. მარქსის აზრს იმის შესახებ, რომ ესოდენ ბრწყინვალე ნიჭთა თავმოყრა ალეონარდო და-ვინჩში იმ სოციალური ფაქტორის ხანგრძლივი მოქმედების შედეგია, რამაც გონებრივი და ფიზიკური შრომის განაწილება განაპირობა, ძალიან ახლოს ენათესაება ჩერნიშევსკის აზრი: საოცარი ის კი არ არის,

რომ ადამიანთა შორის არიან ერთეული გენიოსები, საოცარი და საკვალალო სწორედ ის არის, რომ ცხოვრების უკუღმართი პირობების გამო, მრავლად არ არიან გენიოსები ადამიანთა შორის. წესი, რაც სახელოვანმა ქართველმა პოეტმა გამოსატა სიტყვებში: „ნიჭს აძლევს ზენა მსოლოდ კაცს და არა გვარიშვილობას" — კლასობრივ, ექსპლოატატორულ საზოგადოებაში არც თუ ისე მტკიცედ მოქმედი წესი შეიძლებოდა ყოფილიყო. განა შეიძლება სადავო იყოს, რომ სარდაფის ატმოსფერო გაცილებით ნაკლებ ხელსაყრელია ნიჭის განვითარებისათვის, ვიდრე მზიანი სართულები?

გორკიმ ადამიანის პრობლემის ყველა მხარე სოციალური პროგრესის სარბიელზე გაიტანა.

თავის მოგონებაში ჩეხოვის შესახებ გორკი წერს: „როდესაც ანტონ ჩესოვის მოთხრობებს კითხულობთ, თავს ისე გრძნობთ სწორედ, როგორც გვიანი შემოდგომის ნაღვლიან დღეს, როდესაც ჰაერი გამჭვირვალეა და მასში მკაფიოდ არიან მოხაზული შიშველი ხეები, ვიწრო სასლები, უფერული ადამიანები... ავტორის ჭკუა, სწორედ როგორც შემოდგომის მზე, მკაცრი სიცხადით აშუქებს გაფუჭებულ გზებს, მინგრეულ-მონგრეულ ქუჩებს, ვიწრო და ჭუჭყიან სასლებს, რომლებშიაც მოწყენილობისა და მცონარობისაგან იგუდებიან პატარა საცოდავი ადამიანები, რომლებიც თავიანთ სასლებს ავსებენ გაუაზრებელი, ნახევრად მთვლემარე ფუსფუსით...

უსუსური ადამიანების ამ მოსაწყენი, უფერული ბრბოს ასლოს გაიარა დიდმა, ჭკვიანმა, ყველაფრისადმი დაკვირვებულმა კაცმა, შესედა მან ხავისი სამშობლოს ამ მოსაწყენ მცხოვრებთ და ნაღვლიანი ღიმილით, რბილი, მაგრამ ღრმა საყვედურის კილოთი, სახეზე და გულში აღბეჭდილი სევდით, ლამაზი, ვულწრფელი სმით უთხრა:

— საძაგლად ცხოვრობთ თქვენ, ბატონებო!"

ჩესოვი ამაზე შეჩერდა. გორკი კი შორს წავიდა, ეაცილებაო შორს. გორკიმ თავისი ტალანტის თვალისმომჭრელი შუქურა მიანათა სინამდვილის ყველა მსარეს, თავისი დროის საზოგადოების ყველა ფენას და საოცარი მსატვრული სიცხადით დაგვანახა, როგორც ძველი კაპიტალისტური სამყაროს ჩახვენებისა და ახალი, სოციალისტური სამყაროს წარმოშობის, ისე ძველი ბურჟუაზიულ-მეშჩანური ფორმაციის პიროვნების რღვევისა და ახალი, სოციალისტური ფორმაციის პიროვნების წარმოშობის პროცესები.

ბუნებრივია, რომ იმ დროს, როდესაც ჯერ კიდევ ძალიან მკრთალად იყო ეამოკლენილი ასალი ფორმაციის ადამიანის შტრიხები, დიდი მწერალი სარბად ავლებდა ხელს ყოველივეს, რაც კი ადამიანის ტიპის ამაღლების რაიმე ნიშანს შეიცავდა.

გორკის ყურადღება მიიქცია მაწანწალობამ სწორედ იმიტომ,

რომ იგი, როგორც კაპიტალიზმის სოციალური ორგანიზმის ჩირქოვანი წყლული, მკაფიოდ ამჟღავნებდა კაპიტალიზმის სიდამპლეს. მაგრამ მაწანწალობის ფსიქოლოგია — საერთოდ მავნე და ანტისოციალური მოვლენა — წარმოადგენდა თავისებურ რეაქციას გაბატონებული ბურჟუაზიული მორალის წინააღმდეგ. ამღენად მასში იყო რაღაც ჯანსაღი მარცვალი, ჯანსაღი საწყისები. მაწანწალები არ იყვნენ სარბები, შურიანები, რადგან მათ არც ერთი ძაფიც კი არ აკავშირებდათ კერძო საკუთრების ინსტიტუტთან, ისინი არ აწებებდნენ კაპიკს კაპიკზე, არ ასრჩობდნენ და არ სწოვდნენ ერთმანეთის სისხლს. მაწანწალა „გრიშკა ჩელკაში, ძველი, ნაცადი მგელი, ნავსადგურის ხალხისათვის კარგად ცნობილი, ლოთობაში და მოქნილი, გაბედული ქურდი" უფრო მაღალ ადამიანურ ღირსებებს ამჟღავნებს, ვიდრე ჭაბუკი გლესი გაბრიელი, რომლის სულში წვრილი მესაკუთრე ზის და სისარბის შსამით სწამლავს მას. ჩელკაში ქურდია, მაგრამ სარბი და შურიანი არ არის. გაბრიელი თითქოს ქურდი არ არის, მაგრამ სისარბისა და კარგად მოწყობის წყურვილის გამო ქურდობაში მონაწილეობას იღებს. ჩელკაში გაბედული და უშიშარია. გაბრიელი გაორებულია, ოპორტუნისტია. იგი ინსტინქტურად გრძნობს, რომ სელყოფს კერძო საკუთრებას — იმ საძირკველს, რაზედაც მთელი მისი სულიერი სამყაროა აგებული. ამიტომ მას საშინელი „ცოდვის" გრძნობა აწვალებს, იგი მშიშარაა, მზად არის ყოველი სიძნელის წინაშე ქედი მოიხაროს და უკან გამოიქცეს. მაგრამ როდესაც საქმე ნაქურდალის განაწილებაზე მიდგება, სისარბე გაბრიელში თითქოს ყოველგვარ ადამიანურ ღირსებებს კლავს, იგი ფეხქვეშ უვარდება ჩელკაშს, რომ მილად მიიღოს ნაქურდალი, იგი თავს იტანჯავს, იმცირებს და ბოლოს კაცის მოკვლის განზრახვამდეც კი მიდის. ჩელკაში თავისუფალია კერძო საკუთრების ინსტინქტისაგან, რაც ასე ამსეცებს და ამახინჯებს ადამიანს. სისხლით გასვრილი ჩელკაში ზიზღით მიუგდებს გაბრიელს ნაშოვარი ფულის უდიდეს ნაწილს და მიდის თავის გზით. ჩელკაშს ეზიზღება გაბრიელის წმინდა ცისფერი თვალები, ჯანმრთელი, მზედაკრული სახე, როგორც სისარბისა და მსუნაგობის ყალბი სამოსელი. ამაში არის ნამდვილი სილამაზის ძიების სწორი გზა. მაგრამ ჩელკაში მიდის თავის გზით, მიდის მარტო. და ამ სიმარტოვეში არის მისი უდიდესი ტრაგიზმი, მისი უძლურება.

„ყველაზე ძლიერი ადამიანი ის არს, ვინც ყველაზე მეტად განკერძოებულიაო" — ქადაგებდა იბსენი. გორკიმ დაამსსვრია ეს შეხედულება და ამაში მას თვით ცხოვრება, თვით სინამდვილე უმაგრებდა ზურგს.

განკერძოებულ ადამიანებს, განკერძოებულ ბუნტარებს, სულის

რასაირი კეთილშობილი სწრაფვითაც არ უნდა იყვნენ ისინი აღძრულნი, ცხოვრება არ ინდობს, ცხოვრება შეუბრალებელი ხელით ღუბავს მათ. აი, კონოვალოვი, აი, თომა გორდეევი და სხვები.

კონოვალოვი ზიზღით არის გამსჭვალული ყოველივე იმისადმი, რაც ბოჭავს და ავიწროებს ადამიანს. მას ეტრატივით სუფთა გული აქვს და ტიტანური ლტოლვა თავისუფლებისაკენ. იგი ვერ ურიგდება ბურჟუაზიულ საზოგადოების წესრიგს, მას სულს უხუთავს ადამიანთა მიერ ერთმანეთის ძიძგნის საშინელი სტიქია, მას სულს უხუთავს ბურჟუაზიული ქალაქი: „დამპალია იქ ცხოვრება, არც პაერი, არც სივრცე, არც არაფერია, რაც ადამიანს უნდა". კონოვალოვი მაწანწალობას იწყებს, თვალუწვდენელ სივრცეებში ხეტიალით სურს დაიცხროს თავისუფლების წყურვილი, ამოირეცხოს გულიდან წერილმანი ინსტინქტების ნაგავი: „მიდისარ და ყველაფერს ხედავ ახალს... გიბერავს სასეში ქარი. და შენი სულიდან ამოაქვს სხვადასხვა ბტვერი..." მაგრამ იგი გზას ვერ პოულობს კოლექტივისაკენ. იგი ვერ სვდება, რომ თავისუფლება კოლექტივის გარეშე მირაჟია. კონოვალოვი მართლაც განკერძოებული დეეკაცია. მაგრამ გორკიმ გვიჩვენა საზოგადოებისაგან გამდგარი, განკერძოებული ადამიანის გარდუვალი კატასტროფა. ასეთ ადამიანებს სრესს ცხოვრების ინერცია. კონოვალოვი იღუპება სწორედ იმიტომ, რომ მან ვერ მონახა სწორი გზა. ვერ შეუერთდა კოლექტივს. ამ იდეური ფუნქციის მატარებელნი არიან გორკის მაწანწალათა სახეები. თავის დროზე ბურჟუაზიული საზოგადოება ზიზღით შეიშმუშნა გორკის ასეთი გმირების მიმართ. გორკის მაწანწალების იდეალიზაცია დასწამეს და მათი ცინიზმის მოტრფიალედ გამოაცხადეს. რასაკვირველია, ეს იყო იმ მეტად ბასრი მახვილის დაბლაგვების ცდა, რომელიც გორკის შემოქმედების სასით მიმიზნებული იყო ბურჟუაზიული წყობილებისა და მისი მორალის წინააღმდეგ.

გორკი არ ერიდებოდა საღებავების გაძლიერებას. მაგრამ ერთგვარი რომანტიკული შეფერადებით მწერალი ხაზს უსვამდა თავისი გმირების იმ მამხილებელ ძალას, რაც ბურჟუაზიულ-მეშჩანური სულის წყობის სისაძაგლეებს უპირისპირდებოდა. ამ ძალას გორკი ყოველთვის შეპსაროდა. აი, თომა გორდეევი. იგი სომ ვაჭართა წრიდან არის გამოსული. იგი სომ ბურჟუაზიული კლასის წარმომადგენელია. მაგრამ, ზოგიერთ განსაკუთრებულ გარემოებათა გამო, იგი გრძნობს, რომ თავისივე კლასის ინტერესების გამომსატველ სოციალურ წყობას და მასზე აღმოცენებულ მტაცებლურ მორალს რღვევა შეაქვს ცხოვრების სისავსეში, იმ პარმონიაში, რაც მის სულს ასე სწყურია და რის წამიერი გამოვლინება მან ერთხელ დაინახა. ეს იყო მაშინ, როდესაც ის, ჯერ კიდევ ბავშვი, საბუქსირო

ვეძით მიცურავდა ეოლვაზე, გრძნობდა პარმონიას ბუნებასთან, გრძნობდა პარმონიას ადამიანებთან — ღონიერ და მსიარულ მეზღვაურებთან. მაგრამ ეს იყო წამიერად. თომას მამამ, ეგნატე გორდეევმა დაითხოვა მემანქანე და ლოცმანი იმისათვის, რომ მათ მსუნაგი უწოდეს მას. ეგნატემ სცემა მეზღვაურს, რომელმაც მის წინააღმდეგ ხმის ამოღება გაბედა. მეზღვაურები უკვე აღარ ემეგობრებიან გემის პატრონის შვილს — თომას. დაირღვა პარმონია, დაიწყო ტრაგედია. თომები, როგორც თვით გორკი წერს: „.. ბუნდოვნად გრძნობდნენ, რომ ამ ერთფეროვან, გულისგამაწვრილებელ უბადრუკ ცხოვრებაში" — ძალიან მცირე აზრია. ისეთებისაგან, როგორიც თომაა, მოსაწყენი ცხოვრებისათვის განწირული და კაეშნით შეურაცხყოფილი ადამიანებისაგან, დაფიქრებული ადამიანებისაგან, ერთი მხრივ, გამოდიოდნენ ლოთები, „დროსმტარებლები ქეიფში", ხულიგნები, სოლო, მეორე მხრივ, — გამოფრინდებოდნენ „თეთრი ყორნები", როგორც სავა მოროზოვი, რომლის სახსრებით იცემოდა ლენინური „ისკრა"...

ამრიგად, თომა გორდეევი, თვით გორკის მოწმობითაც, „არ არის ტიპიური, როგორც ვაჭარი, ის მხოლოდ ხაღი ადამიანია, რომელსაც სურს თავისუფალი ცხოვრება...". თავისუფალი ცხოვრება კი შეუთავსებელი იყო იმ სოციალურ წყობასთან, რომელიც მაიაკინების მორალს ასაზრდოებდა. მაიაკინის მორალი კი ასეთია: „ან ყველა გლეჯე კბილით, ან ეგდე ტალასში". მაიაკინი ასე წვრთნის თომას: „აქ, ძმაო, როცა ადამიანთან მიდისარ, მარცხენა ხელში თაფლი გეჭიროს, სოლო მარჯვენაში დანა". მეფაბრიკე მაიაკინის სასიათი გამოძერწილა იმ კოშმარული ანდაზებისაგან, რომლებსაც კაპიტალისტური მომხვეჭელობის პრაქტიკა იმუშავებს. ეს ანდაზები ძალიან გამძლე და ჩამბრჭყალველნი არიან. ისინი წურბელებივით ეკიდებიან ადამიანთა სულს და ქმნიან ეგოიზმის, მოშურნეობის, სისარბის „მარადიულ სიბრძნეს". ამ „სიბრძნის" საშინელ ფსიქოლოგიურ შინაარსს გამოსატავს დოსტოევსკის ერთ-ერთი გმირი, როცა ამბობს, ადამიანის ყველაზე ბუნებრივი გრძნობა სხვისი უბედურების შეტყობით გამოწვეული სისარულის გრძნობაა. თუ ეს გრძნობა მეტისმეტად ავადმყოფური ფსიქოლოგიის გამოხატულებაა, ყოველ შემთხვევაში, სხვათა წარმატებისა და ბედნიერების შეტყობით გამოწვეული შურის გრძნობა უცხო არ არის ძველი ფორმაციის ადამიანისათვის.

თომა გორდეევი გრძნობს, რომ მაიაკინების წყობა არღვევს არა მარტო სოციალურ, არამედ თვით ადამიანის შინაგანი სამყაროს პარმონიას. და აქ ნამდვილი ბედნიერება შეუძლებელია. განა შეიძლება ბედნიერი იყოს ადამიანი, რომელსაც აწვალებს სხვისი ბედნიერება და ახარებს სხვისი უბედურება?

თომა გორდეევი მარტია, იგი განკერძოებული ადამიანია. მისი ბუნტი უნაყოფოა. იგი იღუპება, მას საგიჟეში აგდებენ.

ამრიგად, განკერძოებული ადამიანი, არამც თუ ყველაზე ძლიერი, არამედ ყველაზე სუსტი და უძლურია.

გორკის სასეთა სისტემა გვიჩვენებს ადამიანის რღვევისა და აღდგენის რთულ გზას. და რანაირი კოშმარული და სისხლიანიც არ არის ეს გზა, თქვენ მაინც მუდამ სედავთ კრიალა მზიურ შორეთს, გრძნობთ პარმონიული ადამიანის გამარჯვების შესაძლებლობას.

კოშმარულია ცხოვრება „ფსკერზე", მაგრამ აქაც „ადამიანი — ისმის ამაყად". გორკიმ ამ პიესაში უფრო ძლიერად ამსილა მაწანწალობის ანტისოციალური ხასიათი. ფსკერზე თითოეული თავისი საკუთარი გზით არის დაშვებული, თითოეულის ფსიქოლოგიას განსაზღვრული სოციალური წრის ბეჭედი აზის. მაგრამ „ფსკერი" უკვე ის საერთო ქვაბია, სადაც მათი საერთო ბედი იხარშება. აქ სრული სოციალური განწირულება და უმაქნისობაა. და თუ თომა გორდეევისათვის ცხოვრების პარმონიულობის მწვავე მოთხოვნილების გამო მთავარი საკითხია: „როგორ ვიცხოვრო?", „ფსკერის" ადამიანთა წყველა-კრულვიანი საკითხია: „რისთვის ცხოვრობს ადამიანი?" ამ საკითხს აყენებს პიესის თითქმის ყველა გმირი.

„ადამიანები ცხოვრობენ უკეთესისათვის" — ასეთია მოხუცი მაწანწალა ლუკას პასუხი. ასეთივეა სატინის პასუხიც, მაგრამ სულ სხვადასხვანაირად ესმით უკეთესისათვის ცხოვრება ლუკასა და სატინს. ლუკას ბევრი უელია, ბევრი უნასავს ადამიანთა ტანჯვა-ვაება, მაგრამ ადამიანის ნამდვილი სხნის გზა ვერსად უპოვნია. ამიტომ იგი მისულა იმ რწმენამდე, რომ სიკეთისა და ბოროტების წინააღმდეგობა გადაუწყვეტელია, რომ ბოროტება ჩათესილია თვით ადამიანის სულში. ამიტომ ტანჯული ადამიანის ერთადერთ ნუგეშს იგი სედავს დუსჭირ ცხოვრებასთან შემარიგებელ სიცრუეში, მანუგეშებელ სიცრუეში. მაშასადამე, ცხოვრება უკეთესისათვის, ლუკასთვის, ეს არის მანუგეშებელი სიცრუე. ამიტომ იგი არწმუნებს პეპელს, რომ მას შეუძლია სადღაც, ციმბირში; მიაგნოს ბედნიერების წყაროს, არტისტს შეუძლია ალკოჰოლიზმის საშინელი სენისაგან განიკურნოს რომელიღაც ქალაქში, სოლო მომაკვდავ ანას ღმერთი იმქვეყნიურ სასუფეველს დაუმკვიდრებს. ლუკა ქადაგებს ქრისტიანულ თვინიერებას, ლმობიერებას, ბოროტებასთან შეგუებას და შერიგებას. ლუკას მოძღვრება არსებითად ძალიან ახლოს დგას დოსტოევსკის ალიოშა კარამაზოვის რელიგიურ ფილოსოფიასთან და იმ შეხედულებასთან, რაც თვით დოსტოევსკიმ გამოთქვა რომან „ანა კარენინას" გამო:

„ანა კარენინაში, — წერს დოსტოევსკი, — გატარებულია შეხედულება ადამიანის ბრალეულობისა და დამნაშავეობის შესახებ... ცხა-

დი და გასაგებია თვალსათლივობამდე, რომ ბოროტება კაცობრიობაში სუფევს უფრო ღრმად, ვიდრე ფიქრობენ მკურნალი სოციალისტები, რომ საზოგადოების ვერც ერთ წყობაში ვერ აიცილებთ ბოროტებას, რომ ადამიანის სული იგივე დარჩება, რომ არანორმალობა და ცოდვა მიმდინარეობს თვით ამ სულიდან და რომ, ბოლოს, ადამიანის სულის კანონები ჯერ კიდევ იმდენად უცნობია, იმდენად გაუგებარია მეცნიერებისათვის, იმდენად გაურკვეველი და იმდენად საიდუმლოებრივია, რომ არ არიან და არც შეიძლება იყვნენ არც მკურნალები, არც თუნდაც საბოლოო მსაჯულნი... თვით ადამიანის მსაჯულმა უნდა იცოდეს თავისთავის შესახებ, რომ იგი საბოლოო მსაჯული არ არის, რომ თვით იგი ცოდვილია, რომ სასწორი და საზომი მის ხელში სისულელე იქნება, თუ თვით იგი... ქედს არ მოიხრის ჯერ კიდევ აუხსნელი საიდუმლოების კანონის წინაშე და თუ არ მიმართავს ერთადერთ გამოსავალს — ლმობიერებასა და სიყვარულს".

ამ შესედულების აშკარა შინაგან წინააღმდეგობას, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ თუ ადამიანს შეუძლია გასდეს მოსიყვარულე და ლმობიერი, მაშასადამე, მას შეუძლია მიაღწიოს იმას, რომ არ იყოს ბრალეული და დამნაშავე, — დოსტოევსკი ფარავს თავისი იდეალისტურ-მისტიკური კონცეფციით. ის გვარწმუნებს, ადამიანის სულის მოძრაობას, მისი დაცემისა და აღდგენის კანონებს განაგებს უზენაესი არსი. ეს იყო არსებულის დაცვის ქრისტიანული საბურველი. რასაკვირველია, შეიძლება ითქვას, რომ ადამიანი ბრალეული და დამნაშავეა, რამდენადაც იგი შეესება ადამიანთა ფსიქოლოგიის იმ ფენა-ფენა ნალექს, რაც სოციალური უკუღმართობის მთელმა საუკუნეობრივმა ისტორიამ ჩაკვერა მასში. ასეთ ადამიანთა ბრალეულობისა და დამნაშავეობის მთელი სამყარო გვიჩვენა დოსტოევსკიმ თავის ცნობილ თხზულებებში. გორკიმაც გვიჩვენა იგი, გვიჩვენა ეგოიზმის, შურიანობის, სიხარბის ბრალეული სამყარო, მაგრამ გვიჩვენა მისი მიზეზებიც, მისი დანგრევისა და ადამიანის დიადი განკაცების გზებიც. გორკი ლუკას მანუგეშებელი სიცრუის ფილოსოფიას უპირისპირებს სატინის შესედულებებს. „ადამიანები ცსოვრობენ უკეთესისათვის" — თუ ეს ლუკასათვის არსებულთან შემარიგებელი, მანუგეშებელი სიცრუეა, სატინისათვის იგი არის არსებულ სინამდვილის სიმასინჯეთა მსილება და უკეთესი მომავლის რწმენა. არსებულ ბურჟუაზიულ-თეითმპყრობელური საზოგადოება კი ეს ისეთი საზოგადოებაა, სადაც „ყოველ ადამიანს უნდა, რომ მის მეზობელს სინდისი ჰქონდეს, მაგრამ... არავისთვის ხელსაყრელი არ არის, რომ თვითონ მას ჰქონდეს სინდისი". რასაკვირველია, არ შეიძლება ნამდვილი ადამიანური სინდისი ჰქონდეს მუქთახორას, ვისაც

სხვისი შრომის მიტაცება სინდისიერად მიაჩნია, სოლო მიტაცებით შექმნილი საკუთრების ხელყოფა—უსინდისობად. ადამიანის ყოველგვარი სიდუსჭირე და მანკიერებანი წარმოსდგება ამ საზოგადოებისაგან და არა ადამიანის ბრალეულობისა და დამნაშავეობისაგან. ამიტომ ეს არის საზოგადოება, სადაც „ადამიანებს არ რცხვენიათ იმის, რომ შენ ძაღლურად ცხოვრობ". ამას ეუბნება სატინი ფსკერზე დაქანებულ მუშა ზეინკალს კლეშჩს. ექსპლოატატორულ საზოგადოებას თავის სიმახინჯეთა დასაფარავად ესაჭიროება სიცრუე, რადგან „სიცრუე ამართლებს იმ სიმძიმეს, რამაც ხელი გაუსრისა მუშას... და ამტყუნებს მათ, ვინც შიმშილით კვდებიან!.. ვინც სულით სუსტია... და ვინც სხვების სისხლით ცხოვრობს, — სიცრუე მათ ესაჭიროებათ. ერთნი თავს ინუგეშებენ სიცრუით, მეორენი ეფარებიან მას... სიცრუე მონებისა და ბატონების რელიგიაა". ეს არის კაპიტალიზმის სინამდვილე. ადამიანები კი ცხოვრობენ უკეთესისათვის. რაში ხედავს სატინი ამ უკეთესს? „მოაწყე ისე, რომ მუშაობა ჩემთვის სასიამოვნო იყოს, — ამბობს იგი, — მაშინ შეიძლება კიდევაც ვიმუშაო... როდესაც შრომა სიამოვნებაა, მაშინ ცხოვრება კარგია". როდესაც ადამიანს თავის შრომა უყვარს, მაშინ შრომა შემოქმედებაა, გატაცებაა. მაგრამ იმისათვის, რომ ადამიანს შრომა უყვარდეს, საჭიროა, რომ მას სხვები არ სტაცებდნენ შრომის ნაყოფს. კაპიტალისტური ექსპლოატაცია მშრომელებს სტაცებს თავის ნაშრომს, იგი შრომას მოწყობად და მძიმე ტვირთად აქცევს, მაშინ როდესაც მხოლოდ შრომა და შრომა არის ნამდვილი უმაღლესი ადამიანური სიამოვნების მთავარი წყარო. ცხადია, პირობები, რომელთა საფუძველზე შეიძლება განხორციელდეს სატინის ოცნება — შრომა იქცეს ადამიანის ემოციად, არ შეიძლება არსებობდნენ კაპიტალისტურ საზოგადოებაში. ასეთ საზოგადოებაში ადამიანთა შორის არ შეიძლება დამყარდეს ის ნათელ-გამჭვირვალე ურთიერთობანი, რომლებიც აღარ საჭიროებენ სიცრუის არავითარ საბურველს. სატინის იდეალების განხორციელებისათვის საჭიროა საზოგადოების სხვანაირად მოწყობა, საჭიროა ადამიანებმა იცოდნენ მთელი სიმართლე თავიანთი ცხოვრების შესახებ.

„ადამიანი — აი სიმართლე, — ამბობს სატინი, — ყველაფერი ადამიანშია, ყველაფერი ადამიანისათვის! არსებობს მხოლოდ ადამიანი, სხვა ყველა დანარჩენი — მისი ხელისა და ტვინის საქმეა. ადამიანი! ეს დიდებულია! ეს ისმის ამაყად! ა-და-მი-ანი! პატივი უნდა სცე ადამიანს! კი არ უნდა შეიბრალო... კი არ დაამცირო სიბრალულით... პატივი უნდა სცე!.. კარგია ეს — გრძნობდე თავს ადამიანად!"

ეს მაღალი სოციალური პუმანიზმი უდევს საფუძვლად იმ პროგრამას, რომლის განხორციელებაში ხედავს სატინი იმ უკეთესს,

რიზოვისაც ადამიანები ცხოვრობენ. სატინი გამოსატაედა გორკის შესედულებებს, მაგრამ იგი არ იყო გორკის დადებითი გმირი. ფსკერზე დაშვებული, ლოთი, მაწანწალა სრულიადაც არ ეარგოდა იმ უკეთესის განმასორციელებელ ადამიანად, რასაც თვითვე ქადაგებდა. სატინი კაპიტალისტური სინამდვილით გასრესილი, სოციალურად უმაქნისი, დაშლილი, დარღვეული პიროვნებაა. იგი ასეთ რჩევას აძლევს კლეშჩს: „...არაფერი არ აკეთო, უბრალოდ ამძიმე დედამიწა". — ეს საშინელი თვითუარყოფაა. გორკიმ შემდეგში კრიტიკულად შეაფასა თავისი პიესა. 1932 წელს ამ თავის პიესაზე მან სოქვა: ეხლა ეს პიესა მოძველებული და შეიძლება საზიანოც არისო. ასეთი თვითკრიტიკული შეფასება ნაწილობრივ, ალბათ, იმითაც იყო გამოწვეული, რომ იქ არ იყო ის დადებითი გმირი, რომელიც შარტო სიტყვებით კი არა, არამედ საქმით, მოქმედებით .უარყოფდა ლუკას „შანუგეშებელი სიცრუის" ფილოსოფიას. ასეთი გმირები გორკიმ გვიჩვენა „დედაში" და მთელ რიგ სხვა ნაწარმოებებში. მიუსედავად ავტორის თვითკრიტიკული შეფასებისა, პიესა „ფსკერზე" თავისი ღრმა სოციალური ჰუმანიზმით ასლაც ინარჩუნებს და მომავალშიაც შეინარჩუნებს თავის დიდ მნიშვნელობას,

გორკის მთელი შემოქმედების ერთ-ერთი უმთავრესი მოტივი შრომის მოტივია. გორკი უდიდესი მსატვრული სიმართლით გვიჩვენებს, რომ ადამიანის პიროვნების ძალას განსაზღვრავს მისი დამოკიდებულება შრომასთან. შრომა და მხოლოდ შრომა არის ადამიანის შემოქმედებითი ძალების ერთადერთი სამჭედლოც და საგანძურიც. გორკის აზრით, რანაირადაც არ უნდა ამასინჯებდეს შრომის აზრს კლასობრივი საზოგადოების ექსპლოატატორული სტრუქტურა, შრომა მაინც ერთადერთი წყაროა კაცობრიობის ყველა მატერიალურ და სულიერ ღირებულებათა. შრომა არის თვით ადამიანის შემოქმედი, მისი შემქმნელი; ადამიანის ცხოვრების ყველა პროცესი გამომდინარეობს შრომიდან; შრომასთან დამოკიდებულება განსაზღვრავს ადამიანის ტიპის დაქვეითებას თუ ამაღლებას.

გორკიმ „არტამონოვების საქმეში" დასატა ბურჟუაზიული ფორმაციის ადამიანის ტიპის დაცემის, პიროვნების რღვევის გრანდიოზული სურათი. უფროსი ილია არტამონოვი კაპიტალიზმის დაწყებითი სტადიის წარმომადგენელია — დამწყები ექსპლოატატორია განვითარების ამ საფეხურზე „არტამონოვების საქმე" მოითხოვს თვით პატრონის — სელმძღვანელისა და ორგანიზატორის შრომასა და აქტიურ მოქმედებას. ილია არტამონოვიც მოქმედებს, შრომობს. იგი მსნე და ჯანსაღი პიროვნებაა. იგი აღსავსეა „საქმიანი გულმოდგინებით". ილია არტამონოვი მსნე და მთლიანი პიროვნებაა, როგორც კაპიტალისტური სიმდიდრის მომხვეჭელი და დამგროველი. იგი

ჯერ კიდევ თავის საქმის ცენტრში დგას, იგი აძლევს მიმართულებას თავის საქმეს. მაგრამ ფაბრიკა იზრდება, კაპიტალი გროვდება და „არტამონოვების საქმე“ საკუთარი ინერციის ძალას ისეჭვს. ადამიანთა ურთიერთობა წარმოებაში თანდათან ეხვევა ნივთების ურთიერთობის მოჩვენებითს ქურქში, ადამიანის ნებისყოფა ნელ-ნელა ადგილს უთმობს წარმოების განვითარების შინაგან სტიქიას. „არტამონოვების საქმის“ ახალი პატრონი — პეტრე არტამონოვი უკვე ის აღარ არის, რაც მამამისი იყო. მისი შრომა, მისი სელმძღვანელობა „საქმისადმი“ თითქოს ზედმეტი ხდება, რადგან „საქმე, როგორც ობი სარდაფში, — თავისი ძალით იზრდება.“ შრომა, რომელიც როგორც საქმის პატრონს, ჯერ კიდევ თითქოს კისრად აწევს პეტრე არტამონოვს, მისთვის მძიმე მოვალეობად იქცევა; მისი ნებისყოფა დუნდება. ილია არტამონოვს შრომა ახარებდა, მისი ნაშიერისათვის კი უცნობია შრომით წარმოშობილი სიხარული; პეტრეს სულში იჭვისა და ბუნდოვანი შიშის ჭია ძვრება. დროდადრო პეტრე გრძნობს ნიაღაგის საშინელ რყევას, კატასტროფის მოახლოებას. ძლიერდება კაპიტალისტური სიმდიდრის დაგროვება, მცირდება ადამიანის შეგნებული ნებისყოფის როლი კაპიტალისტურ წარმოებაში, მეპატრონის შრომა თანდათან ზედმეტი ხდება და ირღვევა, იშლება ბურჟუაზიული ფორმაციის ადამიანი, მცირდება მისი სულის ძალა.

თავისი განვითარების უმაღლეს საფეხურზე კაპიტალისტური წარმოება უკვე ის ცეცხლისთვალებიანი ურჩხულია, რომელიც სავსებით ნოქავს ერთეული ადამიანების ნებისყოფას, ნოქავს ადამიანების აქტიურ როლს, ნოქაეს თვით ადამიანს. და აი სწორედ „არტამონოვების საქმის“ მწვერვალზე ეპადება არტამონოვების მოდგმის ყველაზე გამოფიტული და უმაქნისი ადამიანი. იაკობ არტამონოვი უკვე აშკარა პარაზიტია. იგი არ შრომობს. იგი სოციალური ორგანიზმის ხორცმეტია, მაგრამ ამავე დროს მთელი დაგროვილი სიმდიდრის პატრონი. მისი ცხოვრების შინაარსია ფუფუნება, ავსორცობით ტკბობა და „ყელთამდე მაძღრობა, რაც ყოველივე სურვილს გამოქვეთავს“. ბურჟუაზიული ტიპის დაქვეითების, ადამიანის რღვევის ამავე პროცესის თავისებურ გზებს გვიჩვენებს გორკი არტამონოვების გვარის სხვა შტოების სახითაც. არტამონოვების გვარიდან ამ რღვევას გადაურჩა მხოლოდ უმცროსი ილია არტამონოვი იმიტომ, რომ, როგორც ვსედავთ, იგი განუდგა თავის კლასს და რევოლუციურ პროლეტარიატს მიეკედლა.

პროლეტარიატი. მთელი საზოგადოების სიმდიდრის შემქმნელი შრომის ძირითადი წარმომადგენელია. შრომა კი ადამიანის ტიპის ამაღლების ნიადაგია. ამიტომაც იყო, რომ მაქსიმ გორკიმ ადამიანის ტიპის ამაღლების ყველაზე დიდი და ძლიერი პოტენცია მუშათა კლას-

ში დაინახა. მუშათა კლასის ცხოვრებისა და მსოფლშეგრძნების ნიადაგზე იბადებოდა ადამიანის ახალი, მაღალი ტიპი.

ეორკიმ დასტა ადამიანის ახალი ტიპის, ახალი ადამიანის ფორმირების პროცესი მთელ რიგ თავის თხზულებებში, კერძოდ, „დედაში". ქრონოლოგიურად „დედა" „არტამონოვების საქმეზე" ადრე დაიწერა, მაგრამ იგი სწორედ ახალი ფორმაციის ადამიანის ტიპის ზრდას ვვისახავს, წინააღმდეგ ბურჟუაზიული ფორმაციის ადამიანის ტიპის რღვევისა, რაც „არტამონოვების საქმეშია" ნაჩვენები, თუ არტამონოვების სოციალური პრაქტიკა იწვევს ადამიანის ტიპის გარდუვალ დაქვეითებას, მუშათა კლასის სოციალური პრაქტიკა ქმნის ადამიანის ტიპის ამაღლების საჭირო ნიადაგს. ისე, როგორც „არტამონოვების საქმეში", „დედაშიაც" მოცემულია თაობათა ცელა. მაგრამ აქ უკვე თაობათა ცელა აღმავლობითი სახით მიდის. „დედა" იწყება შრომისა და მუშათა ცხოვრების მძიმე, აუტანელი პირობების ჩვენებით. ამ პირობებში შრომა ადამიანის შემოქმედებითი ძალების აყვავების ფაქტორიდან ქცეულია ამ ძალების დაჩლუნგებისა და მოდუნების ფაქტორად. და აი მომქანცველი, დუსჭირი ცხოვრებით გამწარებული და გაბოროტებული ადამიანების სულს ჟანგივით ეკიდება სხვადასხვა მანკიერებანი: ლოთობა, გაუტანლობა, ერთმანეთის ლანძღვა და ჩხუბი, არაადამიანური სიმკაცრე, შვილებისა და ცოლების ცემა-ტყეპა. ამ გარემოშია გამოჭეედილი მუშა-ზეინკლის, მისეილ ვლასოვის, სახიათი. იგი დუსჭირი ცხოვრების სიმძიმით გაჭყლეტილი ადამიანია. პირქუში, მიუკარებელი, ლოთი, უგულო, იგი არავის არ უყვარს, მასაც დიდად არ აწუხებს სხვების სიყვარული. მისეილი არაადამიანურად ეპყრობა თავის ცოლს პელაგია ნილოვნას. პელაგია ნილოვნა ამ დროს ნაღვლიანი, მორჩილი, მძიმე შრომით და არაადამიანური მოპყრობით წელში გაწყვეტილი უღონო არსებაა. ეს არის მუშათა ცხოვრების სტიქიის სურათი. მაგრამ შრომას ამ საშინელ პირობებშიც შერჩენია იმის ძალა, რომ სოციალური უმაქნისობისაგან ისსნას ადამიანები, და ამიტომ ეს არის „ფსკერი", მაგრამ არის აქ ორი შესაძლებელი გზა — გზა „ფსკერისაკენ" და გზა ადამიანის ტიპის ამაღლებისაკენ. „ფსკერისაკენ" დაქანებისათვის საკმაოა თვით ამ არყის სუნით გაჟღენთილი დუსჭირი ცხოერების სტიქიის ბიმგი, სოლო ადამიანის ამაღლებისათვის ამ სტიქიის გადალახვა, რისთვისაც საჭიროა გარედან მოსული ძალის დასმარება. ეს ძალა კი მეცნიერული სოციალიზმის მოძღვრებაა. ეს მოძღვრება უკაფავს გზას ადამიანის ტიპის ამაღლებას.

მისეილ ვლასოვის ვაჟი პავლე ვლასოვი — შთამომავლობით მუშა — თავის ცხოვრებას იწყებს ისე, როგორც ყოველი ახალგაზრდა მუშა. იგი მიყვება მუშათა ცხოვრების სტიქიას. შრომობს, გრძნობს

კაპიტალისტური წარმოების სულისშემხუთავ ატმოსფეროს, გრძნობს მუშათა ტანჯვას, ერთობა სსვა ასალგაზრდა მუშებთან ერთად, ხშირად თვრება და ძალიან იტანჯება არყისაგან. იგი ეძებს გამოსავალს ცხოვრების აუტანელი პირობებიდან. პაველ ვლასოვი უკავშირდება რევოლუციური ინტელიგენციის არალეგალურ წრეებს. რევოლუციური მოძღვრების თესლი ეცემა შესაფერ ნიადაგზე. იწყება ადამიანის ტიპის ამაღლება — რევოლუციური ფორმაციის ადამიანის ჩამოყალიბება. პაველში იღვიძებს მაღალი ინტერესები, რაც მასში თანდათან აქრობს ცხოვრების სტიქიით აღძრულ ინსტინქტებს. იგი სწავლობს საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების კანონებს. პაველ მტკიცე რევოლუციონერი ხდება. იგი მამასავით მარტო აღარ არის, მის ირგვლივ თავს იყრიან რევოლუციონერი მუშები და ინტელიგენტები. თითოეულ მათგანს აქვს თავისი ინდივიდუალური თვისებები, ხასიათის თავისებურებანი. მაგრამ მათი მსოფლშეგრძნება საერთოა, ახალია. თითოეული თავისებურად წარმოგვიდგენს ეგოისტურ-ინდივიდუალისტური შეზღუდულობისა და ცრურწმენებისაგან თავისუფალი ადამიანის სახეს. პაველ აღარ არის მამასავით უგულო, პირქუში, მიუკარებელი და ლოთი. მაღალი ადამიანური შინაარსით ივსება მეგობრობა, სიყვარული, პიროვნებისა და საზოგადოების ურთიერთობა. იბადება ასალი შეხედულებანი, ასალი გრძნობები.

ადამიანის გარდაქმნისა და ამაღლების შესანიშნავ მაგალითს წარმოადგენს პაველს დედის — პელაგია ნილოვნას ცხოვრების გზა. იგი ყოველთვის გვერდიგვერდად დადიოდა, ეშინოდა ვინმეს ან რამეს არ გაპკეროდა, მისი სული ყრუდ იყო დახშული, მისი ცხოვრება ცარიელი და უმზეო იყო. მის ნაჭუჭივით პატარა სამყაროში ერთადერთი შუქი — შვილის სიყვარული და ერთადერთი ყალბი ნუგეში — ღვთის რწმენა იყო. მაგრამ იგი ნელ-ნელა, თითქმის მისდა შეუმჩნეველად ებმება შვილის რევოლუციური საქმიანობის ფერხულში. იგი თითქოს წელში იმართება. მაგრამ აი აპატიმრებენ პაველს და დედის ცხოვრება ისევ ცარიელი და უღიმღამო ხდება. ჯერ კიდევ ძალიან ვიწრო და პირადულია მისი ინტერესების სამყარო: „არ არის იგი და აღარაფერი არ არის.“ მაგრამ დედა განაგრძობს რევოლუციურ საქმიანობას, ავრცელებს არალეგალურ ფურცლებს, ეცნობა ხალხს, ფართოვდება ძისი თვალსაწიერი და ძისი სული კარებს უღებს ახალ მაღალ ინტერესებს. ჩვენ ვხედავთ, როგორ იწმინდება რევოლუციური საქმიანობით ადამიანი ძველი საზოგადოების ჭუჭყისაგან. ადამიანში წარისცა მონური სული. აშაღლდა ადამიანის ტიპი. ნილოვნას ინტერესები სცილდება პირადულის საზღვრებს. იგი მრავალთა ტანჯვის მოზიარე ხდება, მის სულში იზრდება ადამიანის

ხიყვარული, ახლა შვილი მისთვის საერთო-სახალხო საქმის ერთი რგოლია. დედა უსმენს თავისი შვილის — პავლე ვლასოვის მგზნებარე სიტყვას სასამართლოში და ნათლად გრძნობს, რომ ნამდვილად დამნაშაკის სკამზე სხედან არა პავლე და მისი თანამებრძოლები, არამედ თვით ბურჟუაზიულ-თეოთმპყრობელური სასელმწიფო მთელი თავისი სასამართლოებითა და ჟანდარმერიით. დედას ესმის მთელი სიმართლე პავლეს სიტყვებისა, რომლებიც მიმართულია ბურჟუაზიული წყობილების წინააღმდეგ: „... თქვენ ცხოვრებას მოსწყვიტეთ ადამიანი და დაშალეთ იგი; სოციალიზმი ერთ დიდ მილიანობაში აერთებს თქვენს მიერ დანგრეულ სამყაროს. და ეს იქნება“.

დედა — ნილოვნა, პავლე ვლასოვი, ნასოდკა, მაზინი და სხვები რევოლუციურ მუშათა რეალური ტიპებია, ადამიანის ამაღლებული ტიპები. მაგრამ ამ გმირებით მსოლოდ იწყება სოციალისტური ადამიანის ფორმირების რთული და სანგრძლივი პროცესი. ამ პროცესს მტკიცე სოციალური ბაზა შეექმნა მსოლოდ სოციალიზმის გამარჯვებით ჩვენს ქვეყანაში. და აქ არის შესანიშნავი, ღრმააზროვანი შებრუნება მომწიფებისა და ზრდის კანონისა: ჩვენ უკვე ვიცით, რომ რამდენადაც მწიფდება კაპიტალიზმი, იმდენად იფიტება მისი ადამიანური შინაარსი; კაპიტალისტური წარმოების ზრდასთან ერთად მცირდება ადამიანის აქტიური როლი წარმოებაში. იმდენად, რამდენადაც იზრდება კაპიტალისტური მოგება და ზემოგება, იმდენად პარაზიტი ხდება კაპიტალისტი, იმდენად ქვეითდება ბურჟუაზიული ადამიანის ტიპი, ირღვევა, იშლება პიროვნება. სოციალისტურ საზოგადოებაში კი პირიქით ხდება: რამდენადაც იზრდება სოციალიზმი, იმდენად იზრდება და მაღლდება ადამიანთა მატერიალური და სულიერი დონე; რამდენადაც იზრდება სოციალისტური წარმოება, იმდენად იზრდება ადამიანის აქტიური როლი, ადამიანის შეგნებული ჩარევა წარმოების პროცესში; რამდენადაც იზრდება სოციალისტური საზოგადოების სიმდიდრე და საერთო-სახალხო კეთილდღეობა, იმდენად მაღლდება ადამიანის ტიპი, მაღლდება ადამიანის აზრი, ინტერესი, გემოვნება, იმდენად იკურნება ადამიანი სიხარბისა, მსუნაგობისა, შურიანობისა და ეგოიზმის წვრილმანი ინსტინქტებისაგან. მაგრამ, ცხადია, მას, რაც საუკუნეებმა ჩაპკირეს ადამიანში, თვეები და წლები ვერ აღმოფხვრის. ეს ყველაზე უკეთ ესმოდა გორკის — ადამიანის სულის დიდ მცოდნეს — და თავის სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე მოითხოვდა შეუწყვეტელ ბრძოლას ძველი საზოგადოების სულიერ სიბინძურეთა წინააღმდეგ.

ბურჟუაზიული ფორმაციის ადამიანის — ბურჟუაზიული ინტელიგენტის სულიერი სიღატაკისა და დაკნინების მძაფრი მსილება და კრიტიკა მოგვცა ჩვენ გორკიმ ყოყოჩა ინდივიდუალისტის, არსები-

თად სულიერი იმპონტენტის, წერილმანი ეგოისტის, მსდალი და უფერული კლიმ სამგინის სახით.

ამავე დროს, ადამიანის ასეთ დაცემულ და დაქვეითებულ ტიპებს გორკი ყოველთვის უპირისპირებს ინტელექტუალურად და მორალურად ძლიერს, მტკიცეს და ამაღლებულ ტიპს ადამიანისას. ასეთია ბოლშევიკი კუტუზოვი „კლიმ სამგინის ცხოვრებაში", რომლის უკანასკნელი ფურცლები მწერალმა დაწერა თავისი სიცოცხლის უკანასკნელ დღეებში.

ახალი ადამიანის აღზრდის საკითხებს გორკი ეხებოდა არა მარტო თავის მხატვრულ შემოქმედებაში, არამედ თავის ლიტერატურულ-პუბლიცისტურ წერილებშიც. ახალი ადამიანის აღზრდის მთავარ საშუალებად გორკი ყოველთვის შრომას თვლიდა. არის ამაში უდიდესი სიბრძნე და სიმართლე. თუ ისტორიის გარიჟრაჟზე შრომა იყო მაიმუნის გაადამიანების მთავარი ფაქტორი, ახლა — კაცობრიობის ნამდვილი საკუთარი ისტორიის საოცესთან — ჩვენს სოციალისტურ საზოგადოებაში სოციალისტური შრომა არის სოციალისტური ადამიანის მაღალი სულიერი თვისებების აღზრდის მთავარი ფაქტორი.

ეს სწამდა გორკის, ეს გვითხრა გორკიმ მთელი თავისი შემოქმედებით.

1932 წელს გორკი წერდა:

„არიან ადამიანები, რომელთაც არ სწამთ, რომ შეიძლება ადამიანის ასლად აღზრდა, მისი განთავისუფლება საუკუნეობრივი ძალადობის მტვერიოა და ტალახით დანაგვიანებისაგან. მათ არ სწამთ, რადგან არ იციან, რომ თვითონ არიან დანაგვიანებულნი, მაგრამ უკვე იმდენად, რომ არ შესწევთ უნარი იცოდნენ, არ შესწევთ უნარი შეისწავლონ ცხოვრება, დაინახონ მისი ჭეშმარიტი, სამარცხვინო საშინელება და შემოქმედებითი მრისხანებით მეიარაღდნენ საშინელებათა ორგანიზატორების წინააღმდეგ საბრძოლველად. ესენი ზარმაცი და გულგრილი ჭკუის ადამიანებია, მათ სხვა არა უნდათ რა, გარდა მშვიდად ცხოვრებისა. ზოგიერთი მათგანი ემალება ცხოვრებას — ეფარება პრიმიტიულ პატარა აზრებს სიკეთილის შესახებ. ამტკიცებს რა, მაგალითად, რომ „სიკეთილი ყველაზე მნიშვნელოვანი მომენტია ცხოვრებისა" და რომ „ადამიანის ცხოვრების მეორე ნახევრის ნორმალური ფსიქოლოგია არის სიკეთილისათვის ძებნის ფსიქოლოგია". აი ეს ალბათ, სიმართლეა, რადგან ლაბარაკია მეშჩანური, მისრწენილი, მომაკვდავი საზოგადოების ფსიქოლოგიაზე. ჩვენ სიკეთილზე ფიქრის დრო არა გვაქვს. ჩვენ სელი ავიღეთ ცხოვრება და ვასდენთ მის გარდაქმნას, -- ეს უკიდურესად ძნელი საშუშაოა, რაც მოითხოვს ნებისყოფისა და გონების ყველა ძალის მეუწყვეტელ, გმირულ დაძაბულობას.

სოციალისტური საბჭოების კავშირში იბადება ახალი კაცობრიობა“.

ჩვენ დავინახეთ ამ ახალი კაცობრიობის მრავალი ათასი ადამიანი თავისი სრულიად ახალი გმირული თვისებებით დიდი სამამულო ომის ფრონტზე, ჩვენ ვხედავთ მათ სოციალისტური მშენებლობის ყველაზერთელა ფრონტზე. მოდის, მოდის ახალი ადამიანი და ეს სახელი ახლერ უფრო ამაყად ისმის, ვიდრე ოდესმე.

მცირე სიტყვა დიდ მწერალზე

იგი ძლიერ უყვართ საქართველოში. ქართველი მეჩაიე ქალები ძნელად თუ დაივიწყებენ მის იმ მამაკაცურ-ალერსიან და ეშმაკურ ღიმილს, რაც მან ჩააქსოვა ამ ქალებისადმი მიმართულ წერილში. ჩემისთანა მკითხველებს კი, გარდა მისი უდიდესი ტალანტისა, ისიც ასარებთ, რომ იგი გატაცებული მონადირეცაა.

...ამ უბრალო ადამიანურ გატაცებას თავისი მომხიბველელი სილამაზე აქვს დიდი მწერლის ცხოვრებაშიც. ნეტავ, მარჯვე მსროლელია? არა, ალბათ, ხშირად აცდენს მიზანს! მეპატიოს ყოველი მონადირისათვის ესოდენ საწყენი ეარაუდი, მაგრამ ამას სომ თვით მწერალი მაფიქრებინებს. აღქმის იმ უდიდესი ძალის პირობებში, რაც მას საშუალებას აძლევს თავის სულში დააგროვოს გარეშომცველი სამყაროს მთელი სილამაზე და დრამატიზმი, მას, ალბათ, იშვიათად აქვს მიზანში ამოღების ცივი გაანგარიშების წუთები!.. თუმცა, ვინ რა იცის, რამდენი ამოუცნობი საიდუმლოება იმალება დიდი მსატვრის ბუნებაში.

უეჭველია, მხოლოდ ერთი რამ — მისი მხატვრული სიტყვის უცილობელი სიზუსტე და სიმარჯვე, რადგან ამ სიტყვის უდიდესი ზემოქმედების ძალას თვითონ ჩვენ ვგრძნობთ. შოლოხოვის სიტყვა მართლაც დიდად გვაღელვებს, გვაღელვებს მისი ეპიკური ძალაც, დრამატული ძალაც და ლირიკული ძალაც.

მით, რომ შექმნა თანამედროვე მსოფლიო მხატვრული აზრის ერთ-ერთი საუკეთესო ქმნილება — საბჭოთა ლიტერატურის მშვენება — შესანიშნავი ეპოსი „წყნარი დონი" და დიდებული მხატვრული ტილო — „გატეხილი ყამირი". შოლოხოვმა გადადგა ახალი გიგანტური ნაბიჯი სამყაროს ესთეტიკური ათვისების დარგში.

ეს ნაბიჯი, თავის მხრივ, მოწმობს იმას, რომ კაცობრიობის ისტორიის თვით ახალი ერა, რაც დიდი ოქტომბრით დაიწყო, შეიცავს თავისთავში ახალ უდიდეს მსატვრულ მიღწევათა შესაძლებლობას.

შოლოხოვის შემოქმედება რევოლუციური ეპოქის მთელი მხატვრული აღმოჩენაა.

ვფიქრობ, შოლოსოვის უღრმესად თვითმყოფადი ტალანტის მთავარი ძალა, მთავარი დვრიტა — ეს არის სიყვარული, უდიდესი, შეუმუსრავი სიყვარული ღვიძლი სამშობლოსადმი, ღვიძლი მიწისადმი, ღვიძლი ადამიანისადმი, ესე იგი, რევოლუციის ადამიანისადმი. სწორედ ეს სიყვარული შთააგონებს და ესმარება მას შექმნას დიადი და მშვენიერი ქმნილებანი. ეს სიყვარული მოჩანს ყველაფერში, რაც კი მას შეუქმნია, მოჩანს მისი შემოქმედებითი აზრის, გრძნობისა და სტილის ყოველ მიმოხვრაში. გავიხსენოთ თუნდაც მისი იშვიათი, ძლიერ იშვიათი, მაგრამ უდიდესი ემოციური და აზროვნებრივი შინაარსით აღსავსე ლირიკული წიაღსვლები. მე მათ ლირიკულ წიაღსვლებს კი არა, ვაჟკაცური გულის გახსნას ეუწოდებდი. აი, კითხულობთ „წყნარ დონს“ და თქვენს წინ იშლება სალხის ცხოვრების დიდებული ეპიკური სურათი, მღელვარებით აპყრობთ გულისყურს მრავალრიცხოვანი გმირის ბედისტრიალს, დიდ ადამიანურ ენებათა ღელვას, სედავთ დონის ტრამალების ყველა ფერს, ყნოსავთ ამ ტრამალების ყველა სურნელებას. ერთი სიტყვით, — თქვენს წინაშეა რაკდვილი დიდი ცხოვრება, ვიღაცის სასწაულმოქმედი ხელით გადატანილი წიგნში. და თითქმის ეერსად ვერ ამჩნევთ თვით ავტორის, თვით შემოქმედის აქ ყოფნას, მის ჩარევას მოვლენათა განვითარებაში. მაგრამ აი, ეპიკური თხრობის მტკიცე კაშხალს სადღაც ეხეთქება და არღვევს დიდი გრძნობის ძალოვანი ნაკადი, რაც აქამდე თურმე გუბდებოდა, იზრდებოდა, შინაგანად ზვირთდებოდა; მოზღვავებული გრძნობა ბადებს აღსარებას: «Степь родимая! Горький ветер, оседающйи на гривах косячных маток и жеребцов. На сухом конском храпе от ветра солоно, и конь, вдыхая горько-соленый запах, жует шелковистыми губами и ржет, чувствуя на них привкус ветра и солнца. Родимая степь под низким донским небом! Вилюжины балок, суходолев, красно-глинистых яров, ковыльный простор с затравевшим гнездоватым следом конского копыта, курганы в мудром молчании, берегущие зарытую казачью славу... Низко кланяюсь и посыновьи целую твою пресную землю, донская, казачьей, нержавеющей кровью политая степь!»

და თქვენ არა მარტო გრძნობთ შოლოსოვისეული სიყვარულის

მთელ მწველ ძალას და მისი გამოხატვის შოლოხოვისეული ხელოვნების ძალას, არამედ ნათლადაც ხედავთ, რომ მწერლის შესანიშნავ მხატვრულ სახეთა მთელი წყება გამოდნობილი და გამოწრთობილია ამ დიადი სიყვარულის ცეცხლში.

გულის გახსნის ამ თვისებაში უეჭველად არის რაღაც მემკვიდრეობითი დიდი რუსული კლასიკური ლიტერატურის შემოქმედებითი ტრადიციისაგან, კერძოდ, გოგოლის ლირიკულ აღსარებათაგან. მაგრამ საერთოდ შოლოხოვის იშვიათი ლირიკული წიაღსელები განუმეორებლად შოლოხოვისებურია.

არანაკლები ძალისაა, მაგალითად, გულის გახსნა სულ ერთ პატარა აბზაცში „გატეხილი ყამირიდან". მთელი რომანის მანძილზე მწერალი თითქოს არსად არ ამჟღავნებს თავისთავს და მხოლოდ რომანის დასასრულში დავიდოვის სიკვდილის შემდეგ. იგი გვიმხელს თავის გრძნობას;

«Вот и отпели донские соловьи дорогим моему седрцу Давыдову и Натульному, отщебетала им поспевающая пшеница, отзвенела по камням безымянная речка, текущая откуда-то с верховьев Гремячего буерака. Вот и все!»

რაოდენი სიყვარულია თავისი გმირებისადმი — რევოლუციის ადამიანებისადმი, რაოდენი ვაჟკაცური სევდაა ამ სიტყვებში. ეს სიტყვები თითქოს ასალ გამაცოცხლებელ ნათელს აფენენ მთელ რომანს, მის გმირებს აქცევენ არა გამოგონილ, არამედ ნამდვილ ცოცხალ ადამიანებად, თითქოს ზღვარს შლიან ხელოვნებასა და ცხოვრებას შორის. ეს კი, ჩემი აზრით, არის მხატვრული ოსტატობის უმაღლესი კლასიც — ზუსტი სიტყვის მაგიური ძალა.

სხვათა შორის, მწერლის გამსელილი შეხვედრა თავის გმირებთან უპრეცენდენტო არ არის, საერთოდ, ლიტერატურაში.

გაიხსენეთ, მაგალითად, სახელოვანი ქართველი მწერლის. კონსტანტინე გამსახურდიას შესვედრა თავის გმირთან „მთვარის მოტაცებაში", აგრეთვე „ვაზის ყვავილობაშიც".

დიდი გერმანელი მწერალიც — თომას მანიც, თავისი ცნობილი რომანის „ჯადოსნური მთის" ფინალში გულისტკივილით ეთხოვება თავის გმირს — ჰანს კასტორპს.

მაგრამ სხვადასხვაა ამ შესვედრათა შინაარსი: თუ მანისათვის, მაგალითად, იგი ნაწარმოების მხატვრული კონცეპფციის წინასწარ

გააზრებული ლოგიკური დასკვნაა, შოლოხოვისათვის — ვრძნობათა ძლიერი მოზღვავებაა.

შოლოხოვი თანამედროვე მსოფლიო ლიტერატურის უდიდეს წარმომადგენელთა კრებულს ეკუთვნის. 1965 წლის მაისში მას 60 წელი შეუსრულდა, მრავალეამიერს უთვლის დიდ რუს მწერალს ქართველი მკითხველიც, ვისთვისაც ძვირფასია ჭეშმარიტი დიდი ხელოვნება[1].

[1] ეს წერილი დაიბეჭდა რუსულად გაზეთ „Вечерний Тбилиси"-ში 1965 წ. 24 მაისს.

შინაარსი

მოსაგონარი

იყო კაცი და... 3
მიხეილ ჯავახიშვილი 25
იოსებ გრიშაშვილი 36
გიორგი ლეონიძე 46
გიორგი ქუჩიშვილი 56
ალექსანდრე აბაშელი 66
მხოლოდ გახსენება 69
ჩვენი ბესო 72
დავით კასრაძე 75
დავით გაჩეჩილაძე 76
მამია ასათიანი 77

გალაკტიონი

მცირე მოგონება 78
გალაკტიონის ერთი რჩეულის გამო 85
დიდი პოეტის პატარა კრებული 92
აკაკი და გალაკტიონი 98
წავიდა ჩვენგან... 113

იმდენი მიწა სად არის 116

ბედთან მებრძოლი ტიტანი 137

სხვადასხვა 158

ქართული პოეზიის ფრთა 158
გულითადობა პოეტისა 161
პოეტი თვალის ერთი შევლებით 168
სიტყვა მეგობარს 172
მისი ტრფიალი 174
ალ. ქუთათელი 175
სიცოცხლის წყურვილი — შემოქმედების დვრიტა 179
რა არის ბედნიერება 181

ძველი რვეულიდან 186

გრძნობათა გამო (პირიმზე . 186
ბუტბუტებს მტკვარი) 196
ფიქრიანი სტრიქონები 209

რუსი ბუმბერაზები 223

გახედვა მწვერვალისაკენ 223
დიდი მხატვარი ჰუმანისტი 228
დიდი ადამიანთმცოდნე 234
მცირე სიტყვა დიდ მწერალზე 257

რედაქტორი თ. ცინცაძე
მხატვარი ო. გორალეეიჩი
მხატვრული რედაქტორი აკ. თევზაძე
ტექნიკური რედაქტორი ნ. ქაუთარაძე
კორექტორი შ. ხუტაშვილი, მ. რამიშვილი
გამომშვები მ. წიკწიკაძე

ს. ბ. № 1038

გადაეცა ასაწყობად 15/V-79 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 10/XII-79 წ. საბეჭდი ქაღალდი № 3. პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 16,25 სააღრ.-საგამომც. 60×90¹/₁₆. პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 16,25. სააღრ.-საგამომც. თაბახი 14,68. უე 06061. ტირაჟი 3.000. შეკვ. № 1864

ფასი 1 მან. 60 კაპ.

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო"
თბილისი, მარჯანიშვილის 5.

საქართველოს სსრ გამომცემლობათა, პოლიგრაფიისა და წიგნის ვაჭრობის საქმეთა სახელმწიფო კომიტეტის თბილისის ი. ჭავჭავაძის სახ. წიგნის ფაბრიკა შეგობრობის გამზირი № 7.

Тбилисская книжная фабрика, им. И. Чавчавадзе, Государственного комитета Грузинской ССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, пр. Дружбы № 7.

КАЛАНДАДЗЕ ЛАВРОСИЙ ГИГИЛОВИЧ

Разное

(Литературно-критические статьи)

(На грузинском языке)

Издателство «Сабчота Сакартвело»
Тбилиси, ул. Марджанишвили, 5
1979